

ÚRSKURÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 5/2003

Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárbíngi eystra

10. desember 2004

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	363
2. MÁLSMEÐFERÐ	364
2.1. Setning laga nr. 58/1998 og skipan óbyggðanefndar.	364
2.2. Sveitarfélög í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu tekin til meðferðar . . .	364
2.3. Lýstar kröfur og kynning.	365
2.4. Afmörkun máls nr. 5/2003	366
2.5. Fyrirtökur og aðalmeðferð.	366
3. KRÖFUGERÐ	367
3.1. Kröfur íslenska ríkisins vegna Þjóðlendu	367
3.2. Kröfur eigenda lögbýla undir Vestur-Eyjafjöllum, annarra en Steinsholts, Stakkholts og Merkurtungna, vegna Almenninga	367
3.3. Kröfur eigenda Ásólfsskálakirkju, Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð, austan Breiðabólstaðartorfu, vegna Þórsmerkur	368
3.4. Kröfur eigenda Breiðabólstaðar, Holts og Odda vegna hálftrar Þórsmerkur og Goðalands	369
3.5. Kröfur eigenda lögbýla undir Austur-Eyjafjöllum, Rangárbings eystra og eigenda jarða í Eyjafjallasveit sem voru í konungseign árið 1588, til Goðalands	369
3.6. Kröfur eigenda Teigstorfu í Fljótshlíð vegna Teigstungna	370
3.7. Kröfur eigenda Eyvindarmúlatorfu í Fljótshlíð vegna Múlatungna	370
3.8. Kröfur eigenda Stóru-Merkur I, II og III vegna Merkurtungna	371
3.9. Kröfur eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindaholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalsfels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða vegna Stakkholts	371
3.10. Kröfur eigenda Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur vegna Steinsholts	372
3.11. Kröfur eigenda Stóru-Merkur I-III vegna Stórumerkurheiðar	372
3.12. Kröfur eigenda Mið-Merkur vegna Miðmerkurheiðar	373
3.13. Kröfur eigenda Syðstu-Merkur vegna Syðstumerkurheiðar	373
3.14. Kröfur eigenda Stóradalstorfu vegna Stóradalsheiðar	373
3.15. Kröfur eigenda Núps I-III vegna Núpsheiðar	374
3.16. Kröfur eigenda Ysta-Skála II og IV vegna Ytaskálaheiðar	374
3.17. Kröfur eigenda Mið-Skála I-III vegna Miðskálaheiðar	375
3.18. Kröfur eigenda Ásólfsskálajarða vegna Ásólfsskálaheiðar	375
3.19. Kröfur eigenda Holtshverfisjarða vegna Holtsheiðar	376
3.20. Kröfur eigenda Núpakots vegna Steinatungna	376
3.21. Kröfur eigenda Þorvaldseyrar vegna Svaðbælisheiðar	377
3.22. Kröfur eigenda Seljavalla vegna Lambafellsheiðar	377
3.23. Kröfur eigenda Raufarfells I-IV og Selkots	378
3.24. Kröfur eigenda Rauðafells I-III	378
3.25. Kröfur eigenda Eyvindahóla vegna Hólatungna í Hrútafellsheiði	378
3.26. Kröfur eigenda Stóruborgartorfu vegna Borgartungna í Hrútafellslandi	379
3.27. Kröfur eigenda Hrútafells vegna Hrútafellsheiðar	379
3.28. Kröfur eigenda Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða vegna Drangshlíðarheiðar . . .	380

3.29. Kröfur eigenda Ytri-Skóga vegna Ytriskógaheiði	380
3.30. Kröfur eigenda Eystri-Skóga vegna Eystriskógaheiði	381
3.31. Kröfur eigenda Ytri-Skóga og Eystri-Skóga vegna Skógafalls	381
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	382
4.1. Inngangur	382
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	382
4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru	383
4.4. Vettvangsferð	384
4.5. Skýrslutökur	385
5. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA	386
5.1. Landnám	386
5.2. Almenningar og „smáafréttir“	386
5.3. Þórsmörk	394
5.4. Goðaland	403
5.5. Stóra-Mörk	408
5.6. Mið-Mörk	412
5.7. Syðsta-Mörk	413
5.8. Dalur (Stóradalstorfa)	415
5.9. Núpur	423
5.10. Ysti-Skáli	426
5.11. Mið-Skáli	428
5.12. Ásólfskáli og hjáleigurnar Moldnúpur, Rimhús og Björnskot	430
5.13. Holtshverfi	434
5.14. Núpakot	443
5.15. Þorvaldseyri (áður Svaðbæli/Svartbæli)	447
5.16. Seljavellir (Lambafell)	450
5.17. Raufarfell	453
5.18. Rauðafell	455
5.19. Hrutafell, Hólatungur og Borgartungur	457
5.20. Drangshlíð	461
5.21. Skarðshlíð	467
5.22. Ytri-Skógar	468
5.23. Eystri-Skógar	472
6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	475
6.1. Inngangur	475
6.2. Landnám	475
6.3. Almenningar	475
6.4. Þórsmörk	481
6.5. Teigstungur	487
6.6. Múlatungur	491
6.7. Goðaland	495
6.8. Merkurtungur	500
6.9. Stakkholt	504
6.10. Steinsholt	508
6.11. Stóra-Mörk	511

6.12. Mið-Mörk	515
6.13. Ysti-Skáli	517
6.14. Mið-Skáli	520
6.15. Ásólfskálatorfa	523
6.16. Holtshverfisjarðir	526
6.17. Núpakot	529
6.18. Þorvaldseyri (Svaðbæli)	531
6.19. Seljavellir (Lambafell)	534
6.20. Raufarfell	537
6.21. Rauðafell	540
6.22. Hrutafell, Hólatungur og Borgartungur	543
6.23. Drangshlíð, Drangshlíðardalur og Skarðshlíð	549
6.24. Ytri-Skógar	552
6.25. Eystri-Skógar og Skógafjall	555
6.26. Eyjafjallajökull, Mýrdalsjökull, Núpur, Stóri-Dalur, Syðsta-Mörk og önnur landsvæði	561
6.27. Um málskostnað	563
6.28. Um tæknileg atriði	563
7. ÚRSKURÐARORÐ	563
VIDAUKAR.	
I. Hnit	
II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málunum nr. 1-7/2000 (uppsveitir Árnessýslu) og 1-5/2001 (sveitarfélagið Hornafjörður)	
FYLGISKJÖL	591
I. Kort	
II. Aðila- og eigendaskrá	
III. Skjalaskrá	
IV. Tækniskýrsla	

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Ár 2004, föstudaginn 10. desember, er í óbyggðanefnd, sem starfar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000, tekið fyrir málið

nr. 5/2003, Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárþingi eystra, hvort og þá hvaða land teljist til þjóðlendna, hver séu mörk þjóðlendu við eignarland, hvaða hluti þjóðlendu sé nýttur sem afréttur og hver séu eignarréttindi innan þjóðlendu,

og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Karl Axelsson og Allan V. Magnússon.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendna.

(Ólafur Sigurgeirsson hrl.)

Eigendur lögbýla undir Vestur-Eyjafjöllum, annarra en þeirra sem lýsa kröfum til Stakkholts, Steinsholts og Merkurtungna, vegna Almenninga.

Eigendur og umráðamenn Ásólfsskálakirkju, Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólstaðartorfu vegna Þórsmerkur.

Eigendur lögbýla undir Austur-Eyjafjöllum, Rangárþing eystra og eigendur jarða í Eyjafjallasveit sem voru í konungseign 1588 vegna Goðalands.

Eigendur Teigstorfu í Fljótshlíð vegna Teigstungna.

Eigendur Eyvindarmúlatorfu í Fljótshlíð vegna Múlatungna.

Eigendur Stóru-Merkur I, II og III vegna Merkurtungna.

Eigendur Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða vegna Stakkholts.

Eigendur Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur vegna Steinsholts.

Eigendur Stóru-Merkur I-III vegna Stórumerkurheiðar.

Eigandi Mið-Merkur vegna Miðmerkurheiðar.

Eigandi Syðstu-Merkur vegna Syðstumerkurheiðar.

Eigendur Stóradalstorfu (Stóra-Dals, Dalskots, Mið-Dals og Eyvindarholts) vegna Stóradalsheiðar.

Eigendur Núps I-III vegna Núpsheiðar.

Eigendur Ysta-Skála II-IV vegna Ystaskálaheiðar.

Eigendur Mið-Skála I-III vegna Mið-Skálaheiðar.

Eigendur Ásólfsskálajarða (Ásólfsskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots og Rimahúsa) vegna Ásólfsskálaheiðar.

¹ Sjá nánar í fylgiskjali nr. II (aðilaskrá).

Eigendur Holtshverfisjarða (Varmahlíðar, Vallnatúns, Hellnahóls, Ormskots, Efstu-Grundar, Mið-Grundar, Syðstu-Grundar og Indriðakots) vegna Holtsheiðar.

Eigendur Núpakots vegna Steinatungna.

Eigandi Þorvaldseyrar vegna Svaðbælisheiðar.

Eigandi Seljavalla vegna Lambafellsheiðar.

Eigendur Raufarfells I-IV og Selkots.

Eigendur Rauðafells I-III.

Eigendur Eyvindarhóla vegna beitarítaks jarðarinnar í Hólatungum í Hrutafellslandi.

Eigendur Stóru-Borgartorfu vegna beitarítaks torfunnar í Borgartungum í Hrutafellslandi.

Eigandi Hrutafells vegna Hrutafellsheiðar.

Eigendur Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða (Drangshlíðardals, Drangshlíðar I-II, Skarðshlíðar I-III) vegna Drangshlíðarheiðar.

Eigendur Ytri-Skóga vegna Ytri-Skógaheiðar.

Eigandi Eystri-Skóga vegna Eystri-Skógaheiðar.

Eigendur Ytri-Skóga og Eystri-Skóga vegna Skógafjalls.

(Bragi Björnsson hdl. og Einar Jónsson lögfr.)

Eigandi jarðanna Breiðabólstaðar í Fljótshlíð, Holts undir Vestur-Eyjafjöllum og Odda á Rangárvöllum vegna hálftrar Þórsmerkur og Goðalands.

(Ólafur Björnsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

2.1. Setning laga nr. 58/1998 og skipan óbyggðanefndar

Þann 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

Þann 2. september 1998 skipaði forsætisráðherra Kristján Torfason dómstjóra, formann óbyggðanefndar, og aðra nefndarmenn Karl Axelsson hæstaréttarlögmann, varaformann, og Allan V. Magnússon héraðsdómara. Varamenn voru skipuð Halldór Jónsson héraðsdómslögmaður, Ragnheiður Bragadóttir héraðsdómari og Þorgeir Örlygsson prófessor. Þorgeiri Örlygssyni var veitt lausn að eigin ósk frá og með 1. janúar 2003 og Benedikt Bogason héraðsdómari þá skipaður varamaður í hans stað.

2.2. Sveitarfélög í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu tekin til meðferðar

Með bréfi, dagsettu 12. október 2000, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til meðferðar landsvæðið vestan sveitarfélagsins Hornafjarðar og austan Þjórsár, sbr. 8. gr. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Svæði þetta, sem er hið þriðja sem kemur til meðferðar hjá óbyggðanefnd, var nánar tiltekið afmarkað til austurs af vesturmörkum jarðarinnar Núpsstaðar í Fljótshverfi (Skaftárhreppi), að sunnan af hafi, til norðurs í samræmi við tillögu starfshóps um stjórnsýslumörk á miðhálandinu frá 1996 og á Vatnajökli af línu þeirri sem samvinnunefnd um

svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína, sbr. afmörkum svæðisins á meðfylgjandi korti. Fjármálaráðherra var veittur frestur til 1. apríl 2001 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, sbr. 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, væri um slíkar kröfur að ræða. Fyrirsvarsmönnum sveitarfélaga á svæðinu, þ.e. Ásahrepps, Holta- og Landsveitar, Rangárvallahrepps, Djúpárhrepps, Vestur-Landeyjahrepps, Austur-Landeyjahrepps, Fljótshlíðarhrepps, Hvolhrepps, Vestur-Eyjafjallahrepps, Austur-Eyjafjallahrepps, Mýrdalshrepps og Skaftárhrepps, auk Bændasamtaka Íslands, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar. Frestur fjármálaráðherra var síðar framlengdur til 27. apríl 2001 og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

Afmörkun svæðisins til austurs tók nokkrum breytingum á síðari stigum.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur í Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu bárust 27. apríl 2001. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 1. júní 2001, Morgunblaðinu 3. júní og fleiri blöðum síðar í sama mánuði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 1. desember 2001. Þá var tekið fram að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðaðist ekki við kröfur aðila heldur bæri nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Til þess gæti því komið að tekin yrðu til athugunar svæði utan við kröfulýsingu fjármálaráðherra.

Óbyggðanefnd lét þinglýsa yfirlýsingu um málsmeðferð nefndarinnar og kröfugerð fjármálaráðherra á þær fasteignir sem kröfugerðin snertir og sem skráðar eru í þinglýsingabókum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, auk viðkomandi sveitarfélaga og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt fyrirsvarmönnum aðliggjandi sveitarfélaga og sýslumönnum í þeim umdæmum, auk fjölmiðla.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti, fyrst til 15. janúar 2002 og síðar til 15. febrúar. Þar sem allar boðaðar kröfulýsingar höfðu ekki skilað sér innan þessa tíma var að auki veittur lokafrestur til 9. maí. Síðustu viðbætur og lagfæringar á kröfulýsingum bárust óbyggðanefnd 11. september 2002.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Hvolsvelli og í Vík, dagana 1.-31. október 2002, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 7. nóvember 2002. Vakinn var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Jafnframt fengu hlutaðeigandi sveitarstjórnir yfirlit og uppdrátt óbyggðanefndar til upplýsingar.

Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests en eftir þann tíma hafa aðilar gert nokkrar breytingar á kröfum sínum og jafnframt hafa komið fram nýjar kröfur. Óbyggðanefnd hefur vakið athygli málsaðila á augljósu misræmi eða villum í málalíbúnaði og haft frumkvæði að því að kanna hvort aðilar sem kunna að telja til eignarréttinda á kröfusvæði íslenska ríkisins vilji lýsa kröfum sínum, sbr. 2. mgr. 13. gr. laga nr. 58/1998.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í ellefu hlutum og sjö kröfulýsingar vegna ríkisjarða. Á móti bárust 34 kröfulýsingar ýmissa aðila, auk krafna Landsvirkjunar. Gerðar voru kröfur vegna 159 tilgreindra jarða, jarðahluta eða annarra landsvæða, stundum sameiginlega.

2.4. Afmörkun máls nr. 5/2003

Í janúar 2003 var lögmönnum aðila tilkynnt að ákveðið hefði verið að fjalla um svæðið í eftirfarandi níu málum og var hreppamörkum þar fylgt í meginatriðum:

Mál nr. 1/2003, Ásahreppur og fyrrum Djúpárhreppur, nú í Rangárþingi ytra, ásamt Holtamannafrétti.

Mál nr. 2/2003, Holta- og Landsveit ásamt Landmannafrétti í Rangárþingi ytra.

Mál nr. 3/2003, fyrrum Rangárvallahreppur, nú í Rangárþingi ytra.

Mál nr. 4/2003, fyrrum Fljótshlíðar-, Hvol- og Vestur- og Austur-Landeyjarhreppar, nú í Rangárþingi eystra.

Mál nr. 5/2003, Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárþingi eystra.

Mál nr. 6/2003, Mýrdalshreppur.

Mál nr. 7/2003, Álftaver og Skaftártunga í Skaftárhreppi.

Mál nr. 8/2003, Síða, Landbrot og Brunasandur ásamt fyrrum Leiðvallarhreppi, nú í Skaftárhreppi.

Mál nr. 9/2003, Fljótshverfi í Skaftárhreppi.

Það svæði sem til meðferðar er í máli nr. 5/2003, Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárþingi eystra (Rangárvallasýslu), afmarkast til vesturs af mörkum fyrrum Vestur-Eyjafjallahrepps gagnvart fyrrum Austur-Landeyjahreppi og til norðurs af mörkum fyrrum Vestur-Eyjafjallahrepps gagnvart fyrrum Fljótshlíðar- og Hvolhreppum. Öll framangreind landsvæði eru nú í Rangárþingi eystra. Til austurs afmarkast svæðið af mörkum Rangárvallaasýslu gagnvart Vestur-Skaftafellssýslu. Þá er Eyjafjallajökull allur til meðferðar hér sem og svæði á Mýrdalsjökli sem afmarkast af línu sem dregin er frá upptökum Fúlalækjar, við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, til norðausturs inn á jökulinn, í stefnu á Mælifell við norðaustanverðan Mýrdalsjökul. Þeirri línu er fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er á milli Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, og Huldufjalla (730 m), í suðaustanverðum jöklinum. Úr framangreindum skurðpunkti er svo dregin lína í Entu (1347 m). Til suðurs afmarkast svæðið af hafinu.

Á því svæði sem hér hefur verið lýst hafa í meginatriðum annars vegar komið fram kröfur fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendu innan tilgreindra marka og hins vegar kröfur tiltekinna aðila um eignarland innan hluta þess landsvæðis sem íslenska ríkið gerir kröfu um að teljist þjóðlenda. Kröfum aðila er nánar lýst í kafla 3. Málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

2.5. Fyrirtökur og aðalmeðferð

Mál nr. 5/2003 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og fyrirvarsmanna málsaðila 14. febrúar 2003. Gefið var færi á athugasemdum við skipan óbyggðanefndar í málinu en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og farið yfir ýmis atriði varðandi skjöl og gagnaöflun. Gerð var grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendlaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl., sbr. einnig bréf óbyggðanefndar til lögmanna, dags. 29. september 2002. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort sáttaflötur væri á málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendlaga. Loks var íslenska ríkinu veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerð.

Við fyrirtöku málsins 14. mars var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Öðrum málsaðilum var veittur fjögurra vikna frestur til að skila greinargerðum. Við fyrirtöku málsins 11. apríl var sá frestur framlengdur um tvær vikur, auk þess sem óbyggðanefnd lagði fram nokkur gögn. Greinargerð Braga Björnssonar hdl. og Einars Jónssonar lögfræðings var lögð fram við fyrirtöku málsins 25. apríl ásamt fleiri gögnum. Greinargerð Ólafs Björnssonar hrl. vegna Prestsetrasjóðs var lögð fram við fyrirtöku málsins 27. júní. Við sama tækifæri var farið yfir dagskrá aðalmeðferðar og fyrirkomulag vettvangsferðar. Einnig voru lögð fram ýmis gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Aðalmeðferð fór fram dagana 1.-4. júlí 2003 og skiptist í forflutning, vettvangsferðir, skýrslutökur og munnlegan málflytning. Þeirri fyrirspurn var beint til lögmannna hvort þeir teldu unnt að sætta málið að hluta eða öllu leyti, sbr. 1. mgr. 15. gr. Þjóðlendlaga, en svo var ekki. Að lokinni aðalmeðferð var málið tekið til úrskurðar. Fundað var í gamla grunnskólanum á Skógum. Um vettvangsferð og skýrslutökur er fjallað nánar í köflum 4.4.-4.5. og vísast þangað.

Þann 8. nóvember 2004 var málið endurupptekið. Lögmennt fengu þar tækifæri til að tjá sig um fyrstu dóma Hæstaréttar í þjóðlendumálum, upp voru kveðnir 21. október 2004 í málunum nr. 47/2004 og 48/2004. Að auki voru lögð fram viðbótargögn sem áður höfðu verið kynnt lögmenntum. Engar athugasemdir komu fram.

Málið var tekið fyrir 10. desember 2004 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmenntum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

Málið var jafnframt endurupptekið 6. september 2005 og bókað um nánari tilgreiningu á úrskurðarlínu við sunnanvert Skógafjall, bæði í texta og á korti, án þess að í því fælist efnisleg breyting. Orðalag í upphaflegum úrskurðarorðum og meðfylgjandi skýringarkorti tók mið af upplýsingum á kortagrunni Landmælinga Íslands en í ljós var komið að þær voru rangar.

3. KRÖFUGERÐ¹

3.1. Kröfur íslenska ríkisins vegna þjóðlendu

Í greinargerð, dags. 13. mars 2003, er þess krafist af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins að eftirfarandi lína verði viðurkennd sem þjóðlendumörk: „Fyrsti punktur í kröfulínu fjármálaráðherra um þjóðlendumörk á Eyjafjallasvæði er sá sami og síðasti punktur í Mýrdalshreppi í Vestur Skaftafellssýslu og kallast A og er á sýslumörkum neðst í Skógafjalli. Frá punkti A er dregin lína upp með Fjallgili í punkt B, en hann er þar sem bein lína milli Hornfellsnípu og punktis efst í Hofsórgili sker Fjallgilið. Frá punkti B er svo lína í punkt C, sem er efst í Hofsórgili og þaðan í Hornfellsnípu, sem verður punktur D, frá punkti D er dregin lína í punkt E, sem er í 527m hæð ofarlega í Lambafellsheiði, þaðan er svo dregin bein lína í Þríhyrning í vestari hreppnum og verður punktur F, þar sem sú beina lína sker hreppamörkin milli fyrrum Austur- og Vestur- Eyjafjallahreppa.

Fyrsti punktur í kröfulínu fjármálaráðherra um þjóðlendumörk í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi og Þórsmekursvæði er punktur A, sem er sá sami og síðasti punktur í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi, sem er þar sem bein lína milli punktis í Lambafellsheiði í 527m hæð og punktis í Þríhyrningi sker hreppamörkin. Frá punkti A er dregin lína beint í hæsta punkt á Þríhyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650m hæð (punktur B), frá punkti B í Stórhöfða 741m, sem verður punktur C, frá punkti C í punkt D, sem er í 706m hæð í Arnargilshrygg, frá þeim punkti í punkt E, sem er í Helluhnjúk, þaðan er dregin bein lína í punkt F, sem er þar sem Steinhóltsá rennur út á Markarfljótsaura og þaðan í Öldustein, sem verður punktur G og lokapunktur á kröfusvæðinu, en þar sem hreppamörk voru óljós þarna fyrir síðustu breytingu á umdæmum sveitarfélaga er kröfulínan í samræmi við fyrri kröfulýsingu dregin áfram í átt að punkti efst í Fremra Kanastaðagili.“

Við aðalmeðferð málsins kom fram að kröfulína íslenska ríkisins hafi tekið breytingum í samræmi við breytta staðsetningu á Jöldusteinu.

3.2. Kröfur eigenda lögbýla undir Vestur-Eyjafjöllum, annarra en Steinhólts, Stakkhólts og Merkurtungna, vegna Almenninga

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af Vestur-Eyjafjallahreppi fyrir hönd eigenda

¹ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá).

lögbyla í Vestur-Eyjafjallahreppi „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur afréttarins, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu, skv. landamerkjaskrá. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli falli við landamerki, til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst skv. landamerkjaskrá fyrir Almennina nr. 21 í landamerkjabók Rangárvallasýslu og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: „Afrétturinn Almenningar, sem tilheyrir meiri hluta Vestur-Eyjafjallahrepps, hefir þessi takmörk: að innanverðu Emstruána fremri frá upptökum hennar úr jöklinum allt niður í Markarfljót í Fljótsgilinu, þá Markarfljót niður eftir gilinu þar til Þröngá fellur í það; enn að framanverðu í móti Þórsmörk, Þröngá, sem fellur eftir Þröngárgili allt frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót.“ Að austan ráði jökulbrún.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Almennina og í fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998“.

Við fyrstu fyrirtöku málsins var gerð sú athugasemd af hálfu framangreindra aðila að á kröfulínukorti (kortagrunni Landmælinga Íslands) séu hreppamörk rangt teiknuð rétt norður af Entujökli. Kröfulína vegna Almennina á þessu svæði sýni hin réttu hreppamörk, auk þess sem norðan við hana hafi áður verið Hvolhreppur, ekki Fljótshlíðarhreppur.

3.3. Kröfur eigenda Ásólfsskálakirkju, Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð, austan Breiðabólstaðartorfu, vegna Þórsmerkur

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af Vestur-Eyjafjallahreppi fyrir hönd eigenda Ásólfsskálakirkju og Stóradalskirkju „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að Ásólfsskálakirkja og Stóradalskirkja, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landsvæðinu, skv. máldagaskrá, fornum vitnisburðum og landamerkjaskrá. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki landsvæðisins verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Að norðan, Þröngá, allt frá upptökum hennar upp við jökul og þar til hún fellur í Markarfljót síðan ræður Markarfljót allt fram á móts við Þórsmerkurrana. En að sunnanverðu Krossá, allt frá upptökum hennar upp við jökul og alla leið fram fyrir Þórsmerkurrana.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Í greinargerð er gerð sú breyting að kröfugerð vegna Þórsmerkur er einnig sett fram í nafni „jarða í Fljótshlíð, austan Breiðabólstaðartorfu“. Einnig kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Þórsmerkur og í fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998“.

3.4. Kröfur eiganda Breiðabólstaðar, Holts og Odda vegna hálftrar Þórsmerkur og Goðalands

Í kröfulýsingu, dags. 7. maí 2002, er þess krafist „að viðurkennt verði að Prestsetrasjóður, sem eigandi jarðanna Breiðabólstaðar í Fljótshlíð, Holts í V-Eyjafjöllum og Odda á Rangárvöllum, hafi beinan eignarrétt að ½ Þórsmörk og Goðalandi, sbr. meðfylgjandi uppdrátt.

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði hefðbundinn afnotaréttur vegna ofangreindra jarða í þjóðlendu komi til þess að hluti landsins teljist þjóðlenda.

Landamerki Goðalands, sem er afréttarland er tilheyrir jörðinni Breiðabólstað í Fljótshlíð, eru þessi: „Að innanverðu ræður gil það ofanfrá Eyjafjallajökli, sem nú er á milli Múlatungna og hinna svokölluðu Hruna á Goðalandi allt niður í Krossá, þá Krossá frameftir (eða miður farvegur hennar) milli Goðalands og Þórsmerkur þar til Hvanná fellur í hana, þá Hvanná og Hvannárgil milli Goðalands og Stakkholts upp til Merkurtungna og síðan norður gilið milli Goðalands og Merkurtungna upp til jökuls.“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar skv. framlögðum málskostnaðarreikningi að skaðlausu.

Í greinargerð, dags. 9. maí 2003, er framangreind kröfugerð sundurliðuð þannig að þess er krafist „að viðurkennt verði að Prestsetrasjóður, sem eigandi jarðarinnar Breiðabólstaðar í Fljótshlíð, hafi beinan eignarrétt að landsvæði því er nefnt er Goðaland, sem er hluti Þórsmerkursvæðisins, sbr. og meðfylgjandi uppdrátt. Þess er jafnframt krafist að viðurkennt verði að Prestsetrasjóður, sem eigandi jarðarinnar Odda á Rangárvöllum, hafi beinan eignarrétt að ½ Þórsmörk. Þá ber að gæta að fornum skógartekjuréttindum jarðarinnar Holts í V-Eyjafjöllum á þessu svæði er benda til óbeins eignarréttar á svæðinu.“

„Landeigandi lítur svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt hans í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er sérstaklega mótmælt kröfugerð ríkisins, sbr. greinargerð ríkisins 13. mars 2003, og þess krafist að kröfu ríkisins um þjóðlendumörk verði hafnað.“

3.5. Kröfur eigenda lögbýla undir Austur-Eyjafjöllum, Rangárþings eystra og eigenda jarða í Eyjafjallasveit sem voru í konungseign árið 1588, til Goðalands

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af Austur-Eyjafjallahreppi fyrir hönd eigenda lögbýla í Austur-Eyjafjallahreppi og/eða hreppsins og/eða Vestur-Eyjafjallahrepps „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að nytjendur afréttarins skv. hefð og venju, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.

Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Að norðan Krossá frá upptökum uns Hvanná fellur í hana, að vestan Hvanná frá upptökum Innri-Hvannár. Að öðru leyti ræður jökulbrún og vatnaskil á Fimmvörðuhálsi.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Framangreind kröfugerð tekur til Goðalands, ásamt Múla- og Teigstungum. Í greinargerð kemur hins vegar fram aðskilin kröfugerð vegna hvers landsvæðis um sig. Jafnframt kemur fram að Rang-

árþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Goðalands og í fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. þjóðlendlaga nr. 58/1998“.

Í greinargerð er þannig gerð eftirfarandi krafa af hálfu Rangárþings eystra vegna Goðalands, fyrir hönd allra lögbýla undir Austur-Eyjafjöllum: „Að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að nytjendur afréttarins skv. hefð og venju, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Jafnframt er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Að norðan Hrunaá frá upptökum uns Krossá fellur í hana, að vestan Hvanná frá upptökum Innri-Hvannár. Að öðru leyti ræður jökulbrún og vatnaskil á Fimmvörðuhálsi dregin beint til austurs og vesturs frá Þrivörðuskeri að jökulbrúnum.“

Til vara gerir Rangárþing eystra sömu kröfur til handa sjálfu sér.

Til þrautavara gerir Rangárþing eystra sömu kröfur til handa eigendum konungsjarða í hreppunum eins og þær voru árið 1588, en þær eru Eystri-Skógar, Ytri-Skógar, Drangshlíð, Skarðshlíð, Bakkakot (bæði), Hörðuskáli, Lambafell (nú líka Seljavellir), Berjanes, Stóra Mörk (hálf), Mið-Mörk, Fit og Halí (nú Fitjarmýri).“

3.6. Kröfur eigenda Teigstorfu í Fljótshlíð vegna Teigstungna

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er sett fram krafa vegna Goðalands, Múlatungna og Teigstungna sameiginlega, sjá kafla 3.5. Í greinargerð, dags. 25. apríl 2003, kemur hins vegar fram aðskilin kröfugerð vegna hvers landsvæðis um sig. Þannig krefst Rangárþing eystra þess fyrir hönd eigenda Teigstorfu í Fljótshlíð vegna Teigstungna „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að nytjendur afréttarins skv. hefð og venju, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Jafnframt er þess krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Að norðan Krossá frá upptökum uns Hrunaá fellur í hana, uppeftir henni uns Tungnakvísl fellur í hana og síðan eftir henni til jökuls. Síðan eftir jökulbrún á milli upptaka Tungnakvíslar og Krossár.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnadili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Teigstungna og í fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. þjóðlendlaga, nr. 58/1998“.

3.7. Kröfur eigenda Eyvindarmúlatorfu í Fljótshlíð vegna Múlatungna

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er sett fram krafa vegna Goðalands, Múlatungna og Teigstungna sameiginlega, sjá kafla 3.5. Í greinargerð, dags. 25. apríl 2003, kemur hins vegar fram aðskilin kröfugerð vegna hvers landsvæðis um sig. Þannig krefst Rangárþing eystra þess fyrir hönd eigenda Eyvindarmúlatorfu í Fljótshlíð „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að nytjendur afréttarins skv. hefð og venju, eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til af-

réttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Jafnframt er þess krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Að norðan Tungnakvísl frá upptökum uns Hrunaá fellur í hana, síðan uppeftir henni til jökuls. Síðan eftir jökulbrún á milli upptaka Tungnakvíslar og Hrunaár.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Múlatungna og í fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998“.

3.8. Kröfur eigenda Stóru-Merkur I, II og III vegna Merkurtungna

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Stóru-Merkur I, II og III „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur Stóru-Merkur eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu, skv. hefð og venjubundnum merkjum. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki jarðarinnar verði þau sem hér er lýst og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: Hvanná fremri og innri frá upptökum í jöklinum, uns þær koma saman neðan tungnanna, en jökulbrún að sunnan.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9. Kröfur eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða vegna Stakkholts

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af Vestur-Eyjafjallahreppi fyrir hönd eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur afréttarins eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu, skv. landamerkjaskrá. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins verði þau sem hér er lýst: skv. landamerkjaskrá fyrir Stóra-Dal nr. 22 í landamerkjabók Rangárvallasýslu og að það land sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: „Afréttarlandið Stakkholt ... liggur sunnan Krossár í millum Steinhóltsár og Hvannár.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við fyrirsvari vegna Stakkholts og í

fundargerð aðalmeðferðar málsins segir að „aðild sveitarfélagsins að kröfugerð vegna smáafréttanna norðan Eyjafjallajökuls byggist á 2. mgr. 11. gr. Þjóðlendulaga, nr. 58/1998“.

3.10. Kröfur eigenda Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur vegna Steinsholts

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur „að kröfum ríkisins verði alfarið hafnað og að viðurkennt verði að þinglýstir eigendur afréttarins eigi fullkominn og beinan eignarrétt að öllu landinu, skv. landamerkjaskrá. Jafnframt að það land sem hugsanlega kann að koma undan jökli við landamerki, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum.“ Þess er einnig krafist „að viðurkennt verði að landamerki afréttarins séu þau sem hér er fyrst lýst skv. landamerkjaskrá fyrir Steinsholt nr. 20 í landamerkjabók Rangárvallasýslu og að það land allt sé allt háð beinum og fullkomnum eignarrétti: „Steinsholt, sem tilheyrir jörðunum Mið-Mörk, Fitjamýri og Fit í Vestur-Eyjafjallahreppi, hefir þessi takmörk: á innri hlið, á móti Stakkholti, Steinsholtsá allt frá upptökum hennar á jöklinum niður í Markarfljót þar til Jökulá fellur í það; enn að framanverðu í móts við Langanes (Stórumerkurland) Jökulsá frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót.“ Og að sunnan ráði jökulbrún, en að norðan Krossá/Markarfljót skv. meðfylgjandi korti.“ Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.11. Kröfur eigenda Stóru-Merkur I-III vegna Stórumerkurheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Stóru-Merkur I-III að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Stórumerkurheiði og heiða upp af Langanesi (eignarland Stóru-Merkur I-III) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 21, 22, 23, 24, 25 og 26.“ Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Stóru-Mörk, þingl. 23. maí 1890, upplesin í Stóru-Dalskirkju og Holtskirkju 1741. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalína við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila.“

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Mót suðri og suðvestri: Ræður svokallað Bæjargil úr 320 metra hæð yfir sjó (punktur 21) og upp til enda gilsins. Þaðan ræður stefna gilsins til suðurmarka jarðarinnar (punktur 23). Síðan eru suðurmörk jarðarinnar miðuð við beina stefnu til austurs úr sunnanverðu Dagmálafjalli, þar sem 900 metra hæðarlína gengur lengst til suðurs í fjallinu (punktur 14) fyrst til viðmiðunar, en sem landamerki úr skurðpunkti línunnar að vestan og norðvestan (punktur 23) og beint til austurs að jökulbrún (punktur 24). Við jökul: Ræður jökulbrún landamerkjum (frá punkti 24) til norðurs og austurs allt að framanverðum sporði Gígjökuls (punktur 25) en þaðan miðlína jökullónsins og Jökulsár sem úr því fellur, allt að hreppamörkum (punktur 26).“

3.12. Kröfur eiganda Mið-Merkur vegna Miðmerkurheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Mið-Merkur að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Miðmerkurheiði (eignarland Mið-Merkur) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 19, 20, 14, 23, 22 og 21“. Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Mið-Mörk, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Mörk mót suðvestri: Kambagil, norðanvert við Rauðahraun, frá gilskjafti (punkti 19) að gilsbotni (punktur 20). Úr gilsbotninum ræður stefna gilsins merkjum að suðurmerkjum jarðarinnar (punktur 14). Að sunnan: Beint til austurs úr sunnanverðu Dagmálafjalli þar sem 900 metra hæðarlína nær lengst til suðurs í fjallinu (punktur 14), uns mörk jarðarinnar mót norðri og norð-austri skera þá línu (punktur 23). Mót norðri og norðaustri: Ræður svokallað Bæjargil úr 320 metra hæð yfir sjó (punktur 21) og upp til enda gilsins. Þaðan ræður stefna gilsins til suðurmarka jarðarinnar (punktur 23).“

3.13. Kröfur eiganda Syðstu-Merkur vegna Syðstumerkurheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Syðstu-Merkur að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Syðstumerkurheiði (eignarland Syðstu-Merkur) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 17, 18, 13, 20 og 19“. Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Syðstu-Mörk, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að sunnan: Úr botni Hrafnagils (punktur 17) bein lína um Hádegishnjúk og áfram með brúnum sama lína þar til komið er í vestan- og sunnanvert Dagmálafjall (punkt 18). Að austan: Ræður sjónhending í norðlæga átt austanvert við landnorðurshornið á Bláfelli (á korti merkt Stórhöfði). Lengstum er sjónhending þessi til viðmiðunar en gagnvart Ysta-Skála er hún landamerkjalinna jarðarinnar (á milli punkta 18 og 13). Að norðan: Ræður Kambagil norðanvert við Rauðahraun merkjum frá gilskjafti (punkti 19) að gilsbotni (punktur 20). Úr gilsbotninum ræður stefna gilsins merkjum að austurmerkjum jarðarinnar (í punkti 13).“

3.14. Kröfur eigenda Stóradalstorfu vegna Stóradalsheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Stóradalstorfu (Stóra-Dals, Dalskots og Eyvindarholts) að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Stóradalsheiði (eignarland Stóra-Dals, Mið-Dals og Eyvindarholts) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 15, 16, 18 og 17.“ Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Stóra-Dal, dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892 og landskiptagerðar Stóradalstorfu, dags. 21. júní 1969. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan

málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að sunnan: ræður vatnsfarvegur, upp frá Seljalandsá (frá punkti 15) norðanvert við Bláfell um Tröllagil, svo langt sem hann nær (að punkti 16). Að austan: ræður sjónhending í norðlæga átt austanvert við landnorðurshornið á Bláfelli (á korti merkt sem Stórhöfði) fyrst til viðmiðunar en síðan (úr punkti 16) sem landamerki torfunnar uns línan sker norðurmörk torfunnar (í punkti 18). Síðastnefndi skurðpunkturinn verður einnig ákvarðaður með því að draga viðmiðunarlínu beint til vesturs úr sunnanverðu Dagmálafjalli þar sem 900 metra hæðarlína nær lengst til suðurs í fjallinu (punktur 14). Að norðan: Úr botni Hrafna-gils (punktur 17) bein lína um Hádegishjúk og áfram með brúnum sama lína þar til komið er í vestan- og sunnanvert Dagmálafjall (punktur 18).“ Í viðaukanum kemur einnig skýrt fram að krafan sé gerð vegna Stóra-Dals, Dalskots, Mið-Dals og Eyvindarholts.

3.15. Kröfur eigenda Núps I-III vegna Núpsheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Núps I-III að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Núpsheiði (eignarland Núps I-III) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 11, 12, 16 og 15“. Vísað er almennt til lögfestu fyrir Núp, dags. 25. júlí 1842, upplestin í Holtskirkju 7. ágúst 1842 og 31. maí 1843 fyrir manntalsrétti. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Sunnan Króks (punktur 11) ræður vestari kvísl Írár (Myrká) til upptaka. Þaðan ræður sjónhending í norðurátt austanvert við landnorðurshornið á Bláfelli (á korti merkt sem Stórhöfði) uns mætast lína þessi og landamerki jarðarinnar að norðan. Að norðan ræður vatnsfarvegur, upp frá Seljalandsá (frá punkti 15) norðanvert við Bláfell um Tröllagil, svo langt sem hann nær (að punkti 16).“

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra hafi tekið við aðild að máli þessu vegna Núps II af Vestur-Eyjafjallahreppi.

3.16. Kröfur eigenda Ysta-Skála II og IV vegna Ystaskálaheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Ysta-Skála II og IV að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að „Ysta-Skálaheiði (eignarland Ysta-Skála I-IV) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 9, 10, 14, 13, 12 og 11“. Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Ysta-Skála, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður sjónhending tekin fremst á Miðskálaegg (punktur 9) beina línu inn eftir egginni og síðan í sömu stefnu að norðurmörkum. Að vestan: Sunnan Króks (punktur 11) ræður vestari kvísl Írár (Myrká) til upptaka. Þaðan ræður sjónhending í norðurátt austanvert við landnorðurshornið á Bláfelli (á korti merkt sem Stórhöfði) uns mætast lína þessi og landamerki Mið-Merkur í Dagmálafjalli (punktur 13). Að norðan: Ráða landamerki Mið-Merkur, fyrst bein lína úr Kambagili með stefnu af gilinu (milli punkta 13 og 14) og síðan áfram bein stefna til austurs, úr sunnanverðu Dagmálafjalli þar sem landamerkin skera 900 metra hæðarlínu syðst í fjallinu (punktur 14), allt þar til austur- og norðurmörk jarðarinnar skerast (punktur 10).“

Í greinargerð kemur fram að krafa þessi sé gerð vegna Ysta-Skála I-IV.

3.17. Kröfur eigenda Mið-Skála I-III vegna Miðskálaheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Mið-Skála I-III að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Mið-Skálaheiði (eignarland Mið-Skála I-III) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 7, 8, 24, 10 og 9.“ Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Mið-Skála, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalína við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður Miðskálaá frá láglandi (60 m.y.s. punktur 7) og til upptaka í jökli (punktur 8). Að vestan: Ræður sjónhending tekin fremst á Miðskálaegg (punktur 9) beina línu inn eftir egginni og síðan í sömu stefnu að norðurmörkum. Að norðan: Jökulbrúnin uns kemur að landamerkjalínu á móti Stóru-Mörk (línu á milli punkta 10 og 24) þar sem hún sker jökulbrúnina, á því bili ræður sú lína, en hún er dregin, fyrst sem viðmiðunarlína beint til austurs úr Dagmálafjalli sunnanverðu þar sem 900 metra hæðarlína í fjallinu gengur lengst til suðurs, en síðan sem landamerkjalína.“

3.18. Kröfur eigenda Ásólfskálajarða vegna Ásólfskálaheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Ásólfskálajarða (Ásólfskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots og Rimahúsa) að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Ásólfskálaheiði (eignarland Ásólfskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots og Rimahúsa) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 5, 6, 8 og 7.“ Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Ásólfskála, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalína við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Holtsá ræður þar sem hún rennur á Holtsdal (punktur 5) og áfram inn til landsins þar sem áin rennur um Tungugil eystra til upptaka í jökli. Að vestan: Ræður Miðskálaá frá láglandi (60 m.y.s. punktur 7) og til upptaka í jökli (punktur 8). Að norðan ræður jökulbrún.“

3.19. Kröfur eigenda Holtshverfisjarða vegna Holtsheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Holtshverfisjarða (Varmahlíðar, Hellnahóls, Ormskots, Efstu-Grundar, Mið-Grundar, Syðstu-Grundar og Indriðakots) að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Holtsheiði (eignarland Holtshverfisjarða) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 1, 2, 3, 4, 6 og 5.“ Vísað er almennt til landamerkjaskrár fyrir Holtsland, dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Úr enda Merkisgils ofan brúna (punktur 1) ráða hreppamörk að gilinu vestan Steinatungna (punktur 3), en síðan það gil að jökulbrún. Að vestan: Holtsá ræður þar sem hún rennur á Holtsdal (punktur 5) og áfram inn til landsins þar sem áin rennur um Tungugil eystra til upptaka í jökli. Að norðan ræður jökulbrún.“

Í greinargerð kemur fram að umráðamenn Vallatúns (Vallnatúns) séu einnig aðilar að kröfum þessum.

3.20. Kröfur eigenda Núpakots vegna Steinatungna

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Núpakots að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Steinatungum (eign Núpakots) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 25, 26, 29, 28 og 27.“ Vísað er almennt til landamerkjabréfs fyrir Núpakot, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður Svaðbælisá, frá þeim stað er hún rennur í 60 metra hæð yfir sjó (punktur 25), inn til landsins. Þar sem áin greinist framan Steinatunga ræður eystri kvíslin til upptaka í jökli. Að vestan: Úr Leyni (punktur 27) ræður sjónhending með austanverðum Steinafjallsenda uns komið er að hreppamörkum. Þaðan ráða hreppamörk að gílinu vestan Steinatunga, en síðan gilið að jökulbrún (punktur 29). Að norðan ræður jökulbrún.“

3.21. Kröfur eiganda Þorvaldseyrar vegna Svaðbælisheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Þorvaldseyrar að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að „Svaðbælisheiði (eign Þorvaldseyrar) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 23, 24, 26 og 25“. Vísað er almennt til landamerkjabréfs fyrir Svaðbæli, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, og gerðardóms 29. júní 1968 vegna deilna um landamerki Hlíðar, Þorvaldseyrar og Núpakots. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Frá gilkafti Merkgigils (punktur 23) ræður Lambafellsá þar sem hún rennur í gílinu, allt til upptaka í jökli. Að vestan: Ræður Svaðbælisá, frá þeim stað er hún rennur í 60 metra hæð yfir sjó (punktur 25), inn til landsins. Þar sem áin greinist framan Steinatunga ræður eystri kvíslin til upptaka í jökli. Að norðan ræður jökulbrún.“

3.22. Kröfur eiganda Seljavalla vegna Lambafellsheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Seljavalla að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að „Lambafellsheiði (eign Seljavalla) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 21, 22, 24 og 23“. Vísað er almennt til landamerkjabréfs fyrir Lambafell, dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893, og landskiptagerðar á milli Seljavalla og Lambafells, dags. 5. júní 1973. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Frá mótum Laugarár og árkvíslar að

austan (punktur 21) ræður Laugará að upptökum í jökli. Að vestan: Frá gilkafti Merkgils (punktur 23) ræður Lambafellsá þar sem hún rennur í gilinu, allt til upptaka í jökli. Að norðan ræður jökulbrún.“

3.23. Kröfur eigenda Raufarfells I-IV og Selkots

Í kröfulýsingu vegna fjölda jarða í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 22. apríl 2002, er ekki sett fram sérstök krafa af hálfu eigenda Raufarfells og Selkots. Samt sem áður eru eigendur Raufarfells II-III og Selkots tilgreindir sem aðilar að kröfulýsingunni, kröfulínur teiknaðar á meðfylgjandi kort og vísað almennt til landamerkjabréfs fyrir Raufarfell, dags. 16. mars 1886. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, gerði óbyggðanefnd athugasemd við skort á skýru samhengi texta og korta í framangreindri kröfulýsingu og óskaði eftir nánari upplýsingum. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Af kröfulýsingu og viðauka við hana verður ráðið að af hálfu eigenda Raufarfells og Selkots er gerð sú krafa að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra innan eftirfarandi merkja: „Að austan: Frá Högnakletti (punktur 19) ráða fjallseggiar að jökulbrún (punktur 20). Að vestan: Frá mótum Laugarár og árkvíslar að austan (punktur 21) ræður Laugará að upptökum í jökli. Að norðan ræður jökulbrún.“ Hið sama kemur síðan fram í greinargerð.

Landamerkjalína við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Í greinargerð kemur fram að eigandi Raufarfells I sé einnig aðili að kröfum þessum.

3.24. Kröfur eigenda Rauðafells I-III

Í kröfulýsingu vegna fjölda jarða í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 22. apríl 2002, er ekki sett fram sérstök krafa af hálfu eigenda Rauðafells. Samt sem áður eru eigendur Rauðafells I, II og III tilgreindir sem aðilar að kröfulýsingunni, kröfulínur teiknaðar á meðfylgjandi kort og vísað almennt til landamerkjabréfs fyrir Rauðafell, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, gerði óbyggðanefnd athugasemd við skort á skýru samhengi texta og korta í framangreindri kröfulýsingu og óskaði eftir nánari upplýsingum. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Af kröfulýsingu og viðauka við hana verður ráðið að af hálfu eigenda Rauðafells er gerð sú krafa að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra innan eftirfarandi merkja: „Að austan: Frá gilkafti Kaldaklifsgils (punktur 13) ræður Kaldaklifsá að upptökum í jökli (punktur 14). Að vestan: Frá Högnakletti (punktur 19) ráða fjallseggiar að jökulbrún (punktur 20). Að norðan ræður jökulbrún.“ Hið sama kemur síðan fram í greinargerð.

Landamerkjalína við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

3.25. Kröfur eigenda Eyvindarhóla vegna Hólatungna í Hrutafellsheiði

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eins eigenda Eyvindarhóla að Hólatung-

ur verði viðurkenndar sem beitarítak „með tilteknum merkjum innan Hrutafellsheiðar, en viðurkennd að öðru leyti eign Hrutafells að Tungunum“. Umrædd merki eru dregin á milli punktanna 14, 15, 17, 16 og 14. Vísað er almennt til landamerkjabréfs fyrir Eyvindarhóla og Hólatungur, dags. 14. janúar og 27. apríl 1885 og þingl. 21. maí 1890. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Frá upptökum Kaldaklifsár (punktur 14) ræður hún uns henni sameinast á sem rennur úr austri (punktur 15). Ræður síðarnefnda áin að sunnan, en að austan árkvísl sem rennur úr jökli (punktur 16) milli Hólatungna og Borgartungna. Að norðan ræður jökulbrún mörkum.“

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra sé aðili að kröfu vegna Eyvindarhóla, fyrir hönd annarra eigenda en þess sem tilgreindur er í kröfulýsingu.

3.26. Kröfur eigenda Stóruborgartorfu vegna Borgartungna í Hrutafellslandi

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eins eigenda Stóru-Borgar að Borgartungur verði viðurkenndar sem beitarítak „með tilteknum merkjum innan Hrutafellsheiðar, en viðurkennd að öðru leyti eign Hrutafells að Tungunum“. Vísað er almennt til landamerkjabréfs fyrir Stóru-Borg, Klömburu, Minni-Borg og Sitjanda, dags. 25. febrúar 1886 og þingl. 21. júní 1887. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Árkvíslar sem renna beggja vegna Tungnanna, og eiga upptök í jökli, afmarka Tungurnar að austan og vestan, kvíslar þessar koma saman sunnan Borgartungna (punktur 17). Að norðan á milli upptaka árkvíslanna (punktar 16 og 18) ræður jökulbrún mörkum.“

Í greinargerð kemur fram að Rangárþing eystra sé aðili að kröfu vegna Stóruborgartorfu, fyrir hönd annarra eigenda en þess sem tilgreindur er í kröfulýsingu.

3.27. Kröfur eigenda Hrutafells vegna Hrutafellsheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Hrutafells að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hans að „Hrutafellsheiði (eign Hrutafells) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 11, 12, 12a, 14 og 13“. Vísað er almennt til landamerkjabréfs Hrutafells, dags.

14. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, og dóms landsyfirdóms 31. mars 1913 í máli Hrutafells með Hrutafellskoti og Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal, þingl. 10. júní 1913. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi, en á Fimmvörðuhálsi á jökla upp til austurs og vesturs frá Þrívörðuskeri“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og ornefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður sjónhending frá stóra steininum á Yxnadalsöxl (punktur 11) um Hornfellsnípu uns komið er að merkjum að norðan. Að vestan: Frá gilkafti Kaldaklifsgils (punktur 13) ræður Kaldaklifsá að upptökum í jökli (punktur 14). Að norðan ræður jökulbrún frá upptökum Kaldaklifsár til austurs og norðurs uns lína frá austri til vesturs, sem dregin er um Þrívörðusker þar sem það er hæst, sker jökulbrúnina (punktur 12a), frá þeim punkti ræður línan um Þrívörðusker norðurmörkum uns hún mætir línu í austurmörkum (punktur 12).“

3.28. Kröfur eigenda Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða vegna Drangshlíðarheiðar

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða (Drangshlíðar I-II, Drangshlíðardals og Skarðshlíðar I-III) að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Drangshlíðarheiði (eign Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 8, 9, 10, 12 og 11“. Vísað er almennt til landamerkjabréfa Drangshlíðar (og Skarðshlíðar), öll þrjú dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890, og dóms landsyfirdóms 31. mars 1913 í máli Hrutafells með Hrutafellskoti og Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal, þingl. 10. júní 1913. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna á Fimmvörðuhálsi hugsast dregin „á jökla upp til austurs og vesturs frá Þrívörðuskeri“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og ornefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Frá mótum Skógár og Króksár (punktur 8), ræður Skógá til eystri upptaka sinna (punktur 9) þaðan sjónhending mitt á milli norð-austurs og norð-norð-austurs í jökulbrún. Að vestan: Ræður sjónhending frá stóra steininum á Yxnadalsöxl (punktur 11) um Hornfellsnípu uns komið er að merkjum að norðan. Að norðan ræður lína frá austri til vesturs sem dregin er um Þrívörðusker þar sem það er hæst.“

3.29. Kröfur eigenda Ytri-Skóga vegna Ytriskógaheiði

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eigenda Ytri-Skóga að viðurkenndur

verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Ytriskógaheiði (eign Ytri-Skóga) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 5, 6, 7, 10, 9 og 8.“ Vísað er almennt til landamerkjabréfa Ytri-Skóga, hið fyrra dags. 14. júní 1885 og þingl. 22. júní 1885, og hið síðara dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, auk sammings um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14. desember 1899, sem staðfestur var af stiftsyfirvöldum 14. september 1901 og þingl. 29. maí 1902. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður Dalá frá u.þ.b. 240 metra hæð yfir sjó (punktur 5) allt til upptaka, þaðan sjónhending til norð-norð-austurs beint í jökul. Að vestan: Frá mótum Skógár og Króksár (punktur 8), ræður Skógá til eystri upptaka sinna (punktur 9) þaðan sjónhending mitt á milli norð-austurs og norð-norð-austurs í jökulbrún. Að norðan ræður jökulbrún.“

3.30. Kröfur eiganda Eystri-Skóga vegna Eystriskógaheiði

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Eystri-Skóga að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur hennar að „Eystriskógaheiði (eign Eystri-Skóga) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 1, 3, 4, 7, 6 og 5“. Vísað er almennt til landamerkjabréfa Eystri-Skóga, hið fyrra dags. 9. nóvember 1885 og þingl. 21. maí 1890, og hið síðara dags. 14. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890, auk sammings um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14. desember 1899, sem staðfestur var af stiftsyfirvöldum 14. september 1901 og þingl. 29. maí 1902. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð, þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Að austan: Ræður fremsti hluti Jökulsárgils (punktur 1), vestan Hestapingsháls, til norðurs uns komið er að Fjallgilsá, þaðan ræður áin til upptaka í jökli. Að vestan: Ræður Dalá frá u.þ.b. 240 metra hæð yfir sjó (punktur 5) allt til upptaka, þaðan sjónhending til norð-norð-austurs beint í jökul. Að norðan ræður jökulbrún.“

3.31. Kröfur eiganda Ytri-Skóga og Eystri-Skóga vegna Skógafjalls

Í kröfulýsingu, dags. 22. apríl 2002, er þess krafist af hálfu eiganda Ytri-Skóga og Eystri-Skóga að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að „Skógafjalli (eign Ytri-Skóga að 4/5 og Eystri-

Skóga að 1/5) innan merkja sem dregin eru á milli punktanna 2, 3, 4, 5 og 2.“ Vísað er almennt til samnings um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14. desember 1899, sem staðfestur var af stiftsýfirvöldum 14. september 1901. Jafnframt er þess krafist að kröfum ríkisins til þjóðlenda á svæðinu verði hafnað.

Landamerkjalinna við jökul „hugsast dregin með jökulbrún á haustdegi“. Enn fremur er gerð sú krafa „að viðurkennt verði að það land sem undan jökli kann að koma falli til viðkomandi jarða með fullkomnum (beinum) eignarrétti, svo langt sem vötnum hallar til, með sama hætti og vötn nú deila“.

Þá er þess krafist að gagnaðili verði úrskurðaður til að greiða jarðeigendum að skaðlausu allan málskostnað eða að málskostnaður verði greiddur úr ríkissjóði skv. 17. gr. laga nr. 58/1998, með síðari breytingum, skv. framlögðum málskostnaðarreikningi.

Með bréfi, dags. 5. júní 2002, óskaði óbyggðanefnd eftir nánari lýsingu á þeim punktum sem taldir eru upp í kröfugerð þannig að samhengi punkta og örnefna í heimildum væri ljóst. Viðauki við kröfugerð, dags. 20. júní 2002, barst óbyggðanefnd 11. september 2002. Þar segir svo um þá punkta sem framangreind kröfugerð er miðuð við: „Frá skurðpunkti, þar sem mætast Fjallgil og Votagjá (punktur 3), um Votugjá til austurs, síðan með sýslumörkum um Jökulsárgil til jökuls, þaðan ræður jökulbrún að upptökum Fjallagilsár (punktur 4), en síðan áin í gilinu að áður fyrstnefndum mótum Fjallgils og Votugjár (punktur 3).“

Við aðalmeðferð málsins, 4. júlí 2003, var kröfugerð vegna Skógafjalls breytt á þann veg að í stað þess að kröfulína jarðanna liggja um Votugjá „verði miðuð við sýslumörk Rangárvallasýslu og V-Skaftafellssýslu, þannig að svokallað Litlafjall syðst í Skógarfjalli falli til sameignarlands jarðanna“. Ný kröfugerð er nánar tiltekið svohljóðandi: „Frá skurðpunkti, þar sem mætast Fjallgil og sýslumörk Rangárvallasýslu og V-Skaftafellssýslu síðan til austurs, áfram með sýslumörkum um Jökulsárgil til jökuls, þaðan ræður jökulbrún að upptökum Fjallagilsár (punktur 4), en síðan áin í gilinu að áður fyrstnefndum mótum Fjallgils og sýslumarka (punktur 3).“ Breyting þessi á kröfugerð er sögð tilkomin vegna upplýsinga sem fram komu við vettvangsferð.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-14 ásamt undirskjölum eða samtals 690 skjöl, auk 36 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998, sbr. l. nr. 65/2000. Úrlausn óbyggðanefndar einskorðast þannig ekki við þær kröfur og gögn sem aðilar leggja fram heldur ber nefndin einnig sjálfstæða rannsóknarskyldu. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái um einstök álitaefni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til meðferðar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt.

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar sam-

kvæmt samkomulagi þessara aðila og nánari tilgreiningu í kafla 4.3. Jafnframt var haft samstarf við handritadeild Landsbókasafns Íslands - Háskólabókasafns og fleiri aðila. Gagnaöflun óbyggðanefndar grundvallast á „Yfirliti um frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskylda óbyggðanefndar“. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum og engar athugasemdir komið fram.

Leitað var eftir gömlum og nýjum nöfnum þeirra jarða sem kröfulýsing ríkisins tekur til, auk afrétta og almenninga. Jafnframt var að því hugað hvort utan kröfusvæðis ríkisins væru landsvæði sem þörfuðust sérstakrar rannsóknar enda nær rannsóknarskylda óbyggðanefndar til alls þess svæðis sem tekið hefur verið til meðferðar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Þau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til yfirlits í kafla 4.3., sjá nánar í greinargerðum Þjóðskjalasafns Íslands, handritadeildar Landsbókasafns Íslands – Háskólabókasafns og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 3, 4 og 5. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 3 og 5) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð voru

Könnun einstakra skjalaflokka skiptist, eins og áður greinir, milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar. Í meginatriðum er skiptingin þannig að Þjóðskjalasafn leitar heimilda í óprentuðum frumgögnum en óbyggðanefnd í þeim prentuðu. Þessari skiptingu er nánar lýst í greinargerðum um gagnaöflun. Greinargerð Þjóðskjalasafns er nr. 3 í skjalaskrá en greinargerð óbyggðanefndar nr. 5.

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns leituðu eftir landamerkjabréfum og jarðabréfum í óprentuðum gögnum safnsins en óbyggðanefnd aflaði ljósrita af jarðabréfum í prentuðum heimildum og var við þá leit farið yfir Íslenskt fornbréfasafn (stuðst við efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl., „Heimildaskráning jarða“), 13. b. Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1990) og Jarðabréf frá 16. og 17. öld (1993).

Af hálfu Þjóðskjalasafns var leitað heimilda í afsals- og veðmálabókum í safninu en óbyggðanefnd aflaði upplýsinga úr afsals- og veðmálabókum hjá sýslumanninum á Hvolsvelli. Einnig kannaði óbyggðanefnd landskiptabækur við sýslumannsembættið.

Þjóðskjalasafn aflaði ljósrita af óprentuðum jarðamötum, þ.e. jarðamati 1804, 1849-1850 og fasteignamati 1916-1918 en óbyggðanefnd aflaði ljósrita úr eftirtöldum prentuðum jarða- og fasteignamötum: Jarðatali á Íslandi í útgáfu J. Johnsen (1847), Nýrri jarðabók (1861), Fasteignabók 1921, Fasteignabók 1932, Fasteignabók 1938 og Fasteignabók 1957.

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns fóru yfir gerðabækur sýslumanna og sáttanefnda, þ.e. dóma- og þingabækur og sáttabækur en óbyggðanefnd aflaði prentaðra dóma og lagði fram. Annars vegar var um að ræða dóma Landsyfirréttar og hins vegar dóma Hæstaréttar.

Sérfræðingar Þjóðskjalasafns athuguðu kirknaskjöl, vísitásiubækur prófastea, brauðamöt, kirkjustóla og skýrslur presta um tekjur og útgjöld og ástand prestssetra. Einnig var farið yfir vísitásiubækur biskupa og skrifað upp það efni sem talið var einhverju skipta fyrir málið.

Í Þjóðskjalasafni voru enn fremur athuguð skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfð-

ingja. Óbyggðanefnd sá hins vegar um leit í þeim skjölum sömu embættismanna sem gefin hafa verið út og var þá farið yfir tiltekna efnisflokka í Lovsamling for Island.

Hvað varðar bréfasöfn og bréfabækur biskupa í flokki óprentaðra frumgagna fór forstöðumaður handritadeildar Landsbókasafns – Háskólabókasafns yfir afrit af bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar sem þar er varðveitt. Niðurstaða þeirrar athugunar er nr. 4 í skjalaskrá.

Af hálfu óbyggðanefndar var aflað yfirlita um fornleifar á svæðinu. Óbyggðanefnd aflar einnig örnefnaskráa frá Örnefnastofnun Íslands o.fl. og leggur fram ef ástæða þykir til en það var ekki gert í þessu máli. Óbyggðanefnd aflaði og lagði fram ljósrit af fjallskilareglugerðum sem í gildi hafa verið á viðkomandi landsvæði og birtar eru í B-deild Stjórnartíðinda.

Auk þeirra prentuðu rita sem áður hafa verið nefnd fóru starfsmenn óbyggðanefndar yfir Íslenskt fornbréfasafn í leit að máldögum, jarðabréfum og öðrum skjölum sem varða einstakar jarðir og var stuðst við áður nefnt efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. við þá yfirferð. Óbyggðanefnd lagði fram ljósrit úr Landnámabók í útgáfu Hins íslenska fornritafélags, um landnám á viðkomandi svæði. Bréfabók Guðbrands Þorlákssonar biskups var yfirfarin skv. nafnaskrá en ekkert fannst sem ástæða þótti til að leggja fram. Ekki hefur verið talin ástæða til að yfirfara aðrar útgefnar bréfabækur biskupa enda allar frá Hólabiskupum og varða ekki málefni Skálholtsbiskupsdæmis sérstaklega. Af hálfu óbyggðanefndar var farið yfir nafnaskrá Alþingisbóka Íslands og leitað þar heimilda. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1.-12. bindi) hefur ekki verið ljósrituð að neinu leyti heldur stuðst við hana sem almennt uppsláttarrit.

Um önnur gögn, prentuð og óprentuð, en hér hafa verið nefnd er vísað til áður nefndra greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og skjalaskrár.

4.4. Vettvangsferð

Farið var á vettvang dagana 1., 2. og 4. júlí. Fyrsti hluti vettvangsferðar hófst Að morgni þriðjuddagsins 1. júlí. Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila, var séra Sváfnir Sveinbjarnarson, fyrrverandi prestur á Breiðabólstað í Fljótshlíð með í för. Ekið var frá Hótel Skógum í vesturátt eftir Þjóðvegi nr. 1. Beygt var út af við Seljalandsfoss og haldið í átt að Þórsmörk. Staðnæmst var innan við Stóru-Mörk og þeir Baldur Björnsson, Fitjamýri, og Guðjón Ólafsson, Syðstu-Mörk, stigu upp í bílinn. Fram kom að þeir hefðu báðir verið oddvitar og fjallkóngar í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi. Guðjón tók við leiðsögn. Ekið var áfram norðaustur í átt að Þórsmörk. Guðjón greindi frá því að nú væri ekið um landnám Ásgerðar Asksdóttur. Flatlendið kvað hann eitt sinn hafa verið nefnt Langanes en sé nú almennt kallað Merkurnes. Þar hafi áður verið mikill skógur sem nú sé að fullu eyddur. Ekið var yfir Akstaðaá og stuttu síðar mátti sjá Fljótsdalsheiði og Þórólfsfell á vinstri hönd. Guðjón greindi frá landnámi í Þórsmörk og bæjarrústum þar og í Almenningum. Stöðvað var við Gígjökul og svipast um. Til norðurs mátti sjá Þórólfsfell. Aðspurðir sögðust heimamenn ekki þekkja örnefnið Þurragil í Þórólfsfelli og töldu það vera glatað. Þá bentu heimamenn viðstöddum á það sem þeir telja vera Jöldustein. Það var sameiginlegur skilningur allra viðstaddra að Jöldusteinn væri ekki rétt staðsettur á þeim kortagrunni Landmælinga Íslands sem lýstar kröfur hafa verið færðar inn á. Guðjón benti jafnframt á þann stein sem sumir hafa talið vera Jöldustein og lýsti því af hverju sú kenning ætti ekki við rök að styðjast að hans mati.

Haldið var af stað á ný og ekið sem leið lá yfir Jökulsá, Steinsholtsá og Krossá inn á Merkurrana og þaðan inn í Húsadal. Þar mátti sjá í kollinn á Valahnúk. Þaðan var ekið áfram inn eftir Langadal. Á leiðinni greindi Guðjón frá staðháttum. Ekið var framhjá Stakkholtsgjá. Valahnúkur blasti við á vinstri hönd og Hvannárgil á þá hægri. Þá mátti sjá í ranann á Merkurtungum. Guðjón greindi frá þeirri skoðun sinni að Valahnúkur hafi áður nefnst Bláfell og sé það fjall sem getið er um fjölda skógaritaka í. Þetta byggir hann á því að Bláfell í Múlatungum sé þannig staðsett að litlar líkur séu á að þar hafi nokkru sinni verið skógur. Staðnæmst var við skála Ferðafélags Íslands í Langadal. Að svo búnu var gengið á Valahnúk. Af toppi Valahnúks sást vel yfir Þórsmörkumsvæðið allt. Þegar ofan var komið var haldið inn í Bása á Goðalandi. Þar var stigið út og litast um.

Þá var haldið til baka. Séra Sváfnir Sveinbjarnarson tók nú við leiðsögn og greindi frá staðháttum. Staðnæmst var innan við Stóru-Mörk og Baldur Björnsson kvaddi. Haldið var af stað á ný og stöðvað við Grástein. Þar voru merki Merkurjarðanna skoðuð. Ekið var af stað á ný og haldið upp á Hamragarðaheiði. Rétt neðan við veginn upp á Hamragarðaheiði beið Guðmundur Guðmundsson, Núpum, sem steig upp í bifreiðina og tók við leiðsögn. Nokkur þoka var á heiðinni og skyggni slæmt. Guðmundur lýsti staðháttum eftir fremsta megni. Fljótlega varð þó ljóst að vegna þoku mundi ferðin ekki bera árangur og því haldið niður á ný. Haldið var áleiðis að Þjóðvegi nr. 1 og svo eftir honum að Hótel Skógum. Þangað var komið síðdegis.

Að morgni miðvikudagsins 2. júlí var haldið af stað í vettvangsferð á ný. Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila voru þeir Ingólfur Björnsson, Drangshlíðardal, og Sigurður Sigurjónsson, Ytri-Skógum, með í för. Ólafur Björnsson hrl., lögmaður Prestsetrasjóðs, var fjarverandi en Bragi Björnsson hdl. var mættur fyrir hans hönd. Ekið var sem leið lá upp Skógaheiði undir leiðsögn Sigurðar. Staðnæmst var rétt ofan við Þjóðlendukröfulinu íslenska ríkisins og skyggst um. Sjá mátti Kverná á hægri hönd og Hoffellsnýpu á þá vinstri. Haldið var af stað á ný og ekið upp á Kamsfjöll. Þaðan sáu st Skógafjall vel sem og Drangshlíðarfjall. Þá mátti sjá hvernig Skógá kvíslast. Því næst var ekið yfir Skógá og inn á Landnorðurstungur. Þar tók áður nefndur Ingólfur við leiðsögn. Ekið var sem leið lá upp að Baldvinskála á Fimmvörðuhálsi. Þar var stöðvað og litast um. Mikil þoka var og útsýni því lítið.

Þá var haldið til baka. Þegar komið var niður af Skógaheiði var ekið í austurátt eftir Þjóðvegi nr. 1 í átt að Skógafjalli. Beygt var út af veginum og ekið yfir Aurakvísl, sýslumörk Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu, og áfram eftir vegslóða sem liggur upp með Jökulsá á Sólheimasandi. Stöðvað var við Sólheimajökul. Þar mátti glöggt sjá hvar Skógafjall liggur á milli Fjallgils og Jökulsárgils. Ekið var áfram veginn á enda. Þar var stöðvað og skyggst um. Að svo búnu var ekið til baka að Hótel Skógum. Þangað var komið stuttu eftir hádegi.

Síðdegis var haldið af stað á vettvang á ný. Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila var Karl Sigurjónsson, Efstu-Grund, með í för. Ekið var undir leiðsögn Karls eftir Þjóðvegi nr. 1 í vesturátt og merki á milli jarðanna undir Eyjafjöllum skoðuð. Að því loknu var haldið upp á Hamragarðaheiði á ný. Þoka var enn á heiðinni og skyggni slæmt og því fljótlega afráðið að snúa við. Ekið var til baka að Hótel Skógum.

Eftir hádegi miðvikudaginn 3. júlí var enn haldið af stað. Farið var frá Hótel Skógum í bifreiðum Ólafs Sigurgeirssonar hrl. og Braga Björnssonar hdl. Skyggni var mjög gott. Með í för auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila var Guðjón Ólafsson, Syðstu-Mörk. Þá var Bragi Björnsson hdl. mættur f.h. Ólafs Björnssonar hrl. Ekið var sem leið lá í vesturátt eftir Þjóðvegi nr. 1. Beygt var út af við Seljalandsfoss og ekið að vegslóða sem liggur upp á Hamragarðaheiði. Haldið var upp á heiðina. Guðjón lýsti staðháttum. Skyggni var gott og vel sást yfir. Aðspurður kvaðst Guðjón ekki þekkja örnefnið Miðtungugil. Þá lýsti Guðjón þeirri skoðun sinni að Álftadalir sem nefndir eru í landamerkjabréfi Stóra-Dals væru stakkar neðst í heiðinni. Stöðvað var þrisvar sinnum á heiðinni, stigið út og skyggst um. Við þau tækifæri sáu m.a. Dagmálafjall, Hornfell, Tröllagil, Tröllagilsmýri, Stórhöfði, Bláfell, Arnargilshryggur og Hádegishnúkur. Jafnframt sást Eyjafjallajökull vel og staðsetning Dagmálafjalls miðað við jökulbrúnina. Þá voru viðstaddir sammála um að Stórhöfði væri rangt staðsettur á þeim kortagrunni Landmælinga Íslands sem lýstar kröfur hafa verið færðar inn á og að sá punktur sem nefndur er Stórhöfði á kortinu sé í raun landnorður hornið á Bláfelli. Að svo búnu var haldið sömu leið til baka að Hótel Skógum.

4.5. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins voru teknar skýrslur af Sváfnir Sveinbjarnarsyni, fyrrverandi prófasti á Breiðabólstað í Fljótshlíð; Guðjóni Ólafssyni, Syðstu-Mörk; Sigurði Sigurjónssyni, Ytri-Skógum; Ingólfi Björnssyni, Drangshlíðardal; Karli Sigurjónssyni, Efstu-Grund; Ármanni Fannari

Magnússyni, Hrutafelli; Gunnari Sigurðssyni, Eyvindarhólum og Sigurði Á. Björgvinsyni, Stóru-Borg. Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5. SAGA JARÐA OG AFRÉTTARNOTA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám í Eyjafjallasveit og síðan rakin í stórum dráttum saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á þeim jörðum sem tilgreindar eru í málinu. Að lokum verður á sama hátt gerð grein fyrir nýtingu afréttar á svæðinu frá öndverðu til þessa dags.

5.1. Landnám

Í Landnámabók eru nefndir nokkrir landnámsmenn á því svæði sem nú nefnist Eyjafjallasveit. Sá sem austast nam land hét Þrasi Þórólfsson. Frásögn um hann er ýtarlegust í Hauksbók:

Þórólfr son Herjólfss hornabryjts ok Óláfr bróðir hans váru konungar at Upplöndum. ... Þrasi var son Þórólfs; hann fór af Hörðalandi til Íslands ok nam land millim Jökulsár ok Kaldaklofsár¹ ok bjó á Bjallabrekku²; þar heita nú Þrasastaðir skammt austr frá forsinum, en leiði Þrasa er fyrir vestan Forsá³ heldr nær ánni í Drangshlíð undir gnúpinum, ok er skriða á hlaupin.⁴

Fyrir vestan Þrasa nam Hrafn Valgarðsson land. Um hann segir svo í Sturlubók:

Hrafn enn heimski hét maðr, son Valgarðs Vémundarsonar orðlokars, Þórólfssonar váganefs, Hróerekssonar slongvandbauga, Haraldssonar hilditannar Danakonungs. Hann fór ór Þrándheimi til Íslands ok nam land milli Kaldaklofsár ok Lambafellsár⁵; hann bjó at Rauðafelli enu eystra⁶ ok var et mesta gofugmenni. Hans þörm váru þau Jörundr goði ok Helgi bláfauskr ok Freygerðr.⁷

Þriðji landnámsmaðurinn var Ásgeir kneif. Í Sturlubók segir á þessa leið:

Ásgeirr kneif hét maðr, son Óleifs hvíta Skæringssonar Þórólfssonar; móðir hans var Þórhildr dóttir Þorsteins haugabryjts. Ásgeirr fór til Íslands ok nam land milli Lambafellsár ok Seljalandsár ok bjó þar, er nú heitir at Auðnum.⁸

Annar maður keypti hluta af landnámi Ásgeirs eins og greint er frá í sömu bók:

1 Kaldaklofsá, nú oft nefnd Kaldaklifsá, fellur fram vestan við Drangshlíðarfjall (Haraldur Matthíasson, 1982: *Landið og Landnáma*. 2. b. Reykjavík. S. 411).

2 „hann bjó í Skógum enum eystrum“ (Sturlubók); „ok bjó í Skógum hinum eystrum“ (Melabók) (sbr. *Landnámabók*. Íslensk fornrit. 1. b. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík 1986. S. 338).

3 Forsá heitir nú *Skógaá* (Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 412).

4 *Landnámabók* 1986, s. 339.

5 Lambafell, sem áin var kennd við, er lítið fell, um tvo km fyrir vestan Rauðafell. Lambafellsá er talin annaðhvort sama á og nú nefnist Svaðbælisá, vestan við Lambafell, eða Laugará, austan við það (sbr. *Landnámabók* 1986, s. 340 (2. nmgr.). Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 412-413).

6 *Raufarfelli* stendur bæði í Hauksbók og Melabók og mun það upphafleg mynd nafnsins. *Rauðafell* getur þó verið gömul tvímynd nafnsins (sbr. *Landnámabók* 1986, s. 340-341 (2. nmgr.)).

7 *Landnámabók* 1986, s. 340.

8 *Landnámabók* 1986, s. 340. Ekki er vitað hvar bærinn Auðna var.

Þorgeirr enn hǫrzkí son Bárðar blönduhorns fór ór Viggju ór Þrándheimi til Íslands; hann keypti land at Ásgeiri kneif milli Lambafellsár ok Írár ok bjó í Holti.¹

Næst er í Landnámu frásögn um Ófeig úr Raumsdalafylki og Ásgerði konu hans. Í Sturlubók segir:

Ófeigr hét ágætr maðr í Raumsdœlafylki; hann átti Ásgerði dóttur Asks ens ómálga. Ófeigr varð mis-sátt við Harald konung hárfagra ok bjósk af því til Íslandsferðar. En er hann var búinn, sendi Haraldr konungr menn til hans, ok var tekinn af lífi, en Ásgerðr fór út með börn þeira ok með henni Þórólfr bróðir hennar laungetinn. Ásgerðr nam land milli Seljalandsmúla ok Markarfljóts ok Langanes allt upp til Jöldusteins ok bjó norðan í Katanesi.²

Þórólfs, sem fyrr er nefndur, bróður Ásgerðar Asksdóttur, er síðast getið af landnámsmönnum í héraðinu:

Þórólfr bróðir Ásgerðar nam land at ráði hennar fyrir vestan Fljót milli Deildará tveggja ok bjó í Þórólfsfelli.³

Enn einn maður er nefndur til sögunnar á svæðinu. Í Landnámu er greint frá því að írskur maður, Ásólfur alskík Konálsson, hafi komið út hingað í Ósum (sennilega Holtavatnsósi), en hann hafi ekki viljað vera við heiðna menn. Hann gerði sér skála undir Eyjafjöllum „þar sem nú heitir at Ásólfsskála enum austasta“. Héraðsmenn ráku hann þaðan brott sökum fjölkynngi því að hann var fengsælli við fiskveiðar en aðrir menn og endaði hann ævina sem einsetumaður á Hólmi á Akranesi.⁴ Ásólfur telst ekki meðal landnámsmanna í Eyjafjallasveit.

Fyrir vestan Fljót (Markarfljót) nam Jörundur goði Hrafnsson land og bjó á Svertingsstöðum. Síðan segir í Landnámabók:

Bjórr lá ónuminn fyrir austan Fljót milli Krossár ok Jöldusteins; þat land fór Jörundr eldi ok lagði til hofs.⁵

Eins og Haraldur Matthíasson tók fram er landnám Jörundar „óþekkt, og veit enginn, hvar það hefur verið, og sama er þá auðvitað að segja um bæ hans, Svertingsstaði“.⁶

Öll þau mörk sem hér hafa verið nefnd verða að teljast skýr. Nokkurt misræmi er þó á land-

1 *Landnámabók* 1986, s. 342. Írá er lítil á sem kemur niður úr fjöllum milli Núps og Ysta-Skála (Haraldur Matthíasson 1986 (2), s. 414).

2 *Landnámabók* 1986, s. 343. Að sögn Haralds Matthíassonar er Langanes „undirlendið upp með Markarfljóti allt inn að Jökulsá sem fellur úr jökullóni við rætur skriðjökuls sem kemur frá Eyjafjallajökli og nær allt niður undir jafnsléttu“. Jöldusteinn er kallaður Öldusteinn í Njálu. Um þetta kennileiti kemst Haraldur svo að orði: „Jöldusteinn er móbergssker á Markarfljótsaurum þar á móts við sem Steinholtsá rennur niður úr hliðum Eyjafjallajökuls, og er líklegt að landnámið hafi náð inn að ánni“ (Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 415). Jöldusteinn (Öldusteinn) er nú nefndur Lausalda. Ekki er lengur vitað hvar Katanes var en giskað hefur verið á að átt sé við fjallsranann sem er sunnan við bæ í Neðra-Dal (Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 415. Sbr. *Landnámabók* 1986, s. 343 (8. nmg.)). Þar nefnist nú Kattarnef (sbr. Haraldur Matthíasson, 1972: „Eyjafjöll.“ Árbók Ferðafélags Íslands. S. 17).

3 Deildará þekktist nú ekki en giskað hefur verið á að innri Deildará sé sú sem nefnd er Gilsá en ytri Deildará sé Bleiksá eða Þórólfsá. Ekki er heldur kunnugt um hvar bærinn var undir Þórólfsfelli (*Landnámabók* 1986, s. 344 (sbr. 2. nmg.)).

4 *Landnámabók* 1986, s. 61-64.

5 *Landnámabók* 1986, s. 350 (Sturlubók).

6 Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 428. Haraldur gat sér þó til um að bjórrinn ónumdi hefði verið það land sem síðar var nefnt „smáafréttir“ (sbr. kafla 5.4.).

námsmörkum Ásgeirs kneifs og Ásgerðar Asksdóttur. Ásgeir er sagður hafa numið land milli Lambafellsár ok Seljalandsár en landnám Ásgerðar náði frá Seljalandsmúla. Að sögn Haralds Matthíassonar munar hér sáralitlu því að áin sé fast norðan undir múlanum.

Eins og fram hefur komið náði landnám Ásgerðar vestur að Markarfljóti en vitað er að rennsli þess hefur verið breytilegt. Á milli Álanna, sem mynda vesturmörk Eyjafjallahrepps og Markarfljóts, eins og það rennur nú, eru nokkrar jarðir sem upphaflega hafa verið hjáleigur stórjarða austan Markarfljóts. Má því ætla að þær hafi allar verið í landnámi Ásgerðar.¹

Að lokum skal hér vitnað í Melabók þar sem segir frá landnámi í Þórsmörk. Svipaðar frásagnir eru einnig í Sturlubók og Hauksbók:

Ásbjörn Reykertilsson ok Steinfinnr² bróðir hans námu land fyrir ofan Krossá ok fyrir austan Fljót. Steinfinnr bjó á Steinfinnsstöðum, ok er ekki manna frá honum komit. Ásbjörn helgaði landnám sitt Þór ok kallaði Þórsmörk. Hans son var Ketill er átti Þuríði dóttur Þorgeirs goldnis; börn þeira váru Helgi ok Ásgerðr.³

Haraldur Matthíasson tók fram í riti sínu Landið og landnáma að ekki væri vist hversu langt inn eftir landnám þeirra bræðra hefði náð. Hann benti þó á að nú teldist Þórsmörk ná inn að Þröngá og væri líklegt að svo hefði einnig verið um landnám Ásbjarnar. Landnám Steinfinns hefði sennilega verið fyrir innan Þröngá og náð inn að Ljósá eða jafnvel lengra. Við dauða Steinfinns hefði bær hans farið í eyði enda hefði hann ekki átt neina afkomendur og landið þá fengið nafnið Almenníngar. Vorið 1925 fannst dys á stað þar sem heitir Kápa, fyrir innan Þröngá, og ýmsir munir og mannaleifar sem benda til búsetu þar á fyrstu öldum Íslandsbyggðar.⁴ Einnig hafa fundist mannvistarleifar á Þuríðarstöðum, norðan Merkurrana, í vestur frá mynni Húsadals, og á Þuríðarstöðum efri um 300 m þar frá í suðvesturátt, upp af Engidal. Þar voru fölgirnir í jörðu munir sem taldir eru frá tímabilinu 7.-12. aldar. Heimildir benda til að byggð á Þórsmörk hafi ekki haldist lengur en fram á 12. öld.⁵

Af þessu yfirliti sést að landnámin hafa verið nokkuð skýrt afmörkuð hvert frá öðru: frá Jökulsá að Kaldaklofsá (Kaldaklifsá) (Prasi Þórólfsson), frá Kaldaklofsá að Lambafellsá (Hrafn Valgarðsson), frá Lambafellsá að Seljalandsá (Ásgeir kneif Óleifsson), frá Seljalandsmúla að Markarfljóti (Ásgerður Asksdóttir). Ekki er kveðið skýrt á um efri mörk landnámana.

5.2. Almenníngar og „smáafréttir“

Afréttir, þeir sem hér um ræðir, ná yfir svæði sem ganga undir ýmsum nöfnum. Hin helstu þeirra eru: Almenníngar, Teigstungur, Múlatungur, Merkurtungur, Stakkholt, Steinsholt, Goðaland og Þórsmörk. Í þessum kafla verða þær heimildir raktar þar sem fjallað er almennt um afrétti Eyfellinga en nánar rætt um þá helstu í köflum 5.3. (Þórsmörk) og 5.4. (Goðaland). Enn fremur er vikið að afréttum í umfjöllun um einstakra jarða þegar heimildir gefa tilefni til, einkum í köflum 5.10. (Ysti-Skáli), 5.11. (Mið-Skáli), 5.12. (Ásólfsskáli) og 5.13. (Holtshverfi).

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er ekki getið um sameiginlega afrétti Eyfellinga og yfirlétt ekki minnst á fjallhaga nema í sambandi við landspjöll („Fjallhögum spillir blástur“ o.s.frv.). Einstakar jarðir áttu þó afrétt. Um kirkjujörðina Stóra-Dal segir m.a.:

1 Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 415.

2 *Steinfiðr* í Sturlubók og Hauksbók.

3 *Landnámabók* 1986, s. 344, 346.

4 Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 417-418. Sbr. Guðrún Sveinbjarnardóttir, 1982: „Byggðaleifar á Þórsmörk.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. Reykjavík 1983. S. 20-61. Guðrún Sveinbjarnardóttir, 1992: *Farm Abandonment in Medieval and Post-Medieval Iceland: an Interdisciplinary Study*. (Oxbow Monograph 17.) Oxford. S. 48-49 (kort sem sýnir dreifingu byggðar frá landnámi).

5 Guðrún Sveinbjarnardóttir 1982, s. 37-53. Sbr. kafla 5.3. (Þórsmörk).

Afrjettur fylgir þar sem heitir Stakkholt, er brúkaður fyrir lamba upprekstur frá Dal og Dalshverfi, líka hefur hann frá fleirum bæjum brúkaður verið, en tolllaust.¹

Önnur kirkja í Eyjafjallasveit, Hólar (Eyvindarhólar), átti einnig sinn eigin afrétt:

Afrjettarítak á og kirkjan, er heitir Hólatúngur, sem Eyjafjallajökull er að miklu leyti yfirsiginn, so haldið er þar kunnir nú ekki um sumur að forsorgast meir en hjer um 20 lömb.²

Þriðja kirkjan sem átti „afrjettarítak“ var að Stóruborg:

Afrjettarítak er kirkjunni eignað, kallað Borgartúngur, sem mönnum þykir forsorga kunna um sumar 1 [þ.e. 50] lömb, sígur Eyjafjallajökull á þetta takmark og spillir smámsaman.³

Kirkjan að Stóruborg var að vísu niður fallin þegar Jarðabókin fyrir Eyjafjallasveit var gerð 1709 en kirkjueignin sjálf hélst óbreytt.

Í Sýslu- og sóknalýsingum Hins íslenska bókmenntafélags, sem safnað var til um miðja 19. öld, er nákvæm lýsing á Þórsmörk og nálægum afréttum, samin af Einari Sighvatssyni hreppstjóra á Ysta-Skála, en ekki er tekið fram hverjir áttu þar upprekstur. Afréttir þessir voru eftirtaldir: Steinsholt, frá Jökulsá að Steinsholtsá; Stakkholt, frá Steinsholtsá norður að Krossá, til austurs að Hvanná og að sunnanverðu upp undir jökulinn; Goðaland; Tungurnar, sem liggja syðst (Suðurafréttir), næst við Goðaland, og nefnast Múlatungur, Guðrúnartungur og Teigstungur; Þórsmörk og Almennningar fyrir norðan Þröngá (Almennningar fremri fyrir sunnan Ljósá og Innri-Almennningar fyrir norðan Ljósá).⁴

Í gerðabók fasteignamatsefnadar 1916 eru eftirfarandi athugasemdir um afrétti í Eyjafjallahreppi:

Athugasemd.

Enginn afréttur tilheyrir Austur-Eyjafjallahreppi en nokkrir ábúendur þar kaupa upprekstur á Goðaland, sem tilheyrir Breiðabólstaðarprestakalli. Er borgað fyrir það nú 24 krónur á ári.

Athugasemd við Vestur-Eyjafjallahrepp.

Allar jarðir í Vestur-Eyjafjallahreppi frá Varmahlíð að Tjörnum (báðar meðtaldar), að undanskildum Fit og Fitjamýri, eiga rétt til uppreksturs á „Almenninga“. Allar Stóra-Dalstorfugarðir og Hamragarðar, Neðri-Dalur og Syðsta-Mörk eiga rétt til uppreksturs á „Stakkholt“. Á „Steinsholt“ eiga rétt til uppreksturs: Fit, Fitjamýri og Mið-Mörk.

Stóra-Mörk á rétt til uppreksturs á „Merkurtungur“.⁵

Síðan er vísað til landamerkjja Almenninga, Steinsholts og Goðalands í landamerkjabók sýsl-

1 *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 1. b. Kaupmannahöfn 1913-1917 (ljóspr. 1980). S. 92.

2 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 35.

3 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 44.

4 *Rangárvallasýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1845, 1856 og 1872-1873*. Reykjavík 1968. S. 74-82. Með lýsingu Einars Sighvatssonar fylgir uppdráttur sem sýnir örnefni á Almenninum og í Þórsmörk (sama rit, s. 72).

5 Skjal nr. 3 (89).

unnar. Landamerki Goðalands eru birt í kafla 5.4. en landamerki Steinsholts og Almenna fara hér á eftir:

Skrásetning yfir takmörk Steinsholts.

Steinsholt, sem tilheyrir jörðunum Miðmörk, Fitjarmýri og Fit í Vestur-Eyjafjallahreppi, hefir þessi takmörk: á innri hlið, á móti Stakkholti, Steinsholtsá allt frá upptökum hennar á jöklinum niður í Markarfljót, þartil Jökulsá fellur í það; enn að framanverðu í móts við Langanes (Stórumerkurland) Jökulsá frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót.

Holti undir Eyjafjöllum 14. maí 1892

Kjartan Einarsson prestur í Holtsprestakalli

Fyrir Fitjarmýri undirskrifa: Björn Björnsson

Bergsteinn Einarsson

Framanskriafaða skrásetning á takmörkum Steinsholts samþykkjum við fyrir hönd Stórumerkur

Einar Ólafsson Þorg. Þorgilsson

Fyrir afréttinn Stakkholt samþykkja undirskrifaðir

Sighv. Árnason Jón Sigurðsson¹

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi Kverkarhellsis 21. maí 1892 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Á sama tíma voru landamerki Almenna skráð og færð til bókar:

Skrásetning yfir takmörk Almenna.

Afrétturinn Almenna, sem tilheyrir meiri hluta Vestur-Eyjafjallahrepps, hefir þessi takmörk: að innanverðu Emstruána fremri² frá upptökum hennar úr jöklinum allt niður í Markarfljót í fljótsgilinu, þá Markarfljót niðureftir gilinu þar til Þröngá fellur í það; enn að framanverðu, í móti Þórsmörk, Þröngá, sem fellur eftir Þröngárgili allt frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót.

Vestur-Eyjafjallahreppi 14. maí 1892

Í umb. hreppsnefndarinnar

Kjartan Einarsson

núverandi oddviti.

¹ Skjal nr. 3 (16).

² fremri ritað utanmáls en vísað hér inn.

Fyrir Fljótshlíðarhrepp vegna Þórsmerkur samþykkir

Guðmundur Guðmundsson oddviti.¹

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á Kverkarhellismanntalsþingi 21. maí 1892 og fært í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Í landamerkjabréfinu er komist svo að orði að Almenningar tilheyri „meiri hluta Vestur-Eyja-fjallahrepps“ og í landamerkjabréfi Þórsmerkur 1892 (sbr. kafla 5.3.) eru Almenningar sagðir vera „afrétt Eyfellinga í Holtssókn“. Samkvæmt lýsingu séra Markúsar Jónssonar frá um 1845 voru eftirtaldar jarðir í Holtssókn á þeim tíma og hafa því átt upprekstur í Almenninga: Varmahlíð, Helluhóll (Hellnahóll), Efstakot, Brenna hin efri (nyrðri), Brenna hin syðri, Ormskot, Vallatún, Gerðakot, Efstagrund, Miðgrund, Syðstagrund, Indriðakot, Björnskot, Moldnúpur, Skálakot, Ás-ólfsskáli (Austastiskáli), Mið-Skáli, Ysti-Skáli, Aurgata, Núpur, Hvammur, Sauðhúsvöllur, Nýibær, Vesturholt, Lambhúshóll, Lambhúshólskot, Efriholt, Syðrihóll, Efrihóll, Efri-Kvíhólmi, Syðri-Kvíhólmi, Rimhús og Holt.²

Í fasteignabók 1916 er eftirfarandi athugasemd um „smáafrétti“ sem svo eru nefndir:

Allar jarðir í Fljótshlíðarhreppi eiga rétt til uppreksturs á Grænafjall. (Liggur það frá bygðinni að Rangárvallafrétti, vestan Markarfljóts. –) Þær eiga og, að undanskildum Breiðabólstaðarjörðum og Austur-Torfastöðum, skógarítak á Þórsmörk, 1 hest á ári fyrir hver 5 hundr. forn, og einnar kindar beit eftir sömu reglu. Þetta er hálf beit á Þórsmörk. Hinn helmingur beitarinnar tilheyrir Oddaprestakalli og er hann nú leigður Inn-Hlíðarmönnum (Fljótssdalur – Hlíðarendi). Alls er þessi beit fyrir 200 fjár (tólfrað). Fé þetta gengur að öllu leyti úti yfir veturinn gjafar- og hirðalaust.

Inn af Þórsmörk eru smáafréttir sem kallaðir eru Tungur og eru notaðar frá Háu-Múla (Eyvindarmúla-tungur) og Árkvörn (Teigstungur). Afréttir þessir þykja svo ririr, að eigendur vilja láta beit á þeim fyrir smölun.³

Haraldur Matthíasson taldi smáafréttina vera á því svæði sem Jörundur goði fór eldi og lagði til hofs en um það eru fræðimenn ekki sammála.⁴

Ekki er vitað hversu lengi smáafréttirnir höfðu verið nýttir frá Háamúla og Árkvörn. Báðar þessar jarðir voru hjáleigur frá Eyvindarmúla á tíma Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (í byrjun 18. aldar). Þar er Eyvindarmúla og hjáleigum hans ekki eignaður annar afréttur en á Grænafjalli og Mið-Mörk eins og öðrum jörðum í Fljótshlíð.⁵ Í sömu heimild er Teigur sagður eiga „[s]kógarítak á Miðri Mörk kallað Teigs túngur“. Skógurinn hafi þar til fyrir 30 árum eða rúmlega það verið nýttur til húsaáreftis en sé nú öreyddur af mönnum úr ýmsum sveitum án þess að greiðsla hafi komið fyrir, „hefur skógurinn ekki orðið vaktadur af Teigs ábúendum vegna fjarlægðar og torfæru vatna“.⁶ Teigstungur þær, sem hér er lýst, virðast hafa verið í Þórsmörk en ekki hluti af smáafréttunum „inn af“ Þórsmörk.⁷ Í Jarðabókinni er hins vegar tekið fram að afréttur Teigs hafi verið hinn sami og annarra jarða í Fljótshlíð, þ.e. á Grænafjalli og Mið-Mörk.⁸ Í gerðabók

1 Skjal nr. 3 (15).

2 *Rangárvallasýsla* 1968, s. 41-48. Markús Jónsson getur þess að „10 síðastöldu jarðir“ að Holti (Nýibær – Rimhús) séu almennt kallaðar í einu lagi Mýrabæirnir (sama heimild, s. 47).

3 Skjal nr. 3 (89).

4 Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 428-429.

5 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 140-144.

6 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 52.

7 Sbr. Þórður Tómasson, 1996: *Þórsmörk. Land og saga*. Ritstjóri Hálfdan Ómar Hálfdanarson. Reykjavík. S. 75-76.

8 „Afrjett á jörðin ut supra.“

jarðamatsnefndar 1849 eru afréttir Eyvindarmúla og hjáleigna hans ekki nefndir sérstaklega og sama á við um jörðina Teig. Þar standa þó þessi orð: „Hagarýmindi [Teigs] og gæði suður á aurum og til fjalls í betra lagi enn miög ördug“.¹ Einar Sighvatsson hreppstjóri minnst á Tungurnar (Múlatungur, Guðrúnartungur og Teigstungur) í lýsingu sinni á Þórsmörk og nálægum afréttum frá um 1840, segir þær vera fyrir sunnan Krossá og nefnast Suðurafrétti en kennir þær ekki við neinar ákveðnar jarðir.²

Í landamerkjabréfi Eyvindarmúla, dags. 1. júní 1891, er skýrt kveðið á um rétt jarðarinnar til Múlatungna:

Múlatorfan á Múlatungur, sem liggja á milli Goðalands og Teigstungna með þessum takmörkum: Í móts við Goðaland ræður kvíslin í gilinu milli Múlatungna og hinna svo kölluðu Hruna á Goðalandi, frá upptökum hennar úr jöklinum niður fyrir tungnarana. Á hina hlið milli Múlatungna og Teigstungna, ræður kvíslin í gilinu á milli tungnanna frá upptökum hennar úr jöklinum niður fyrir fyrnefndan tungnarana þar sem kvíslarnar falla saman.³

Réttindum Teigs í Teigstungum er þannig lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 14. maí 1890: „Afréttaritök á Teigur: Teigstungur. Skógarhögg og sauðabeit í Þórsmörk eftir tiltölu við aðrar jarðir í Fljótshlíð; og sömuleiðis afrétt Grænafjall.“⁴

Í gerðabók fasteignamatsnefndar fyrir Fljótshlíð frá 1916 eru afréttir Háamúla, Árkvarnar og Eyvindarmúla ekki nafngreindir en „beitilandi“ Eyvindarmúla er lýst þannig: „Beitiland er skjólgott (fjalllendi) og fremur gott til sauðfjárbætur; lítil kúabeit.“⁵ Um afrétt Teigs segir í sömu heimild: „Beitilandið fremur gott til sumarþéttar, liggur sunnan Þverár á svonefndum „Aurum“; smalamenska og fjárgæzla erfið.“⁶

Þá skal þess getið að í 66. gr. fjallskilareglugerðar fyrir Rangárvallasýslu nr. 58/1894 er fjallað sérstaklega um „smáafrétti“. Þar segir að hreppsnefnd Fljótshlíðarhrepps skuli sjá um fjallskil, réttahöld, grenjaleitir o.s.frv. „í smá-afrejtunum“ Þórsmörk, Teigs- og Múlatungum og Guðrúnartungum. En hreppsnefnd Vestur-Eyjafjallahrepps skuli sjá um það á Almenninum, Merkurtungum, Stokkholti og Steinsholti og Goðalandi.⁷ Sams konar ákvæði eru í 56. gr. fjallskilareglugerðar nr. 72/1921 en þar er hvorki minnst á Þórsmörk né Goðaland.⁸ Greinin um smáafréttina er ekki í fjallskilareglugerð nr. 157/1943 og virðist ekki hafa verið tekin upp síðar.⁹

Eins og fram kemur í kafla 5.3. (Þórsmörk), voru Teigs-, Guðrúnar- og Múlatungur hluti þess landsvæðis sem Fljótshlíðingar og ábúendur Stóra-Dals lögfestu sér 1753. Tungurnar þrjár („Ad nordan vid Godaland“) eru einnig nefndar í skrá yfir örnefni í Goðalandi frá 17. öld (sbr. kafla 5.4.). Hér skal á það bent að í ritinu Göngum og réttum virðist hugtakið „smáafréttir“ vera notað um afrétti Vestur-Eyjafjallahrepps almennt, þ.e. Steinsholt, Staksholt (þannig ritað), Merkurtungur og Almenninga. Þar segir að afréttirnir séu sundurskiptir í smáafrétti og fylgi hver þeirra vissum jörðum.¹⁰

1 Skjal nr. 3 (88).

2 *Rangárvallasýsla* 1968, s. 76.

3 Skjal nr. 3 (172).

4 Skjal nr. 3 (171).

5 Skjal nr. 3 (89).

6 Skjal nr. 3 (89).

7 Skjal nr. 5 (50). Sbr. 62. gr. fjallskilareglugerðar nr. 8/12. jan. 1911 (skjal nr. 5 (51)); 60 gr. fjallskilareglugerðar nr. 80/7. júní 1915 (skjal nr. 5 (52)); 56. gr. fjallskilareglugerðar nr. 72/8. ágúst 1921 (skjal nr. 5 (54)).

8 Skjal nr. 5 (54).

9 Sbr. skjöl nr. 5 (57) og 5 (59) (fjallskilareglugerð nr. 239/1974).

10 *Göngur og réttir*: 1. b. Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar. Önnur prentun aukin og endurbætt. Akureyri 1983. S. 186. Sbr. einnig kafla 5.4. um Goðaland og smáafréttina.

Enda þótt þær heimildir, sem hér hafa verið raktar, séu ekki skýrar um þetta efni hafa Múlatungur, a.m.k. á síðari tímum, verið taldar sérstakt upprekstrarland Eyvindarmúla og Teigstungur jarðarinnar Teigs í Fljótshlíð hvað sem líður eignarrétti þeirra á landinu sjálfu.¹

Í afréttaskrá fyrir Rangárvallasýslu er eftirfarandi grein gerð fyrir afréttum Vestur-Eyjafjallahrepps:

Afréttarlönd sem Vestur-Eyfellingar eiga og nýtt hafa verið af búendum sveitarinnar um aldaðir til þessa dags, eru þessi:

1. *Steinsholt*,² afréttur milli Jökulsár og Steinsholtsár. Eru þar höfðar með hömrum og hengiflugum, í daglegu tali Hausar, Fremstihaus, Mosahaus, Helluhhaus, Kirkjuhaus og Innstihaus. Lítil gróður er á afrétti þessum. *Steinsholt tilheyrir þessum jörðum*: Fit, Fitjarmýri og Mið-Mörk.
2. *Stakkholt* er næsti afréttur við Steinsholt, fyrir austan Steinholtsá og nær til norðurs að Krossá, til austurs að Hvanná og síðan að syðri kvísl Hvannár að sunnanverðu við Merkurtungur og síðan uppundir jökulinn. (Litlaland tilheyrir Stakkholti). Allverulegur gróður er á Stakkholti. Stakkholt tilheyrir þessum jörðum: Brúnum, Borgareyrum, Dalseli, Bjarkalandi, Steinmóðarbæ, Hamragörðum, Neðra-Dal, Miðdal, Stóradal, Eyvindarholti og Syðstu-Mörk.
3. *Merkurtungur* liggja á milli Stakkholts og Goðalands, takmarkast af Hvanná að norðan og syðri kvísl Hvannár að sunnan og vestanverðu, af jöklinum að austan. Merkurtungur tilheyrir þessum jörðum: Stóru-Mörk 1-3.
4. *Almenningar* er afréttur norðan Þórsmörkur. Takmarkast hann af Þröngá að sunnan, sem rennur milli Þórsmörkur og Almenna, að vestan af Markarfljóti, að norðan Fremri Emstruá og að austan af Mýrdalsjökli. Afréttur þessi er víðáttumikill með gisnum gróðri og allvíðáttumiklum söndum. Almennningar tilheyrir þessum jörðum: Öllum öðrum jörðum í Vestur-Eyjafjallahreppi en nefndar eru í tengslum við Steinsholt, Stakkholt og Merkurtungur.³

Vestur-Eyfellingar voru vanir að ríða til fjalls sunnudaginn í 22. viku sumars og voru ekki nema einn dag að smala ef veður var hagstætt. Um leið og fjallseðill var gefinn út skipaði hreppsnefnd fjallkóng, einn fyrir hvern smáafrétt, þ.e. Steinsholt, Stakkholt, Merkurtungur og Almenna.⁴

Að sögn Guðjóns Ólafssonar í Syðstu-Mörk sá hreppsnefnd Vestur-Eyjafjallahrepps um skipulag smölunar frá 1944. Smölunaraðferð Vestur-Eyfellinga var þá breytt þannig að sendir voru tveir leitarflokkar til að smala afréttina. Annar smalaði Steinsholt, Stakkholt, Goðaland, Merkurtungur og Múlatungur. Hinn smalaði Almenna, Þórsmörk og Teigstungur.⁵ Eftir 1989 var hætt að reka á afrétti Vestur-Eyfellinga samkvæmt samningi við Landgræðslu ríkisins.⁶

1 Sbr. Gestur Guðfinnsson 1972: „Þórsmörk.“ *Árbók Ferðafélags Íslands*. (Rangárvallasýsla austan Markarfljóts.) S. 118-122. Haraldur Matthíasson 1982 (2), s. 429. Þórður Tómasson 1996, s. 74-76. Björgvin Vigfússon sýslumaður taldi Tungurnar vera eign viðkomandi kirkna (sbr. Þórður Tómasson 1996, s. 154).

2 Skáletruð orð eru undirstrikuð í frumtexta.

3 Skjal nr. 5 (66). Afréttaskráin fylgdi bréfi sem Ólafur Kristjánsson á Seljalandi sendi Oddgeiri Guðjónssyni hreppstjóra 8. mars 1979 (sbr. skjal nr. 5 (67)).

4 *Göngur og réttir* 1 (1983), s. 186.

5 Guðjón Ólafsson, Syðstu-Mörk, við skýrslutökur í máli nr. 5/2003, 1.-4. júlí 2003. Sbr. einnig vitnisburð Karls Sigurjónssonar, Efstugrund, við sömu skýrslutökur.

6 Guðjón Ólafsson, Syðstu-Mörk, við áður nefndar skýrslutökur. Samningur var gerður við Landgræðslu ríkisins 1990 (skjal nr. 3 (188), sbr. kafla 5.3. (Þórsmörk)).

5.3. Þórsmörk

Í Landnámu eru nefndir bræður tveir, Ásbjörn og Steinfinnur Reykertilssynir. Þeir námu land „fyrir ofan Krossá ok fyrir austan Fljót. Steinfinnur bjó á Steinfinnsstöðum, ok er ekki manna frá honum komit. Ásbjörn helgaði landnám sitt Þór ok kallaði Þórsmörk“.¹ Steinfinnssstaðir eru taldir hafa verið á Almennungum norður af Þórsmörk.² Þar hafa fundist kuml úr heiðni en að auki eru menjar um byggð á tveimur öðrum stöðum í Þórsmörk eins og greint er frá í kafla 5.1. Í Húsadal eru þó ekki sjáanlegar minjar um eldri byggð en frá um 1800.³ Þórður Tómasson í Skógum telur ekki loku fyrir það skotið að fleiri rústir kunni að finnast: „Raunar er enginn kominn til með að segja að jafnvel fjórða bæjarrústin eigi ekki eftir að finnast. Rústir geta vel leynst í Hamraskógum og Langadal, svo að dæmi séu nefnd.“⁴ Þórsmörk er einnig nefnd í Njálu. Þar voru samkvæmt sögunni þrír bæir sem allir hétu í Mörk og bjó í miðbænum maður er kallaður var Björn hvíti.

Ekki er vitað hvenær byggðin í Þórsmörk fór í eyði en líklega hefur það gerst töluvert áður en Oddaverjinn Jón Loftsson lét að því liggja við Þorlák biskup Þorláksson að hann ætlaði „að fara í Þórsmörk eða einhvern þann stað, er eigi sekist alþýða af samneyti við mik“.⁵ Þetta mun hafa gerst um 1180.

Í „gömlum“ máldaga kirkjunnar í Holti undir Eyjafjöllum eru henni eignaðir sjö skógar í Þórsmörk.⁶ Þetta er síðan ítrekað í yngri máldögum kirkjunnar frá miðöldum.⁷ Kirkjan í Odda á Rangárvöllum átti einnig skóg í Þórsmörk, í Engidal, samkvæmt máldaga 1397 og síðar.⁸ Þessi skógar-eign er hins vegar ekki skráð í máldaga kirkjunnar frá um 1332.⁹ Þá ber að nefna að Breiðabólstaðarkirkja átti skóg í Stapa sem séra Hafliði Magnússon á að hafa gefið kirkjunni sennilega á fyrri hluta 14. aldar.¹⁰ Kenningar eru um að Stapi hafi verið í Þórsmörk en það er þó alls óvíst enda örnefnið niður fallið.¹¹ Enn fremur var kirkjunni í Stóra-Dal eignaður skógur í Þórsmörk samkvæmt vitnisburði Sighvats Jónssonar 1599. Þar segir m.a.:

Enn þesse skógar takmörk hef eg heyrð atölulaust Dals kirkiu eign halldin: allur skógur ij Alsstaða halse og alstaðagil, bæðe fremra og nyrðra, svo og líka: Aslaks Holm, hef eg heyrð Dal sialfum tvímælislaust eignað suo inn ij Sundin ä Stark hollte austan til, allar suður hlíðer ä miðre Mörk, allt inn að Eingedal, Syrteiga alla austan svo inn frá Eingedal, Dalur ætte allan skög frá Valahnauk, og svo þar inn frá langa Dal, allan upp under mollder: So líka þar enn inn frá það takmarks örnefne er kallast, Orms nautur, og til þess heylækjar skógur tekur til, svo líka hálfann husa dal, fyrer austan gautuna: Þetta allt hef eg tvímæles laust dals eign heyrð halldið vera þennann allann minn alldur, sem áður sagtt er. Enn ij langanese: hef eg heyrtt Dal og Mörk, þesse skógar takmörk: sameigenlega eignuð, sem er allann skog inn under Breiðaur ätölulaust, útan Suðhusnes og Hrossavallar gil, og það sem er inn ij merkur kiere eignað Miðmörk að eg heyrð hefe.¹²

1 *Landnámabók* 1986, s. 346 (Melabók).

2 *Landnámabók* 1986, s. 346 (1. nmgr.).

3 Sbr. Guðrún Sveinbjarnardóttir, 1982: „Byggðaleifar á Þórsmörk.“ *Árbók Hins íslenska fornleifafélags*. Reykjavík 1983. S. 51-53. Sbr. einnig það sem segir um þetta efni í kafla 5.1.

4 Þórður Tómasson, 1996, s. 118.

5 „Oddaverja þátr.“ *Byskupa sögur*. 1. b. Skálholtsbyskupar. Guðni Jónsson bjó til prentunar. [Reykjavík] 1953. S. 150-151. Sbr. Guðrún Sveinbjarnardóttir 1982, s. 53.

6 „Her fylgia einuirdis: vij skogar,j þorsmörk“ (*Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 85). Máldaginn er talinn frá um 1270.

7 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 681 (máldagi frá um 1332). *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 648 (máldagi 1553) (skjal nr. 5 (36)) og *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 671 (máldagi frá um 1570).

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 74. *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 664 (máldagi frá um 1570).

9 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 690-692.

10 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 689 (máldagi um 1332). *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 270. *Íslenskt fornbréfasafn* 4, s. 82. *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 667.

11 Þórður Tómasson 1996, s. 169.

12 Skjal nr. 3 (50).

Ekki er kunnugt um uppruna þessara skógarítaka Stóra-Dals en þeim var haldið við ásamt öðrum eignum kirkjunnar með lögfestum næstu aldir eins og nánar er rakið í kafla 5.8. Samkvæmt þessu yfirliti benda heimildir til þess að þegar á miðöldum hafi kirkjurnar í Holti, Odda, á Breiðabólstað og í Stóra-Dal eignast skóg eða skógarítak í Þórsmörk.

Þórsmörk var einnig notuð sem afréttur Fljótshlíðinga. Elsta heimildin um það, sem kunnugt er um, er Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Á einum stað, þar sem fjallað er um jarðir í Eyjafjallasveit, standa þessi orð:

Þuríðarstader kallast takmark nokkurt á Miðrimörk (sem nú er so nefnd) fyrir innan Þórsmörk; þar segjast menn heyrt hafa, að í gamaldaga hefði bær verið, en ekki er víst þar sjáist líkindi til. Slægjur eru engar, en vetrarhart mjög, því þykir mönnum ómögulegt þar kunní bygging á að komast; annars eru á sumur hagar nógir. Þetta pláts og þar um kríng er brúkað fyrir lamba afrjett úr Fljótshlíð.

Húsadalur heitir annað örnefni skamt frá Þuríðarstöðum. Þar halda og menn til forna hafi bygð verið, jafnvel mikil, af girðingum, sem enn nú til sjest. Er og óbyggilegt sökum slægnaleysis og vetrarharðinda. Þetta pláts er og búkað fyrir afrjett úr Fljótshlíð.¹

Samkvæmt sömu heimild átti staðurinn Oddi á Rangárvöllum einnig afrétt í Þórsmörk auk afréttar sem kirkjan átti til félags með jörðum á Rangárvöllum: „Allan hálfan afrjett í Mið-Mörk, hver nú er ljeður til brúkunar nokkrum af staðarins landsetum.“²

Síðar á öldinni, árið 1753, sáu bændur í Fljótshlíð og ábúendur Stóra-Dals undir Eyjafjöllum ástæðu til að lögfesta réttindi sín til afréttar og skógartekju í Þórsmörk:

So sem oss underskrifudum er vitanlegt ad eigenn Sión og Umkunnugra Underlage, hvörsu ad so kallader Flíotzhljdar Afretter Grænaíall og Þorsmörk ásamt Skogarpíatzenu Langanese (sem epter vissum Máldögum tilheírer Hollts og Storadals Kyrkíum) eru yferfallenn og underlögð storkostlegum Yfergange og rangfullre Yrkingu margra Utann Sveítar Manna, sem rífa, skera og brenna Skogarpíatzed, beita og undertroda Haglended med sínum Kvikfenade. Hvern [Hverer?] takmarka ólöglega Yrkingu eg Sigurdur Sigurdsson Jarðanna Teigs og Storadals so vídt Þorsmork og Langanes snerter, enn víd Hreppstíorar j Flíotzhljð, allra Sveítar Bænda vegna, það Grænaíalls og Þorsmerkur (ad nokkru Leite) Afrettum vídvíkur. Þá lögfestum víð Underskrífadeí eigenn vegna og j Umbode annæra adurgreinda Afrette og Skogarpíatz jnnann tiltekenna Takmarka.

1° Grænaíall fra Þorolfsfelle j Tinðfíalla Jökul, þaðann j Stora Grænaíall sem jnnst er á Afrettenum. Síðann rædur ad austann og sunnann Markárflót. 2° Þorsmörk mílle Þraungar og Krossár upp under Jökul ásamt sokölludum Teigs Gudrunar og Mulatungum. 3° Langanes allt fra Storumerkur Eingígarde, jnn under Fall Jökul med Sudurhlíðum öllum á Stachholite. Hvar víd adgíætande er ad halft Langanes med vissum Örnefnum og Jtökum á Þorsmörk, lögfestest af míer Sigurde, effter Bon og Fullmagt Veleruverdugs Holltz Stadarhalldara. Fyrerbíóðum víer einum og síerhvöríum fyrrgreinda Afrette og Skógarplátz j nochru síer nítia, beita, bruka, yrkia, edur nokkra Gagnsemd af hafa, under fullkomna Landnámz Sekt, og adrar frekustu Skadabætur effter Lögum, af þeim vísvítande híer á móti brítur. Enn hvör sá sem meínar síg Skóg edur önnur Jtök eíga jnnann fyrrgreindra Takmarka, sem þesse Lögfesta uppastendur, advarast híer med ad frammleggía sín Skílríke þar fyrir, á næstkomande K[yr]kiulækíar og Hollts Vor Manntals Þíngum. Stande Lögfesta þesse til Sekta um næstu 12 Mánude. Enn fyrir Máldaga so leíngde henne er eí ad Lögum hrunded.

1 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 101-102, sbr. einnig s. 139.

2 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 260.

Til Stadfestu eru Underskrifadra Nöfn ad Hljdarenda j Fljotzhjld D 11ta Septembris A0 1753.

S. Sigurdsson

Oddur Þordarson Olafur Arngrimsson.¹

Lögfestan var lesin upp við Dalskirkju, Holts-, Steina-, Skóga- og Hólakirkju í september 1753 og fyrir rétti að Holti 28. maí 1754. Nokkru síðar, árið 1772, lögfesti presturinn í Holti, séra Sigurður Jónsson, skógarítök kirkjunnar í Þórsörk og hálf Langanes.² Heimildir eru fyrir því að fleiri prestar og staðarhaldarar í Holti hafi fyrr og síðar lögfest þessar eignir kirkjunnar og hálf Langanes að auki.³

Í lok 18. aldar tóku flestir eða allir þeir, sem hagsmuna áttu að gæta í Þórsörk, sér fyrir hendur að lögfesta réttindi sín þar á landsvæðinu. Í dóma- og þingabók Rangárvallasýslu er eftirfarandi skráð 21. júní 1790:

Var sidan upplest Lögfesta fyrir hálfre Þórsörk frá Prestenum Sr. Gisla Thorarensyni sem Odda Stadar Beneficiario sömuleides Lögfesta fyrir allann þann Þórsörkur Afrettar Part er Odda Kyrkiu ej med rettu tilheirer frá Fljotshlydar Jnbyggendum, en þá nu var upplest Lögfesta fyrir Storumork i Ejafiála Sveit fra nefndrar Jardar Bændum nefnel. Jone Gudmundssyne, Jone Vilhialmssyne, Gudmunde Isleikssyne og Ingebiorgu Ejlöfssdottur. Og enn nu var upplest Lögfesta fyrir Skogar Eign og Itökum á Þórsörk Holts Kyrkiu tilheirande frá Profastenum Sr. Paule Sigurssyni i Holte samt Kaupbref Ingegerdar Jonsdottur á Steinmodarbaj fljyer] 2c [2 hundruð] 17 Al. I Jordinne Storumork.⁴

Um svipað leyti lögfesti presturinn í Odda, séra Gísli Þórarinsson, hálf Þórsörk með þessum orðum:

Jeg undirskrifadur allranádusgast collationeradur Prestur til Odda lögfesti hér með hálf Þórsörk, liggjandi í Rángárþinge, með öllum hans [svo] Gögnum og Gjædum, so sem mér allranádugst tiltrúad var Odda Kirkiu Eign eftir gömlum óafturrekanlegum Máldögum. Fyrerbyd eg hverjum Manni ad beita, brúka edur í nokkurn Máta sér ad nýta þenann hálf Afrétt framvegis, undir þær Sektir sem Lög qveda, án míns Leyfis. Stande þesse mín Lögfesta Afréttinum til Friheligis og Sekta um næstu 12 Mánude, edur so leingi henni er ej ad Lögum hrundid, hvad ef nokkur fýsist af gjöra, advarast þeir og kallast innan Fimtar, sín Rettugheit á þessa Lands Takmörk ad löghelgi. Til Stadfestu er mitt Nafn ad Odda Prestagarde D. 14da Junii 1790.

GThóraransen Prestur til Odda Safnadar.⁵

Lögfestan var lesin upp fyrir manntalsþingsrétti að Kirkjulæk 19. júní 1790 og 15. júní 1791.

Árið 1801 ritaði sýslumaðurinn í Rangárvallasýslu, Vigfús Þórarinsson, stiftamtanni bréf og tilkynnti honum að bóndinn Sæmundur Ögmundsson⁶ hefði óskað eftir því að fá að stofna nýbýli í afréttinum í Þórsörk („i Afrets Fælleden Thorsmörk“) í samræmi við tilskipunina frá 15. apríl 1776 (nýbýlatilskipunina). Að sögn sýslumannsins heyrðu ¾ afréttarins undir Fljótshlíðinga eða

1 Skjal nr. 3 (72).

2 Skjal nr. 3 (81).

3 Sbr. skjal nr. 3 (82) (lögfesta 1819). Skjal nr. 3 (87) (eignaskjalabók Holts með skrá yfir lögfestur frá 1674-1867).

4 Skjal nr. 3 (12).

5 Skjal nr. 3 (95)b.

6 Sæmundur var faðir Tómasar Sæmundssonar Fjölmanns, síðar prests á Breiðabólstað í Fljótshlíð.

nokkurn hluta byggðarmanna („eller Deel Indbyggere“) til uppreksturs á sumrin en ¼ Oddakirkju. Hann lætur þess einnig getið að rústir finnist á afréttinum en þær séu svo gamlar að enginn geti lengur haldið þar fram eignarrétti sínum. Orðrétt er bréfið á þessa leið:

Pro Memoria. Paa Grund af Forordning af 15de Apr. 1776 har Bonden Sæmund Ögmundsen af Gularas her i Sýsset anmeldet [?] sig til að optage en Gaard i Afrets Fælleden Thorsmørk, hvorfor det i bem. Forordning er min allerunderdanigste Pligt at angive samme for Deres Høyvelbaarenhed, med den tilføyede Oplysning, at ¾ Deele af bemte Afret tilhører Fljótshliden eller Deel Indbyggere, til Brug eller Overdrev [svo] om Sommer, hvilken dog er ikke af nogen af dem undtagen mig selv allene, er bleven benyttet, siden min Tiltrædelse her til Sýsset. ¼ Deel af ommeldte Afret tilhører Kirken paa Odda i følge Vilkenes Måldaga; eller (som den udtrykker sig) hálfur Afrettur i midia Mørk, hvilken og af Beneficiarierne ikkuns lidet er bleven brugt, naar undtages at nærværende Beneficiarius har tilladt nogle faa Bønder, at drive deres Lamme derhen om Sommeren. At her dog i forrige Tiider have været 3de eller i det mindste nogle Bøndergaarde, sees saavel af den bekjendte Historie Niála, som af Arnæ Magnæi Jordeobog. Rudera sees der og, især paa eet Stæd, menn sikkert ere de fra saa ædngamle Tider nedlagde at ingen nu kan angive dem for sin Eyendom. Ikke heller stöde nogle Gaarde til denne Afret hvis Beboere i følge Forordningens 4de & kunde indvarsles til Forretning over den optagende Gaard.

Manden har vel begiæret, at ham til næstkommenfe Flötte-Tiid maatte tillades at optage Begiæring, anmeldes ikkuns, og henstilles underdanigst til Deres Høyvelbaarenheds Forgotbefindende og Naadige Resolution.

Hlidarende den 2en Martii 1801 underdanigst WThorarensen.¹

Stiftamtmaðurinn, Ólafur Stefánsson, sem jafnframt var amtmaður suðuramts, svaraði sýslumanni 15. apríl sama ár og benti á að Sæmundur gæti ekki talist eigandi þess býlis sem hann vildi stofna ef afrétturinn „tilheyrði“ Fljótshlíðingum og kirkjunni („Præstegaarden“) í Odda og að auki væri nauðsynlegt að tilkynna um fyrirhugaða nýbýlastofnun ef einhverjir vildu gera við hana athugasemd:

Nr 3006. Til Sysselemanden Thorarensen.

Da Herr Sysselmand har, ved Skrivelse af 2. f.M. indmeldet af Bonden paa Gularaas Saimund Ögmundsen, vilde optage en Gaard paa Thorsmarken hvilken til ¾ Deele tilhørte Fljótshlyden, ellers dens Indbyggere, men ¼ Deel deraf Præstegaarden Odda, saa indsees heraf at beme Saimund ikke kan blive Ejer af den af ham optagende Jord men vel Leilænding paa samme i Følge Forordningens af 15. Apr. 1776 & og 10, denne Optagelse vilde og have været at [þetta orð undirstrikað = yfirstrikað] i Forvejen at bekjendtgjøre ved Altingsbogen, i Fald man havde paatvivelt Fljótshlydens og Præstkaldets Ejendomsret til Thorsmarken. I Anledning heraf har jeg ikke skullet undlade herved at anmode Herr Sysselmanden, om at forhøre: om Fljótshlydens Indbyggere, saavel som Præsten til Odda Beneficium have noget at indvende imod at fornte Saimund optager en Gaard i denne dem tilhørende i Böygdén beliggende ypperlige Beedemark, og især med tilagne 4 uvillige Danne Mænds, skjönne: 1, om disse hermed maatte skee nogen Fornærmelse eller Skade ved deres Fædrihv til Marken eller ikke. - 2, om det maatte ansees for sikkert, at een eeneste Mand nedsætter sig langt fra alle beboende Jorder, i Thorsmarken blandt en Mængde af andres Faar, og ikke ansees at kunne derved gjöre sig mistænkt for Sveitefaarenes Mishandling, paa enn eller anden Maade, hvilket omendskjönt, ikke maatte

1 Skjal nr. 3 (91)b.

være at befrygte af Saimund Ögmundsen som troes at være en reedelig Mand, saa dog mueligen af hans Eftermænd paa den midt i Marken optagne Jord, hvilke ingen endnu kjander. I saa Fald var det tjenligere at flere Gaarde belv optagne i oftnævnte Mark, naar Boygde-Folkets Fædrivt ellers kunde taale slig Indskrænkning.

Vidöe, den 15. Apr. 1801. O. Stephensen.¹

Ljóst er að Sæmundur fékk heimild til að hefja búskap í Húsadal því að hann er skráður þar í sóknarmannatali Fljótshlíðarþinga, Eyvindarmúlasókn, í nóvember 1802 ásamt Guðrúnu Jónsdóttur eiginkonu sinni, dóttur, þriggja missera gamalli, vinnumanni og vinnukonu. Í Húsadal var einnig annað býli og þjuggu þar hjónin Magnús Árnason og Þuríður Guðmundsson ásamt nýfæddum syni þeirra.² Bændurnir í Húsadal urðu fyrir fjárfelli vorið eftir og fluttu þaðan niður í Landeyjar.³

Árið 1813 veitti sóknarpresturinn í Odda, Steingrímur Jónsson prófastur, fyrrnefndum Vigfúsi Þórarinssyni umboð til að nota eða leigja öðrum afrétt Oddakirkju gegn árlegu gjaldi. Orðrétt segir í yfirlýsingu prófastsins:

Gjorist vitanlegt: að ieg Steingrímur Jónsson Prófaster i Rángárþingi og Sóknarprestur til Odda, hefi gefid og hérmed géf S.T.Hra Cancellieraad W. Thorarensen mitt Umbod yfir Odda Kirkiu Afrétti á Þórsmörk tilad nota og liá öðrum til forsvaranlegrar Brúkunar, móti því, að hann gialdi mér árlega eptir sama Afrétt 1rd Courant. Áskil eg, þó jafnframt, sjálfum mér og Odda Kirkiujarda Landsetum fri Upprekstur, þá eg það min eda þeirra Vegna begiæri.

Stendur þetta Umbod, svolengi sem ockur báðum umsemur.

Odda þann 29da Octobr 1813 Steingrímur Jónsson

Ofanskrifad undergeingst Hlidarenda D. 19da Novembr 1813 WThorarensen⁴

Í sama skjali kemur fram að Vigfús greiddi prófastinum leigu fyrir afréttinn en ekki var þeim ljóst hvort „eign“ Oddakirkju væri ½ eða ¼ hluti Þórsmörkur. Þetta er rakið nánar í eftirfarandi orðum:

Extract af Breffe Canc. R. Vigfusa Thorarenssonar til Prófasts Steingrims Jonssonar, dat. 20 Novembr 1813.

Eg legg herinn Bladed um Þórsmörk af mér uppaskrifad, hvarvid eg vil minnst þess, að eg sidstl. Haust med Ásetninge taldi út 2rd fyrir hana, því þá er eg ánægður að betala eptir hana, so lengi eg hefi hana eins og i Fyrra og i Ár, so sem eg og skrifadi yður i Fyrra, að eg þá hefði betalad oflitid 1rd. Enn þegar Odda Stadarhalldari og Landsetar reka þángad, er fullsett á ¼ af Þórsmörk, og er eg þá frá þeim Parte hennar.

Extractens Rigtighed vitnar Steingrímur Jónsson.

Extract af Breffi Prof. Steingrims Jonss. til Hr CancRaad V. Thorarensen D. 29 Novembr 1813.

1 Skjal nr. 3 (92)b.

2 Skjal nr. 3 (93). Drengurinn var skirður í Húsadal 27. ágúst 1802, daginn eftir fæðingu (sbr. skjal nr. 3 (94)).

3 Þórður Tómasson 1996, s. 138-139, sbr. s. 268-271.

4 Skjal nr. 3 (73).

Svo skal vera sem þer vilied um Þórsmörk ockar í mille 2rd Eptirgialded og eg skal ecke liá, helldur vísa, ef Afrettarins beidast, Odda Landsetum til Ydar, enn einasta fyrir mig síalfan, ef tilkjæmi, villda eg ega hann friann. Uti Interpretationina af Máldagans Ordum ½ Afrett í Midia Mörk, fer eg ecke. Hún má vera sem vill ¼ eda ½ Partur Þórsmörk. Á medan adrir hafa ecke nein Document fyrir hinum ½ eda ¾ Pörtum, ætla eg ecke giörist Þörf, ad determinera Odda Eign, og því let eg vera ótilgreint, hvad miked eg eignadi Odda til þess hvörki ad auka né vana Máldagans [] med mínum Skilninge, neinum til þræjudice.¹

Eins og rakið hefur verið hér að framan eru allmörg dæmi um að prestar að Holti undir Eyjafjöllum hafi lögfest kirkjunni skógaritök í Þórsmörk. Ein hin síðasta er frá 1867:

Eg undirskrifaður Björn Þorvaldsson, prestur að Holti undir Eyjafjöllum, lögfesti hér í dag eptirskrifuð skógaritök Holtskirkju liggjandi fyrir austan Markarfljót og ofan Krossá í afréttinum Þórsmörk, (og máské Almenníngum) sem í elztu máldögum Holtskirkju, biskupa-visitatium og fjölda af lögfestum, nefnd eru þannig:

„Sjö skógarteigar í Þórsmörk í Stöng, gamla Natur-gatnaskógur, Loptsnatur, Lækjarskógur og Tungur inni gil frá Höfða-skógi“, sem einnig í sumum seinni tíða lögfestum eru nefnd: „Hamar-skógar, Litli-endi og Stóri-endi, Stöng og Stangar-háls, að Gilinu fyrir innan Stöng“. Líka svonefndar „Svínatungur“. Lögfesti eg til þessara ummerkja, að sunnan og vestan frá Krossá í vestanverðan Langadal, í götuna (há Skugga), sem liggur norður í Húsadal, og svo ofaneptir henni, að múlanum fyrir framan húsatturnar, þaðan beint vestur í götuna, sem liggur norður við brekkuna í Húsadalsmynni vestur á aurinn, og norður að Markarfljóti, svo ræður fljótsgilið inneptir, þar til Þröngá fellur í það, úr því ræður hún, inni svokallað Rjúpnafellsgil, þá skal úr því ofanverðu taka sjónhendíng suður í gilið fyrir innan Stöng (sem kallað er „Góðagil“) í það ofanvert, lækurinn, sem í því rennur ræður ofanað Kro[ssá] svo frá nefndu gili sunnaní Mörkinni allt vestur að Langadal, allt það pláz neðan frá Krossá og uppundir hamra, svo langt sem byrkiskógur vex, lögfesti eg vegna Holtskirkju, að orðfullu og lögmáli réttu til friðhelgis og verndar alls byrkiskógarviðar, sem vex innan hér tiltekinnar takmarka, fyrirbjóðandi einum og sérhverjum, nefnda viðartegund að höggva, rífa eður nokkurn hátt hana sér² í nyt að færa, án míns leyfis og samþykkis, undir fullkomnar landnáms- og Skaðabætur. Standi þessi lögfesta um næstu tólf mánuði, til fullra sekta, en fyrir Holtskirkju-máldaga fyrir alda og óborna, allt svo lengi henni er ekki með riktugum skjölum og eiðfestum vitnum hrundið.

Leggi þeir fímtarstefnu mót lögfestu minni, sem meina sig með henni aflaga borna, í byrki-skóga notkun, innan þeirra takmarka, sem í henni eru tilgreind.

Til staðfestu er mitt undirskrifað nafn, og hjásett innsigli.

Holti d. 7 Maí 1867

Björn Thorvaldsson³

Lögfestan var lesin upp og bókuð í manntalsþingsrétti að Kirkjulæk 18. maí 1867 og færð í kaup- og veðmálabók Rangárvallasýslu.

1 Skjal nr. 3 (73).

2 Upphaflega ritað *sér hana* en orðaröð breytt með tölustöfum.

3 Skjal nr. 3 (98).

Þessari lögfestu mótmæltu Fljótshlíðingar, einkum því að presturinn í Holti væri að eigna kirkjunni nýgræðuskóga á framanverðri Þórsmörk enda ætti það sér enga stoð í eldri heimildum:

Presturinn sjera Björn Þorvaldsson á Holti undir Eyjafjöllum ljet á manntalsþingi voru þann 18. þ.m. lesa upp lögfestu eina, hvar hann vill eigna sjer, eða kirkjunni í Holti, mestan hluta þess nýgræðu-skógar, sem sprottið hefur á framanverðri Þórsmörk í næstliðin 40 ár, síðan skógarætur þar voru friðaðar, sem þá voru óeyddar; þessari lögfestu prestsins finnum vjer undirskrifaðir ástæðu til að mótmæla, þar við hugsum að presturinn viti ekki betur, hvar þeir skógarteigar munu legið hafa, er þeir fornu og rjettu máldagar Holtskirkju eigna henni, en prestar þeir, sem voru í Holti á 17. og öndverðri 18. öld, en að þetta hafi átt sjer stað synir ljóslega visitatía Jóns biskups Árnasonar yfir Holtskirkju ár 1731 hvari biskupinn spyr um eignir og ítök kirkjunnar, þá svarar presturinn og nærstaddir sóknarmenn: að skógarteigar þeir, sem kirkjunni tilheyrir, sjeu sumir eyddir með öllu, en sumir viti menn ekki hvar legið hafa. Þegar presturinn sjera Þorsteinn Oddsson lýsti þessu fyrir biskupi, þá var enn nú skógur á framanverðri Þórsmörk, en norðari og efri hluti hennar, mun þá hafa verið orðinn skóglaus að mestu; en Þórsmörk nefndist í forna daga allur sá landshluti, sem liggur fyrir austan fljót, milli Krossár og Emstruár. Um þetta leyti var og síðastnefndur prestur búinn að þjóna Holtsbrauði næstum 30 ár, og var þar borinn og barnfæddur, því sjera Oddur faðir hans var þar prestur um 40 ár, en hann tók við brauðinu að fyrirrennara sínum lifandi, sjera Þorsteini Jónssyni, en hann fjekk Holtið 1632. Öngvir þessir prestar eignuðu sjer skóg í framanverðri Þórsmörk, utan skógarteiginn Stöng. En á seinni hluta næstliðinnar aldar byrjaði prófasturinn sjera Sigurður Jónsson, að eigna kirkjunni á Holti skóg á framanverðri Þórsmörk, og reyndi til að telja mönnum trú um að þar lægu þeir fornu skógarteigar kirkjunnar, þó örnefni þau bæru önnur nöfn, en þau fornu. En þareð Fljótshlíðingar mótmæltu þessu, þá var síðastnefndur prófastur fullséður að halda þá ekki lengra úti það mál. Um þetta leyti gekk líka sú aldar óvenja sem hæzt, að bæði æðri- og lægristjettar-menn hirtu lítið um hverjir skógana ættu, því þeir voru þá brúkaðir sem herfang, og kepptist hver við annan að eyða þeim í mesta regluleysi, svo um næstliðin aldamót var Þórsmörk orðin skóglaus með öllu, en á fyrsta fjórðungi þessarar aldar var byrjað á því, að friða þær fornu skógarætur, sem þá voru óuppgrafnar, því þá fór stjórnin að styrkja þetta mál, og síðan hefir skógur þessi sprottið, undir vöktun og umsjón Fljótshlíðinga; af hjertöldum ástæðum, finnum við undirskrifaðir oss knúða til, að mótmæla frama(n)nefnd(r)vi lögfestu sjera Björns, sem ástæðulausri, og eins allri yrkingu skógarins af prestsins hálfu (að fráskildum skógarteiginum „Stöng“ innundir „Góðagil“) á meðan hann ekki löglega sannar fyrir oss að þeir fornu skógarteigar Holtskirkju, sjeu á framanverðri Þórsmörk...

Fljótshlíðarhreppi 28. maí 1867¹

Mótmæli þessi voru lesin upp og bókuð í manntalsþingsrétti að Steinahelli 4. júní 1867 og innfærð í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu.

Árið 1877 tók sýslumaður skýrslu „hlutaðeigenda útaf kæru umsjónarmanna Þórsmarkurskógaranna í Fljótshlíðarhreppi um heimildarlaust skógarhögg þar“. Ekki er gerð frekari grein fyrir þessum „umsjónarmönnum“.² Teknar voru skýrslur af tveimur vinnumönnum í Eyjafjallasveit, Þórði Jónssyni á Hamragörðum og Bjarna Gíslasyni á Syðrirotum. Báðir kváðust þeir hafa tekið viðarklyfjar fyrir norðan Þröngá, sem skilji Þórsmörk frá Almenningum, og vissu ekki betur en að til þess hefðu þeir haft fulla heimild. Sýslumaður sá ekki ástæðu til, eins og sakir stóðu, að halda rannsókninni áfram.³

1 Skjal nr. 3 (83), sbr. nr. 3 (99). Undir bréfið rita 32 menn nöfn sín.

2 Meðal eftirlitsmanna með skógarhöggi í Þórsmörk í byrjun 20. aldar var Arnþór Einarsson í Teigi. (Þórður Tómasson 1996, s. 232).

3 Skjal nr. 3 (113).

Sérstakt landamerkjabréf er til fyrir Þórsmörk, gert árið 1892:

Landamerki á Þórsmörk

Markið að norðan, sem aðskilur Þórsmörk og Almenna, afrétt Eyfellinga í Holtssókn er á, sem heitir Þröngá, allt frá upptökum hennar upp við jökul og þar til hún fellur í' [Markarfljót síðan ræður] Markarfljót allt fram á móts við Þórsmörkurrana.

Enn að sunnanverðu Krossá, sem aðskilur Þórsmörk og afréttina sunnan árinna, Teigs og Múlatungur, Goðaland og Stakkholt allt frá upptökum hennar upp við jökul og alla leið fram fyrir Þórsmörkurrana.

Fljótshlíðarhreppi 2. maí 1892

Í umboði hreppsnefndar Guðm. Guðmundsson

Fyrir hönd afréttarins Stakkholts samþykki ég hins vegar skrifuð landamerki

Eyvindarholti 12. maí 1892

Sighv. Árnason

Fyrir afréttinn Almenna samþykki ég hins vegar rituð landamerki í umboði hreppsnefndarinnar Vestur-Eyjafjallahrepps

Holti undir Eyjafjöllum 14. maí 1892

Kjartan Einarsson núverandi oddviti

Við hinsvegar rituð landamerki athugast, að Holtsprestakall undir Eyjafjöllum á þessi skógaritök á Þórsmörk: Í Stöng Gamlanaut og Loftsnaut, Lækjarskóg og Gatnaskóg og Tungur inn í gil frá Höfðaskógi, og tvo skógarteiga á Ákstöðum. Að öðru leyti samþykkjast landamerkin.

Holti undir Eyjafjöllum 14. maí 1892

Kjartan Einarsson prestur í Holtsprestakalli.

Fyrir hönd séra Eggerts Pálssonar Oddur Oddsson

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kirkjulæk í Fljótshlíð 18. maí 1892 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Enginn virðist hafa staðfest landamerkjabréf Þórsmörkur af hálfu Odda á Rangárvöllum en samkvæmt landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 22. maí 1890, var „[a]fréttur hálfur í miðja Þórsmörk“ meðal „ítaka“ sem „fylgdu“ jörðinni.²

Í Þórsmörk var afréttur Fljótshlíðinga eins og fram kemur í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.³ Hreppsnefnd Vestur-Eyjafjallahrepps tók hins vegar á leigu afrétt Oddakirkju í Þórsmörk

1 Það sem er í hornklofa er ritað utanmáls en vísað hér inn. Skjal nr. 3 (17).

2 Skjal nr. 3 (185).

3 Sbr. skjal nr. 3 (103): Afsal, dags. 9. janúar 1901, fyrir ¼ í Eyvindarmúla í Fljótshlíð „með tiltölulegum hluta úr kúgildum, skógaritaki og fjárbeit í Þórsmörk“. Skjal nr. 3 (106): Samningur, dags. 7. mars 1914, um sölu á hluta í Kirkjulæk í Fljótshlíð „með öllum gögnum og gæðum er téðum jarðarparti hafa fylgt ... þar á meðal skógaritak og vetrarþing á Þórsmörk“.

árið 1901 en áður höfðu Vigfús sýslumaður Þórarinnsson og síðar ábúendur Árkvarnar haft umboð fyrir afréttinum.¹ Árið 1918 tók nýr prestur við embætti í Odda. Sagði hann þá upp samningnum við Vestur-Eyjafjallahrepp og leigði Tómasi Sigurðssyni á Barkarstöðum afrétt kirkjunnar í Odda. Þetta kemur fram í bréfi sem hreppstjóri Vestur-Eyjafjallahrepps ritaði stjórnarráði Íslands, dóms- og kirkjumáladeild, 5. október 1918. Hreppstjóri taldi að við prestaskiptin hefði „ítak“ þetta átt að hverfa undir embætti hans í samræmi við lög nr. 46, 16. nóv. 1907 um laun sóknarpresta og vildi fá úrskurð stjórnarráðsins um það efni.² Stjórnarráðið sendi erindið til biskups sem svaraði með bréfi 29. nóvember sama ár. Þar segir biskup m.a.:

Út af erindi þessu vil ég virðingarfylst leyfa mér að taka fram, að ítak þetta er metið hinum núverandi Oddapresti til heimatekna (sbr. bréf stjórnarráðs til mín dags. 25. febr. þ.á) og hefir Oddaprestur því full umráð þess og fulla heimild til að leigja það hverjum sem hann vill, án þess að vera í nokkru bundinn af samningum fyrirrennara síns við V. Eyjafjallahrepp, því að þeir samningar eru að sjálfsögðu bundnir við prestskapartíð hans, sem útrann í næstliðnum fardögum.³

Á 19. öld tóku stjórnvöld að beita sér fyrir friðun skóglendis með lagasetningu. Árið 1894 voru sett lög um friðun skóga og mels og árið 1907 samþykkti Alþingi lög um skógrækt og varnir gegn uppblæstri lands. Árið eftir tók danski skógræðingurinn A.F. Kofoed-Hansen við embætti skógræktarstjóra og tveimur árum síðar var Einar E. Sæmundsen skipaður fyrsti skógarvörður á Suðurlandi. Sumarið 1909 fór Einar í fyrstu ferð sína í Þórsmörk ásamt Árna Einarssyni, bónda í Múla, en hann var kunnugur á þeim slóðum. Þessar ferðir munu hafa sannfært Einar og Kofoed-Hansen um nauðsyn þess að láta friða Þórsmörk alla fyrir búfjárbæit.⁴

Árið 1920 rituðu eigendur og ábúendur jarða í Fljótshlíð nöfn sín undir yfirlýsingu um að þeir vildu endurgjaldslaust gefa eftir beitiréttinn í Þórsmörk gegn því að landstjórnin sæi um að girða þar skóginn með fjárheldri girðingu og að skógræktarstjórnin tæki að sér að annast um smölnun að haustlagi á því fé sem kynni að smeygja sér inn fyrir girðinguna. Sóknarpresturinn í Odda féllst einnig á þetta „[sem] umráðamaður hálftrar Þórsmörkur er liggur undir Oddakirkju, að því er beit snertir“.⁵ Bæði í yfirlýsingu Fljótshlíðinga og sóknarprestsins í Odda er komist svo að orði að gefinn sé eftir „beitarrjettur“ („beitirjettur“) og í bréfum prestsins og biskups vegna þessa máls er talað um „ítak“ sem hafi verið tekið undan Oddaprestakalli 1920.⁶ Árið 1924 var hafist handa við að setja upp varnargirðingu með fram Þórsmörk að norðan og jafnframt unnið að því að stækka friðunarsvæðið þannig að það næði yfir Goðaland, Teigstungur, Múlatungur og Merkurtungur (sbr. kafla. 5.4.). Árið 1927 var gerður samningur milli landeigenda og Skógræktar ríkisins um að hún tæki að sér friðun og umsjón svæðisins. Í samningnum var tekið fram að bændur eða eigendur jarða misstu allan rétt til landnytja í Mörkinni nema skógarhögg.⁷ Friðun þessa landsvæðis var m.a. þeim vandkvæðum bundin að girðingin var ekki að öllu leyti fjárheld og leitaði því fé úr afrétti Vestur-Eyjafjallahrepps (Almenningum) inn á hið friðaða svæði. Annars staðar var ekki völ á góðu beitarlandi. Úr þessu rættist ekki fyrr en árið 1990 með samkomulagi milli Landgræðslu ríkisins og Vestur-Eyfellinga um að þeir rækju ekki fé á afrétti hreppsins næstu 10 ár. Með þessum samningi tókst að lokum að ná því markmiði sem stefnt var að árið 1920 að tryggja friðun Þórsmörkur fyrir allri búfjárbæit.⁸

1 Þórður Tómasson 1996, s. 148-149.

2 Skjal nr. 3 (175).

3 Skjal nr. 3 (175).

4 Andrés Arnalds, 1990: „Friðun Þórsmörkursvæðisins.“ *Ársrit Skógræktarfélags Íslands*. S. 89-92. Þórður Tómasson 1996, s. 232.

5 Skjal nr. 5 (199). Sbr. Þórður Tómasson 1996, s. 232-245.

6 Þórður Tómasson 1996, s. 234-235.

7 Andrés Arnalds 1990, s. 93.

8 Skjal nr. 3 (188). Andrés Arnalds 1990, s. 89-98.

Samkvæmt lögum um lausn skógarítaka nr. 100/1940 og um lausn ítaka af jörðum nr. 113/1952 skyldu allir þeir sem töldu sig eiga ítök (skógarítök og síðar önnur ítök) lýsa þeim. Frá árinu 1953 er varðveitt lýsing á ítökum kirkna undir Eyjafjöllum. Þar kemur fram að kirkjan að Eyvindarhólum átti einn skógarteig í Þórsmörk (ítak Arnarbælskirkju), kirkjan að Ásólfstöðum átt sjö skógarteiga í Þórsmörk (í Stöng, Gamlanaut, Gatnaskóg, Loftsnaut, Lækjarskóg og tungur, eina í gil frá Höfðaskógi, tvær á Asksstöðum) og enn fremur, að sögn Jóns Helgasonar biskups, skógarteiga í Stóra-enda, Litlaenda og Stöng og kirkjan að Breiðabólstað var lýstur eigandi skógar hjá Stapa.¹

Á síðari árum hefur verið komið fyrir aðstöðu fyrir ferðamenn í Þórsmörk. Þar eru nú þrjár gisti-skálar: skáli Ferðafélags Íslands í Langadal, skáli Austurleiða hf. við Húsadal og skáli Útivistar í Básum á Goðalandi.²

5.4. Goðaland

Elsta heimild um mörk Goðalands, sem kunnugt er um, er í örnefnaskrá sem að stofni til er talin vera frá prestskaparárum séra Sigurðar Einarssonar á Breiðabólstað (um 1630) en er nú varðveitt með hendi séra Högna Sigurðssonar frá miðri 18. öld. Í skránni er þessi lýsing:

NB Godaland er nefnt innan Hrunagilzár og Hvannár firer austan Krossá. Þar örnefne: Strákagil, Riettarflötur, Godalandzheller, í Básum, Riettafell. Þar fyrir framan ad sunnanverdu; Stackhollt, Steinhollt, Fagredalur og þar fyrir framan tunga Ein firer framan falljökul. NB

Ad nordan vid Godaland, Gudrunartungur, Teigstungur, Mulatungur (miög litlar).

So kemur Stangarhals þar í Budarhamar, Ende store og litle, Valahnukur, fyrir nedan Snorra Rike koma breckurnar í dalnum sem skogartoften tekur til.³

Í sömu heimild eru einnig taldir upp skógar sem Breiðabólstaður átti og var einn þeirra hjá Réttarfalli sem nefnt er hér í örnefnaskránni.

Árið 1588 var staðfestur í lögréttu svonefndur Kirkjulækjardómur Nikulásar Björnssonar frá 27. september 1578 og einnig Lambeyjarsamþykkt frá 14. maí 1579 um Goðaland. Tildrögin voru þau að séra Erasmus Villatsson (Vilhjálmsson), prófastur í Odda og á Breiðabólstað (1573-1579)⁴ hafði kært nokkra bændur sem bjuggu „fyrir austan vatn under Eyjafjöllum“ fyrir þá sök „sem er ad þeir brukudu. hefði og hieldi fyrir sier kirkiunnar afriett fra Breidabolstad sem kallazt Godaland“. Prófasturinn lagði fram nokkur innsiglið bréf með vitnisburði nafngreindra manna sem öllum bar saman um að þeir vissu ekki annað sannara „en þessi Godalandz afriettur væri og hefði verid halldinn vafalaus kirkiunnar eign aa Breidabolsstad. og aller þeir sem þann afriett hefði viliad hafa fyrir vestan Marckarfliót. hefði þeigít leyfi af kirkiunnar formanni aa Breidabolsstad“.

Í úrskurði sínum vísaði sýslumaðurinn til þess sem stóð í lögbókinni („laugmaalinu“) „ad hvad stadid hefur. xx. ár edur leingur ataululaust skal halldazt um alldur og æfi“. Enn fremur minnti hann á það sem getið er um í „gaumlum kirkiunnar laugum“ og í „Ordubok“ konungs að lénsmenn væru skyldugir til að koma því aftur til kirkju sem ranglega væri frá henni tekið. Dómsniðurstaðan var því sú að Goðalandsafréttur skyldi teljast eign Breiðabólstaðarkirkju:

Dæmdum vier fyrr nefnder domsmenn med fullnadardoms áliktan þennann optnefndan Godalandz afriett eign kirkiunnar aa Breidabolsstad epter því sem fyrrgreinder vitnisburder til vjsa. utan dandi-

1 Skjal nr. 3 (187). Ekki er að fullu kunnugt um hvar Stapi er (sbr. Þórður Tómasson 1996, s. 169).

2 Þórður Tómasson 1996, s. 254-257.

3 Skjal nr. 3 (184). Sbr. Þórður Tómasson 1996, s. 70.

4 Sbr. *Alþingisbækur Íslands*. 1. b. Reykjavík 1912-1914. S. 459.

menn under Ƿiafiollum fyrir austan vatn gieti hier ad komit sterckari bivijsingum. þeim er þessum hrinde. Og vier vitum ecki.¹

Ári síðar (1579) komu nokkrir nafngreindir menn saman á þriggja hreppa þingi í Lambey í Fljótshlíð til að fara yfir þennan dóm og athuga hvort nokkur skjöl hefðu verið lögð fram sem gætu hrundið honum. Það reyndist ekki vera og var dómurinn því staðfestur „j aullum sinum Articulis og greinum“.² Í þessu sambandi er rétt að taka fram að ekki er minnst á Goðaland í ýtarlegum máldaga Breiðabólstaðarkirkju frá um 1570.³ Í fyrrnefndum staðfestingardómi lögréttu 1588 er hafður á fyrirvari, sem hvorki er að finna í Kirkjulækjardómi né Lambeyjarsamþykkt, um ítak kóngsjarðar:

Domur vm mál Erassmus vm Godaland. ...

Dæmdu þeir þá dóma og vitnisburdi skiallega og minduga. sem herra Erassmus fram bar. þó ad ökreinktu því jtaki sem kongsins jördu til kemur.⁴

Hér kann að vera um almennan fyrirvara að ræða, þ.e. ef vera kynni að konungs jörð ætti ítak í Goðlandi, skyldi það haldast óbreytt.

Í vísitásiubók Jóns biskups Vídalíns frá 1704 er vikið að Kirkjulækjardómi 1578 um leið og gerð er grein fyrir eignum Breiðabólstaðarkirkju. Þar segir m.a.:

Epter Medkenningu Sr Sigurdar Einarssonar hvoria Presturinn Sr Jon Torfason frammlagde á Kirkian þessa Skoga og Itök, Völlu er liggia norður fra Næfurhollte, Långafell so langt framm sem Skoge er vaxid austan til. Melfell er liggur i landnordur fra Næfurhollte, Skog hia Stapa /sem adur er umgeted /: svo langt sem Skoge er vaxed framm ad Utisaudagia og Skogur inn fra er kollud er Mariutunga sem liggur i millum Gilianna. Jtem tvær Skogar Topter hvora hia annarre fyrer framan Falljökul, svo langt ofan sem Sliettan tekur vid. Jtem Skógartópt i Langadal framanverdum, fyrer vestan i Dalnum inn ad Breckum ad Hlidarenda Skogi og fram á Hálsin. Jtem Skóg i Rietta Felle. Jtem litla Skogartoptt fyrer jnnann Kýle, upp under Jökulinn og eru þessar Skogar nu sagder nærre eidder. Epter Dómj Nikulasar Biörnssonar geingnum 1578, er Erasmus Villadsson var Stadarhalldare ad Breidabolstad, a Kirkian Godalands Afriett. ... Þesse Skiöl liggia á Kirkiunne, Domur Nikulasar Biörnssonar Valldsmanns i Rángárþinge, a Pergament dateradur 1578. Hliódande umm, ad Godalands Afrietur sie Eign Kirkiunnar ad Breidabolstad. Brefid er med þremur hangande Jnsiglum, öllum nockud skertum, en iiij eru i burtu.⁵

Einhver óvissa virðist hafa verið áfram um eignarréttinn á Goðlandi því að í verklýsingu fyrir Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá byrjun 18. aldar er Goðaland nefnt í kafla um atriði sem athuguð skyldu sérstaklega:

Eyðilönd, ef nokkur á landi eru, álíka og um eyjarnar sagt var, sem engum vissum jörðum tileinkuð eru (svo sem vera kynni Goðaland fyrir ofan Fljótshlíð, Traðardalur í Hvammssveit, ef hann engum tilheyrði).

1 Skjal nr. 5 (70).

2 Skjöl nr. 5 (70, 198).

3 Sbr. skjal nr. 7 (3).

4 Skjal nr. 5 (70).

5 Skjal nr. 3 (38).

Hvar eru (forte nullibi sunt [ef til vill eru þau hvergi]).

Hvert aldrei hafi byggð verið.

Hvert ei byggjast kynni og hvar fyrir eða ef byggjast kynni, þá með hvaða hætti og kostum.

Hvað þau eigandanum importera, hver hann er.¹

Þá er þess einnig að geta að laugardaginn 15. júní 1720 tilnefndi Hákon Hannesson sýslumaður í Rangárþingi átta menn til að fjalla um stefnu sem séra Þorleifur Arason staðarhaldari að Breiðabólstað lagði fram „með hvörre hann hafde til vitnesburdar Stefnt Halldore Magnussyne, Magnuse Brandssyne og Snorra Bödvarssyni til að vitna það framast þeir visse under sinn svarenn eyd hvar Godalands afriettur liggur, og hvort þeir visse nockurn annann afriett sem Godaland kalladest fyrer utann þann eina“.² Hinir stefndu voru allir tregir til að vitna í málinu. Um þetta segir m.a. í gögnum réttarins:

Frammlagde Halldor Magnusson eitt Jnnlegg, i Hvöriu hann oskar ad metest hvört sier bere ad lögum hier umm ad vitna; þvj sie það Prestsens ástæda ad átelia vegna Kirkiunnar ad Breidabolsstad þann Afriett, er Eystra parte Eyafiallasveitar eignadur sie, og af Abuendum þar hafe um lágann tima brukadur vered, halde hann sier tilheyre, ásamt ödrum Hlutadeigendum, efter eignar ummráðum hans j Hrutafelle, fyrer þann Afriett Svörum ad hallda, dat. Holltsstad 15. Junij 1720.³

Niðurstaðan var sú að hrófla ekki við því sem áður hafði verið ákveðið og dæmt um Goðaland og voru bæði Kirkjulækjardómur og Lambeyjarsamþykkt lesin upp „firer Riettinum ad Holti“ 16. júní 1722.⁴

Í skýrslu, sem séra Tómas Sæmundsson gerði um Breiðabólstaðarbrauð 1839 og sendi biskupi, er þess getið að Goðalandsafréttur „tilheiri brauðinu, og er hann bigður Austrejafjallamönnum firir 2 vættir af fiski árlega - 40 al.“⁵ Í þessari sömu skýrslu er einnig lögfesta Torfa Jónssonar, staðarhaldara (beneficiarius) á Breiðabólstað, frá 9. maí 1821:

Eg Torfi Jónsson Beneficiarius til Breiðabólstadar i Fljótshlíð lögfesti hjermed í dag allt Breiðabólstadar heímaland med öllum þess gögnum og gjæðum til lands og vatns, fjalls og fjöru, sömuleidis lögfesti eg þessi eptirskrifud ítök, skóga og rekafjörur Breiðdabst. k[ir]kiu tilheirandi: Godaland allt innan Hraungilsár og Hvannár...Beítarland ad Dagverdarnesi og Kanastöðum liggjandi firir vestan Markarfljót - Völlu sem liggja nordur frá Næfurholti, Lángafell so langt fram skógi er vagsid - Skóg hjá Stapa allt frammad Sandagjá - 2 Skógartóptir hvörja hiá annari firir framann Falljökul - Skógartópt í Lángadal framanverðum firir vestan í dalnum innad Brekkum ad Hlíðarenda skógi og frammá hálsinn - Skóg i Rjettafelli og litla Skógartópt firir innan Kíli uppundir Jökulinn - Markhlíð edur Mariútungur milli giljanna i landnordur af Næfurholti. ...⁶

Í sambandi við afmörkun Goðalands skal þess getið að í lok 18. aldar var Sveinn Pálsson með

1 Skjal nr. 5 (63): *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. 13. b. Fylgiskjöl. Reykjavík 1990. S. 42.

2 Skjal nr. 3 (186).

3 Skjal nr. 3 (186).

4 Skjal nr. 5 (70). Sbr. einnig skjal nr. 3 (b, nr. 263) (uppskriftir frá Þjóðskjalasafni Íslands á gögnum í kirkjustóli Breiðabólstaðar 1752-1851).

5 Skjal nr. 3 (170).

6 Skjal nr. 3 (170).

þá kenningu að fornmenn hefðu nefnt Emstrurnar Goðaland enda kæmi það heim við frásagnir gamals fólks í Fljótshlíð.¹ Jafnvel er nú talið, með hliðsjón af leiðarlýsingu í Njálu, að Goðaland hið forna hafi náð að minnsta kosti yfir það landsvæði sem nú nefnist Almenningar og Emstrur, frá Jökulsá úr Gígjökli (eða Steinholtsá) og upp að Kaldaklofskvísl (eða Bláfjallakvísl).²

Í lýsingu séra Magnúsar Torfasonar á Eyvindarhóla-, Steina- og Skógasóknum 1840 er komist svo að orði um „afréttarlöndin“:

Afréttarlönd fylgja engin þessari sveit, en þeir sem eiga land að Hrótafells-, Drangshlíðar- og Skóg[a]heiðum reka þangað lömb sín og geldfé, þó allt kannske á miðju sumri komi saman við búsmalann. Hólahverfið og Stóruborgareign eiga lítið pláts upp undir jökli til lamba uppreksturs og heitir þetta pláts Hólatungur og Borgartungur. Þessar tungur bera yfir það heila hér um 80 lömb. Hinar aðrar jarðir hér hafa leigt sér afréttarpláts af prestinum á Breiðabólstað, hvort pláts liggur fyrir norðan jökulinn og heitir Goðaland.³

Árið 1844 lýsti séra Jón Halldórsson búskaparháttum og landslagi í Breiðabólstaðarsókn og gerði þá rækilega grein fyrir eignum Breiðabólstaðarkirkju. Í lok þeirrar greinargerðar er þessi yfirlýsing: „Eftir dómum af 1578 og 1720 á kirkjan Goðalands afrétt.“⁴

Í jarðamati 1849 er minnst á Goðaland í sambandi við úttekt á Breiðabólstað:

Jörðinni fylgir auk afréttar á Grænaþjalli einsog öðrum Flíotshlýdarjörðum, afrétturinn Goðaland með skógarlog nockurri.⁵

Varðveitt er skýrsla um tekjur og útgjöld Breiðabólstaðarprestakalls á tímabilinu 1862-1867. Meðal þeirra ískyldna, ítaka og hlunninda, sem presturinn notaði sjálfur, var nýgræddur skógur á Goðalandi. Um þetta segir í skýrslunni:

Nýgræddur skógur á Goðalandi en skógarviðið er ofurlítið og ekki nema handa prestinum einum og til að gjalda þeim fyrir ómak sitt, sem hefur vöktun skógarins á hendi; en mjög er torvelt að friða hann fyrir óhlutvandi irkingu, meðan þeir, sem eiga skóga í grennd, gæta ekki góðrar reglu með þá. Að meðaltali hefur prestur látið taka þar 6 hesta á hverju hausti, sem metst 6 al.⁶

Afrétturinn sjálfur var hins vegar leigður til upprekstrar eins og Tómas Sæmundsson hafði áður upplýst um:

Goðalandsafrjettur, leigður til lambauppreksturs á sumrum fyrir 40 al. árlega, sem gjaldast haust hvert í hörðum fiski með 2 vættum.⁷

Áður hafði Goðaland verið leigt öðrum til vetrarþeitar en ekki lengur sökum vetrarharðinda.⁸

1 Sveinn Pálssonar, 1983: *Ferðabók Sveins Pálssonar. Dagbækur og ritgerðir 1791-1797*. 1. b. Reykjavík. S. 259.

2 Guðmundur Páll Ólafsson, 2000: *Hálendið í náttúru Íslands*. Reykjavík. S. 366 (þar er m.a. vitnað í „Sagnfræðilega vangaveltu“ Freysteins Sigurðssonar jarðfræðings).

3 *Rangárvallasýsla* 1968, s. 20.

4 *Rangárvallasýsla* 1968, s. 100.

5 3 (88).

6 Skjal nr. 3 (126). Sbr. einnig skjal nr. 3 (121) („Skýrsla um Tekjur og Útgjöld Breiðabólstaðar Prestakalls í Rangárþingis-prófastsdæmi eptir 5 Ára Meðaltali 1849, 1853“).

7 Skjal nr. 3 (126). Sbr. einnig skjal nr. 3 (121).

8 Skjal nr. 3 (126).

Sérstakt landamerkjabréf er til fyrir Goðaland, gert í maí 1891:

Landamerkjabréf

Landamerki „Goðalands“ afréttarlands, er tilheyrir Breiðabólstað í Fljótshlíðarhreppi. Mörkin eru þessi: Að innanverðu ræður gil það ofan frá Eyjafjallajökli, sem er á milli Múlatungna og hinna svo kölluðu Hruna á Goðalandi allt niður í Krossá; þá Krossá fram eftir (eða miður farvegur hennar) milli Goðalands og Þórsmerkur þar til Hvanná fellur í hana; þá Hvanná og Hvannárgil milli Goðalands og Stakkholts upp til Merkurtungna og síðan norður gilið milli Goðalands og Merkurtungna upp til jökuls.

Í maim. 1891

Sem samþykkir hlutaðeigendur undirskrifa:

Eggert Pálsson	Skúli Skúlason	Tómas Sigurðsson
Guðm. Guðmundsson	Ágúst Jónsson	Kjartan Einarsson ¹

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 28. maí 1891 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Að lokum skal hér vitnað í það sem sagt er um Goðaland í gerðabók fasteignamatnefndar 1916:

Afnót þess tilheyrir Breiðabólstaðarprestakalli, sem eru sumarheit fyrir sauðfé og dálítið skógarhögg. – Goðaland mun eiga að teljast með Vestur-Eyjafjallahreppi. – Metið á kr. 600.

Athugasemd.

Enginn afréttur tilheyrir Austur-Eyjafjallahreppi, en nokkurir ábúendur þar kaupa upprekstur á Goðaland, sem tilheyrir Breiðabólstaðarprestakalli. Er borgað fyrir það nú 24 krónur á ári.²

Við skýrslutökur hjá óbyggðanefnd 1.-4. júlí 2003 kvaðst séra Sváfnir Sveinbjarnarson, prestur á Breiðabólstað 1963-1998, ekki vita annað en að Goðaland hefði alltaf verið eign Breiðabólstaðarkirkju. Prestar á staðnum hefðu leigt bændum undir Austur-Eyjafjöllum upprekstur í Goðaland og haft af því tekjur fram yfir aldamótin 1900 en eftir það látið nægja að þeir smöluðu og hirtu afréttinn. Hann skýrði frá því að faðir sinn, sem einnig var prestur á Breiðabólstað, hefði notað Goðaland til beitar fyrir geldneyti síðast árið 1932. Einnig kom fram í máli séra Sváfnis að árið 1927 hefði Jón Helgason biskup afsalað „beitarítaki Breiðabólstaðar í Goðalandi“ til skógræktarinnar (Skógræktar ríkisins).³

Samkvæmt fyrirliggjandi gögnum var aðdragandi þessa máls á þá leið að dóms- og kirkjumála-ráðuneytið ritaði sýslumanninum í Rangárvallasýslu bréf 13. október 1926 til að spyrjast fyrir um

1 Skjal nr. 3 (28). Af markalýsingu almenninga má ráða að Kjartan Einarsson hafi verið oddviti Vestur-Eyjafjallahrepps og Guðmundur Guðmundsson oddviti Fljótshlíðarhrepps (skjal nr. 3 (15)). Kjartan Einarsson var einnig nafn prestsins í Holti og Eggert Pálsson var prestur á Breiðabólstað (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 116, 135, 458).

2 Skjal nr 3 (89).

3 Sjá skjal nr. 5 (66): Afréttaskrá fyrir Rangárvallasýslu. Þar segir á einum stað: „Árið 1920 afhentu eigendur og umráðamenn framtalinna afrétta austan Markarfljóts [m.a. Goðalands] landstjórninni beitarrétt sinn þar, gegn ákveðnum skilyrðum.“

nýtingu Goðalandsafréttar. Í svari sínu 9. desember 1926 skýrði sýslumaður frá því að séra Eggert Pálsson, prestur á Breiðabólstað, hefði leigt Austur-Eyjafjallahreppi á sínum tíma „beitarrjett á Goðalandsafrjetti“ en við fráfall hans hlýti þessi „afnotarrjettur Eyfellinga yfir Goðalandi“ að vera upphafinn og afrétturinn ætti því að vera kominn undir umsjón hreppstjórans í Fljótshlíðarhreppi. Kirkjustjórnin hefði þó enn ekki „afhent eða látið afhenda umráð afrjettar þessa í hendur áðurnefnds hreppstjóra“ en það hefði sennilega átt að gerast þegar séra Eggert komst á föst laun og hætti að nota „beitarrjettinn“ árið 1921.¹ Síðar í þessum sama mánuði ritaði skógræktarstjórinn bréf til stjórnarráðsins og minnti á að bráðlega yrði skipaður nýr prestur til Breiðabólstaðar og fór þess á leit við yfirvöld að í embættisbréfinu yrði tekið fram að presturinn hefði ekki lengur leyfi til að beita skepnum á Goðalandsafrjetti og að „beitarrjetturinn á Goðalandsafrjetti“ væri tekinn af að öllu leyti.² Jafnframt sendi skógræktarstjórinn erindi um sama efni til biskupsins yfir Íslandi, Jóns Helgasonar. Eins og fram kemur í eftirfarandi bréfi biskups til dóms- og kirkjumálaráðuneytisins tók hann að öllu leyti undir tilmæli skógræktarstjóra:

Jafnframt því að senda hinu háa ráðuneyti erindi skógræktarstjóra viðvíkjandi afréttaritaki Breiðabólstaðarprestakalls í Fljótshlíð á Goðalandi upp af Þórsmörk, vil ég skýra ráðuneytinu frá því, að ég hefji tilkynnt bæði prófasti í Rangárþingi og væntanlegum nýjum prestri þar í prestakallinu, að itak þetta sé tekið undan Breiðabólstaðar-prestakalli vegna fyrirhugaðrar friðunar Þórsmarkar.³

Biskupinn lét ekki þar við sitja heldur tók sérstaklega fram í bréfi til prófestsins 22. febrúar 1927 „að afréttar-itakið á Goðalandi, sem áður fylgdi þessu prestakalli, er nú algerlega undan því tekið vegna fyrirhugaðrar friðunar Þórsmarkar...“⁴

Samkvæmt lögum um skógrækt, nr. 100/1940, og um lausn ítaka af jörðum nr. 113/1952 skyldu allir þeir sem töldu sig eiga ítök (skógaritök og síðar önnur ítök) lýsa þeim. Frá árinu 1953 er varðveitt lýsing á ítökum kirkna undir Eyjafjöllum. Þar kemur fram að Stóradalstunga var talin eiga fjórðung skógarar í Bláfelli (Múlatungum) og hvað kirkjuna á Breiðabólstað snerti var haft eftir eftir Jóni Helgasyni biskupi að hún ætti nýgræddan skóg í Goðalandi og Goðalandsafrétt.⁵

5.5. Stóra-Mörk

Stóra-Mörk var bær Ketils Sigfússonar og Þorgerðar Njálisdóttur sem frá er sagt í Njálssögu. Í Stóru-Mörk var kirkja, helguð Pétri postula, og þjónað frá Dal⁶. Elsti varðveitti máldagi kirkjunar er talinn vera frá fyrri hluta 14. aldar.⁷ Þar er hvorki getið um hlut hennar í heimalandi né aðrar fasteignir.⁸ Sama á við um yngri máldaga. Kirkjan virðist einungis hafa átt kvikfé, helgigripi og skrúða.⁹ Í Stóru-Mörk hefur því verið bændakirkja en ekki staður.

Í kaupmálabréfi frá 1485 en þar er greint frá því að Sveinn Sumarliðason hafi haft til kaups og eignorðs alla peninga sína, m.a. Mörk undir Eyjafjöllum.¹⁰ Nokkru síðar virðist hálf jörðin hafa komist í eigu konungs en hinn helmingurinn var í eigu Hólmfríðar Erlendsdóttur (Erlendssonar í Dal), síðar eiginkonu („hústrú“) Jóns Hallssonar sýslumanns sem varð umboðsmaður konungs-

1 Skjal nr. 3 (182).

2 Skjal nr. 3 (181).

3 Skjal nr. 3 (180).

4 Skjal nr. 3 (183). Sbr. kafla 5.3. (Þórsmörk) um friðun Þórsmarksvæðisins.

5 Skjal nr. 3 (187).

6 „Hálfkirkja“ samkvæmt máldaga frá um 1570 (skjal nr. 5 (39)).

7 Útgefandi 2. bindis Fornbréfasafns telur máldagann vera frá 1332.

8 Skjal nr. 5 (3).

9 Skjöl nr. 5 (36 og 39). Skjal nr. 5 (39).

10 Skjal nr. 5 (20).

hlutans í Merkureignum 1522.¹ Í skiptabréfi Eyjólfss bónda Einarssonar í Stóra-Dal 1588 er elsta syni hans, Magnúsi, eignuð hálf Stóra-Mörk, 30 hundruð.² Öll jörðin hefur því verið 60 hundruð að dýrleika. Stóra-Mörk er að vísu metin á 76 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 en þá var tekið mið af landskuldinni sem var 3 hundruð og 100 álnir. Í jarðabók 1695 er dýrleikinn 60 hundruð í samræmi við fornt mat.³ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er dýrleiki Stóru-Merkur einnig sagður 60 hundruð en bætt við að hálf jörðin hafi ekki verið talin nema 20 hundruð þegar Jón Einarsson á Hrutafelli fékk konungshlutann á leigu og hafi það síðan viðhaldist í 8 eða 9 ár. Kirkjan var þá fyrir löngu niður lögð.⁴ Tvær eyðihjáleigur eru nefndar í Jarðabókinni, Grórfartún og Nauthús sem eiga að hafa verið í landi Stóru-Merkur.⁵ Í sambandi við úttektina á Stóru-Mörk er minnst á tvö önnur örnefni, Þuríðarstaði „á Miðrimörk (sem nú er so nefnd fyrir innan Þórsmörk“⁶) og Húsadal, „skamt frá Þuríðarstöðum“. Bæði þessi „pláts“ voru brúkuð fyrir afrétt úr Fljótshlíð.⁶

Eins og getið er um í Jarðabók Árna og Páls var konungshluti Stóru-Merkur metinn á 20 hundruð í byrjun 18. aldar og var öll jörðin eftir það talin 40 hundruð að dýrleika. Þetta má m.a. sjá í jarðamati 1802 og í Jarðatali Johnsens 1847.⁷ Í Nýrri jarðabók 1861 er Stóra-Mörk metin á 68,5 hundruð.⁸

Elsta landamerkjalyýsing Stóru-Merkur mun vera í lögfestu 1741.

Eftir því við underskrifader þikjustum underokader og ockur stór Órettur giörður af Jnnann og Utannsveitarfólke, sem giöra sier það ad skilldu ad höggva, skiera, rýfa og beita Stórumerkur Skog og Gras, hvad vid treistustum ei leingur ad þola ummtalzlaut. Hvar firer vid Eignarmenn og Ábuendur samt Ummbodshaldarenn Stórumerkur, liggjande under Eyafiöllumm og Stóradsals K[ir]khusókn, logfestumm hier i Dag hina sömu Jörd, hennar Tödur Eingiar, Hollt, Haga, Reka og allar Landsnytiar, þær er hennar Lande eiga ad fylgia, til Ummmerkia þeirra er adrer Menn eiga j Móte, og nu greinum vid þesse: Fra Grasteine, er stendur á Fitenne mille Stórumerkur og Eyvindarholts, og þangad j Bæargiled sem first siest j það. So rædur Stórumerkur Á til Merkurbotna, þaðann til Jökuls austur. Þá ur Grasteine j HestEyru j Stóru Dimon, þaðann j Hakolla, frá Hákóllumm Siönhending j Þurragil j Þorolfsfelle, ur Þurragile j Jöldustein, og þaðann Siönhending j Jökul austur. Firerbóðum vier hverium Manne jrkia edur sier jnitia⁹ tilteked Stórumerkur Land jnnann adurnefndra Takmarka, hvort helledur vera kann Skógaryrking, Hestabeit, Veideskapur, eda hver önnur Jnitia ólögleg án Leifess, hvar med

1 Skjöl nr. 5 (30, 32). Hálf Stóra-Mörk var hluti af „Merkureignum“. Í *Jarðatali Johnsens* 1847 (s. 23, 7. nmgr.) er því haldið fram að auk hálftrar Stóru-Merkur hafi Efra-Bakkakot, Syðra-Bakkakot, Berjanes og Hörðuskáli myndað sérstak umboð sem nefndist Skóga- og Merkureignir. Í gögnum Árna Magnússonar er önnur skýring gefin á þessum eignum: „Um Skógaeignir (lén) eru munnmæli, að bóndinn í Skógum hafi í reiði drepið son sinn, unglíng, og þær þar fyrir fallið. Það voru: Ytri-Skógar (nú bóndaeign), (Ytri-Skóga: er nú lénsjörð prestsins), Eystri-Skógar úr heimalandi, Drangshlíð, Skarðshlíð, Bakkakot, Hörðuskáli, Lambafell (bóndaeign nú orðin: Jón Fabíansson), Berjanes. Merkureignir meinast fallnar vera, þá bóndinn í Stóra-Dal undir Eyjafjöllum sló bóndann á Krossi í hel. Þ(ær) eru Stóra-Mörk hálf, Mið-Mörk (lénsjörð prestsins), Fit (nú orðin bændaeign), Hali, eyðilagður af Markarfljóti“ (*Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 469). Skóga- og Merkureignir voru meðal þeirra jarða sem konungur seldi Henriki Bjelke ríkisaðmíráli upp í skuld með afsalsbréfi, undirrituðu 30. apríl 1675 (skjal nr. 5 (74): *Alþingisbækur Íslands* 7, s. 443-448). Í byrjun 18. aldar hafði hluti af Skóga- og Merkureignum verið seldur, þ.e. „Vestariskógar“ (Ytri-Skógar), Drangshlíð, Skarðshlíð, Lambafell og Fit (*Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 502.). Áður höfðu erfingjar Bjelkes heimilað Lárusi Gottrup klausturhaldara og umboðsmanni að selja jarðagóssið hæstþjóðanda (sbr. skjal nr. 5 (76)).

2 Skjal nr. 5 (38).

3 Björn Lárússon 1967, s. 89.

4 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 100.

5 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 101. Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 470.

6 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 101-102.

7 Skjöl nr. 3 (90), 5 (44).

8 Skjal nr. 5 (45).

9 *hagnytia* stendur í þeirri gerð lögfestunnar sem færð er í landamerkjabók, sbr. hér síðar.

og underskillst j þessare Lögfestu Stórumerkur Reke, giefande þar á saker sem Lög leifa ef nockur á móti þessare lögfestu brytur. Enn sieu þeir nockrer er þar þikiast eiga skog eda önnur Jtök Jnnann ádur lögfesta Stórumerkur Landamerkia, óskum vid alvarlega þeir hiner sömu syne þau med skilrykium hvar liggia, so bæde þeir og vid meigum syns nióta med rettu.

Þessare ofann skrifadre Lögfestu til Stadfestu skrifumm vid og látumm skrifa vor Nöfn hier under ad Storumörk þann 2 Septembris, Anno 1741.

Magnus Brandsson

Sæmundur Jónsson

Sýgurður Sueinsson

Jon Arnason

Þesse framann og ofannskrifud logfesta var openberlega upplesenn vid Stóradals Kirkiu epter afstadna Hl. Þionustugiörd 14da Sunnudag epter Trinitatis 1741 Sofnedenum á heirande vitna underskrifader.

Jon Magnusson

Ofeigur Hákonarson

Upplesið við Holtskirkju í safnaðarens á heirn þann 15 sunnudag effter Trinitatis að endadre H. Þionustugiörd, innverande arz, vitna

Arne Aarnason

Þordur Axelsson¹

Lögfesta þessi var ítrekuð með litlum árangri að sögn þeirra sem að henni stóðu og var því önnur lesin upp á manntalsþingi 1833:

Lögfesta fyrir Jördinni Stóru Mörk af 3ia Junii 1833.

Jafnvel þö þad til skamms tíma optar enn einu sinni hafi med ítrekudum og opinberlega upplesnum lögfestum verid gjört heyrum kunnugt hvör lands ummerki hingad til átölulaust hafa verid haldinn og eignud ábilis og eignarjörd ockar Storumörk vid út Eyafjöll, hafa þö fleiri enn færri af þeim sem þessar ockar lögfestur heyrta hafa, litid skeitt þess Réttar er vid hér med höfum viljad helga landi voru med því eins eptir sem ádur í ockar óleifi og möt Forbodi voru, ad hafa beitt fénadi sínum og gjört jardarast med lingrifi og eidileggingu á þeirri litlu Skögarlö sem eptir er í umgetnu Storumerkurlandi. Lögfestum vid því hér med nefnda ockar eignar og ábilisjördu Storumörk med hennar tünnum, eingjum og skögalandareignum, holtum og högum og öllum landsnitjum þeim er þessari jörd hingad til filgt hafa til lands og vatns, til þeirra ummerkja er adrir kynnu möti oss eiga, bædi ad ordfullu og lögmali réttu: úr Grásteini þar sem fyrst sjest í Bæargil, rædur so Merkurá upp þadann til Jökuls, úr sama Grásteini aptur sjónhendíng Réttá í Rauduskridu uppundir Háköllum í Stóru Dímon, þadan í Þurragil í Þórólfsfelli, þadann aptur í Lausöldu, og aptur þadann stefnu beina í Falljökul austur, og Fjöru sem ad austann markast vid Dalsfjöru Eldíng rétta milli Ellireyar og Bjarnareyar, enn ad vestann frá Marju Fjöru. Eldíng milli Heimalands og Ellireyar. Fyrirbjöðum vier hedan af hvörjum manni í ad vinna edur sér ad nitja nema ockar lof edur leifi komi til undir þær frekustu sektir um landnám og áverka bætur

¹ Skjal nr. 3 (48).

sem Jónsb. Landsl. bállkur xviii og xix kap. til tekur, samt það ansvar er sömu Lagabókar Rekabállkur vid leggur vid öskil og hyrdingu á annars manns Reka. Þessa ockar lögfestu fyrir þingheimi upplesna, stadfestum vid med ockar undirskrifudum nöfnum, og hjáþriktum signetum ad

Stórumörk þann 3ia Junii 1833

Jón Guðmundsson Thorsteinn Jónsson

(LS) (LS)¹

Lögfestan var lesin upp fyrir manntalsrétti að Steinhelli 4. júní 1833. Í lok lögfestunnar eru eftirfarandi athugasemdir:²

Athugasemdir vid framanskráða lögfestu (undir staflid A og B)

A) - þar sem í lögfestunni stendur á eptir ordinu „upp undir hákollum í Stóru Dímon þadann í þurragil í Þórólfsfelli“ þá hygg eg rjettara væri sagt: „þadann - (nefnilega úr Dímon) - í Lausöldu“ a.1.³

B) - og aptur þadann (nefnilega úr Lausöldu) rjettara sagt: „Í Falljökul sudur“ b.2.⁴

Síðar á öldinni, árið 1877, gáfu eigendur Stóru-Merkur út yfirlýsingu til að tryggja sér allan rétt til skógartekju í landi sínu:

Sökum þess, að við undirskrifaðir eigendur jarðarinnar Stórumerkur í Vestur-Eyjafjallahreppi höfum orðið þess lítilega áskynja, að Skógarítak hafi verið á fyrri tímum eignað sjer af öðrum úti frá í landi nefndrar eignarjarðar okkar, þá gjörum við hjermeð heyrum kunnugt, að í landi nefndrar eignarjarðar okkar Stórumerkur, er nú enginn skógur til, hvorki stór nje smár og enginn sýnilegur vottur hans og hefir ekki verið í núlifandi manna minnum, og lýsum hjermeð opinberlega yfir algjörðu skógarnámi á nefndri eignarjörð okkar innan hennar yztu merkja, svo orðfullt og lögfullt, sem lög standa til.⁵

1 Skjal nr. 3 (138).

2 Í lok athugasemdanna er fangamarkið E.S. og stendur það trúlega fyrir Einar Sighvatsson en hann bjó á Ysta-Skála og var um tíma hreppstjóri (sbr. Þórður Tómasson 1996, s. 45. *Rangárvallasýsla* 1968, s. 71).

3 Hér er vísað neðanmáls þar sem stendur: „Eg sje ekki betur en ad ordinn: „í þurragil í Þórólfsfelli“ eigi ad fellast úr lögfestunni, því þad er bæði ósennilegt og óskiljanlegt ad Stóra-Mörk geti helgad sjer nokkud í Þórólfsfelli sem er í Fljótshlídarlandi innsta Bæarins í Fljótshlíð fyrir vestann Markarfljót, sem á stundum hefur runnid framm med Þórólfsfelli og á stundum framm med Langanesi, og Brotid í sig lönd þessi...[hér hefur afritari lögfestunnar gert úrfellingarmerki og ritað „nær ólesandi“] og þad alt í Stóru-Merkur landeign, og alt ad þeirri tilnefndu sjónhendingarlínu, sem tekinn er úr Dímon inn í Lausöldu.“

4 Hér er vísað neðanmáls þar sem stendur: „En þar sem lögfestann segir: „úr Lausöldu aptur í Falljökul austur“ er ekki rjett ordad, því Lausalda er ... klöpp eda klettur sem gnæfir einn sjer upp úr Markarfljótsaurum fyrir nedann grænafjall nordvestur af Þórsmekurrana, framm med hvörjum Fljótid rennur nú á dögum. Falljökull sá sem lögfestan nefnir var ad sönnu til, enn þad var skridjökultangi, sem hérumbil öndverðlega á 17du öld (eda 1612) [hér er enn vísað neðanmáls þar sem stendur: Sjá skrif Jóns prófásts Steingrímssonar um Eldgos.] hljóp ofan úr hájöklinum ofann sljettlendid alt í Markarfljót en þad Jökulhraun takmarkadi Stóru-Merkur landeign ad austannverdu. Nú á dögum er þessi Falljökul allur hjadnadur og horfin enn sandhriggur liggur ofan frá Fjallinu þar sem Falljökullinn lá, og er ádurnefnd Lausalda austann vid hánordur, til ad sjá, frá endanum á þeim sandhrigg, svo hinn er þá í sudurátt ad sjá frá henni, enn ekki í Austurátt. Austan í þeim sandhrigg liggur svonefnd Hoftorfa [hér er vísað neðanmáls þar sem eru hugleiðingar um landnámsmörk og fangamarkið E.S. þar undir] í henni stendur klettur allhár. Nokkrir meina þad sje sá jöldar eda öldu steinn sem í [svo] Landnáma nefnir.“

5 Skjal nr. 3 (101).

Ekkert landamerkjabréf var gert fyrir Stóru-Mörk í kjölfar landamerkjagalaganna, nr. 5/1882, en í stað þess er í landamerkjabók færð inn orðrétt fyrrgreind lögfesta Stóru-Merkur 1741. Í lok lögfestunnar staðfestir Halldór Danielsson, „notarius publicus“, í Reykjavík 27. ágúst 1887 að lögfestan sé rétt rituð eftir frumriti í skjalasafni Steingrims biskups (Jónssonar) í landsbókasafni.¹ Undir lögfestuna, eins og hún er í landamerkjabókinni, rita Kjartan Einarsson fyrir Mið-Mörk, Jón Sigurðsson og Sighvatur Árnason.² Svo virðist sem hinir tveir síðarnefndu hafi ritað hvor fyrir sinn helming Eyvindarholts en á þessum tíma bjó Jón á Syðstu-Mörk og Sighvatur í Eyvindarholti. Landamerkjalyking þessi var lesin upp og bókuð á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890.³

Eins og áður er getið var hálf Stóra-Mörk í eigu konungs. Þessi hluti jarðarinnar var seldur 19. ágúst 1808.⁴ Tvíbýli var á jörðinni í tíð Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og fjórþýli í byrjun 19. aldar.⁵ Stóra-Mörk skiptist í þrjú býli þegar fasteignamat var gert 1916 og er svo enn (Stóra-Mörk I, II, III).

Landamerki Stóru-Merkur voru færð í landamerkjabók undir lok 19. aldar og benda heimildir ekki til annars en að eftir þann tíma hafi jörðin verið framseld á venjubundinn hátt og veðsett.⁶

5.6. Mið-Mörk

Samkvæmt máldaga, sem talinn er frá 1332, átti prestur að Péturskirkjunni í Dal undir Eyjafjöllum að syngja 12 sálumessur á ári í Mið-Mörk.⁷ Í yngri máldaga Dalskirkju (1371?) er ákvæði um 12 messur (ekki sálumessur) í Mið-Mörk og bendir það til að á þeim tíma hafi verið fjórðungskirkja.⁸ Mið-Mörk var komin í eigu konungs fyrir siðaskipti og var ein þeirra jarða í Rangárvallasyslu sem lagðar voru prestum til upphalds.⁹ Mið-Mörk var metin á 26 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 en 12 hundruð 1695 í samræmi við fornt jarðamat.¹⁰ Jörðin er einnig sögð 12 hundruð í Jarðatali Johnsens 1847 og lénsjörð Stóradalsprestakalls en 12,6 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.¹¹

Í athugasemdum við úttekt (Specification) á Stóradalsprestakalli 1839 er lénsjörð prestssetursins, Mið-Mörk, lýst og hlunnindum hennar. Þar segir m.a.: „Hagbeitarland sæmilegt bæði vetr og sumar feingi hún að njóta þess fyrir annara ágangi.“¹² Í jarðamati 1849 er land talið gott „en heldur lítið til hagbeitar“.¹³ Í fasteignamati 1916 er þessi lýsing:

Beitilandið er skýlt, en ekki stórt, gott til sumarbeitar, vetrarbeitt góð fyrir sauðfje. Fremur erfið smalamenska.¹⁴

Landamerkjabréf Miðmerkur var undirritað 17. maí 1890 og er á þessa leið:

Landamerkjaskrá fyrir jörðina Miðmörk í Vestur-Eyjafjallahreppi.

1 Í upphafi landamerkjabréfsins (þ.e. lögfestunnar) í landamerkjabókinni standa þessi orð: „Stafrétt eftirrit af frumskjali í nr. 58 fol. Stgr. Í landsbókasafninu bls. 95.“

2 Skjal nr. 3 (18).

3 Skjal nr. 3 (18). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 191-192.

4 *Jarðatal á Íslandi* ... Gefið út af J. Johnsen. Kaupmannahöfn 1847. S. 435.

5 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 100. Skjal nr. 3 (90).

6 Sbr. skjöl nr. 3 (165) og nr. 5 (185, 186, 188, 234, 235, 236).

7 Skjal nr. 5 (3).

8 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 262.

9 Sbr. Björn Lárússon 1967, s. 87 (2. nmgr.), 89. *Jarðatal Johnsens* 1847, s. 27.

10 Björn Lárússon 1967, s. 89.

11 Skjöl nr. 5 (44, 45).

12 Skjal nr. 3 (117).

13 Skjal nr. 3 (88).

14 Skjal nr. 3 (89).

Á eina hliðina, í móts við Stórumerkurland, úr Grásteini bein stefna í Merkurárgil að neðanverðu; ræður svo gilið svo langt sem það nær upp til heiðarinnar og svo bein stefna í afstöðu af gilinu allt í jökul.

Á aðra hliðina, í móts við Syðstumerkurland, úr fyrnefndum Grásteini bein stefna í Kambagil; ræður svo gilið svo langt sem það nær inn til heiðarinnar, og svo bein stefna í jökul eftir afstöðu af gilinu.

Á þriðju hliðina ræður jökullinn.

Afréttina Steinsholt á jörðin hlutfallslega við aðra sameigendur; takmörk þess eru þessi: Jökulsá að framanverðu á móts við Langanes, enn Steinholtsá að innanverðu í móts við Stakkholt, sem báðar falla úr jökli þvert í Markarfljót, enn það ræður niðri á aurnum.

Holti undir Eyjafjöllum 17. maí 1890

Kjartan Einarsson prestur í Holtsprestakalli.

Landamerkjaskrá þessa samþykkja:

Fyrir Stórumörk	Einar Ólafsson	Þorgils Þorgilsson	Ólafur Jónsson
Fyrir Syðstumörk	Jón Sigurðsson	Jón Hjörleifsson. ¹	

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók.

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Mið-Mörk verið fram-seld á venjubundinn hátt og veðsett.²

5.7. Syðsta-Mörk

Syðsta-Mörk er nefnd í máldaga Péturskirkju í Dal sem talinn er frá 1332 en þar segir að frá þeirri kirkju skuli syngja tólf messur „j synztu mörk“.³ Það bendir til að á þeim tíma hafi verið fjórðungskirkja (messað fjórða hvern helgan dag) í Syðstu-Mörk. Syðsta-Mörk var að hálfu í eigu kirkjunnar í Dal samkvæmt áðurgreindum máldaga frá 1332.⁴ Hinn helmingur jarðarinnar var í bændaeign og metinn á 10 hundruð í skiptabréfi Eyjólfssonar bónda Einarssonar í Stóra-Dal 1558.⁵

Syðsta-Mörk var metin á 36 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 en 20 hundruð árið 1695 í samræmi við fornt mat og einnig í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 og Jarðatali Johnsens 1847.⁶ Í Nýrri jarðabók 1861 er Syðsta-Mörk metin á 21,2 hundruð.⁷ Ekki er vikið sérstaklega að afrétti eða fjallhögum Syðstu-Merkur í Jarðabók Árna og Páls að öðru leyti en því að hagar eru sagðir spilltir af skriðum og blástri, „sjerdeilis fjallhagarnir“.⁸ Í fasteignamati 1916 er komist

1 Skjal nr. 3 (19). Í sáttabók Eyjafjallahrepps 31. október 1818 er vísað til sáttargerðar um landamerki milli Mið-Merkur og Syðstu-Merkur samkvæmt bréfi frá 1599. Þetta bréf hefur ekki fundist í Þjóðskjalasafni (sbr. skjal nr. 3 (46)).

2 Sbr. skjöl nr. 5 (174, 216). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 193.

3 Skjal nr. 5 (3). Sbr. einnig *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 262 (máldagi frá um 1371). Ekki er að sjá að kirkja hafi verið í Syðstu-Mörk þegar elsti varðveitti máldagi Dalskirkju var gerður 1269 að talið er (sbr. skjal nr. 5 (7)).

4 Sbr. skjal nr. 5 (3). Ekki verður séð af máldaga Dalskirkju, sem talinn er frá 1269, að Syðsta-Mörk hafi þá verið í eigu kirkjunnar (sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 1).

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 13, s. 325.

6 Björn Lárusson 1967, s. 89. *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 98. Skjal nr. 5 (44).

7 Skjal nr. 5 (45).

8 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 99.

svo að orði um beitolandið að það sé „fremur lítið, gott til sumarþeitar, nokkur vetrarþeit. – Smalámenka nokkuð erfíð“.¹

Árið 1608 seldi Jón Vigfússon Hákonni Árnasyni Stóra-Dal og fékk í staðinn Dyrhóla í Mýrdal. Í kaupsamningnum er að nokkru leyti lýst merkjum Syðstu-Merkur og Neðra-Dals sem voru eignir Stóra-Dals:

En Dalsland og kirkiunnar eign sem er, half Sydstu mörk, og halfur nedre Dalur, Nordur ij Grástein, sem stendur upp hia merkur holum, þar fyrir sunnan Hóla og riettsynis ij fiáll austur. Enn ij vestur sionhending ur ádursgdum steini og i raudu skriduna ij sturu Dimon og svo alla stóru Dimon² ad sunnan og Dimona hólma, sidan rettsynis sudur epter ij gelldinga Tanga, svo langt ad naumast síæst vaka Selia landz foss, þa fra Tiörnum er sunnan ad er geingid.³

Næstu landamerkjalytingu, sem kunnugt er um, er að finna í lögfestu frá 1815:

Lögfesta fyrir Jördinni Sydstumörk af 29da Maii 1815.

Eptir hafandi fullmakt frá eiganda ½ Sydstumerkur sem og eiginn vegna Störadals kyrkju eignar, ad hinum helfingi Sydstumerkur. Lögfesti eg hér í dag landeign nefndrar jardar 20c ad dýrleika, eptir máldaga af kálfskinni rétt útskrifudum, nefnilega: á milli Midmerkur og Sydstumerkur úr Grásteini beina stefnu í Kambagilsbotn hinn efri enn á sudur sýduna úr nefndum Grásteini í steininn á Hraunsnefi og so í gatid á Hrafnagili innann hér tiltekinn landamerkja fyrirbíd eg öllum mönnum, ad yrkja, beita, brúka, án míns eda sameiganda leifis og samþykkis, undir frekustu landnáms og skadabætur, lika fyrirbíd eg ad nú nýbyggt fjárhús frá Midmörk sé hér eptir haft nær Sydstumerkur landi enn Jónslögbók leyfir. Skal þessi lögfesta standa þar til annadhvort verður forlíkun um landamerkin edur þaug verda fastsett med fimtarstefnudömi.

Staddur á Holti d. 29. Maii 1815

P. Guðmundsson ä Brúnum.⁴

Lögfesta þessi var lesin upp fyrir manntalsþingi á Holti 29. maí 1815.

Landamerkjabréf Syðstu-Merkur var undirritað 12. maí 1890 og er á þessa leið:

Skrásetning

Yfir landamerki og landamerkjastefnur jarðarinnar Syðstu-Mörk liggjandi í Vestur-Eyjafjallahreppi eins og við eigendur þessarar jarðar vitum þau sönnust og réttust vera þannig:

Í fyrstu úr „Grásteini“ – sem er vestanundir Merkurhólum - beina stefnu neðst í „Kambagil“. Það gil er norðanvið Rauðahraun, svo ræður gilið upp í efri brún Magradals sem er austan við Rauðahraun, þaðan ræður efri fjallsbrúin beina línu fram í Hádegishnúk, sem er hæsti hnúkurinn á fjallinu fyrir ofan Hrafnagil aftur úr Hnúknum beina línu efst í Hrafnagil, þaðan ræður gilið niðureftir niður á mótis við dalbrúnina og þaðan fram eftir allri dalbrúninni fram í Hraunsnef edur í stein sem er uppi á nefinu, úr þeim steini beina línu í áðurnefndan Grástein.

1 Skjal nr. 3 (89). Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 192 en þar er minnst á Syðstumerkurheiði þar sem sagðir eru „góðir sumarhagar fyrir sauðfé og skýlt“.

2 og svo alla stóru Dimon bætt við milli lína.

3 Bréf þetta er afritað og samlesió 1929 eftir apogr. A.M. 5247.

4 Skjal nr. 3 (66).

Að því leyti hálf jörðin er Stóradals kirkjujörð ber henni að tiltölu trjáreki af Stóradalsfjöru við aðrar kyrkjujarðir en fjörumörkin eru þessi: Að austanverðu að drifandafoss beri vestast um bæinn á Fornu-söndum, enn að vestan að elding sjáist að neðanverðu¹ í millum Elliðaeyjar og Bjarnareyjar og beri Bjarnarey austurundan.

Afréttarlandið Stakkholt sem liggur sunnan Krossár á millum Steinsholtsár og Hvannár, er afréttur jarðarinnar að rétri tiltölu við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar.

Skógarítak hálfra jarðarinnar er á Þórsmörk í húsadal sunnanmegin við lækjarfarveginn er rennur eftir dalnum og allt upp í brúnir að hlutfalli við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar.

Eystri-Skógum og Syðstu-Mörk 12. maí 1890

eigendur jarðarinnar: J. Hjörleifsson

Jón Sigurðsson

(eigandi að ¼ jarðarinnar)

(eigandi að ¾ jarðarinnar)

Sameigandi að hálfu Eyvindarholti samþykkir: Sighv. Árnason.

Fyrir Miðmörk samþykkir Kjartan Einarsson.²

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók.

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Syðsta-Mörk verið framseld á venjubundinn hátt og veðsett.³

5.8. Dalur (Stóradalstorfa)

Bærinn Dalur er nefndur í Njálssögu en þar bjó Runólfur, sonur Úlfs aurgöða. Kirkja var í Dal um 1200 þegar Páll biskup Jónsson lét gera skrá um kirkjur þær í Skálholtsbiskupsdæmi sem presta þurfti til að fá.⁴

Í máldaga kirkjunnar 1269⁵ kemur fram að í Dal var alkirkja, þar voru tveir prestar og þjónaði annar þeirra m.a. Neðra-Dal.⁶ Máldagi 1332 er nokkru ýtarlegri en upphaf hans er á þessa leið:

Peters kirkia j dal vnder fiollum a heima land halft. synztu mork halfa. savdhus völl halfvann. nedra dal halfvann. oc þesse oll med fiorum oc skoghum oc ollum þeim gognum oc giædum sem fylgia.⁷

Kirkjan átti heimaland hálf og var því „bændakirkja“ en engu að síður undir eftirliti biskups.⁸ Síðar í máldaganum er tekið fram að kirkjan eigi „fiordung j skogi j blafelli“.⁹

Í máldaga, sem talinn er frá tímabilinu 1491-1518, er frá því greint að Eyjólfur lögmaður (Einarsson) hafi gefið kirkjunni í Dal hálfu Syðstu-Mörk og hálfan Sauðhúsvöll undir Eyjafjöllum en

1 Sýnist upphaflega skrifað *norðanverðu* en leiðrétt.

2 Skjal nr. 3 (20).

3 Sbr. skjöl nr. 3 (164) og nr. 5 (190, 237). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 192.

4 Skjal nr. 5 (37).

5 Aldursgreining máldaga í *Íslensku fornbréfasafni* er víða með fyrirvara.

6 Skjal nr. 5 (7).

7 Skjal nr. 5 (3).

8 Sbr. skjal nr. 5 (33) (dómur Ögmundar biskups Pálssonar 1538).

9 Sbr. einnig skjal nr. 5 (6) (máldagi [1371]).

áður hafi jarðirnar verið að hálfu í eigu kirkjunnar og væru þær því eftir það eign hennar að fullu.¹ Þessi eignabreyting er þó ekki færð inn í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 heldur fylgt eldri máldögum.²

Árið 1558 gerði Eyjólfur skiptabréf þar sem tilgreindur er dýrleiki nokkurra jarða sem hann átti. Þar er þess getið að kirkjan í Stóra-Dal eigi 60 hundruð í heimalandinu og hefur jörðin öll því verið 120 hundruð að dýrleika. Kirkjan í Stóra-Dal átti einnig hálfan Neðra-Dal og var sá helmingur metinn á 10 hundruð.³ Þá eru heimildir fyrir því frá 15. og síðar að jörðin hefur gengið kaupum og sölum og framselst við erfðir.⁴

Í fyrrnefndum máldaga Gísla biskups Jónssonar er komist svo að orði:

Jtem gardurinn .Lxc. [þ.e. 60 hundruð]

Jtem fastagotz .c. hundrada og .xxx. [þ.e. 120 hundruð og 30 hundruð að auki]⁵

Í fyrstu mætti ætla að „garðurinn“ merkti hér kirkjuhlotann í jörðinni (sbr. fyrrnefnt skiptabréf 1558) en jörðin í heild ásamt byggingum væri 150 hundruð að dýrleika. Í jarðabókum 1686 og 1695 kemur þó í ljós að jörðin var á þeim tíma metin á 60 hundruð. Landskuld jarðarinnar 1695 (6 hundruð) bendir til þess að hún hafi þá verið vanmetin og dýrleikinn verið nær 120 hundruðum.⁶ Neðri-Dalur var á sama tíma metinn á 20 hundruð.⁷

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er Stóri-Dalur 60 hundruð að dýrleika, þ.e. heimajörðin 20 hundruð og hjáleigur, byggðar úr jörðinni, 40 hundruð. Þær voru: Króktún (2 ½ hdr.), Dalskot (2 ½ hdr.), Ólafshús (2 ½ hdr.), Brúnir (2 ½ hdr.), Borgar-Eyrar (2 ½ hdr.), Dals-Sel (5 hdr.), Steinmóðarbær (5 hdr.), Murnavöllur (2 ½ hdr.) og Eyvindaholt (15 hdr.). Tvær hjáleigur voru byggðar frá Steinmóðarbæ, Steinmóðarbæjarhjáleiga og Dímonarhólmi en báðar komnar í eyði þegar Jarðabókin var gerð.⁸ Í Jarðabókinni er enn fremur lýst afrétti jarðarinnar:

Afrjettur fylgir þar sem heitir Stakkholt, er brúkaður fyrir lamba upprekstur frá Dal og Dalshverfi, líka hefur hann frá fleirum bæjum brúkaður verið, en tolllaust.⁹

Stóri-Dalur er einnig talinn 20 hundruð að dýrleika í jarðatali Johnsens 1847. Þar virðast hjáleigurnar taldar sjálfstæðar jarðir, þ.e. Brúnir (3 hundruð), Borgareyrar (3 hundruð), Steinmóðarbær (5 hundruð), Dalsel (5 hundruð), Dalskot (3 hundruð), Króktún (3 hundruð) og Eyvindaholt (15 hundruð).¹⁰ Í Nýrri jarðabók 1861 eru þessar sömu jarðir, að frátöldu Eyvindaholti, skráðar sem hjáleigur Stóra-Dals og samanlagt 80,5 hundruð samkvæmt nýju mati (Stóri-Dalur 23,95 hundruð). Neðri-Dalur var þá talinn 23,9 hundruð og Eyvindaholt með eyðihjáleigunni Murnavelli 35,5 hundruð.¹¹

1 Skjal nr. 5 (22).

2 Skjal nr. 5 (39).

3 Skjal nr. 5 (38).

4 Skjöl nr. 5 (13, 20, 31). Skjöl nr. 5 (106, 109, 116, 122, 123, 131) (heimildir frá 18. öld). Skjöl nr. 5 (119, 120, 127) (framsal Neðra-Dals á 18. öld).

5 Skjal nr. 5 (39).

6 Sbr. þá viðmiðunarreglu við gerð jarðabókarinnar 1686 að dýrleiki skyldi vera tvítugföld landskuld (sbr. Björn Lárusson 1967, s. 16-17).

7 Björn Lárusson 1967, s. 89.

8 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 91-98.

9 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 92.

10 Skjal nr. 5 (44).

11 Skjal nr. 5 (45).

Í jarðamati 1849 er ekki farið mörgum orðum um hlunnindi og landgæði Stóra-Dals en í fasteignamati 1916 er þessi lýsing:

Beitilandið er meiri hluti víðlent heiðarland, gott til sauðfjárbeitar að sumri, en fremur lítil stórgripabeit, vetrarbeitt nokkur. Smalamenska ekki erfið. ... Jörðin á rekafjöru fyrir Sandalandi og skógarhögg á Þórmörk í svonefndum Húsadal, sunnan götu. – Allar jarðir Stóra Dals-torfunnar njóta þessara hlunninda tiltölulega eftir stærð þeirra, að fornu mati.¹

Elsta landamerkjabréf Stóra-Dals er frá 1599:

Svo felldann vitnisburð ber eg Sigvatur Jonsson, að eg hef tilmunað vel ij LX. ár, og hef eg til vitað, að þá sem i jörðina Störadal ätt og halldið hafa, henne land ätölulaust eignað ij þesse ummerke. J fyrstu ij grästein upp: sunnan under merkur hölum, allt land þaðan rettsynes² til fialls, upp ij Kambagils botn hinn efra, og svo líka þaðan rettsynes ut ij Rauðuskriðu J storu Dimon, Item [einnig] og alla Dimon sunnan vert, þar með og eirnen Dimonar holma allann, og liosa dyla, og suður allt i gellinga tanga, til að naumast mä siäst fuglsbringa, ofan ä Selialands foss, svo líka Dals hölma ytra, sem fyrer utan Dals sel er so og eirnin líka allan hälfan skiptinga hölma ä mots við Vomulastade. Enn a mille Neðra dals og Stora Dals hef eg vitað og heyrte hallden landamerke þau, hinn efra gardinn, sem nær liggur Dalsvelle og so sionhending ur honum ij dagmälavorðuna uppä fiallinu, og það riettsynes fra vörðunne og norður ij norðasta Gliufurz är botn, og svo alla ölfra Dale: hverutveggju nyrdre og fremre, fram under fremra klif ä mötz við Hamragarða heiðe. Enn þesse skögar takmörk hef eg heyrte atölulaust Dals kirkiu eign halldin: allur skögur ij Alsstaða hälse og alstaðagil, bæðe fremra og nyrdra, svo og líka: Asläks Holm, hef eg heyrte Dal sialfum tvímælislaust eignað suo inn ij Sundin ä Stark hollte austan til, allar suður hlíðer ä miðre Mörk, allt inn að Eingedal, Syrteiga alla austan svo inn frá Eingedal, Dalur ætte allan skög frá Valahnauk, og svo þar inn frá langa Dal, allan upp under mollder: So líka þar enn inn frá það takmarks örnefne er kallast, Orms nautur, og til þess heylækjar skögur tekur til, svo líka hälfann husa dal, fyrer austan gautuna: Þetta allt hef eg tvímæles laust dals eign heyrte halldið vera þennann allann minn alldur, sem ädur sagtt er. Enn ij langanese: hef eg heyrte Dal og Mörk, þesse skögar takmörk: sameigenlega eignuð, sem er allann skog inn under Breiðaur ätölulaust, utan Suðhusnes og Hrossavallar gil, og það sem er inn ij merkur kiere eignað Miðmörk að eg heyrte hefde. Enn þesse fiörumörk. J fyrstu ä mille Merkur fiöru og Dals fiöru; Akhlið ä mille Elliða eyiar og Biarnar eyiar, enn ystre mörk ä mille Dalz fiöru og Sandafiöru að austan: Gamlafiös stæðe ä gömlu Söndum, uppe ä að vera ij Drifanda fyrer austan Selialand, þä sandafiara þaðann, og svo langt austur að austasta husstöpten ä Söndum bere ij langa Setberg. Og epter þessum minum vitnisburde ä eg sveria, ef þurfa þiker. Og til sannenda hier um set eg mitt innsigle, fyrer nedan þennann minn vitnisburð, hver utgefenn og skrifaður var, þann annann laugardag ij sumre ä Eyvendar hollte Anno 1599.³

Árið 1907 bar Jón nokkur Jónsson því vitni að „ytre Dalshölme“, sem ekki er nánar lýst, væri „halldinn Dals eign“.⁴

Nokkrar lögfestur um jörðina Stóra-Dal eru varðveittar frá fyrri tíð. Elst þeirra mun vera frá 1665:

Stóri Dalur.

1 Skjal nr. 3 (89).

2 *ut ij Rauðuskriðu* hér næst á eftir strikað út.

3 Skjal nr. 3 (50). Bréfið er varðveitt í afriti (Apogr. A.M.5144). Hér er farið eftir staðfestri uppskrift þess frá 30. júní 1929.

4 Skjal nr. 3 (50). Með fylgir vitnisburður frá 15. febrúar 1614 um yfirlestur þessara tveggja bréfa (1599 og 1608). Uppskriftirnar eru staðfestar 30. janúar 1929 af Hannesi Þorsteinssyni og Vilhelm Jakobssyni.

I. Lögfesta frá 19. Decembris 1665.

Jeg Oddur Magnússon í umbodi Markúsar Snæbjarnarsonar lögfesti hér í dag eign hans egtakvinnu Kristínar Einarsdóttur Stóradal við Eyafjöll, ásamt nefndrar jarðar meðfilgjandi kyrkjueign, til samans Hundrad Hundrada að Dýrleika, tödur hennar, eingjar, skóga alla, Holt og Haga, vötn, veidistödur, Reka og allar landsnytjar, er henni filgja og filgt hafa að fornu og nýu, til lands, vatns og sjáfar, til ummerkja þeirra, er aðrir menn með lögum og Rétti sig til leida að í móti eigi greindri jörðu án vjela, tiltakandi þessi landamerki:

Fyrst úr Grásteini og í Rauduskridu í Dímon, svo yfir Kolla vestur í vestasta horn á Dímon og á Aurinn þar til að Vodmúlatasta Kyrkju ber í Hallvardarskóg, þá sjónhending í Kýllinn sem í midjum Skiptihólma er, síðan sjónhending í Týundadal, þar sem sjest Fuglsbringa vaki ofanverdt í Seljalandsfoss, þaðan sjónhending í þúfuna á Geldingátanga, sem og svo sjest fuglsbringa ofanverdt að vaki í Seljalandsfoss af hestbaki naumlega sitjandi manni, en vel sjáandi á hesti standandi. Síðan stóðu þrjár þúfur á Bakkanum fyrir austan Lambhúshól, úr þeim sjónhending í Dagmálavörðu svo alla nýrdri Álfadal og norður í Skollagilsbotna, svo sjónhending í Hrafnagilsbotna, þaðan í steininn á Hraunnefi, og svo í Grástein aptur. Fjörumörk á Stóradalsrekum þau eystri eru: að Drifandafoss beri í vestustu töft midja á Fornusöndum, enn þau vestri eru: Elding að norðanverðu á millum Ellidaeyar og Bjarnareyar, og beri Bjarnarey austur undan. – Þessi eru skógatakmörk Stóradals: í fyrstu þridja hvör hrísla í öllu Lánganesi inn undir Falljökul, ítem í Stakkholti allar Sudurhlíðar, en á Midri Mörk. Sýrteigar allir austan, ítem allur hálfur Húsadalur, svo og á Almenninum úthólmar allir. Fjördungur skógar í Bláfelli. Fyrirbíd eg hvörjum manni allar Stóradals- og Stóradalskyrkju eignir áður nefndar til lands, reka, skóga edur vatns og sjáfar, nytja, beita brúka, á að búa edur yrkja, edur og nokkra gagnsemd af að hafa, án leifis Marchúsar Snæbjörnssonar edur míns, leggjandi við rán og rjett, sem lög og vidtekinn landsvenja framast tilstendur. ...

Þessa fyrir framanskrifada lögfestu hefi eg undirskrifadur með handsölum umbodid erlegum sámdamanni Oddi Magnússyni að birta og upplesa í hentugum stöðum að jafnfullu sem eg sjálfur persónulega væri, enn lesi hana þó heldst í heim edur nálægd þeirra manna sem eignir eiga í nánd við ádurteðar Stóradalskyrkjueignir, og sér vilja innsmeigja í ádurteð takmörk til nokkurs eigindóms. Til þessa míns umbods útgjæftar við Odd Magnússon voru vidstaddir vottar Audun Snorrason og Hafliði Jónsson.

Til merkis mitt nafn og handskrift

Ási 19. Decembris Ári 1665

Marcus Snæbjörnsson með eigin hendi

Hafliði Jónsson með eigin hendi

Audun Snorrason.¹

Önnur lögfesta, frá 1795, er á þessa leið:

Eg underskrifadur, lögfesti hier í dag Landeign mína Stóradal under Eiafiöllum 29 [Hundur] að Dýrleika, sömuleides Kirku Eigner sömu Jarðar, hvar under og skiliast Stóradals Eidebylde, með öllum umgetennar Jarðar og hennar Kirku Eigna Gögnumm og Giædumm til Fialls og Fiöru, effter

¹ Skjal nr. 3 (65). Lögfestan var upplestin við Stóradalskyrkju, að kirkjusöfnuðinum áheyrandi, árið 1665 en eyða með úrfellingamerki er þar sem dagsetningin á að vera („1665 þann...Decembris“).

sem gomul Rit á výsa, og so vidt mier og Kirkunne tilheirande Andeil snerter, nefnel. Hollt og Haga Tödur og Eingiar, Vötn og Veidestödur, og sierhvörjar Landsnitjar, er Jördunne filgt hafa og filgia eiga, til jstju Ummmerkia. J firstu: ur Grásteine og í Rauduskridu í Stóru Dimon, so yfer Kolla vestur i vestasta Horn á Dimon og á Aurenn þar til Wodmúlastadakirku ber i Hallvardarskóg, þá Siónehending i Kylenn sem i midiumm Skiptingarhólma er (edur hefur vered) sydann Siónehending i Týundardal, þar sem siest sem Fuglsbringa vaka ofann verdt j Selialandsfoss, þadann Siónehending i Þúfuna á Geldingatanga sem og so siest sem Fuglsbringa ad vake ofann verdt j Selialands Foss, af Hestbake naumlega sitiande Manne enn vel síáande af Heste standande. Þadann sunnan til vid Lambhushól og frá hönumm i gamlann Gard á Bakkanumm. Þadan Siónehending i Dagmála Vördu (ad fra skildu því Tune er Nedradal skal firer nordann a minst Mark tilheira þo so ad það ei leingra ut setiest á þá Sydu). So Álftheadale effter fornumm Skiölumm af 1599 edur 1665 þadann nordur i Tröllagilsbotna sydann Siónehending i Hrafnagilsbotna. Þadann i Steinenn á Hraunsnefe og so j Grastein afftur. ...¹ Sömu Lögfestu til heirer Þrídjungur Skógar ij öllu Langanese, effter óátoldum Dóme sal. Syslumansens Thorsteins Magnussonar Dat. 24da May 1755.² Þess ad auke Sýrteygjar aller austann á Midremork halfur Husadalur, og á Almennungumm, Utholmar aller, sem og Fiördungur Skógar i Bláfelle, alt Stakkholtt allar Sudurhlyder hvört sem heldur til Skógarhöggs þiena kann edur Fiár Afriettar. ...

Bakkahialeigu í Austur Landejum þann 31 Augustj 1795.

PGuðmundsson³

Loks er að nefna lögfestu frá 1816 þar sem áhersla er lögð á að lýsa merkjum milli Neðra-Dals og Hamragarða:

Lögfesta og Máldagi fyrir jördunum Nedradal og Hamragörðum af 8da Junii 1816.

Jafnvel þó ad Nedridalur og Hamragardar vid Eyafjöll hafi verid fyrir utann Stóradalsland, sydann Dalslandamerki voru skrifud á kálfskinn 1599, sem líka má sjá á vitnisburdi og lögfestu af 1665, um það sama, þá sjá þó allir kunnugir menn ad Nedridalur og Hamragardar hafa verid sameign i fyrstu med Stóradal. Enn af því ad fyrrnefndir máldagar seigja og tilgreina þessi landamerki milli jardanna:

Síðann stöðu þrjár þúfur á Bakkanum fyrir austann Lambhúshól, í hvörri stad langvaranlega hefur haldinn verid, og enn nú, gardlag og þúfnaröd, eingjarnmark á Dalsbökkum, og þaðann beina stefnu í Dagmálavördu ad fráskildu því túni, sem Nedradal fylgir nú, og fyrir nordann áminst mark liggur, þó soleidis, ad það má ecki leingra nordur útsetjast. Frá Dagmálavördu stefnu i Hraunid á milli Álftheadala, því það álitst enn ad Stóradals eigendur hafi aldrei úr sinni eign öllum Álftheadölum slept – frá midju þessa Hrauns i Seljalandsá, hvör verid hefur landamerki frá landnámstíð, so rædur áinn ofann eptir þar til hún kemur vestur i Markarfljót, so upp eptir því og á móts vid fyrst nefnt gardlag og þúfnaröd á Dalsbökkum austur af Lambhúshól. Eptir þessum landamerkjum lögfestist Stóradals kyrkjujörd ½ Nedridalur 10° böndaeign sömu jardar 10° og Hamragardar böndaeign 8°, þá hvörrar jardar ábúendur yrkja og beita það sem vid hvörja jörd er kéndt og þeim er nálægast, eptir lIb. [landsleigubálki Jónsbókar] ij kap. eins og ad undannförmu og til forna verid hefur innann greindra landamerkja, enn gétu ábúendur ecki komid sér samann i fridsemi þar um vísast þeim til Búfjár ítölu i haga eptir jardarmegni og lIb. iv. kap. Afréttur Stakkholt filgir öllu Dalshverfi milli Steinsholtsár og Hvannár – öllum

1 Sleppt er hér klausu um reka.

2 Sbr. k. 5.13. (Holtshverfi).

3 Skjal nr. 3 (51). Lögfestan er einnig í skjali nr. 3 (64). Lögfestan var lesin við Stóradalskirkju 13. september 1795 og á manntalsþingi að Holti 23. maí 1796.

óvirkandi mönnum er hér með fyrirbódd án undirskrifadra leifis, öll beit og brúkun á tilteknu landi þá nefndra jarða ábúendum er og so hér með fyrirbódd að gjöra kringbúuum sínum ágáng með hag-beit og brúkun út fyrir nefnd landamerki, eptir LLb. xvj. kap. hvorutveggju undir fullkomnar landnáms og skadabætur. Þessum landamerkjum endurnýudum Máldaga og lögfestu til stadfestu eru vor undirskrifud nöfn og hjáþrikkt signet.

Stóradal d. 8da Junii 1816.

P. Guðmundsson Thorsteinn Magnússon

(L.S.) (L.S.)

Jón Guðmundsson

(L.S.)

Ofanskrifudu er eg samþikkur og uppástend að Gljúfursá ráði milli Hamragarda og Nedradals eins og verid hefur. Til merkis mitt nafn og signet.

Páll Árnason

(L.S.)¹

Lögfesta þessi var lesin upp við Stóradalskirkju 9. júní 1816.

Landamerkjabréf Stóradalstorfunnar var undirritað 12. maí 1888 og er svohljóðandi:

Skrásetning yfir landamerki og landamerkjastefnur jarðarinnar Stóradals (Stóradalstorfunnar), sem er með býlunum Dalskoti, Króktúni, Eyvindarholti, Murnavelli, Steinmóðarbæ, Dalsseli, Borgareyrum og Brúnum liggjandi í Vestur-Eyja-fjallahreppi eins og við undirskrifaðir eigendur og umboðsmenn þessara jarða vitum þau sönnust og réttust vera þannig:

Í fyrstu úr Grásteini beina stefnu í Rauðuskriðu í Stóra-Dímon, svo yfir Hákkolla vestur og vestur af vestasta horni og svo hrygginn þar niður af á klöppina, sem er niður við aurinn [þaðan sjónhending vestur og fram á aurinn]² þar til litlu-Dímonartá [innri]³ ber í Hjälmastöðul (sic) í Murnavallartúni og jaðrar þá bærinn í Miðmörk austan við Stóru-Dímon; fyrnefnd klöpp er þá að sjá í afstöðu niður af hástandinum, sem er upp á áðurnefndu vestasta horni. Af þessum stað á aurnum sjónhending í kýlinn í Skiftingarhólma, sem er á þeim stað, er Kollabæ á Fljótshlíð ber austanhallt í há-öxlina á Vatnsdalsfjalli og hákollur litlu-Dímonar jaðrar við Hraunsnef, verður þá stefnan inn eftir frá kýlnum nálægt í fossinn í Múlakotslæk, frá þessum kýl⁴ sjónhending í Tíundadal hinn forna, sem nú er farinn í Álana, á þeim stað sem bærinn á Bakka í Landeyjum ber í austurbrún á klifinu í Vestmannaeyjum og rætur Hæringsfells að austan taka að eins austar enn rætur Stóru-Dímonar og að sem fuglsbringa vaki af Seljalandsfossi, þaðan beint í Þúfuna á Hraunsnefi (sem er fyrir framan Brúnir) fuglsbringu stefnuna og svo áfram austur eftir að fuglsbringan vaki við þar til Vagnhólar, (sem eru norður við Stórhól í Merkurhólum) eru að sjá mitt á milli Kattarnefs og Lambhúshóls, Vagnhólar eru þá að bera um strýtu-

1 Skjal nr. 3 (65).

2 Það sem er í hornklofa er viðbót utanmáls.

3 Það sem er í hornklofa er viðbót utanmáls.

4 *eftir frá – þessum kýl* undirstrikað í handriti.

myndaðan hnúk vestan við Tindfjöll; á þessum stað jaðrar saman Hvammsnúpur og Holtsnúpur að framanverðu, af þessum þannig miðaða stað liggur stefnan beint inn eftir allt þar garðlag eða þúfnaröð á Dalsbökkum ber í Dagmalavörðu, þúfnaröðin er slægjumark á milli Neðradals og Dalskots; nokkuð af túni jarðarinnar Neðra-Dals liggur inn fyrir umgetna stefnu og látum við það óátalið eins og verið hefir enn þó þannig, að það ekki sé lengra útfært í okkar land. Svo liggur stefnan úr Dagmalavörðu inn eftir heiðina á Álftadali og inn í Tröllagilsbotna, svo sjónhending í Hrafnagilsbotna, þaðan í steininn á Hraunsnefi og svo beint í Grástein aftur, sem er nálægt sjónhending frá steininum á Hraunsnefi í hákoll á Stóru-Dímon.

Stóradalsfjara (rekafjara) sem liggur fyrir Sandalandi hefir þessi takmörk að austanverðu: að Drífandafoss beri vestast um bæinn á Fornu-Söndum, enn að vestan að elding sjáist að neðanverðu í millum Elliðaeyjar og Bjarnareyjar og beri Bjarnarey austur undan.

Afréttarlandið Stakkholt, sem liggur sunnan Krossár í millum Steinsholtsár og Hvannár heyrir til Stóradalstorfundi ásamt jörðunum Syðstu-Mörk, Neðra-Dal og Hamragörðum.

Skógarítak Stóradalstorfunnar á Þórsmörk er: hálfur Húsadalur, nefnilega sá hluti hans sem liggur sunnan götunnar og lækjarins allt upp í brún.

12. maímánuð 1888

Eigandi að hálfu Eyvindarholti, Murnavelli og Króktúni

Jón Sigurðsson

Eigandi að Steinmóðarbæ:	Sigurður Árnason
Eigandi að hálfu Eyvindarholti:	Sighv. Árnason
Eigandi að Dalsseli:	Þóroddur Magnússon
Í umboði eigenda jarðarinnar Brúna:	Guðjón Sigurðsson
Eigandi að Stóradal og Dalskoti:	Sigurður Ísleifsson

Sem eigendur og ábúendur Stórumerkur samþykkja:

Einar Ólafsson Ólafur Jónsson Þorg. Þorgilsson

Sem eigandi og ábúandi jarðarinnar Neðra-Dals samþykkir:

Ingvar Hallvarðsson¹

Landamerkjabréf Stóra-Dals var lesið upp og bókað á Kverkarhellismanntalsþingi 21. maí 1892 og ritað í landamerkjabók.

¹ Skjal nr. 3 (21).

Tveimur árum eftir gerð þessa landamerkjabréfs undirrituðu eigendur Neðra-Dals landamerkjabréf jarðar sinnar. Það er á þessa leið:

Skrásetning yfir landamerki og landamerkjastefnur jarðarinnar Neðridal liggjandi í Vestur-Eyjafjallahreppi eins og við eigendur þessarar jarðar vitum þau sönnust og réttust að vera þannig:

Garðlag eður þúfnaröð er á Neðradalsbökkum sem er engjarmark milli Neðradals og Dalskots, þúfnaröð þessi er austur af Lambhúshól sem er Hóll fyrir vestan Markarfljót, úr nefndu garðlagi svo beina stefnu í Dagsmálavörðu að frá skildu norðurjaðar af Neðradalstúni er fyrir norðan áminnst mark liggur; svo frá dagsmálavörðu beina stefnu í hraunið á milli Alftadala, aftur frá miðju þessu hrauni í upp-tök Gljúfurár, svo ræður áin ofanefir vestur í Markarfljót, vestur í austurmark Stóradalstorfunnar og svo beina línu í áðurnefnt garðlag á Neðradalsbökkum austuraf Lambhúshól.

Afrétt á jörðin: Stakkholt er liggur sunnan Krossár í millum Steinsholtsár og Hvannár að rétttri tiltölu við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar.

Skógarítak á hálf jörðin eður það sem af henni er kyrkjujörð á Þórsmörk í Húsadal fyrir vestan lækjarfarveg þann er liggur eftir endilöngum dalnum allt vestanmegin allt upp í brúnir að tiltölu rétttri við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar. Rekaítak fylgir kyrkjuhlutanum af Stóradalsfjöru eftir því sem tala rennur til.

Neðridal, Syðstu-Mörk og Eyvindarholti 22. maí 1890.

Ingvar Hallvarðsson eigandi að $\frac{1}{2}$ jörðinni

Jón Sigurðsson eigandi að $\frac{3}{8}$ jarðarinnar

Sighv. Árnason eigandi að $\frac{1}{8}$ jarðarinnar

Fyrir hönd jarðarinnar Stóradals undirskrifar Sigurður Ísleifsson á Barkarstöðum.¹

Bréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók.

Árið 1969 fóru fram landskipti á Stóradalstorfunni. Landskiptin voru gerð fyrir eftirtaldar jarðir: Mið-Dal, Dalkot og Króktún, Stóra-Dal, Eyvindarholt, Dalsel, Borgareyrar, Brúnir og Steinmóðarbæ. Í fundargerð landskiptanefndar segir m.a.:

Nefndin taldi rétt að heiðin ofan fjallsbrúnar skiptist á milli jarðanna austan Markarfljóts og þessvegna varð nauðsynlegt að meta hana til gildis borið saman við graslendi á láglandinu. Matið er þannig, að tveir hektarar í heiðinni svara til eins hektara á graslandinu.²

Mörk jarðanna austan Markarfljóts voru miðuð við fjallsbrúnina: „...og úr henni [vörðu við veginn við Dalsána] í vörðu austan við fjárrétt (10), og þaðan bein lína upp í vörðu á fjallsbrúninni (11), en þaðan fylgja mörkin brúninni vestur í Dagmálavörðu...“. Síðar í landskiptagerðinni er komist svo að orði:

1 Skjal nr. 1 (6).

2 Skjal nr. 1 (12).

Mörk Eyvindarholts (Eyvindarholt og Murnarvöllur) austan Markarfljóts voru ákveðin þannig: Frá vörðu á fjallsbrúninni (12) eru sameiginleg mörk við Stóradal allt að Litla-Dimon (18), þaðan fylgja mörkin merkjalínunni við Markarfljót (21-22) inn að þeim punkti sem hún sker útmörk torfunnar í markalínunni við Stóru-Merkurbæi. Síðan fylgja mörkin útmörkunum um Grástein (23) í stein á Hraunsnafi (24) úr honum í vörðu efst í Hrafnagili (25), en þar brotnar markalínan frá útmörkunum og fylgir síðan fjallsbrúninni til vesturs í vörðuna sem fyrst var nefnd (12). Heiðin ofan fjallsbrúnar verður óskipt sameignarland jarðanna austan Markarfljóts, Eyvindarholts, Stóra-Dals og Miðdals. Eignarhlutföll þeirra í heiðinni skulu fara eftir jarðamatinu frá 1861.¹

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Stóri-Dalur og þær jarðir, sem heyrdi til Stóradalstorfu, verið framseld á hefðbundinn hátt og veðsett.²

5.9. Núpur

Núpur er nefndur í máldaga Ásólfsskála, sem talinn er frá 1179. Þar er kveðið á um að öll heima-tíund frá Núpi (Gnúpi) skyldi leggjast til kirkjunnar að Ásólfsskála en á móti var skylt að syngja þangað messu fjórða hvern löghelgan dag.³ Þetta bendir til að kirkja (fjórðungskirkja) hafi verið að Núpi á þeim tíma. Núpur virðist síðar hafa verið lagður undir sóknarkirkjuna í Holti því að í máldaga hennar, sem talinn er frá 1332, kemur fram að frá Núpi (Gnúpi) voru greiddar tvær merkur í tíund.⁴ Árið 1451 eignaðist Gottskálf Keneksson Hólabiskup 10 hundruð í jörðinni Núpi í próventu Ingibjargar Ólafsdóttur og sex árum síðar hafði hann eignast 20 hundruð í jörðinni með kaupum og sem sektargreiðslu fyrir það að synir hennar slógust þar í kirkjunni.⁵

Núpur er metinn á 40 hundruð í jarðabókum 1686 og 1695.⁶ Dýrleikinn er óbreyttur í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 en vitnað er í sögn manna um að til forna hafi jörðin reiknast 50 hundruð. Fyrir 60 árum hafi fallið stór skriða með vatni og klettum á tún og engjar og „hafi jarðardýrleiki þá aftur hlaupið“. Ábúendur voru þá sex á jörðinni.⁷ Í Jarðatali Johnsens 1847 er Núpur einnig talinn 40 hundruð en 46,5 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.⁸ Heimildir eru fyrir því að á þessum tíma hafi Núpur, að hluta til, gengið kaupum og sölu.⁹

Elsta heimild um landamerki Núps sem kunnugt er um er í eftirfarandi sátt um landamerki Ysta-Skála og Núps:

Var svo af öllum til Stadar verandi samid um og fast sett, ad hér eptir skuli haldinn vera óátalinn landa merki, í millum hinsvegar greindra jarda: Ytsta-Skála og Núps, er gildi fyrir alda og óborna: Bein stefna úr Flautahellir – sem er framann í Hömrnunum skamt fyrir vestann Ýrárgilsmunna – og í Grástein og eptir sömu stefnu-línu, úr Grá-steini í þá vörðu sem nú var byrjad ad glada á austur bakka Lángavatns. En þared sú svo nefnda Lángavatnsþúfa, sem forn Skjöl og lögfestur til nefna, er nú ei frammar til, og einginn veit, upp á víst, hvar verid hefur, utann hvad líklegast vyrdist: ad hún verid hafi þar sem Lángavatn nú rennur, þá skal sú fyrrnefnda beina stefna haldast áframm svo langt út í Lángavatn þartil ad Eldíng sést í millum Hafurshóls, ad ofan verdu, og Fitarhamra, svo þadan aptur síónhendíng í Rima-hól, fyrir vestann Rimhús. Þessu til stadfestíngar eru vor nöfn undirskrifud. Ytsta-Skála þann 7da Maji 1839.

1 Skjal nr. 1 (12).

2 Sbr. skjöl nr. 3 (163) og nr. 5 (166, 167, 169, 204, 246, 323, 324). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 188-191.

3 *Íslenskt fornbréfasafn* 1, s. 256.

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 682.

5 Skjöl nr. 5 (16-18). Sbr. einnig skjal nr. 5 (31) (10 hundruð í Núpi eru nefnd í fjárskiptabréfi Hólmfríðar Erlendsdóttur í Dal 1522).

6 Björn Lárusson 1967, s. 88.

7 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 74.

8 Skjöl nr. 5 (44, 45).

9 Sbr. skjöl nr. 5 (99, 107).

MEinarsson [forlíkunarmaður], ASveinsson [Ytaskála], ESighvatsson [hrepstjóri, Skála], PSigurdson [Ytaskála], SISleifsson [fyrir Núp að hluta], MJonsson eptir Fullmagt frá Sra Sigurde Sigurdssyni í Guttormshaga, Eyolfur Kétils son [fyrir Ytaskála að hluta], Jón Ólafsson [Núpi], Sveinn Pálmason [Núpi], Sighvatur Þorvaldsson [Núpi], Jon Jonsson [Núpi], Sigurdur Sighvatsson [Núpi]. Foreviist paa Kollabæ den 27de Juli 1839 EBardenfleth.¹

Premur árum síðar var gerð svofelld lögfesta fyrir Núp:

Lögfesta fyrir jördinni Núpi.

Vid hjer undirskrifadir, sumir eigendur og sumir eptir Bón og gefinni fullmagt af fiærverandi eigendum, lögfestum hjer í Dag jördina Núp 40c (fjörutýe hundrud) ad Dýrleika, liggjandi innann Rángárvallasýslu, Eyafjallahrepps og Holtskyrkjusóknar. Lögfestum vid land alt Jördinni tilheyrandi, Tödur og Eingjar, holt og haga, vötn og veidistadi, reka og afrettarheit og allar landsnyttjar til lands eda vatns, fjalls eda fjöru, sem því landi hefur fylgt, ad fornu og Nýu. Lögfestum vid til þessara ummerkja: úr Flautahellir sjónhending í Grástein, og sömu stefnu í þúfu, norðaustan við Lángavatn, sömu sjónhending áfram út í vatnid, þar til ad eins sjest elding á milli Hafurshóls (ad ofann) og Fitarhamra, úr þeim stad beina stefnu í þann Rimhól sem nærstur er Rimhúsum, hvör Hóll ad er svarid hornmark nærst kringum liggjandi landa, úr þessum Hól, sjónhending vestur í gardrúst þá, sem nefndur er Krossgardur, og sömu sjónhending áfram vestur í svonefndann Skirkýl. Þessi kýll meinum vid, bædi eptir sam(an)burdi² annara örnefna, og líka gamallra manna vitnisburdum, ad sje í útnordurs horni á kjeldu þeirri er liggur nordan vid sjálft heimatúnid á Jördinni Efrahól (afbili frá Efriholtum), úr þessum kýl sjónhending (til Fjalls) í svoköllud Össuaugu, framann í Hvammsnúp, og á sú sjónhending – stefna – ad vera skára og hálfskára austar en rætur á svonefndum Disjarhól, svo rædur fjallsbrúnin vestur eptir, alt í gil það fyrir austann Fit, sem kallast Merkigil, so upp eptir því, og úr því sjónhending í Tröllagil, úr Botni þess sjónhending í landnordurhorn á Bláfelli, so sjónhending austur í Írá, so rædur nefnd á, þar til hún fellur nidur af Brúninni, sýdan rædur fjallsbrúnin vestur í Flautahellir aptur. Kunni nú nokkur af nærstliggjandi jardaiegendum med rökum ad sýna vissari landamerki en þaug hjer tilgreindu, verda þeir ad géfa sig framman med gögn og skilríki þar um, og sýdann fylgja þeim ástæðum framman, þar til þær á rjettvísinnar metaskálum verda okkar varnarástæðum þingri fundnar. Enn á medann það er ekki gjört, fyrirbjóðum vid hvörjum manni í ad vinna, slá, Beita, stinga, skjera, eda nokkra gagnsemd af ad hafa, nema okkar leifi til komi, en skildi nokkur (mót von) yrkja innann hjer tiltekinna landamerkja, meiga þeir sömu búast vid, að mæta tiltali, so sem þeir, er eptir löglega gjört forbod brúka þó annara land med ofríki án Dóms og Laga, þar bædi þessir og fyrri eigendur hafa álitid þettad land sína eign, og Núpsábúendur hafa yrkt það so leingi sem nokkur til veit. Lögfestum vid ad ordfullu og lögmáli rjettu, undir lagasektir. Lögfestum vid til lýrittar og lagabeidslu allra þeirra er í móti eiga, lögfestum vid í heyranda hljódi. Lögfestuna stadfesta nöfn vor og hjáþrikkt signet.

Núpi þann 25th Júlí 1842

Sighvatur Þorvaldsson

Eigendur (hjáprikkt signet)

Sveinn Pálmason

1 Skjal nr. 3 (109).

2 Vísað er hér neðanmáls í skjalinu þar sem stendur: samburdi, handr.

(hjáprikkt signet)

Gísli Bjarnason

(hjáprikkt signet)

Eigandi og eptir fullmagt

Jón Jenson

(há þr. signet)

eptir fullm(akt)

Páll Sigurdsson

(hjáprikkt signet)

Landseti Einar Einarsson

(háþr. signet)

Eptir fullm. M. Einarsson

(hjáprikkt signet)¹

Lögfesta þessi var lesin upp við Holtskirkju 7. ágúst 1842 að söfnuðinum áheyrandi. Á eftir lögfestunni í sama skjali eru eftirfarandi yfirlýsingar:

Í filgi af framanskrifadri lögfestu okkar mótmælum við lögfestu prestsins sra S.G. Thórarensens á Hraungerdi í Flóa yfir landeign Jardarinnar Efríholta, að því leiti sem henni ber ekki saman við okkar í lögfestunni tilteknu landamerki, þar sem lönd Jardarinnar Núps og Efríholta liggja samann.

Sömu sem undir lögfestunni.

Upplesið fyrir manntalsréttinum að Steinahellir þann 31ta Maí 1843

vitnar

E. Sverrirsson

Framanskrifud lögfesta fyrir Jördinni Núpi er rjett afskrifud eptir eiginhandarriti Alþingismanns Páls Sigurdssonar á Árkvörn, en hún er samhljóða annari frá því ári 1787, þann 30ta Maj að öllum örnefnum til. Mótmæli á móti lögfestu prestsins Sra. Sigurdar á Hraungerdi sínast vera á rökum byggd, þegar sonefndur Skirkill varð fundinn þar sem lögfestann skýrir frá, og sem þá var af manni þeim, er sra Sigurdur í Hraungerdi hafði gefid umbod sinna vegna að vera við, þá skodunargjördinn framfór,

¹ Skjal nr. 3 (59).

samþykkt, en það var merkis og sjálfseignar Bóndinn Sigurdur Ísleifsson á Barkarstöðum í Fljótshlíð, og síðan hefur nidurfalldi sú landaþræta sem adur var á milli Núps og Efriholta, um svonefndann Kjeldubakka, sem þá vard innann Núpslands, og hefur lögfesta þessi syðann verid óátalin ad lögum. Það vottar

Yztaskála þann 21ta october 1870

E. Sighvatsson Dbr.m.

útnefndur ásamt fleirum til ad meta Jarðir í Eyafjallahreppi 1849.¹

Í fasteignamati 1916 er vakin athygli á því að landamerki séu óinnfærð og eigi tilgreind. Þá var þrjúbyli á Núpi (austurbær, miðbær og vesturbær).² Árið 1963 fóru fram skipti á landi sem lá sunnan þjóðvegarsins og takmarkaðist að vestan, sunnan og austan af landamerkjum jarðanna Ysta-Skála að austan og Efriholtatorfunnar að sunnan og Hvamms að vestan. Á Núpi höfðu gilt þessi eignarhlutföll: Núpur I (austurbær) ½, Núpur II (miðbær) ¼ og Núpur III (vesturbær) ¼. Ákveðið var að láta sömu hlutföll gilda við landskiptin.³

Heimildir, sem rekja má aftur til 15. aldar, benda ekki til annars en að Núpur hafi verið framseldur á venjubundinn hátt og veðsettur.⁴

5.10. Ysti-Skáli

Í Landnámu er greint frá því að landnámsmaðurinn Ásólfur alskik hafi reist sér þrjú skála undir Eyjafjöllum en verið jafnan hrakinn þaðan, síðast frá hinum „vestasta Ásólfsskála“.⁵

Í máldaga Ásólfsskála, sem talinn er frá 1179, er skýrt frá því að frá Ásólfsskála skyldi syngja messu „til ins yzta asolfs skala“ fjórða hvern dag löghelgan og sálumessu dag í viku um lönguföstu nema hina fyrstu og síðustu. Samkvæmt þessu hefur verið hálfkirkja eða jafnvel ekki nema fjórðungskirkja í Ysta-Skála þegar máldaginn var gerður.⁶ Í máldaga Ásólfsskála 1332 er ekki lengur minnst á Ysta-Skála og virðist því sem kirkja hafi ekki lengur verið þar á jörðinni.⁷

Árið 1499 gerðu Kristín Þórarinsdóttir og sonur hennar, Sigmundur Guðmundsson, með sér svofelld makaskipti að hún gaf honum hálf þrettánda hundrað í jörðinni Ytri-Sólheimum fyrir 10 hundrað í Ysta-Skála.⁸ Ysti-Skáli hefur síðar komist í eigu Skriðuklausturs því að 6. júlí 1506 kvittaði príor klaustursins Vigfúsi bónda Erlendssyni um andvirði jarðarinnar. Dýrleiki hennar er hins vegar ekki tilgreindur.⁹

Ysti-Skáli var metinn á 73 hundrað og 80 álnir í jarðabók 1686 í samræmi við landskuld en 40 hundrað í jarðabók 1695.¹⁰ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er Ysti-Skáli einnig skráður 40 hundrað með hjáleigunni Aurgötu sem reiknaðist 5 hundrað.¹¹ Aurgötu er svo lýst að hún sé „afbýli frá Ysta skála standandi við túnið; bygd fyrst áður menn minnst“.¹² Í Jarðatali Johnsens

1 Skjal nr. 3 (59). E. Sighvatsson Dbr.m. (dannebrogsmáður) er Einar Sighvatsson hreppstjóri á Ysta-Skála.

2 Skjal nr. 3 (89).

3 Skjal nr. 1 (16).

4 Sbr. skjöl nr. 3 (155), nr. 5 (16-18, 31, 99, 107, 179-181, 222-224). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 153-155.

5 *Landnámabók* 1986, s. 62-64.

6 Skjal nr. 5 (1).

7 Skjal nr. 5 (3). Sbr. einnig skjöl nr. 5 (6 og 39) (máldagar 1371 og 1570).

8 Skjal nr. 5 (28).

9 Skjal nr. 5 (25).

10 Björn Lárusson 1967, s. 88.

11 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 72.

12 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 74.

er dýrleikinn óbreyttur en haft eftir sýslumanni að Ysti-Skáli sé 35 hundruð og Aurgata 10 hundruð.¹ Samkvæmt Nýrri jarðabók 1861 var Ysti-Skáli með Aurgötu 50,5 hundruð.²

Landamerkjabréf Ysta-Skála var undirritað 14. maí 1890. Það er á þessa leið:

Landamerkjaskrá fyrir jörðina Ystaskála í Vestur-Eyjafjallahreppi með hjáleigunni Aurgötu sem er bændaeign.

Á eina hliðina sem er milli Ystaskála og Núps er markið þannig: Úr Rimhúsafljúsum í þufuna á Skæringshólma (sem er vestanmegin Rimhúsaáls). Úr henni bein lína þar til elding er milli Hafurshóls og drífanda fjallsbrúar og er það hornmark í svokölluðu Langavatni, þaðan bein lína í grástein neðan við Borgarsteina sem á að bera í Flauthellir, svo frá honum ráða brýr austur í Ýráarfossbrún, úr því ræður Ýráargil inn úr vestanvið Ystaskálatungur og áin úr því til jökuls.

Á aðra hlið, nl. að sunnan, úr Rimhúsafljúsum bein lína í stein í Lónsbökkum, þaðan bein lína í þúfu á háa Lónsbakkaskárbakkanum sem á að bera í útidyr á Suðurbænum Ystaskála, þaðan bein lína allt þangað til kemur í Steinvörðu sunnan við bæjarmýri á Ystaskála, þar beygist markið í austur í grjótvörðu sem er í mýrinni sunnan við merkigarðinn sem er á milli túnanna Ystaskála og Miðskála, úr síðastnefndri vörðu liggur markið í nefndan merkigarð sem er með sínum krókum og bugum, síðan úr efri enda garðsins bein lína upp á Miðskálaegg svo ræður egginn marki til jökuls.

Fjara fylgir jörðinni fyrir Holtlandi og er austurmark hennar Rimhús í Vondaból sem eru fyrir austan Flauthellir, enn að vestan Efríhóll í Hvamm, hún á að vera fjögur hundruð tólfæðir faðmar.

Afrétt á jörðin Almenna hlutfallslega við aðrar jarðir sem þann afrétt eiga.

Ystaskála 14. maí 1890

Undir þessa landamerkjaskrá skrifá

fyrir Ystaskála Einar Jónsson Jón Einarsson

fyrir Núpinn Jón Sigurðsson Jón Einarsson Grímur Guðmundsson

Fyrir ¹/₃ í Miðskála jarðarinnar í umboði M. Magnússonar J. Hjörleifsson

Fyrir ²/₃ í Miðskála Sighv. Árnason. Fyrir ²/₃ heimajarðarinnar Ásólfsskála Kjartan Einarsson

Fyrir ¹/₃ í Ásólfsskála Ketill Eyólfsson.³

Landamerkjabréfið var lesið og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Í Ysta-Skála hefur lengi verið margbýli. Þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns fyrir Eyjafjallasveit var gerð 1709 voru tveir ábúendur á heimajörðinni en þriðja býlið hafði ekki fengist byggt síðan 1708. Þrjú býli var þar í byrjun 19. aldar og einnig þegar fasteignamat var gert

1 Skjal nr. 5 (44) (*Jarðatal Johnsens* 1847, s. 25). Í *Nýrri jarðabók* 1861 (s. 12) er forna matið þannig tilgreint: Ysti-Skáli 35 hundruð og Aurgata 10 hundruð (skjal nr. 5 (45)).

2 *Ný jarðabók* 1861, s. 12.

3 Skjal nr. 3 (23).

1916 (austurbær, miðbær og vesturbær).¹ Þannig hefur það lengst af verið síðan en á tímabili skiptist jörðin þó í fjögur býli (Ystibær I-IV).² Hjáleigan Aurgata, vestast í túnfætinum á Ysta-Skála, fór í eyði í byrjun 20. aldar.³

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Ysti-Skáli verið fram-seldur á venjubundinn hátt og veðsettur.⁴

5.11. Mið-Skáli

Mið-Skála reisti landnámsmaðurinn Ásólfur alskik. Í Landnámu er greint frá því að hann hafi gert sér skála undir Eyjafjöllum „þar sem nu heitir at Ásólfsskála enum austasta“ en var hrakinn þaðan. „Þá færði Ásólfur byggð sína til Mið-Skála ok var þar“ eins og segir í Landnámu.⁵

Í máldaga kirkjunnar að Ásólfsstöðum, sem talinn er frá 1179, segir að tíund heimamanna skuli leggjast til kirkjunnar og einnig frá þeim sem bjuggu á Ásólfsskála „inum nerra“.⁶ Fullvist er talið eftir seinni máldögum að hér sé átt við Mið-Skála. (þ.e. Mið-Skála).⁷ Í Mið-Skála var kirkja (trúlega fjórðungskirkja) og skyldi presturinn í Ásólfsskála syngja þar 17 messur á ári.⁸ Jörðin gekk kaupum og sölum og er elsta heimildin um það frá fyrsta fjórðungi 16. aldar.⁹

Mið-Skáli er metinn á 50 hundruð í jarðabók 1686 í samræmi við landskuld en talin 30 hundruð að dýrleika 1695.¹⁰ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709 er jörðin einnig sögð 30 hundruð að dýrleika. Dýrleikinn er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847 en þó er haft eftir sýslumanni að jörðin sé ekki nema 20 hundruð og um leið vitnað til þess að 10 hundruð hafi verið komin í eyði á tíma Jarðabókar Árna og Páls.¹¹ Í Nýrri jarðabók 1861 jörðin metin á 28,6 hundruð.¹²

Landamerkjabréf Mið-Skála var undirritað 20. maí 1887 og er á þessa leið:

Skrásetning

Um landamerki jarðarinnar Mið-Skála í Vestur-Eyjafjallahreppi Rangárvallasýslu, sem er að dýrleika eftir jarðabókinni 1861, 28.6 hundruð, og eru mörkin sem hér greinir:

Hornmarkið á vesturhorni Miðskálalands að sunnan er steinn. Þar liggur hann sem Holt ber í söðulinn á fjallinu Pétursey, þaðan er bein sjónhending til fjalls að þúfuna á háa bakkanum í Lónsbakkaskákum beri í útidyr á Ystaskála (suðurbæ) allt þangað til að kemur á Steinvörðu sunnan við bæjarmýrina á Ystaskála, þar beygist markið til austurs í grjót- eða steinvörðu, sem er á mýrinni sunnan við markagarðinn sem er á milli túnanna á Miðskála og Ystaskála, úr síðastnefndri vörðu liggur markið í nefndan markgarð, sem úr því ræður marki með sínum krókum og bugum upp í fjallið og svo er bein lína upp á háa egg (Miðskálaegg) svo ræður egginn marki til jökuls.

Úr fyrstnefndum steini er sjónhending til austur-landsuðurs, á markapúfuna á Lónsbakkaskák að sunnan, og er þá stefnan til þess að hitta þúfuna, á burstirnar á Syðstugrund og það sömu sjónhending áfram

1 Skjöl nr. 3 (89, 90).

2 Skjöl nr. 5 (192-195, 314-317).

3 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 149.

4 Skjöl nr. 5 (192-195, 248-251).

5 *Landnámasbók* 1986, s. 62.

6 Skjal nr. 5 (1).

7 Sbr. skjöl nr. 5 (3, 6, 39).

8 Skjöl nr. 5 (3, 6) (máldagi sem taldir eru frá 1332 og 1371).

9 Skjal nr. 5 (29). Sbr. einnig skjöl nr. 4 (1 og 2), skjöl nr. 5 (29, 128).

10 Björn Lárusson 1967, s. 88.

11 Skjal nr. 5 (44).

12 Skjal nr. 5 (45).

á þúfuna sem er á bökkunum vestan við blöndukíl, og ber þaðan Holtskyrkju framan til í söðulinn á fjallinu Pétursey, þaðan er sjónhending á þúfuna hjá merkigarðinum á Miðskálabökkum, þaðan er bein lína í Miðskálaá, þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu á milli brekkanna, svo ræður áin í gljúfrinu merki til jökuls austan við Miðskálatungur.

Reka á jörðin fyrir Holtslandi, fjörumark að austan, Björnskot á að bera í dagteigsgilið austan við Ásólfskála, fjörumark að vestan, bæinn Rimhús á að bera í vondaból, sem er austan við Flauthelli. Upprekstur á jörðin tiltölulegan við Holtssóknarmenn á afréttarlandið Almenninga.

Ritað í Eystri-Skógum dag 20. maí 1887.

Í umboði Magnúsar Magnússonar sem á $\frac{1}{3}$ í jörðinni J. Hjörleifsson.

Í umboði kaupm. Gísla Engilbertssonar í Vestmannaeyjum, sem á $\frac{2}{3}$ jarðarinnar Sighv. Árnason.

Kjartan Einarsson eigandi og umráðamaður $\frac{1}{3}$ Ásólfsskálatorfunnar

Í umboði jarðeiganda að $\frac{1}{4}$ og eiganda að $\frac{1}{8}$ jarðarinnar Ytaskála

Einar Jónsson

Eftir umboði jarðeiganda að $\frac{3}{8}$ jarðarinnar Sk. Árnason Einar Jónsson

Fyrir $\frac{1}{6}$ part Kjetill Eyólfsson.¹

Landamerkjabréfið var lesið og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók.

Árið 1912 var gefin út svohljóðandi skýring á landamerkjunum:

Skýring á landamerkjum milli jarðanna Miðskála og Izta-Skála í Vestur Eyjafjallahreppi.

Steinn í Lönsbökkum; úr honum bein stefna yfir þúfu í Háalónsbakkaskákarbakkanum í vörðu, sem frá steininum ber í útidyr á suðurbænum á Izta-Skála og er rjett norðan við þjóðveginn. Úr þeirri vörðu (efri vörðunni) bein stefna í Beljandakíl, sem er við vatnsholið á Skálabrúnni og ber þá vestri steininn á Mýraskarðsbrúninni við öxlina á Mýraskarðshausnum. Frá Beljandakíl bein stefna í vörðu við suðurenda merkigarðsins, sem er milli túnanna á Miðskála og Izta-Skála.

Skráð af eigendum, umboðsmanni og ábúanda nefndra jarða, 25. maí 1912.

Umboðsmaður fyrir $\frac{2}{3}$ úr Miðskála

Jón Sveinbjarnarson

Eigandi að $\frac{1}{3}$ úr Miðskála

Eyjólfur Ketilsson

¹ Skjal nr. 3 (25).

Eigandi að $\frac{1}{3}$ úr Izta-Skála og búandi á hálfri Aurgötu

Gísli Jónsson

Ábúandi á $\frac{1}{3}$ úr Izta-Skála og $\frac{1}{2}$ Aurgötu

Svb. Jónsson

Eigandi að $\frac{1}{3}$ úr Izta-Skála

Sigríður Ólafsdóttir¹

Árið 1954 fóru fram skipti á landskikum á jörðinni Mið-Skála og 1985 var skipt „brekkum fyrir ofan tún á Mið-Skála jörðunum“.² Var það lítið land, mælt í stiku.

Í Mið-Skála virðast hafa verið þrír ábúendur fram að tíma Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns en eitt býlið var þá nýlega komið í eyði.³ Í byrjun 18. aldar eru fjórir ábúendur nefndir á jörðinni en við fasteignamatið 1916 skiptist jörðin í tvö býli, austurbæ og vesturbæ.⁴ Síðar á öldinni voru bæirnir þrír (Mið-Skáli I-III). Árið 1949 lagðist Mið-Skáli I í eyði og 1962 var búskapur á Mið-Skála II og III sameinaður.⁵

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Mið-Skáli verið fram-seldur á venjubundinn hátt og veðsettur.⁶

5.12. Ásólfsskáli og hjáleigurnar Moldnúpur, Rimhús og Björnskot

Eins og fyrr er getið er Ásólfsskáli kenndur við Ásólf alskik Konálsson sem kom hingað til lands á öndverðum landnámstíma.

Í máldaga sem talinn er frá 1179 segir að kirkjan að Ásólfsskála eigi hálf (heima)land. Þar hefur því verið svokölluð bændakirkja. Í máldaganum segir einnig að tíund heimamanna skuli leggjast til kirkjunnar og einnig frá þeim sem bjuggu á Ásólfsskála „inum nerra“ (þ.e. Mið-Skála). Enn fremur kemur fram að frá Ásólfsskála var skylt að syngja messu „til ins yzta asólfs skala“.⁷ Í Mið-Skála og Ysta-Skála hafa því verið hálfkirkjur eða jafnvel ekki nema fjórðungskirkjur.

Kirkju er getið að Ásólfsskála í kirknaskrá Páls biskups Jónssonar frá um 1200.⁸

Þegar máldagi kirkjunnar var gerður 1332, að talið er, hafði kirkjan, sem þá er kennd við Ólaf helga, eignast „gelldneyta afrett j langhanes⁹. vtvogstu j langhanesi ad helmingi vid stadinn j hollti“.¹⁰

Máldagar frá 1371 og 1570 (Gíslamáldagi) eru efnislega samhljóða hinum eldri að þessu leyti.¹¹

Ásólfsskáli var metinn á 60 hundruð samkvæmt jarðabókum 1686 og 1695.¹² Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709 er dýrleiki Ásólfsskála sagður 60 hundruð. Býlið skiptist þá í heimajörðina Ásólfsskála (30 hundruð), Skálakot (10 hundruð), Moldnúp (10 hundruð),

1 Skjal nr. 3 (24).

2 Skjal nr. 1 (18), sbr. skjal nr. 1 (17) (landskiptin 1954).

3 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 71.

4 Skjöl nr. 3 (89 og 90).

5 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 147-148.

6 Sbr. skjöl nr. 3 (153), 5 (175-177, 217-219). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 147-148.

7 Skjal nr. 5 (1).

8 Skjal nr. 5 (37).

9 *lauganes* stendur í einu handriti máldagans.

10 Skjal nr. 5 (3).

11 Skjöl nr. 5 (6) og 5 (39).

12 Björn Lárússon 1967, s. 88.

Björnskot (5 hundruð) og Rimahús (5 hundruð). Skálakot og Moldnúpur lágu „skamt frá heima-jörðunni“ en Björnskot og Rimahús lágu „úti högum jarðarinnar“. Þrír ábúendur eru nefndir á sjálfri heima-jörðinni.¹ Þessar sömu jarðir eru tilgreindar í Jarðatali Johnsens 1847 með óbreyttum dýrleika.² Í Nýrri jarðabók 1861 er Ásólfsskáli metinn á 26,61 hundruð, Skálakot á 16,63 hundruð, Moldnúpur á 11,64 hundruð, Björnskot á 8,64 hundruð og Rimahús á 6,32 hundruð.³

Í gerðabók fasteignamatnefndar 1916 er komist svo að orði að beitolandið sé „fremur víðlent og skjólgott og gott til sumarþeitar, vetrarþeitar fremur létt. Fremur erfið smalamenska“. Beitolandið var þá í óskiptri eigu jarðanna Ásólfsskála, Skálakots, Moldnúps, Björnskots og Rimahúsa.⁴

Landamerki Ásólfsskála voru lengi ágreiningsefni milli ábúanda jarðarinnar og staðarhaldarans í Holti. Í júlíbyrjun 1680 var lesin upp í lögréttu samantekt 12 manna vegna landamerkjaágreininga milli Holtsstaðar og Ásólfsskála. Þar kom fram að séra Oddur Eyjólfsson að Holti taldi sér ekki heimilt að leggja land kirkjunnar undir dóm og vísaði til bréfs Kristjáns konungs 3. og fleiri tilskipana konungs um „að kirkjunnar góz ei undir lög leggist fyrir utan kongl. majestats samþykki“ (sjá kafla 5.13.).⁵

Hinn 24. apríl 1850 var haldin samkoma og gerð áreið á landamerkin milli Holtsstaðar og bænda eignarinnar Ásólfsskála (austasta skála) „til þess að semja og fastsetja, hvörnig mörkin hér eptir skuli haldin verda, hvar þau voru ordin óglögg og nidurfallin“. Niðurstaðan var þessi:

Eptir fornum skilríkjum og vitnisburðum frá 17^{du} öld, sem menn í höndum hafa, áttu landamerkin að vera þessi: úr þúfu á bakkanum fyrir sunnann Þurraskurd, sjónhending (í vestur átt) í þúfuna á ofanverðum Narfahólme. Þaðan og í Rimahús (en það er nú 5. landamerkjahóllinn sem er fyrir vestan Rimahús í túninu) aptur úr þúfunni fyrir sunnann Þurraskurd (í austur landnordur) skári og hálfskári fyrir sunnan Stebbakot í þúfu fyrir ofann Stekkjar Grund. – var þessi sjónhending og þúfa midud við Njóladal í Holtsnúp. – úr þessari þúfu skildi taka sjónhending (til landnordurs) í Grettirshaf á Fosshólum í Skálaheidi. átti sú sjónhending að ráða að ánni (Holtsá) sem þá hafði vissann farveg, enn áinn sydan inn eptir dalnum og í fjöll upp.

Þar ed þúfan á Narfahólma er nú fyrir laungu töpud og líklega afbrotinn af Rimhúsaál, og fáir nú á dögum vita hvar Narfahólmi hefur verid, því ekkert pláts þar nálægt er nú svo nefndt – líka, að þúfann fyrir ofan Stekkjar Grund (nú Efstu Grund) var þegar 1660 töpud vegna vatna yfirgangs, svo einginn sem nú er á dögum veit, hvar hún hefur stadið, enn af því hún hlítur þó að vera hornmark, og þá líka að vera viss, þá var við áreiðina nákvæmlega adgjætt frá þúfunni fyrir sunnann Þurraskurd stefnulínann sem liggja á skára og hálfskára fyrir sunnann Stebbakotshól og bar þá sjónhendingu norðarlega í Holtsrjett, sem stendur í Njóladal, þessari stefnu áframhaldið austur eptir á það svæði uppundan Efstu Grund hvar landamerkjapúfan skildi forðum hafa stadið, og síðan samid um, að hún skuli hjer eptir vera einmidt þar sem Grettirshaf ber í svart gjögur í innannverðum Tvöfölduhömrum í Skálaheidi, enn það er þar sem innsti lækurinn fellur ofan af innannverðum tvöföldu hamrahillu – úr þúfunni á að taka sjónhendingu í Grettishaf og á sú bein stefna að ráða, þángad til að Hesteyra af Grettishafi vakir við Hraun, sem er fyrir framan það og nedann. Enn frá þeim stad á aurnum hvar Hesteyra vakir af Grettishafi (hvar Holtsá audsjáanlega hefur runnid að undanförunu, þó hún nú á þessu tímabili renni fram með Holtsnúp) skal taka sjónhendingu í ána, þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu nedan við svonefnda gildru, og rædur áinn sýdann inn eptir, og loksins kvíslinn sem er fyrir austann Skálatungur, til Jökuls.

1 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 68.

2 Skjal nr. 5 (44). Í *Jarðatali Johnsens* 1847 er Björnskot nefnt Bjarnarkot.

3 Skjal nr. 5 (45).

4 Skjal nr. 3 (89).

5 Skjal nr. 5 (75).

Líka var ridid út á Rimhúsaálsbakkann þar sem menn hafa gamallra manna sögn fyrir að Narfahólmi muni verið hafa, enn það er þar á Bakkanum, sem saman koma eingjarnörk frá Holti, Varmahlíð og Rimahúsum, þar þá þúfuna fyrir sunnan þurraskurd við Holtsrjett, þar sem áður er sagt, á hina sýduna þar þá líka 5. landamerkjahólinn, sem er fyrir vestann Rimahús – og sem lambhúsinn þadan standa á – (og eingin tvímæli leika á að hafi verið fornu Rimahús) í Nónstein sem er nedan undir Nöntorfu – er það torfa sú, sem liggur utust nidur frá hömrnunum austan í Hvammsnúp, þar sem skugginn kemur í fjallid, og fer vaxandi að lidnu hádegi, þegar sólskin er – og skal þetta mark og Mid gilda á milli eingjanna frá Holtsstad og frá Rimahúsum, og því líka vera landamerki, og er það hid sama og fyrrum var, nefnilega stefnann úr þúfunni í Narfahólma í Rimahús, sem þá voru.

Þessi hér greind og tiltekinn landamerki höfum vjer undirskrifadir orðid ásáttir um, að hjer eptir skuli haldinn verda í fullu gildi og standa óröskud á milli Holtsstadar og Ásólfsskála, fyrir alda og óborna, hvörju til sanninda merkis vjer ritum hjer undir vor nöfn.¹

Undir landamerkjalyýsingu þessa rita nöfn sín séra Þorvarður Jónsson prestur í Holti, Hjörleifur Jónsson vegna Ásólfsskála, Páll Sigurðsson hreppstjóri í Fljótshlíð og Einar Sighvatsson hreppstjóri í Eyjafjallahreppi.

Í þessu sama skjali er greint frá því að 1. maí 1853 hafi verið hlaðin upp þúfa „uppundan Efstu Grund í stefnulínunni sem liggur Skára og hálfskára fyrir sunnan Stebbakot í rjettina í Njóladal og sem sýdann skal taka úr sjónhendingu í Grettishaf“.

Í lokin er gerð svofelld athugasemd:

Þess má geta, að þegar frá hérgreindu landamerki er midað, svokallad grettishaf á Fosshólum í Skálaheidi við Eyafjall í Hájökul nedanverdt, þá ber það einmidt þar við sem árkvís sú er fellur í Holtsá ofan gilid sem er á milli Holts Lambatúngna og Skálatúngna, kjemur úr Jöklinum.

Grettishafi er í skjalinu lýst á þá leið að það sé

ákaflega stór steinn sem stendur á ávalri Hraunklökk og er ein steinskorda undir honum að vestannverdu, þó hann sje nú svo á sig kominn, að lítt þiki hræranlegur, verda menn þó að hugsa, að hann sje þar settur af mannavöldum sem hann er og að þeir hafi þar þannig frá hönum geingid.²

Landamerkjabréf Ásólfsskála var undirritað 17. maí 1890. Það er á þessa leið:

Landamerkjaskrá fyrir heimajörðina Ásólfsskála, sem er hálf kyrkjueign enn hálf bændaeign, ásamt hjáleigunum Skálakoti, Moldgnúp og Rimhúsum og Björnskoti.

Á eina hliðina móts við Ystaskálaland er marklínan bein stefna úr Rimhúsa fjárhúsum á stein á Lónsbökkum og úr þeim steini bein stefna í þúfu á bakkanum vestan við Blöndukil; því næst, móts við Miðskálaland úr nefndri þúfu vestan við Blöndukil bein sjónhending í þúfu á merkigardinum á Miðskálabökkum; þaðan er bein sjónhending í Miðskálaá, þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu milli brekkanna; svo ræður áin í gljúfrinu marki allt til jökuls austan við Miðskálatungur.

Á aðra hlið móts við Holtsland er marklínan úr áðurnefndum Rimhúsafjánhúsum í vörðu á vestari bakka Rimhúsaáls; síðan úr þeirri vörðu er markið bein lína sunnanvert við svonefndan Stebbakotshól

1 Skjal nr. 3 (58).

2 Skjal nr. 3 (58).

í stóra steina fyrir ofan Efstugrund; þaðan sjónhending í Grettishaf á Fosshólum, og ræður sú sjónhending allt upp að brekku; síðan er markið inn með brekkunni allt í Holtsá; svo ræður áin inn í jökul.

Jörðinni fylgir afréttarlandið Almenningar hlutfallslega við aðrar jarðir, sem þeir fylgja líka.

Fyrir Holtslandi á Ásólfsskálatorfan reka innan þessara marka: að austan á Björnskot að bera í útidyr suðurbæjarins á Ystaskála. Að vestan á Björnskot að bera í Dagteigsgil í túni vesturjarðarinnar á Ásólfsskála.¹

Undir bréfið ritar Kjartan Einarsson, prestur í Holtsprestakalli. Eftirtaldir menn samþykkja það: Ketill Eyjólfsson fyrir $\frac{1}{3}$ Ásólfsskála, Jón Einarsson og Guðmundur Jónsson fyrir Skálakot, Grímur Guðmundsson fyrir Moldgnúp, Snorri Jónsson og Eyjólfur Kjellsson (Ketilsson?) fyrir Björnskot, Jón Guðmundsson fyrir Rimhús, Einar Jónsson og Jón Einarsson fyrir Ysta-Skála, J. Hjörleifsson fyrir Mið-Skála og Sighv. Árnason fyrir $\frac{2}{3}$ Mið-Skála.

Landamerkjabréfið var upplesið og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí sama ár.

Af jörðum þeim, sem fyrr er getið á Ásólfsskálatorfunni, eru Björnskot og Rimahús komin í eyði. Á Mið-Skála var tvíbýli árið 1709 og þar var löngum þrívýli, jafnvel fjórbýli, en nú er aðeins búið í Mið-Skála II og III. Í Ysta-Skála hefur allengi verið þrívýli en hjáleigan Aurgata, vestast í túnfætinum, er komin í eyði.²

Í landamerkjabréfinu 1890 er tekið fram að jörðin sé kirkjueign að hálfu. Þannig er jörðin einnig skráð í afsals- og veðmálabók.³ Í fasteignamati 1916 er því þó haldið fram að $\frac{3}{4}$ jarðarinnar séu kirkjueign.⁴ Af eldri heimildum verður þó ekki annað ráðið en að jörðin hafi lengst af verið bændaeign.⁵

Árið 1948 fóru fram landaskipti á Ásólfsskálatorfu og voru mörk ákveðin sem hér segir:

Landamerki Björnskots:

Mark er sett við Miðskálamörk 285 metra fyrir ofan núverandi Björnskotsgirðingu. Þaðan bein lína í mark sem sett er við Holtsmörk 480 metra frá girðingu í Björnskoti, sem liggur frá túninu austur í Holtsmörk.

Landamerki Rimahúss:

Úr fyrnefndu hornmarki Björnskots við Holtsmörk, bein lína upp að þjóðvegi í mark sem þar er sett 500 metra vestur frá Holtsmörkum. Síðan ræður þjóðvegurinn að Holtsmörkum. Land þetta er þrihyrna.

Landamerki Moldnúps; með $\frac{1}{4}$ úr Skálakoti:

Frá beygju á túninu suðvestur af Moldanúpsbæ í mark sem er 10 metra vestur af heimreiðarhliðinu. Þaðan bein lína í mark sem sett er suður við Holtsmörk 50 metra ofan við girðingarhornið við þjóðveginn. Þaðan ráða Holtsmörk upp að fjalli.

1 Skjal nr. 3 (26).

2 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 142-149.

3 Sbr. skjal nr. 5 (163) og skjal nr. 1 (1) (landskipti 1948).

4 Skjal nr. 3 (89).

5 Sbr. t.d. skjal nr. 5 (44) (*Jarðatal Johnsens* 1847).

Landamerki Skálakots að $\frac{3}{4}$:

Frá horni á girðingunni neðan við Skálatún bein lína í mark sem sett er á aurunum vestan við Fosslæg. (Markið við Fosslæg er sett þar sem lína frá því sker Miðskálamörk í rjettu horni 668 metra frá Þjóðveginum.) Úr þessu marki við Fosslæg bein lína yfir lækinn í mark sem sett er við Þjóðveginn 250 metra austur frá Miðskálamörkum. Síðan ræður Þjóðvegurinn að Holtsmörkum og þá Holtsmörk að áðurskráðu marki frá Moldnúpi.

Landamerki Ásólfsskála:

Frá áðurskráðri vesturtakmarkalínu Skálakotslands á Ásólfsskáli allt land ofan Þjóðvegur vestur að Miðskálamörkum, og er land þetta að stærð 46.57 ha.

Enn fremur kemur í hlut Ásólfsskála land sunnan Þjóðvegarins, að flatarmáli 35.66 ha., og takmarkast það að norðan af Þjóðveginum. Að vestan af Miðskálamörkum. Að sunnan af Björnskotsmörkum og að austan af Rimahúsamörkum. Að öðru leyti sem tekið er fram sem landamerki allra ofanefndra jarða vísast til meðfylgjandi uppdráttar af landinu, þar sem allar framanskráðar merkjalínur eru færðar inn með rauðum lit. Skiptunum það [svo í hdr.] með lokið.¹

Eins og áður hefur komið fram var þrjúþíli á Ásólfsskála þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var gerð í byrjun 18. aldar og virðist sem ábúendur hafi síðan ýmist verið tveir eða þrír á jörðinni.² Tveir ábúendur eru nefndir í jarðamati 1802 og einnig 1916 (Ásólfsskáli austurbær og vesturbær). Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins 1890 hafi Ásólfsskáli verið framseldur á hefðbundinn hátt og veðsettur.³

5.13. Holtshverfi

Holts er getið í Landnámabók en þar bjó Þorgeir „hinn hørzki“ Bárðarson.⁴ Kirkja var í Holti um 1200 þegar Páll biskup Jónsson lét gera skrá yfir kirkjur í biskupsdæminu.⁵

Í elsta máldaga Holts, sem talinn er frá um 1270, er tekið fram að allra heilagra kirkja í Holti sé „staður“ hún eigi heimaland allt og að auki

varmarlid [Varmahlíð], vallu [Völlu, Velli] og gerdar og gardhorn med ollum fiorum þeim sem þar fylgia enn það eru. xx hundrat half [synztu vestur-hollta]⁶ fiara, half huammfiara er liggur fyrir backa. enn það eru ix tigr fadma hins fiorda hundradz: her fylger og langanes hælft med grasnautn og vtuoxt-um at þui sem alþingis domur dæmde...

Her fylgia einuirdis: vij skogar. j þorsmork j staung gamla nautur gatna skogur og loptz nautur lækiar skogur og tungur. inn j gil fra hofða skogi ij a askerstadum saudungs nes allt med vtvogstum allum: vndir saudungs hamrum: og saudungs hamrar. Her fylger xxx: sauda hofn j vestur hollte og fa skædi med stodhrossa hofn vetur og sumar fyrer vtann sandlæk. hundradz lamba hofn i langafell.⁷

1 Skjal nr. 1 (19).

2 Sbr. skjöl nr. 3 (90): jarðamat 1802 (tveir ábúendur) og 3 (89): fasteignamat 1916 (tveir ábúendur). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 146-147.

3 Sbr. skjöl nr. 3 (148-152) og 5 (91, 163, 164). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 146-147.

4 *Landnámabók* 1986, s. 342.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 6.

6 Orð í hornklofa eru með ýmsu móti í handritum. Í máldaga, sem talinn er frá 1332, stendur „halfva synztu vesturhollta fioru“ (skjal nr. 5 (3)).

7 Skjal nr. 5 (2). Við langafell hefur útgefandi Fornbréfasafns þessa athugasemd neðanmáls: „Lambafell (nú)?“

Í máldaga, sem talinn er frá 1332, eru eignir kirkjunnar tíundaðar skilmerkilegar. Auk fyrrgreindra jarða og fjöru og kirkjugripa voru eignir kirkjunnar þessar:

Kirkian a sio skogar teiga j þorsmork.

j stong.

gamla nautur.

gatna skogur.

loptz nautur.

lækjar skogur oc tungur inn j gil fra hofda skoghe.

ij a akstodum.

saudungsnes allt med vtvoxtum ollum vndir saudungs homrum oc saudungs hamra.

nautta rett¹ or hollte oc vtlondum j langanes.

vtvoxtu halfva firi ollu langhanesi.

c lamba afrett j lambafell.

xxx sauda hofn j vesterhollt.

xl. lambgymbra beit j hrutholma.

stodrossa hofn vetur oc sumar. firi vtann sanndlæk.²

Í jarðabók 1686 er Holt ekki metið til dýrleika enda jörðin staður og hvorki greidd af henni tíund né landskuld. Á sama tíma var Varmahlíð metin á 33 hundruð og 80 álnir (miðað við landskuld) og Ormskot á 20 hundruð. Í jarðabók 1695 er Holt talið 30 hundruð að dýrleika, Varmahlíð 16 hundruð og Ormskot 10 hundruð.³ Fleiri jarðir voru þá eignaðar Holti en Varmahlíð og Ormskot, þ.e. Svartbæli, Vallatún, Gerðakot, Vesturholt og Nýibær. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er haft fyrir satt að jörðin sé talin 50 hundruð að dýrleika. Jörðin átti fjallhaga sem vatn og skriður höfðu spillt. Jörðin var því hagapröng og þurfti að kaupa hagagöngu fyrir fé vetur og sumar að ábúendum Ásólfsskála.⁴ Frá Holti voru 11 hjáleigur. Þær nefndust Hellnahöll, Glóra, Einarskot, Harðivöllur, Brenna, Lækjarbrekka, Efstakot, Efrigrund eða Stekkjargrund, Syðrigrund eða Borgargrund, Árbakkar og Fornasel. Þrjár síðastnefndu hjáleigurnar voru þá komnar í eyði.⁵

Við jarðamat 1802 var Holt talið 50 hundruð að dýrleika. Kirkjunni var eignaður rekaviður og

1 „nauta afrett vr Hollti“ stendur í máldaga kirkjunnar frá 1553 (skjal nr. 5 (36)) og „nauta affriett vr Holltte“ í máldaga kirkjunnar frá um 1570 (skjal nr. 5 (39)).

2 Skjal nr. 5 (3).

3 Björn Lárusson 1967, s. 88.

4 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 62.

5 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 63-67.

einnig afréttur og skógur án þess að tilgreina nánar hvar þessi hlunnindi („Herligheder“) voru.¹ Dýrleiki jarðarinnar er einnig sagður 50 hundruð í Jarðatali Johnsens 1847. Þar eru taldar upp sjö hjáleigur frá Holti: Indriðakot, Efstakot, Hellnahóll, Brenna efri, Brenna syðri, Efrigrund og Syðrigrund. Að auki eru nefndar þrjár kirkjujarðir Holts: Ormskot, Vallnatún og Gerðakot.² Í Nýrri jarðabók 1861 eru jarðirnar þrjár lagðar að jöfnu við hjáleigunarnar svo að alls verða þær tíu. Samkvæmt nýju jarðamati var Holt 45,57 hundruð að dýrleika og með hjáleigunum 175,9 hundruð.³

Árið 1650 lögfesti séra Þorsteinn Jónsson Holtskirkju tilteknar eignir í föstu og hlunnindum og virðast þær að mestu hinar sömu og tilgreindar eru í máldögunum. Landamerkjum er þar ekki lýst.⁴

Í vísitasíubók Brynjólfs biskups Sveinssonar er líklega elsta lýsing á landamerkjum Holts. Lýsingin er frá 1660. Í fyrstu er gerð grein fyrir eignum kirkjunnar í samræmi við eldri máldaga og öðrum eignum sem síðar komu til. Því næst segir:

Landamerki Stadarins að austann átölulaus er Merkis Gil, ur Gilinu og j Gardin sem fyrer nedann stendur, sem kalladur er Merkisgardur. Rædur sa Gardur sudur j Fiöromörkinn em er Hnukurinn á Midskálaegg sem vatna á vid Holtznup. Enn að vestan Þufan j Þurraskurdi átölulaus. Skal þar á Backanum takast Sióndeiling ur þ[eir]ri Pufu j vestur Átt og so j Narfahólma. Ur Narfaholma og j Rimahus. Enn á eystri Sídu ur ádursagðri Pufu á Backanum fyrer sunnann Þurraskurd var haldin Skári og hálf Skæri fyrer sunnann Stebbakot. Þaðann Siónlending [þ.e. sjónhending] tekin j Þufu þá er stóð fyrer ofann Steckar Tunid sem þá var frá Holtti. Hvör Þufa nu er burt sakir Vatnagáangs. Enn j stadinn samanlagdir fimm Steinar. Þaðan Sjónhending tekinn uppi Grettershaf á Fosshólum j Skálaheidi. Hafði þá Holtsá vissann Farveg og nær su Siónhending að sunnann j Grettershaf var kominn að Ánni. Átti þá Áin að ráða ur því jnn effter Dalnum. Þetta hefur borid Jón Sigurdsson hreppstiórnamadur under Eyafiöllum og Fridur Jónsdotter. Datum Vitnisburdarins Holti 24 Majj 1660.⁵

Tveimur árum eftir þennan vitnisburð var tekinn fyrir á alþingi ágreiningur milli Holtskirkju og Ásólfseskála um „vafaland“. Þrætulandinu er ekki lýst nánar enda taldist málið tæplega dómtækt því að samkvæmt forordningu Kristjáns konungs 3. var óheimilt að leggja göss kirkjunnar undir dóm nema með samþykki yfirvalda. Lögbingismennirnir töldu því rétt að vísa málinu til biskups og fógetans „til góðrar úrgreiðslu“ svo að unnt yrði að útkljá málið með friðsemi og kirkjan fengi þess að njóta sem henni bar, „með því og, að allvíða um þetta land er svo ástætt, að bændur þykjast stórum vanhaldnir, sem lönd á móti kirkjum og kongsjörðum eiga, ef ei fást kann, að þvilikar þræt-ur með lögum og dómi fyrir yfirvaldsins samþykki niður setjist, þá þess þar um leiða verður.“⁶

Árið 1676 dæmdi Gísli Magnússon sýslumaður og sex meðdómsmenn um óleyfilega brúkun skóga Holtsstaðar. Þar segir m.a.:

Innann þeirra takmarka sem Holtz Kyrkiu Mældagi, umm getur hvar uppa Syslu Madurenn og Döms Menn andsvöruðu að þeim sýnest ongvann Veigenn lýðanlegt þuilyk Brukun og oheimildar Adtekt heldur sækest til löglegra Secta, sem þar til hlyder.⁷

Jón biskup Vídalín minntist ekki á landamerki í vísitasíu sinni 1704 en gerði nákvæma grein fyrir eignum kirkjunnar, m.a. skógaritökum:

1 „Drivtömmr, som falder for Gaardens Land, tilhører Kirken her, ligesom Afretter og Skov-Itake“ (skjal nr. 3 (90)).

2 Skjal nr. 5 (44).

3 Skjal nr. 5 (45).

4 Skjal nr. 3 (74). Sbr. einnig skjal nr. 3 (75) (lögfesta séra Þorsteins Oddssonar 1741).

5 Skjal nr. 3 (35).

6 Skjal nr. 5 (75).

7 Skjal nr. 3 (80).

Epter Medkenningu Sr Sigurðar Einarssonar hvoria Presturinn Sr Jon Torfason frammlagde á Kirkian þessa Skóga og Itök, Völlur er liggja norður frá Næfurhollte, Lángafell so langt framm sem Skoge er vaxid austan til. Melfell er liggur í landnorður frá Næfurhollte, Skog hia Stapa:/ sem adur er umgeted/: svo langt sem Skoge er vaxed framm ad Utisaudagja og Skogur inn frá er kollud er Mariutunga sem liggur í millum Gilianna. Jtem tvær Skogar Topter hvora hia annar fyrir framan Falljökul, svo langt ofan sem Sliettan tekur vid. Jtem Skogartóptt í Langadal framanverdum, fyrir vestan í Dalnum inn ad Breckum ad Hlíðarenda Skogi og fram á Hálsin. Jtem Skóg í Rietta Felle. Jtem litla Skogartóptt fyrir jnnann Kýle, upp under Jökulinn og eru þessar Skogar nu sagder nærre eidder. Epter Dómj Nikulasar Biörnssonar geingnum 1578, er Erasmus Villaðsson var Stadarhalldare ad Breidabolstad, a Kirkian Godalands Afriett.¹

Séra Þorsteinn Oddsson tíundar einnig skógaritök og aðrar eignir Holtskirkju í lögfestu sinni 1741 en lýsir ekki landamerkjum. Það gerir hins vegar Ólafur Gíslason í vísitánu sinni 1752:

Þesse eru Stadares Landamerke; ad austann er Merkisgil, ur Gilenu og í Gardenn sem fyrir nedann stendur, sem kalladur er Merkisgardur, rædur sá Gardur sudur í Fiörumörkenn, sem er Hnukurenn á Midskala Egg, sem vaka á vid HolltsNup. Enn ad verstanverdu þufann í Þurraskurde átölulaus, skal þar á Backanum takast Sióndeiling ur þ[eir]re þufu í Vesturátt og so í Narfa Hólma, og í Rimahus. Enn á eystre Sýdu ádur sagdre þufu á Backanum f[yrer] sunnann Þurra Skurd er Skáre og Hálfskiare halldenn² f[yrer] sunnann Stebbakot. Þadann Siónehending tekenn í þufu Nockra, sem skal hafa staded fyrir ofann Steckiartuned, sem ádur var frá Hollte. Hvör þufa nu er burtu vegna Vatnagáangs. Jtem þ[eir]r 5. Steinar sem í hennar Stad lagder voru. Þadann Siónehending uppi Grettershaf á Fosshólum í Skálaheide, og þegar so er komed ad Hollts Á, rædur hun inn epter Dalnum. Framar á Kyrkiann Land allt med Siónum frá Steinamörkum vestur ad Sandamörkum, hvör Merke millum Sanda og Nya Bæar eru Sandlækur sem ádur hefur vered rennande, enn sýdann hann þraut hafe þad vered kallad Slýlækjar Mynne, þadann uppi gamla Steckiartuned á Söndum og Hrafna Biörg. Landamerke millum Vesturhollts, Efra Hollts og Holltsstadar, Sefpollur og í Skálarrimahus og í openn Flautahellir, hvör Skálarrimahus eru nu þau gömlu Rimhús köllud, og su þyfa Hæd sem stendur hier um freka 80 Fadma til utnordurs frá þeim nu bigda Rimhusa Bæ, og eiga sömu gömlu Rimahus ad vera Horn Mark Hollts Kyrkiu Landz so ad hun eige hvörki leingur vestur nie norður á þá Sýdu. Enn ur gömlu Rimahusum á Hollts Kyrkia med riettu sem ádur er geted Siónehending í ofannverdann Narfahólma, og adskilist so her med Hollts Kyrkiu og Austasta Skála Landeigner effter Dome Sysslumansens Þorsteins Magnussonar af Dato 3. Junii 1745. Fiörumörekn á vestare Sýduna eru austasta Hused sem þá var á Söndum og í lánga Setberg /: meinast ad Sandar hafe þá austar og ofar staded sem nu eru Fornu Sandar:Þesse Landamerke eru ut dreigenn af Mag. Brinjólfs Sveinssonar Visitatium 1641 og 1662. Jtem hiergreindum Dome Sysslumansens S' Þorsteins Magnussonar.³

Í maí 1755 var haldið dómþing til að skipta skógum í Langanesi sem umráðamenn Holts- og Stóradalskirkjur gerðu tilkall til auk umráðamanna Eyvindarhóla-, Steina- og Miðbæliskirkna og jarðanna Austastaskála, Stóru-Merkur og Eyvindarmúla. Í niðurstöðu dómsins segir m.a.:

Landþingsskrifarenn Seigr. Sigurdur Sigurdsson og prófastr Sra Sigurdr Jónsson begjerdu þvínærst ad skifte væru ámillum Hollts kirkju og Stóradals, skógnum í Langanese eptir sérhvörs átölulausum tilkallsriette, ikrafte af þeirra í höndum hafande máldögum og Documentum.

1 Skjal nr. 3 (38).

2 *haldenn* undirstrikað, líklega til tákns um yfirstrikun.

3 Skjal nr. 3 (42).

Nefnilega Hollts Kirkiu Helming Skógar í öllu Lánganesi. Enn Stóradal Þridiung Skógar í sama Nesi, svo hvör meige nióta sins útaf fyrir sig. Hvað og hérmed af Rjettinum sameginnl. eptir gjörða Athugan, Skodan og Ýfirreid, svol. gjörist – ad Holltskirkiu skiptist allur Skógur itakalaust frá Saudár – allt innad svokölludum Steinaskóge. – Enn allur Skógur þadann ifrá hvar Hollts Kirkju Skog sleppir allt inn og upp til Falljökuls skal tilheýra Stóradal ad frátekinne Múla Skridu – edur Breidu-Skridu, sem Múle hefur sér bevisad, samt Skálahól, sem Ásolfsskála er tilstadinn og Midbælskirkiu Skógarteigum, hvörir þo sosem annad Lánganes óvist og óskipt Skógarpláts áliktast meirenn til Helminga forgeingnir. Svo er og hérmed óspilltur allra þeirra Réttur er fleire Itök géta sér löglega bevisad, i firrgreindum efra og innra Helminge Langaness sem Stóradal er tileinkadur. – Enn ef Itökenn öll verda meire enn einn sjötte Partur alls Langaness þá hlítur þad eftir riettri Tiltölu ad uppinnast til Stóradals af Hollt Kyrkiuhluta og Helmingi.¹

Frá þessum tíma eru varðveittar nokkrar lögfestur þar sem landamerkjum Holts er lýst. Hin elsta þeirra er frá 1745:

Jeg Sigurdur Jonsson [prestur] logfeste hier effter skrifada Eign Holltskirkiu under Eiafiöllum Tun hennar og Eingiar Haga Vötn Reka og Skoga og allar Landsnitjar sem hun á og henne filgt hafa ad Fornu og Nýu. Heimalandeign Kirkiunnar i þesse tiltekinn Landamerke, ad austann i Merkisgil, ur Gilenu i Gardenn sem þar firir nedann stendur og kalladur Merkegardur, enn ad vestann ur Sefpolle i Rimahus, nu köllud, effter þvj sem eg heire af her innlendum Mönnum þau fornu Rimahus, ur Rimahusum i ofannverdann Narfahoolma, enn úr Narfaholma þangad sem þufann stod á Arbackanum vid Þuraskurd. Þadann Skare og Halfskiærie firir sunnan Stebbakot, so i þ[úfuna]² firir ofann Steckiargrund, þadann Sionhending i Grettirshaf a Fosshoolum á su Sionhending ad rada ad Ánne. Enn Áenn ur þvj inn effter Dalnum, firibýd eg hvörium Manne adurskrifad Holltskirkiuland jnnann tiltekinna Tak Marka sier nita, slá, beita, skera, edur nockra ologlega Brukun i ad hafa under þær Sekter sem Lög ákveda, nema mitt se Lof edur Leife. Under somu Grein lögfeste eg greindrar Holltskirkiu Jarðer, Vesturhollt, Niabæ, her innann Soknar og halft Svarbæle ligðjande i Steina Kirkiusokn til ydstu Merkia þejrra er adrar [nær?] liggjande Jarðer i móte eiga. Til Merkis [mitt] underskrifad nafn ad Hollte D. 15 Maii [1745] Sigurdur Jo[nsson].

Hier firer framan skrifud Lögfesta var vpplesenn vid Holtskyrkiu öllu Soknarfolke áheyrande þann 4 Sunnudag epter Páska Anno 1745. Þad vitnum vier vnderskrifader

Gunnar Eýnarsson Þorlakur Gudmundsson.³

Ári síðar gaf séra Sigurður Jónsson út aðra lögfestu um eignir og ítök Holtskirkju:

Eg Sigurdur Jons Son Prestur ad Holtz Stad logfeste hier j Dag effter skrifada Eign Holtz Kjrkiu under Eigjafiöllum, Tun hennar og Eingiar, Haga, Vötn, Fiörur, Reka og Skóg[a] og allar Landznitjar sem hún á og henne filgt hafa ad fornu og Nýu. Heima Landeign Kirkiunnar j þesse til tekenn Landa Merke: Ad austann j Merkesgil úr Gilenu j Gardenn sem þar fyrer nedann stendur og kalladur er Merkez Gard[ur]. [E]nn ad vestann úr Sefpolle j Ryma Hús so ad Flauta Heller bere j þ[a]u, úr Rima Húsum j ofann verdann Narva Hólma, [e]nn úr Narva Hólma þangad sem þufann stód á Arbackanum vid Þurra Skurd. Þadann Skære og Half Skiære fyrer sunnan Stebba Kot j Þúfuna fyrer ofann Steckiar

1 Skjal nr. 3 (87).

2 Hér og annars staðar þar sem hornklofi er hefur rifnað úr handriti.

3 Skjal nr. 3 (76).

Grund, þadan Sjó[n]hending j Gretters Haf á Foss Hólum, á sú Sioonhending ad ráda ad Anne, enn Áenn úr því jnnepter Dalnum. En þesse eru þau Skógar Platz og Jtök sem Holltz Kirkia á effter Mál-daganumm: Langa Nes halft og Grauta med Útvöxtum siö Skógarteigar j Þórs Mörk, j Staung Gamla Nautur, Gatna Skógur, Lofftznautur, Lækjar Skógur og Túngur jnn j Gil fra Höfða Skóge tveir á Aks-stöðum, Saudungs Nes allt m[ed] Utvögstum öllum under Saudungs Hömrum og Sa[u]dungs [Ha]mara, Nauta Afriett fra Holte og Út Löndum j Langa [Ne]s, Útvögstu halfa fyrer öllu Langa Nese, Hundrad Lamba [Afri]jett j Lambafelle...Thil Merkez er mitt underskrifad Nafn ad Holte þann 12 Maij Anno 1746 Sigurdur Jonsson.

Framann og ofannskrifud Lögfesta var upplesenn fyrir Riettenuum a Hollts Manntalsþyngje Dag 12ta Maj 1746 Testera Thorsteirn Magnusson Magnus Brandsson Jon Jsleifz Son.¹

Á næstu árum (þ.e. 1749, 1751 og 1757) komu fleiri lögfestur frá séra Sigurði Jónssyni. Allar eru þær töluvert skertar í handriti en af því sem séð verður ber þeim saman við lögfestuna frá 1746.²

Lögfesta séra Árna Sigurðssonar í Holti 23. maí 1801 virðist hafa það helst umfram eldri lögfestur að lýst er af meiri nákvæmni en áður hvar eign kirkjunnar í Langanesi var og einnig skógar-teigarnir í Þórsmörk:

hálf Langanes að framanverðu inn þangað, sem kallast Steinalágar eður Steinaskógar; Sauðhungsnes alt undir Sauðhungs hömrum og Sauðhungs hamra; sjö skógar-teiga á Þórsmörk: Gamalnaut, Gatnaskóg og Loptsnaut, sem mér hefir verið hermt eptir eldri mönnum, að væri skógarplázin á mörkinni, Litliendi og Stóriendi svokallað, Lækjarskóg, sem nú kallast að sögn manna Hamraskógar, og Tungur inn í gil frá Höfðaskógi.³

Brynjólfur Sívertsen, prestur í Holti, lögfesti eignir Holtskirkju 17. maí 1825 og lýsti um leið þá landamerkjum jarðarinnar:

Landamerke ad austann, effter Forneskiu, í Merkegil, ur Gilenu í Gardenn sem þar fyrer nedannstendur, og kalladur er Merkesgardur. Enn ad vestann ur Sefpolle í Rimahús (væntannlega þaug gömlu) so ad Flautahellir bere í þaug ur Rimhusum í Narfhólma. Enn úr Narfhólma í Þúfuna vid Þurra Skurd, þadann Skára og Hálfskjære fyrer sunnann Stebbakot. So í Þufuna fyrer ofann Steckiargrund. Þadann Siönhending í Grettishaf á Fosshólum.⁴

Síðar í lögfestunni gerir presturinn grein fyrir skógarlöndum kirkjunnar með merkjum:

Á Þórsmörk ad vestann, frá því komed er uppa HúsadalsBruner vestur ad Fliótenu, og so langt inneffter, þangad til Þröngá rennur ofann í það, so langt med henne, þangad til kemur Tinfiáll[a?]gil. Ad austann fyrer framann Svýnatúngur, og þettad allt Pláts upp under Hamre þeim meigenn so langt Skógur vex. – Austann á mote Mörkenne frá Lángadal eður Höfða Skóge, allan Skóg upp og nidur allt ad Gilinu fyrer innan Staung. – Hier ad auke hálf Langanes ad framannverdu inni Steinalágum sokölludum, item Sauðhungs-nes undir Saudungs Hömrum, og Sauðhúngs Hamra í fylge af Areydar Dóme Sislumanns sal[ug]a Th. Magnussonar, gengnum þann 24da Maii 1755. – Hvert miked eður lited

1 Skjal nr. 3 (76).

2 Skjal nr. 3 (76). Sbr. skjal nr. 3 (81) sem er lögfesta Sigurðar Jónssonar fyrir Þórsmerkurskógum 1772 og skjal nr. 3 (112) sem er úr dóma- og þingabók 1787-1792 en þar er þess getið að upplesin hafi verið „Lögfesta fyrer Skogar Eign og Itökum á Þórsmörk Holts Kyrkiu tilheirande frá Profastenum Sr. Paule Sigurssyni í Holte“.

3 Skjal nr. 3 (77).

4 Skjal nr. 3 (78).

Skógarland, sem allt þetta á nærverande Timum hefur innehalda, jeg her med lögfeste Kyrkiunne í Holte, tilheyrande, og lyse í Vernd og Forsvare Heydarlegs Sæmdamans Mr. Sæmundar Ögmundssonar á Eivindarholte, á Móte öllu Skógar Ráne og Hnuple, effter minne skriflegre Bón, og Begære til hans, samt annare Yfervalldsens Tilskyckun til ad frid[a] þessa sem adra Skogastade á Þorsmörk edur annarstadar effter sem orded getur. – Fyrerbiódande því hverium sem einum þesse hernefnd Skógarplats, hvad litel Ló sem vera kann, innann tiltekinna Takmarka, ad yrkia, brúka, edur nockra ólejfelega Höndlun í ad hafa, under þær Sekter sem Lögenn, Amts Urskúrdur af 7da Jan. 1818 og Sislunnar Yfervalld ad eg heire sagt á næstlidnu Sumre herumm greinelega áqveda. ... Item lögfeste eg ad Lokum: Holtstadar Jök og allra Útlanda, nefnilega Naut-Afrétt í öllu Lánganesi. Eg lise og þá Gripe í Laganna Krapte, og Kóngl.ar Forordningar af 5ta April 1749 fridhelga, sem eg þángad læt færa, og eg vid hlutadegande næstu Bæa Landeigendur vil koma mér samann umm.¹

Skógarítök Holtskirkju urðu síðar á öldinni tilefni deilna, einkum eftir að lögfesta séra Björns Þorvaldssonar, prests í Holti, hafði verið lesin upp á manntalsþingi að Kirkjulæk 18. maí 1867. Þar lögfesti hann, með skirskotun í máldaga, vísitásiur og fjölda af eldri lögfestum, eftirtalдар eignir:

Sjö skógar teigar í Þorsmörk í Stöng, gamla Nautur, gatnaskógur, Loptsnautur, Lækjarskógur og Tungur inni gil frá Höfða skógi, sem einnig í sumum seinni tíða lögfestum eru nefnd: „Hamar-skógar, Litli-endi og Stóri-endi, Stöng og Stangar-háls, að Gilinu fyrir innan Stöng.“ Lika svonefndar „Svínatungur“. Lögfesti eg til þessara ummerkja, að sunnan og vestan frá Krossá í vestanverðan Langadal, í götuna (hjá Skugga), sem liggur norður í Húsadal, og svo ofaneptir henni, að múlanum fyrir framan húsatættunarnar, – þaðan beint vestur í götuna, sem liggur norður við brekkuna í Húsadalsmynni vestur á aurinn, og norður að Markarfljóti, svo ræður fljótsgilið inneptir, þar til Þröngá fellur í það, úr því ræður hún, inni svokallað Rjúpnafellsgil, þá skal úr því ofanverðu taka sjónhendng suður í gilið fyrir innan Stöng (sem kallað er „Góðagil“) í það ofanvert, lækurinn, sem í því rennur ræður ofanað Kro[ssá] svo frá nefndu gili sunnaní Mörkinni allt vestur að Langadal, allt það plás neðan frá Krossá og uppundir hamra, svo langt sem byrkiskógur vex.²

Þessari lögfestu andmæltu bændur í Fljótshlíðarhreppi 28. maí sama ár. Þeir sökuðu prófastinn um að eigna sér eða kirkjunni „mestan hluta þess nýgræðu skógar, sem sprottið hefir á framanverðri Þorsmörk í næstliðin 40 ár, síðan skógarrætur þar voru fríðaðar, sem þá voru óeyddar“. Síðan vitnuðu þeir í vísitásiu Jóns biskups Árnasonar yfir Holtskirkju en þar hefðu bæði presturinn og nærstaddir sóknarmenn fullyrt að skógarteigar þeir sem kirkjunni tilheyrðu væru sumir eyddir með öllu en um suma vissu menn ekki hvar legið hefðu. Þá hafi enn verið skógur á framanverðri Þorsmörk en nyrðri og efri hluti hennar hafi verið orðinn skóglaus að mestu. Enginn þeirra presta, sem sátu í Holti, hefði eignað kirkjunni skóg á framanverðri Þorsmörk, utan skógarteiginn Stöng, fyrr en Sigurður Jónsson prófastur fór að gera slíkar kröfur „á seinni hluta næstliðinnar aldar“.³

Í matsskýrslum Holtsprestakalls er einnig að finna lýsingar á eignum og hlunnindum kirkjunnar. Í skýrslu 1839 er svipuð lýsing á skógum kirkjunnar og áður hefur komið fram. Til nýjunga má telja að nefndur er Steinaskógur sem réttur kirkjunnar náði til:

Ennframar á Kirkjann Saudúngsnes allt med útvöxtum öllum undir Saudúngshömrum og Saudúngshamar og Helming Skógar í öllu Lánganesi, edur allann Skóg itakslaust frá Saudár allt innad svoköllum Steinaskógi eptir Dóme af 24a Maii 1755.⁴

1 Skjal nr. 3 (78).

2 Skjal nr. 3 (98).

3 Skjal nr. 3 (83, 99).

4 Skjal nr. 3 (116).

Um afrétt jarðarinnar segir í sömu skýrslu:

Afrétt: á Staurinn fyrir Naut í Lánganesi og Útvöxtu hálfu fyrir öllu Lánganesi - sömuleiðis 1° [hundraðs] Lamba Afrétt í Lambafelli, sem eg ecki veit hvar er, og 40 Lambgimbra Beit í Hrúthólma og Stóðhrossabeit Vetur og Sumar fyrir utann Sandlæk, sem eg heldur ecki veit hvar er og sem eg held ad Stadarhaldarar hefi í lánngann Tima ei hagnýtt sér. Þó finn eg allt þetta lögfest, enn ecki samt firri enn 1746 og svo þessi eptirfylgiande Ár 1748, 1751, 1752, enn svo ecki úr því firri enn 1802, þá finn eg adeins það seinasta af þessu lögfest, nefnilega Stóðhrossabeitina, enn svo ecki framar – og ecki hefi eg ennþá gétad uppspurt neitt þessu til upplýsingar. – Saudahöfn fyrir 30 Saude á Staurinn ogsvo í Vesturholt; sem í lánngann Tima heldur ecki hefur verid notad og líklega ecki verdur, þar Jördinn er fremur ordinn hagaþraung.

Af Lánganesi hefur nú Gagnid verid misjafnt vegna Stórumerkurmannna, sem ydulega hafa amast vid Pening, sem þángad hefur verid rekinn, svosem géngi hann þaðann yfir Engiar þeirra og Slægiulönd, enn engann hefi eg vitad neita þessu Hollts-Itake.¹

Í skýrslu um tekjur og útgjöld Holtsprestakalls 1849-1853 eru þau hlunnindi og ítök, sem fylgt höfðu prestakallinu, talin að mestu úr gildi fallin. Skógar allir í Langanesi voru gjöreyddir þegar um aldamótin bæði af mannavöldum og vatnagangi. Enn standi þó eftir þrjár skógarteigar, Stóriendi, Litliendi og Stöng með Stangarhálsi.² Þessa skóga nýtti presturinn sjálfur samkvæmt skýrslu yfir tímabilið 1862-1867. Í sérstökum dálki um tekjur af „ískildum ítökum og hlynnindum sem prestakallinu fylgja eptir máldögum“ kemur fram að ónotað hafi verið „Hundrað lamba afrjett í Lambafell, 40 gimbra beit í Vesturholt; Stóðhrossahöfn fyrir utan Sandlæk; Skógur í Langanes og Sauðungshörmur; Sjö Skógarteigar í Þórsmörk“.³ Í fasteignamati 1916 er ekkert minnst á afréttinn heldur einungis sagt að beitalandið sé „lítið annað en engjar“.⁴

Áður var þess getið að sennilega væri elsta landamerkjalyfing Holtsjarðar í vísitásiubók Brynjólfs biskups Sveinssonar 1660. Frá því sama ári er til vitnisburður um landamerki Holts og Austastakála (Ásólfsskála).⁵ Fleiri landamerkjalyfingar, ýmist sem vitnisburðir eða lögfestur, eru varðveittar frá 17. og 18. öld, í uppskrift Magnúsar Jónssonar, prests í Holti 1837-1846. Virðist flest samhljóða því sem hér hefur áður komið fram.⁶ Árið 1850 fór fram áreið á landamerki Holts og Ásólfsskála og er hún að meginhluta birt í kafla 5.12. (um Ásólfsskála).

Landamerkjabréf Holts var undirritað 10. maí 1890 og er sem hér segir:

Landamerkjaskrá fyrir prestsetrið Holt undir Eyjafjöllum ásamt hjáleigunum: Hellnahól, Brennu, Efstakoti, Efstu-Grund, Mið-Grund, Syðstu-Grund, og kyrkjujörðunum: Varmahlíð, Ormskoti, Vallatúni, Gerðakoti og Indriðakoti.

Að austan, milli Holtslands og Steinalands, er markalínan úr marki milli Holtsfjöru og Steinafjöru, sem er þar sem litli hnúkurinn uppi yfir Miðskálaegg ber við Holtsnúp [sjónhending yfir Holtsós]⁷ í

1 Skjal nr. 3 (116).

2 Skjal nr. 3 (119).

3 Skjal nr. 3 (124).

4 Skjal nr. 3 (89).

5 Sbr. skjal nr. 3 (87).

6 Sbr. skjal nr. 3 (87).

7 Orð í hornklofa viðbót milli lína.

neðri enda merkigaráðsins milli Varmahlíðar og Steina, svo ræður merkigaráðurinn og úr efri enda hans er markalínan bein stefna í svo nefnt merkigil; síðan ræður gilið upp á fjallsbrún; þaðan er markalínan beint sunnarlega í Þvertungnagil, sem skilur Þvertungur og Steinatungur; síðan ræður gilið inn í jökul milli Holts og Núpakots.

Að vestan, milli Holtslands og Vesturholtslands, er markalínan frá sjó beint í vörðu í gljábökkunum í þá stefnu, að fjárhúsin á Rimhól vestan við Rimhús beri í Flautahelli, sem er skúti í hömrnunum vestan við Írá, síðan sama stefna í vörðu, þar sem landnorðurhorn Vesturholtlands og landsuðurhorn Efriholtlands koma saman við Holtsland; þaðan enn sama stefna allt norður að áðurnefndum fjárhúsum á Rimhól. Úr þessum fjárhúsum er markalínan milli Holtslands og Ásólfskálalands í vörðu á vestari bakka Rimhúsaáls, þar sem, baka til að sjá, fjárhúsin á Rimhól bera í svonefndan Nónstein, sem er í brekkunum vestan við Núpstúnin. Úr þeirri vörðu er markið bein lína sunnanvert við svonefndan Stebbakotshól í stóra steina fyrir ofan Efstu-Grund; þaðan sjónhending í Grettishaf í Fosshólum, og ræður sú sjónhending allt upp að brekku; síðan er markið inn með brekkunni allt í Holtsá; svo ræður áin inn í jökul.

Fyrir Holtslandi austast liggur Holtsfjara innan þessara marka: að austan á litli hnúkurinn upp yfir Miðskálaegg að bera við Holtsnúp; að vestan á Björnskot að bera í útidyr suðurbæjarins í Yttaskála. Holt á Vesturholtafjöru, og eru mörk hennar: að vestan á vestasta húsið í Efriholtum að bera í Kálfhamar, sem er klettur austan við túnið í Hvammi; að austan á hæsti tindurinn á Hafurshól að bera við austurhornið á heygardinum á Vesturholtum.

Einnig á Holt Nýjabæjarfjöru, og eru mörk hennar: að austan á vestasta húsið í Lambhúshól að bera í Kálfhamar; að vestan á vestasta húsið á bæjarröðinni á Fornusöndum að bera í Setberg, sem er neðsta klöppin á Seljalandsmúla.

Enn fremur á Holt $\frac{1}{3}$ alls reka á Maríufjöru, sem liggur fyrir Bakkalandi í Austur-Landeyjum, og eru mörk þeirrar fjöru: að austan elding milli austureyja og Urðartanga; að vestan Hábarð á Elliðaey og Bunki á Bjarnarey jafnt að vestan.

Holti fylgir skógur á Þórsmörk; 7 skógarteigar: Í Stöng Gamlanautur og Loptnautur, Lækjarskógur og Gatnaskógur og Tungur inn í gil frá Höfðaskógi, og 2 á Ákstöðum. Og sömuleiðis Sauðungsnes allt með útvöxtum öllum undir Sauðungshömrum og Sauðungshamrar og helmingr skógar í öllu Langanesi.

Önnur ítök, sem nefnd eru í máldögum og lögfestum Holts, hafa svo hundruðum ára skiftir ekki verið notuð, og um flest þeirra er svo, að enginn núlifandi manna veit hvar þau hafa verið, og eru þau því ekki talin upp í þessari landamerkjaskrá.

Afréttarlandið Almenna á Holt hlutfallslega við aðrar jarðir, sem þá eiga líka. Og sömuleiðis á Holt afrétt fyrir naut á Langanesi og útvöxtu hálfu fyrir öllu Langanesi.

Fyrir Holtslandi vestan við Holtsfjöru eiga Ásólfskáli og Miðskáli sívalan reka og hvali að undanskildu leiguliðagagni.

Holti undir Eyjafjöllum 10. maí 1890

Kjartan Einarsson prestur í Holtsprestakalli

Landamerkjaskrá þessa samþykkja:

Fyrir Steina: Þ. Bjarnarson Jón Hjörleifsson Þuríður Bjarnardóttir M. Jónsson

Fyrir ¹/₃ Ásólfskála: Ketill Eyólfsson

Fyrir Skálakot: Jón Einarsson Guðmundur Jónsson

Fyrir Moldgnúp: Grímur Guðmundsson

Fyrir Björnskot: Snorri Jónsson Eýúlfur Kjetilsson

Fyrir Rimhús: Jón Guðmundsson.¹

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Kverkarhelli 23. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Eins og áður hefur komið fram voru 11 hjáleigur frá Holti á tímum Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Efstagrund (áður Stekkjargrund og Efrigrund) og Miðgrund (áður Syðrigrund og Borgargrund) eru enn í byggð, Efstagrund í eigu kirkjujarðasjóðs en Miðgrund í einka-eigu.² Af eignarjörðum Holtskirkju, sem einnig er getið í Jarðabókinni, er enn búið í Nýjabæ, Varmahlíð og Ormskoti. Varmahlíð var seld úr Holtstorfunni með ráðherrabréfi, dags. 2. september 1925, og fóru landskipti fram 1948.³ Við landskiptin fékk Varmahlíð allt land austan Holtsár.⁴ Holt er hins vegar eign ríkissjóðs.⁵

5.14. Núpakot

Núpakot er í heimildum frá miðöldum nefnt Gnúpar. Í máldaga kirkjunnar í Steinum, sem talinn er frá fyrsta þriðjungi 14. aldar⁶, standa þessi orð: „Mikals kirkia j steinum æ land at gnupum.“⁷ Sama yfirlýsing er í máldaga frá því um 1500⁸ og 1553.⁹ Núpakot er talið 26 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 en 12 hundruð 1695 í samræmi við fornt jarðamat. Jörðin var þá í eigu kirkjunnar að Steinum sem var bændakirkja.¹⁰ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er dýrleiki Núpakots kominn niður í 10 hundruð.¹¹ Þá var tvíbylí á jörðinni og hún illa farin af skriðum og blástri („fjallhagar að miklu leyti eyddir af skriðum og blástri“).¹² Í jarðamati 1802 er dýrleikinn

1 Skjal nr. 3 (27).

2 Skjöl nr. 5 (168, 201) (Efstagrund) og skjöl nr. 5 (173, 203) (Miðgrund). Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 136-138. Syðstagrund, vestan við Miðgrund (Syðrigrund), var byggð 1817 og er eign ríkissjóðs Íslands (skjöl nr. 5 (189, 202), *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 140).

3 Skjöl nr. 3 (153) og 1 (20).

4 Skjal nr. 1 (20).

5 Skjöl nr. 5 (171, 209). Hjá Fasteignamati ríkisins er prestssetrasjóður skráður „umráðandi“ jarðarinnar Holts (skjal nr. 5 (301)).

6 Útgefandi 2. b. Fornbréfasafns tímasetur hann við árið 1332.

7 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 680.

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 39. Útgefandinn telur máldagann vera frá tímabilinu 1491-1518.

9 *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 39. *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 647. Í síðari máldaganum er jörðin nefnd Núpur (ekki Gnúpar): „Kirkiann j Steinum æ land að Nupi.“

10 Björn Lárusson 1967, s. 88.

11 Sbr. einnig skjal nr. 5 (64) (sjötti hluti Núpakots talinn 1 hundrað og 80 álnir að dýrleika í eignayfirlýsingu 1703) og skjal nr. 5 (115) (Núpakot talið 10 hundruð í gjafabréfi 1762).

12 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 51-52.

hinn sami og í Jarðabók Árna og Páls, þ.e. 10 hundruð, en er aftur kominn í 12 hundruð í Jarðatali Johnsens 1847.¹ Í Nýrri jarðabók 1861 er Núpakot metið á 15,9 hundruð.²

Elsta landamerkjalyfing Núpakots mun vera í lögfestu 1866:

Hérmeð lögfesti eg í dag undirskrifaður fjárhaldsmaður Steinakirkju, og meðeigandi í Steinakirkju-jarðeign, jörðina Núpakot liggjandi í Steinakirkjusókn og í Eyjafjallahrepp innan Rangárvallasýslu, með öllum gögnum og gjæðum til lands og vatns, eignum, ítökum og hlunnindum, sem þessar«i» jörð, með réttu fylgt hafa og fylgja eiga, eftir því, sem bæði gamlir og nýir, ráðvandra manna vitnisburðir ávísa, lögfesti eg tún og engjar, holt og haga, vötn og veiðistaði, til þeirra ummerkja, sem eg hértílf nefni. -

Fyrst úr ofanverðu gilinu, sem er fyrir austan Steinatungur og svo ofan eptir því, og svo gilinu, sem aðskilur hálsana og fellid, svo úr neðanverðu því gili, beina stefnu vestan við Lambafells-fjall þangað til að saman ber báða enda túnmarrústarinnar, og svo beina stefnu í efri enda áður nefndrar túnmarrústar, til hins neðri, og svo sömu stefnu þangað til að þúfan, sem skilur Leyrna- og Berjanesland, er að sjá í Holtskirkju-gafl, þaðan beina stefnu í þá þúfu, úr þeirri þúfu beina stefnu í Gjából, úr því beina stefnu austan við Skálir, inni þvertungna gil, og ræður það gil svo, þangað til ofanvert við Steina tungur, og þaðan beina stefnu ofan vert í gilið, sem er austan við Steinatungur. Svo líka lögfesti eg hérmeð Núpakotsteig, sem er engja ítak, er liggur að öllu undir hið áminnsta Núpakot, fyrirbjóðandi hverjum, sem einum, bæði meiri háttar og minni að brúka eður beita, eður nokkra gagnsemd af að hafa, nema leyfi sé áður þartil fengið; þessu samkvæmt skal þessi lögfesta standa, undir frekustu landnámssektir og skaðabætur, greindu landi til friðhelgis um næstu 12. mánuði, en fyrir máldaga téðrar jarðar, upp síðan, svo lengi henni ekki er með löggildum sönnunum hrundið fyrir sáttanefnd eða með vitnaleiðslu og dómi. Skyldi mót von minni nokkur hér í móti gjöra lögfesti eg áðurnefnt land, að lögfullu og orðfullu og lögmáli réttu.

Framanskriðri lögfestu til merkis og en«n» meiri réttar, er mitt nafn og hjásett signet.

Drangshlíð þann 4da Júní 1866

B. Jónsson L.S.³

Lögfesta þessi var lesin upp og bókuð fyrir manntalsþingsrétti að Steinahelli 5. júní sama ár og innfærð í kaup- og veðmálalabók Rangárvallasýslu. Á eftir lögfestunni í sama skjali er þessi athugasemd:

Athugasemd:

Lögfesta þessi var fyrir manntalsþingsréttinum [5. júní 1866] mótmælt, af ábúanda á Steinum bóndanum Einari Einarssyni, að því leyti hinar svonefndu Steinatungur væru tilgreindar innan lögfestu marka, og sömuleiðis af hreppstjóra Jóni Hjörleifssyni, hvað jörðina Svaðbæli snerti, án þess að tilgreina af hverju; ábúandinn á Núpakoti Þorvaldur Björnsson, gagn mótmælti, þeim gjörðu mótmælum. - En«n» fremur mótmæltu bændurnir: Sæmundur Jónsson á Steinum og Tómas Sigurðsson á Varmahlíð, þeim tilgreindu lögfestu merkjum, á móts við nágranna jörðina Hlíð, fyrnefndi fyrir hönd bónda Páls Sigurðssonar á Árkvörn, síðar nefndi fyrir eigin hönd.

1 Skjöl nr. 3 (90) og 5 (44).

2 Skjal nr. 5 (45).

3 Skjal nr. 3 (97).

Þannig samkvæmt þingbókinni

Vottar

H.E. Johnsson¹

Eins og fram kemur í athugasemdinni var lögfestunni mótmælt og tókst ekki að ná sáttum fyrr en tíu árum síðar. Á sáttafund, sem haldinn var að Núpakoti 31. október 1876, var komist að svofelldu samkomulagi:

Eftir að málið var á ýmsa vegu rætt af sáttanefndinni... varð að sátt og samkomulagi milli allra hlutaðeigenda að landamerki og landamerkjastefnur milli jarðanna Svaðbælis og Lambafells skuli vera þannig fast sett:

Úr svonefndri Steinkjerlingu, sem þeir viðurkjenna að sje rjett haldið og brúkað hornmark fjöggra jarða nefnil. Yztabælis, Leyrna, Svaðbælis og Lambafells, bein stefna eða sjónhending í austur landnorður framanhalt við háhnúkin [að ofanverðu]² á hæsta fjallinu sem er að sjá, frá áður nefndri Steinkjerlingu, innanhalt fyrir ofan Selkot, þar til komnir eru fjögur hundruð, týræð, og þrjá týu og sex faðmar frá greindri Steinkjerlingu, mældir þrjár álnir danskar í hvörjum faðmi, og svo þaðan aptur uppávið beina sjónhending í neðsta og stætza fossin sem er austan megin í Svaðbælisheiði vestanhalt við merkigil að neðan verðu og ræður sú stefna alt þangað til að kjemur í lækinn sem rennur framúr merkigili að neðanverðu og síðan ræður merkigil upp í jökul.³

Aðild að þessu samkomulagi áttu Þorvaldur Björnsson í Núpakoti, Guðmundur Gíslason á Seljavöllum, Sigríður Árnadóttir á Efrimörk, Einar Einarsson á Steinum og Jón Jónsson á Lambafelli.

Landamerkjabréf Núpakots var undirritað 1. mars 1887 og er á þessa leið:

Landamerki jarðarinnar Núpakots í A-Eyjafjallahreppi 12 hundruð að fornu mati, en 15,9 hundruð að nýju mati samkvæmt jarðabókinni frá 1861.

Steinn er nefndur ýmist Grásteinn eða Slóðasteinn. Liggur hann norðanvert við sýsluvegin og norður frá austurenda á garðinum, sem liggur sunnan megin sýsluvegarins og hefir sá garður verið gjörður frá Hlíð austur með veginum. Úr steini þessum liggur markalínan sjónhending upp í Hamarsnefið eða hinn svonefnda Gjáþólsklett, sem er neðst í hömrinum vestan við svo nefnt Gjáþól og það sömu stefnu upp á fjallið og svo beygist línan í austur á við meðfram fjallsbrúninni að ofan austur á Faxa, og svo þaðan norður eftir efri brúninni norður eftir svo nefndum Leynir vestan við svo nefndar Skálir, og svo úr norðanverðum Leynir beina stefnu sunnanlega í Þvertungnagil og ræður svo það gil til jökuls. Ræður svo jökullinn í austur í gilið sem liggur austanmegin með Steinatungum. Ræður svo áin í gilið fram í gilmyggi og svo liggja mörk þaðan allt af fram með dalbrekkunni, þangað til kemur í lækinn, sem rennur fram með þeim, þá ræður lækurinn þangað til kemur í nyrðri enda túnmarkrústarinnar, sem er á millum Núpakots- og Svaðbælis-túna; þaðan ræður rústin sem langt suður sem hún nær og frá suðurenda hennar sjónhending í upphaflega nefndan stein.

1 Skjal nr. 3 (97).

2 Orðum í hornklofa bætt við milli lína.

3 Skjal nr. 3 (110).

Slægju ítak, svo nefndan Núpakotsteig, á jörð þessi austast í landi jarðarinnar Steina, sunnan og austanvert við Steina tún.

Ritað að Núpakoti 1. mars 1887

Þ. Bjarnarson	Jón Hjörleifsson	Anna Helgadóttir	G. Jónsson
Margrét Eiríksdóttir	Benedikt Magnússon	Kjartan Einarsson	
Sigríður Björnsdóttir	K. Jónsson	Kort Hjörleifsson	Sk. Árnason
Þ. Bjarnardóttir	K. Guðmundsson	Jón Brandsson	

Eigandi að 5e f.m. [forn mat] úr jörðinni Hlíð, samþykkir ofangreind landamerki að því er Hlíðinni viðkemur.

Kyrkjubæ vestri 18. janúar 1889

Þuríður Þórðardóttir (handsalað)¹

Landamerkjabréfið var uppleið og bókað á manntalsþingi að Steinhelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Enda þótt ekki séu bókaðar neinar athugasemdir við landamerkjabréfið virðist sem ekki hafi verið full sátt um merki jarðarinnar Núpakots. Árið 1968 var felldur gerðardómur í ágreiningsmáli um landamerki milli jarðanna Hlíðar, Þorvaldseyrar og Núpakots í Austur Eyjafjallahreppi (Gerðardómur. Mál nr. 15/1968, 29. júní 1968):

Sátt:

Aðiljar þeir Sigurjón Sigurgeirsson, Sigurbergur Sigurgeirsson, Eggert Ólafsson og Þorvarður Sigurjónsson f.h. Guðlaugar Guðjónsdóttur samþykkja landamerki á hinu umdeilda landsvæði þannig:

Frá fjögurra landa mörkum (þ.e. milli jarðanna Leirna, Hlíðar, Berjanes og Þorvaldseyrar) beina línu í blágrýtisstein, sem liggur nær fellt miðja vegu milli hinna umdeildu steina. Í þennan stein eru klappaðir stafirnir L.M.

Síðan verði mörk milli Hlíðar og Núpakots frá þessum merkjasteini beina línu í munna svonefndrar Gjábólsgjár. Þaðan eru mörkin mili þeirra tveggja jarða svo sem landamerkjabréf jarðanna segja fyrir um.

Til staðfestingar sáttargerðinni:

Sigurjón Sigurgeirsson Eggert Ólafsson

¹ Skjal nr. 3 (1). Ekki kemur fram fyrir hvaða jarðir landamerkjabréfið er undirritað en af öðrum heimildum má ætla að Þ. (Þorvaldur) Bjarnason hafi verið fyrir Núpakot og einnig Þorvaldseyri, Jón Hjörleifsson (hrepstjóri, Eystri-Skógum) fyrir Svadbæli, Kort Hjörleifsson fyrir Berjaneskot og Þ. Bjarnardóttir fyrir Drangshlíð. K. Jónsson er sennilega séra Kjartan Jónsson, Ytri-Skógum, Sk. (Skæringur) Árnason hrepstjóri, Skarðshlíð og K. Guðmundsson ábúandi í Drangshlíð (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 75, 87 og skjal nr. 3 (17)). Hér hefur einnig verið stuðst við Sóknarmannatal Eyvindarhóla í Þjóðskjalasafni).

Þorvarður Sigurjónsson

Sigurbergur Sigurjónsson

Gerðardómi er hérmeð lokið

Björn Fr. Björnsson

Ólafur Jóhannesson

Sveinbjörn Jónsson¹

Núpakot var, eins og áður greinir, eign Steinakirkju en var komið í einkaeigu þegar fasteignamat var gert 1916.²

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Núpakot verið fram-selt á venjubundinn hátt og veðsett.³

5.15. Þorvaldseyri (áður Svaðbæli/Svartbæli)

Svartbælis (Svartsbælis) er getið í bréfi 1499 en þar vitna tveir prestar um það að Árni bóndi Guðmundsson hafi gefið kirkjunni í Holti undir Eyjafjöllum hálfja jörðina „suartzbæli“ sér og konu sinni til sáluhjálpar en með því skilyrði að preststiund og kirkjutíund skyldi greiðast til kirkjunnar í Steinum.⁴ Hálfu Svartbæli er eftir það talið með eignum Holtskirkju í máldaga hennar.⁵

Svartbæli er metið á 60 hundruð í jarðabók 1686 en 40 hundruð í jarðabók 1695 í samræmi við fornt mat.⁶ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er jörðin einnig nefnd Svartbæli, 40 hundruð að dýrleika. Ábúendur voru þá þrír. Svartbælisá (Svaðbælisá) spillti túnnum, engjum og høgum og var talið vandséð að jörðin gæti lengi haldist í byggingu.⁷ Dýrleiki jarðarinnar er óbreyttur í jarðamati 1802 og í Jarðatali Johnsens 1847 og jörðin skiptist eins og áður milli kirkjunnar í Holti og nokkurra einstaklinga sem áttu hinn helming jarðarinnar, misstóran hlut hver þeirra.⁸ Í Nýrri jarðabók 1861 er Svaðbæli metið á 26,6 hundruð og er þar sennilega miðað við kaupahlutann eða bændahluta jarðarinnar.⁹

Elsta landamerkjalyfing Svaðbælis mun vera í lögfestu 1866:

Það umráðamaður Steinakirkju hér í Eyjafjallahreppi, hefir á næstliðnu ári uppsett lögfestu fyrir Steinaeignar afbýlinu (og eptir renslu jörð) Núpakoti, að hvers túni og høgum, liggja á eina síðu tún og hagar jarðarinnar Svaðbælis, sem hálf er eign Holtsstaðarkirkju í nefndum hreppi, en hálf bænda-eign. Þar fyrir til friðhelgis næstgreindri jörðu eptir géfnu umboði og eigin myndugleika, lögfestum vér undirskrifaðir hérmeð nefnda jörð Svaðbæli, hennar hús, töður, slægju og beitoland, og allar landsnyttjar þær, er því landi fylgja eiga, hverju nafni, sem heita, til ummerkja þeirra, er aðrir menn móti eiga, tiltakandi þessi landamerki á austur síðuna: fyrst ofan frá jökli niður í merki-gilið á millum Svaðbælis- og Lambafells heiðar, svo ræður lækurinn, sem í því rennur ofan heiðina; annars er landamerki

1 Skjal nr. 3 (3).

2 Sbr. skjal nr. 3 (89).

3 Sbr. skjöl nr. 3 (167) og 5 (140, 221). *Sunnlenkar byggðir* 4, s. 84.

4 *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 431-432.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 648 (máldagi 1553). *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 671 (máldagi um 1570).

6 Björn Lárusson 1967, s. 88.

7 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 50-51.

8 Skjöl nr. 3 (90), 5 (44).

9 Skjal nr. 5 (45).

Svaðbælis á þessa síðu það sama, sem Lambafells, hvers máldagi og lögfesta frá 4. Maí 1607 vottar að séu á milli þessara jarða, svo langt suður, sem þeirra lönd liggja saman, en það er þangað, sem svokallaða Steinkérling ber í Holtskirkju-stafn, þaðan sjónhendingu í vestur í fjögra-landamerkið, sem á þeirri leið á líka að bera í Holtskirkju, þaðan uppí mýrina sjónhending í Rimatröð (svo kallaða) úr henni í Slóðastein, við mýrina undir Hlíðarleiti, sem sagt er í téðri stefnu að sunnan, eigi að bera í Gjából, eða Gjábóls-klett, úr Slóðasteini, sjónhending í norð-austur, í endan á þeirri garðrúst, sem aðskilur Svaðbælis- og Núpakotstún, þá ræður garðrústin að læknum austan við Núpakot, þar sem endinn á Svaðbælistúngarði liggur austan að honum, svo ræður lækurinn innundir leytið í brekkunni, þangað, sem bugurinn er á honum, þaðan skal taka sjónhending beint í gilið, sem er fyrir austan Steinatungur, skammt fyrir neðan jökultangan, sem ofaní það liggur, á sú stefna að liggja við, eða yfir um klettabeltið vestaní Svaðbælisheiði fyrir austan gilið, en lækurinn í gílinu ræður merkjum, þangað til hann kémur á aurunum í seinastnefnda stefnu-línu.

Fyrirbjóðum vér einum og sérhverjum, hérgreint land, innan hér tiltekinna takmarka að yrkja, brúka til stungu, torftöku, eður sér á nokkurn hátt í nyt færa, án landsdrottna leyfis, eða samþykkis, undir fullkomnar landnáms og skaðabætur. Standi þessi lögfesta um næstu tólf mánuðu til fullra sekta, en fyrir máldaga jarðarinnar Svaðbælis fyrir alda og óborna, allt svo lengi í henni er ekki með riktugum skjölum og eiðfestum vitnum [hrundið?], leggi þeir fimtarstefnu mót lögfestu vorri, er meina sig af-laga borna.

Til staðfestu eru nöfn vor og innsigli

Holti, Eyvindarhólum og Skógum 7. Maí 1866

Björn Thorvaldsson E. Kjartansson Jón Hjörleifsson¹

Bréfið var lesið upp og bókað fyrir manntalsþingsrétti að Steinahelli 4. júní 1867 og fært í afsals og veðmálabók Rangárvallasýslu.

Í lok þessa skjals er eftirfarandi athugasemd:

Athugasemd:

Lögfestu þessari var mótmælt á manntalsþinginu af ábúandanum á Núpakoti, sáttamanni Þorvaldi Björnssyni, og fjárhaldsmanni Steinakirkju og sameignarmanni í Steinaeigninni, bónda Birni Jónssyni á Drangshlíð, og skýrskotuðu þeir báðir til þeirrar á manntalsþingi í Eyjafjallahreppi vorið 1866 auglýstu lögfestu fyrir jörðinni Núpakoti

vottar H.E. Johnsson.²

Í lok desember 1876 var samin sáttargerð um landamerki Svaðbælis og Lambafells eftir að Þorvaldur Björnsson hafði lagt fram kæru í málinu.³ Orðrétt segir í sáttinni:

Eftir að málið var á ymsa vegu rætt af sáttanefndinni og málspörtum varð að sátt og samkomulagi milli allra hlutaðeigenda að landamerki og landamerkjastefnur milli jarðanna Svaðbælis og Lambafells skuli vera þannig fast sett:

1 Skjal nr. 3 (100).

2 Skjal nr. 3 (100).

3 Þorvaldur Björnsson (Bjarnarson) mun hafa eignast kirkjuhluta Svaðbælis um 1870 (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 88).

Úr svonefndri Steinkjerlingu, sem þeir viðurkjenna að sje rjett haldið og brúkað hornmark fjöggra jarða nefnil. Yztabælis, Leyrna, Svaðbælis og Lambafells, bein stefna eða sjónhending í austurlandnorður framanhalt við háhnúkin« að ofanverðu á hæzta fjallinu sem er að sjá, frá áður nefndri Steinkjerlingu, innanhalt fyrir ofan Selkot, þar til komnir eru fjögur hundruð, týræð, og þrjátíu og sex faðmar frá greindri Steinkjerlingu, mældir þrjár álnir danskar í hvörjum faðmi, og svo þaðan aptur uppávið beina sjónhending í neðsta og stæzta fossin« sem er austanmegin í Svaðbælisheiði vestanhalt við merkigil að neðanverðu og ræður sú stefna alt þangað til að kjemur í lækinn« sem rennur framúr merkigili að neðanverðu og síðan ræður merkigil upp í jökul.¹

Landamerkjabréf Svaðbælis var undirritað 1. mars 1887 og er á þessa leið:

Landamerki jarðarinnar Svaðbælis í Austur-Eyjafjallahreppi 20 hundruð að fornu mati, enn 26,6 hundruð að nýju mati samkvæmt jarðabókinni frá 1861.

Hornmark fjöggra jarða, nefnilega: Leyrna, Ystabælis, Lambafells og Svaðbælis er svo nefnd Steinkelling. Úr henni liggur markalínan „beina stefnu eða sjónhending í austur-landnorður framanhalt við háhnúkin að ofanverðu á hæsta fjallinu, sem er að sjá frá áðurnefndri Steinkellingu innanhalt fyrir ofan Selkot þar til komnir eru fjögur hundruð (tíræð) og þrjátíu og sex faðmar frá greindri Steinkellingu, mældar þrjár álnir danskar í hverjum faðmi og svo þaðan aftur upp á við beina sjónhending í neðsta og stærsta fossinn, sem er austanmegin í Svaðbælisheiði vestanhalt við Merkigil, að neðanverðu, og ræður sú stefna allt þangað til að kemur í lækinn, sem rennur² fram úr Merkigili að neðanverðu og síðan ræður Merkigil upp í jökul“. Ræður svo jökullinn vestur í gilið, sem liggur austanmegin með Steinatungum. Ræður svo áin í gílinu fram í gilmynni og svo liggja mörkin þaðan allt af fram með dalbrekkunum, þangað til kemur í lækinn, sem rennur fram með þeim; þá ræður lækurinn þangað til kemur í nyrðri enda túnmarkrústarinnar, sem er á millum Núpakots og Svaðbælistúna; þaðan ræður rústin svo langt suður, sem hún nær og frá suðurenda hennar sjónhending í stein, sem er nefndur ýmist Grásteinn eða Slóðasteinn og liggur hann norðanvert við sýsluvegin og norður frá austurenda á garðinum, sem liggur sunnanmegin sýsluvegarins og hefir sá garður verið gjörður frá Hlíð, austur með veginum. Úr steini þessum liggur markalínan sjónhending suður í fjöggra landa merkið, nefnilega jarðanna: Hlíðar, Berjaness, Leyrna og Svaðbælis. Merki þetta er þúfa í garðshorni. Úr henni sjónhending í áðurnefnda Steinkelling og þegar á henni er staðið, á hið nýnefnda fjöggra landa merki að bera í Holtskyrkjugafli.

Ritað að Núpakoti 1. mars 1887

Þ. Bjarnarson	J. Hjörleifsson	K. Jónsson	Guðmundur Gíslason (handsalað) ³
Jón Jónsson	G. Jónsson	Sigríður Björ«n»sdóttir	
Kort Hjörleifsson	Sk. Árnason	Þ. Bjarnardóttir	K. Guðmundsson.

Eigandi að 5e í jörðinni Hlíð samþykkir ofangreind⁴ landamerki, að því er Hlíðinni við kemur.

1 Skjal nr. 3 (110).

2 *rennur* leiðrétt fyrir *kemur* sem er yfirstrikað.

3 (*handsalað*) stendur fyrir neðan nafn Guðmundar Gíslasonar og á sennilega fremur við það en nafn Sigríðar Björnsdóttur.

4 *þessa* hér næst á undan yfirstrikað.

Kyrkjubæ vestri 18. janúar 1889

Puríður Þórðardóttir (handsalað)¹

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Önnur landamerkjalyásing er til fyrir jörðina Svaðbæli (Þorvaldseyri). Þar er um að ræða úrskurð gerðardóms í ágreiningsmáli um landamerki milli jarðanna Hlíðar, Þorvaldseyrar og Núpakots (mál nr. 15/1968, 29. júní 1968):

Sátt:

Aðiljar þeir Sigurjón Sigurgeirsson, Sigurbergur Sigurgeirsson, Eggert Ólafsson og Þorvaldur Sigurjónsson f.h. Guðlaugar Guðjónsdóttur samþykkja landamerki á hinu umdeilda landsvæði þannig:

Frá fjöggra landa markinu (þ.e. milli jarðanna Leirna, Hlíðar, Berjaness og Þorvaldseyrar) beina línu í blágrýtisstein, sem liggur nær fellt miðja vegu milli hinna umdeildu steina. Í þennan stein eru klappaðir stafirnir L.M.

Síðan verði mörk milli Hlíðar og Núpakots frá þessum merkjasteini beina línu í munna svonefndrar Gjábólsgjár. Þaðan eru mörkin milli þessara tveggja jarða svo sem landamerkjabréf jarðanna segja fyrir um.²

Þorvaldseyri mun vera kennt við Þorvald Bjarnarson sem, eins og áður sagði, eignaðist hálf t Svaðbæli um 1870 og síðan jörðina alla. „[Hann] reisti stórbýlið Þorvaldseyri á grýttum eyrum upp frá Svaðbæli og flutti þangað frá Núpakoti 1886.“³ Einar Benediktsson sýslumaður og skáld átti Þorvaldseyri um tíma. Heimildir benda ekki til annars en að búseta hafi verið nokkuð samfelld á Þorvaldseyri frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi hún verið framseld og veðsett á venjubundinn hátt.⁴

5.16. Seljavellir (Lambafell)

Lambafell er ekki nefnt í skjölum fyrr en á fyrsta fjórðungi 16. aldar.⁵ Jörðin var þá konungseign og hluti af Skógaeignum svonefndum sem áður hefur verið gerð grein fyrir (sbr. kafla 5.5. um Stóru-Mörk). Lambafell var síðar selt úr jarðagóssinu og taldist þá „bóndaeign“.⁶

Í jarðabók 1686 er Lambafell metið á 30 hundruð með hliðsjón af landskuldinni en 16 hundruð í jarðabók 1695 í samræmi við elda mat.⁷ Dýrleikinn er óbreyttur í Jarðabók Árna Magnússonar og

1 Skjal nr. 3 (2). Ekki kemur fram fyrir hvaða jarðir landamerkjabréfið var undirritað. Þ. (Þorvaldur) Bjarnason bjó á Þorvaldseyri. Jón Jónsson er nefndur ábúandi í Lambafelli og á Leirum á þessum tíma, Jón Hjörleifsson var hreppstjóri og bjó í Eystri-Skógum en hann kann að hafa ritað undir bréfið fyrir jörðina Steina (sbr. landamerkjabréf Holts hér frammar), K. Jónsson er sennilega Kjartan Jónsson, prestur í Ytri-Skógum, maður að nafni Guðmundur Gíslason bjó á Seljavöllum og Kort Hjörleifsson í Berjaneskoti. Sk. (Skæringur) Árnason var hreppstjóri og bjó í Skarðshlíð (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 22, 43, 72, 75, 89, 90. Sóknarmannatal Eyvindarhóla í Þjóðskjalasafni).

2 Skjal nr. 3 (3).

3 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 86.

4 Sbr. skjal nr 3 (147), nr. 5 (162, 254). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 86-87.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 107. Skjalið (veiting umboðs) er frá 28. júlí 1522.

6 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 469, 502. Jón Fabíansson er þar sagður hafa keypt jörðina og mun það vera sami maður og titlaður er umboðshaldari og hreppstjóri í heimildum frá síðari hluta 17. aldar og bjó í Flögu í Skaftártungu (sbr. *Alþingisbækur Íslands*. 8. b. Reykjavík 1949-1955. S. 125, 253).

7 Björn Lárusson 1967, s. 88.

Páls Vídalíns, 20 hundruð. Ábúendur voru þá tveir á jörðinni. Þar er getið um hjáleigu frá Lambafelli sem nefndist Vindás og var fyrst byggð í stekkatúni heimajarðarinnar 13 eða 14 árum fyrr. Hún var þá í eyði.¹ Lambafell er einnig skráð 20 hundruð í Jarðatali Johnsens 1847 en 28,6 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.²

Elsta landamerkjalyásing Lambafells mun vera í lögfestu frá 1607. Hún er á þessa leið:

Jeg undirskrifadur lögfesti hér í dag mína Eignar Jörd Lambafell undir Eyjafjöllum 20° [hundruð] ad Dyrleika, eftir hennar máldaga, svo hljóðandi sem fylgir. First liggur Merkid ofan frá Jökli í Raudastein, sem stendur í Laugarárgili, þaðan sjónhendíng sudur í Gardinn, sem er framavid Lambafells Jadar ad austanverdu. Frá Gardinum og vestur ad Svadbælismarki 4° týræd og 40 fadmar, úr þeim Gardi sjónhendíng og í Marka Kielduna, sem er á milli Raudafells og Mídbælis. Rædur Kieldan svo langt sudur, sem fjögra Jarda Mark saman kemur. Mælist þar Lambafells Land ad sunnan 5° 20 fadmar í greint Mark ádur Þúfa ber í Holtsstadar Kirkjustafn. Rædur svo lækur í austur landnordur, sem kallast Steinkotsbakkaskurdur, en er þó sjónhendíng úr ádur nefndri þúfu í austur landnordur allnær skurdinum 2° 60 fadmar allt þartil sjest í lækinn ad nedanverdu, sem rennur úr Merkigili, milli Lambafellsjadars ad vestanverdu og Jadarsins, eda annessins, sem liggur nidur med Koltúngulæk í framanverdu Merkigili. Rædur so Merkigil upp ad Jökli. – Þar fyrir firirbýd eg nokkur madur stýngi eda skeri, slái eda leigselje, eda veiti nokkurn yfirgang á firnefndri Jordu Lambafelli. Til stadfestu mitt Nafn ad Lambafelli þann 4da Maii Anno 1607. Marteirn Arnórsson m.e.H.

Ofanskrifadur Máldagi var lesinn vid Holtsstadar Kyrkju Annann dag Hvitasunnu 1607. Vitnum vid Bjarni Fabíansson m.e.H. Einar Finnbogason m.e.H.

Framanskrifuð lögfesta og máldagi var auglýstur að Steina Kyrkju þriðja dag Hvytasunnu Anno 1607. Vitnum vid undirskrifaðir Kolbeinn Jónsson m.e.H. Finnur Sigurdsson m.e.H.

Firskrifadur maldagi var opinberlega lesinn vid Hóla Kyrkju á Trinitatis Sunnudag [15]. Vitnum við med eigin höndum. Gýsli Arnason m.e.H. Jón Jónsson [m.e.H.].³

Á eftir lögfestunni í sama skjali er þessi yfirlýsing:

Okkur undirskrifada krafði til vitnisburdar Erlegur Mann Marteirn Arnórsson ad vitna um landeign Lambafells og hvört það ætti Jök í ödrum Jörðum, eda adrar Jarðir innan Lambafells Landeignar, hvar til vid svörum, ad engin Jök úr ödrum Jörðum hafi því tilheyrt, Ej heldur nockud lagt ur þess Landi til annara Jarda, og fyrskrifud landamerki kringum Lambafells Landeign eru sönn og átölulaus eptir máldaganum. Hvar uppa vid höfum aflagt okkar eid ad Holtsstadar Þyngi þann 28 Mai 1607. Til stadfestu skrifum vid okkar nöfn hér undir ad Lambafelli þann 3ia Octobris 1608.

Petur Rafnsson m.e.h. [JJ]Jónsson m.e.h.⁴

Í sambandi við þá yfirlýsingu að engin jörð ætti ítak í landareign Lambafells er rétt að benda á að Holtskirkja átti hundrað lamba afrétt í Lambafelli samkvæmt gömlum máldögum. En þetta ítak kirkjunnar og fleiri munu smám saman hafa lagst af (sbr. kafla 5.13. um Holtshverfi).

¹ *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 46–47.

² Skjöl nr. 5 (44, 45).

³ Skjal nr. 3 (96) (úr afsals- og veðmálabók). Lögfestan er einnig í skjali nr. 3 (55) en það er úr kveri, afrituðu eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli 1909.

⁴ Skjal nr. 3 (96). Sbr. skjal nr. 3 (55).

Landamerkjabréf Lambafells er undirritað 11. júní 1892 og er á þessa leið:

Landamerkjaskrá

jarðarinnar Lambafells í Austur-Eyjafjallahreppi Rangárvallasýslu.

Eru mörkin sem hér segir:

Hornmark fjögura jarða n.l. Lambafells, Þorvaldseyrar, Ystabælis og Leirna er svo nefnd Steinkerling, úr henni liggur markalínan beina stefnu eða sjónhending í austur-landnorður framanhalt við háhnúkinn að ofanverðu á hæðsta fjallinu, sem er að sjá frá áðurnefndri Steinkerlingu innanhalt fyrir ofan Selkot, þar til kommir eru fjögur hundruð (tírað) þrjátíu og sex faðmar frá nefndri Steinkerlingu mældar 3 álnir danskar í hverjum faðmi og svo þaðan uppávið beina sjónhendingu í neðsta og stærsta fossinn, sem er austanmegin í Þorvaldseyrarheiði, austanhalt við merkigil að neðanverðu og ræður sú stefna allt þangað til að kemur í lækinn, sem rennur fram úr Merkigili að neðanverðu og síðan ræður Merkigil upp í jökul. Svo úr ofanefndri Steinkerlingu beina línu með fram Ystabælislandi að ofan í þúfunu, sem er hornmark á Lambafellslandi á suðausturkanti.

Úr þeirri þúfu er bein lína eða sjónhending í rauðastein sem er á aurunum fyrir innan Seljavelli, svo er marklínan beint áfram inn með laugarárbrekkum niður á aurunum og inn í gilið, sem er vestan við svo nefndar Raufafells-tungur, liggur svo markið eftir miðju gilinu í jökul.

Lambafelli, dag. 11. júní 1892

Jón Jónsson, Ingibjörg Eyjólfsdóttir

Eigendur¹

Bréf þetta var lesið upp og bókað á Steinhellismannntalsþingi 9. júní 1893 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Eins og áður er frá greint var tvíþýli í Lambafelli þegar Jarðabók Árna Magnússonar Páls Vídalíns fyrir Eyjafjallasveit var gerð 1709 og mun það hafa haldist lengst af fram til ársins 1859 þegar annar bærinn var fluttur inn á Seljavelli.² Seljavellir eru ekki nefndir í Nýrri jarðabók 1861 enda var hún unnin töluvert fyrir þann tíma en í fasteignamati 1916 eru Seljavellir skráðir sem sérstök jörð og metnir á 1200 kr. eins og Lambafell.³ Árið 1973 fóru fram landskipti milli jarðanna Lambafells og Seljavalla. Í skiptagerðinni segir m.a. um land Seljavalla:

Að austan takmarkast land Seljavalla af markalínu milli Lambafellstorfu og Raufarfellstorfu. Að vestan úr síðast nefndri vörðu⁴ við Merkigilslæk eftir Merkigilslæk í jökul samkvæmt landamerkjabréfi Lambafellstorfu.⁵

Ekkert bendir til annars en að búskapur hafi verið nokkuð samfelldur í Lambafelli frá því að

1 Skjal nr. 3 (4).

2 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 89. Sbr. skjal nr. 3 (90) (jarðamat 1802).

3 Sbr. skjöl nr. 5 (45) og 3 (89).

4 Hér er átt við vörðu „við fjallsrætur, sem er 22 m. norðan við gamla fjárrétt“.

5 Skjal nr. 2 (8).

jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að hún hafi verið framseld og veðsett á þann hátt sem venja var hverju sinni.¹

5.17. Raufarfell

Raufarfell er nefnt í máldaga Miðarnarbælis sem talinn er frá 1179. Þar segir að tíund heimamanna í Miðarnarbæli skuli liggja til kirkju sem þar var, „ok af næsta bæ ok fra Ravfarfelle env vestra ok syngia þangat .xij. messor“.² Samkvæmt þessu hefur verið kirkja eða bænhús (fjórðungskirkja) í Raufarfelli snemma á öldum. Kirkja þessi eða bænhús virðist hafa verið í notkun að minnsta kosti fram undir lok 14. aldar en hennar er ekki lengur getið í máldaga Miðbælis frá um 1570.³ Heimildir eru til um það allt frá síðasta fjórðungi 15. aldar að Raufarfell hafi gengið kaupum og solum.⁴

Í skiptabréfi eftir Pál lögmann Vigfússon, dags. 19. maí 1570, var ákveðið að í hlut Guðríðar systur hans skyldu m.a. koma 20 hundruð í Rauðarfelli ytra.⁵ Ekki er þar tekið fram hver heildardýrleiki jarðarinnar var en í jarðabók 1686 er Raufarfell („Ytra Raufarfell“) metið á 78 hundruð og 80 álnir og var þá tekið mið af landskuldinni. Í jarðabók 1695 er Raufarfell talið 40 hundruð í samræmi við fornt mat.⁶ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er dýrleikinn hinn sami, 40 hundruð, að meðtöldu afbýlinu Selkoti sem reiknaðist 5 hundruð og 80 álnir. Eigendur voru þá tveir og ábúendur fjórir. Jörðin lá undir miklum spjöllum:

Fjallhagar jarðarinnar eru mjög spiltir af skriðum og blástri, líka skemma túnið skriður mikilega. Engjar og hagar á sljettlendinu stórlega fordjarfað og næsta alt í burt af yfirgáangi Laugarár.⁷

Dýrleiki jarðarinnar er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847 þrátt fyrir landspjöll en haft er eftir sýslumanni að Raufarfell sé ekki meira en 35 hundruð og Selkot 7½ hundrað.⁸ Í Nýrri jarðabók 1861 er jörðin metin á 39,9 hundruð.⁹

Elsta landamerkjalyásing Raufarfells er talin vera frá um 1850. Hún er þó einungis varðveitt í afskrift frá 20. öld. Landamerkjalyásingin er á þessa leið:

Raufarfell.

Jörðin Raufarfell er talin með afbýlinu Selkoti 40c að dýrleika. Landamerki, hvar land þessarar Jarðar og Raudafells liggja saman, eru talin áður við Raudafell, – en fyrir sunnan Raufarfellsland skal einnig vera sama mid og fyrir sunnan Raudafellsland, nefnilega að Hesteyra sjáist af Pétursey framundan Hrutafellsfjalli, og skal þetta mid hafa vestur að Lambafellslandi, en úr því rædur Lambafells mark til Jökuls – (þarum sjá Lambafell).¹⁰

Önnur landamerkjalyásing, frá um 1870, er einnig varðveitt í afskrift frá 20. öld. Hún er nokkuð lengri og ýtarlegri en hin fyrri:

1 Sbr. skjöl nr. 5 (139, 215) (Lambafell), 5 (148, 245) (Seljavellir). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 89-90.

2 Skjal nr. 5 (1).

3 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 679. *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 260. *Íslenskt fornbréfasafn* 7, s. 38. *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 672.

4 Sbr. skjöl nr. 5 (21) (kaupbréf 1489), 5 (61 og 79) (kaupsamningur 1688).

5 Skjal nr. 5 (41). Rauðarfell ytra er sama jörð og Raufarfell (sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 15, s. 804).

6 Björn Lárússon 1967, s. 87.

7 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 42.

8 Skjal nr. 5 (44).

9 Skjal nr. 5 (45).

10 Skjal nr. 3 (68). Lýsing þessi er úr kveri, afrituðu eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli 1909.

Raufarfell.¹

Jördinn Raufarfell er talin með afbilinu Selkoti að fornu mati 40° að dýrleika. Hefur hún landamerki sjer, og liggur til Fjalls nærst fyrir austan Laugará, og liggur heidarland hennar til Jökuls og fram með Laugarárgili. Lambafells máldagi tiltekur landamerki þannig: Fyrst liggur markid ofan frá Jökli í Raudastein sem stendur í Laugarárgili. Þaðan sjónhending sudur í gardinn sem er framan við Lambafellsjadar að austanverdu. - Ekki á Jörd þessi – eða torfa – land leingra sudur með Lambafells marki en þar til sem briddir á – eða sjest – sem Hesteyra af Pjetursey í Mírdal frammundan Hrutafells (edur leiti) Fjalli, og rædur sú stefna til austur landsudurs, austur að Raudafells landeign, en Miðbælis landeign liggur sunnann að Raufarfellslandi, að austanverdu liggur Raudafellslandeign samsyða Raufarfellslandi til Jökuls. Ekkert reka jtak á jörðin. Hún er heldur landlítill, með því líka Laugará spillir töluverdt útslægjum hennar.²

Landamerkjabréf Raufarfells var undirritað 16. mars 1886 og er sem hér segir:

Skrásetning

um landamerki jarðarinnar Raufarfells í Austur-Eyjafjallarhreppi Rangárvallasýslu, og er hjer lýst mörkum bæði eptir skjölum og skilríkjum, og svo líka eptir samkomulagi og sögn núlifandi manna, og eru mörkin sem nú skal greina:

Úr þúfunni sem er rjett ofan við sýsluveginn norðanvið vestri Helgubakkann, er bein sjónhending í hinn forna markgarð, á milli Raufarfells og Raudarfells og það sömu beina línu yfir nefndan Sandhals austan til og upp úr Högnaklett, og úr Högnaklett ræður egginn í yrpústungnahöfuð í jökul, úr nefndri þúfu að sem hesteyra sjáist af fjallinu Pjetursey, framundan Hrutafells-fjalli allt þangað til að kemur það langt vestur að kemur á þúfuna rjett framanvið sýsluveginn, vestast á horninu á nefndri Torfmýri, svo úr þeirri þúfu beina sjónhending í Raudastein, sem er á aurnum fyrir innan Seljavelli, og svo er þessi marklína áfram innmeð Laugarásbrekkum niður á aurnum og inni gilið, sem er vestanvið svo-nefndan Raufarfellstungur, liggur svo markið eptir gilinu til jökuls.

Raufarfell, dag. 16. mars 1886.³

Í umboði Vilborgar Jónsdóttur. Jón Hjörleifsson

Bárður Pálsson, Sveinn Arnoddarson, Þ. Björnsson, Þ. Guðmundsdóttir, Tomas Stefánsson, Sveinn Sveinsson, Árni Magnússon, Halldór Magnússon, K. Guðmundsson, Eyjólfur Þórarinsson, Guðmundur Gíslason, Jón Jónsson, Sigríður Jónsdóttir, Þórður Tómasson, Halldór Jón Stefánsson, Magnús Arnoddarson⁴

1 Hér er vísað neðanmáls þar sem stendur: „Raufarfell og Raudafell eru adskildir Bæir, sem standa Framann undir Fjallinu, sem er á milli Kaldaklifsár og Laugarár, og er Raudafell austar (sjá þeirrar jarðar lísingu á nærstu bls.).“

2 Skjal nr. 3 (53). Lýsing þessi er úr kveri, afrituðu eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli 1909.

3 Virðist upphaflega ritað 1887.

4 Skjal nr. 3 (5). Ekki er tekið fram fyrir hvaða jarðir bréfið er undirritað en heimildir benda til að Bárður Pálsson og Þ(orbjörg) Guðmundsdóttir hafi verið fyrir Raufarfell, Þ. Björnsson (Þorvaldur Bjarnarsson?) fyrir Þorvaldseyri, Árni Magnússon fyrir Miðbælisbakka, Guðmundur Gíslason fyrir Seljavelli, Jón Jónsson fyrir Lambafell og Þórður Tómasson og Halldór Jón Stefánsson fyrir Raudafell (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 41, 67, 87, 89, 90, 92, 95, 97). Sveinn Arnoddsson bjó að Raudafelli, Tómas Stefánsson í Selkoti, Sveinn Sveinsson í Gíslakoti, Halldór Magnússon í Miðbæli, K. Guðmundsson í Drangshlíð og Eyjólfur Þórarinsson að Raufarfelli (Sóknarmannatal Eyvindarhóla, Þjóðskjalasafni).

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli í Austur-Eyjajalla-hreppi 21. júní 1887 og fært í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Eins og áður er vikið að voru ábúendur fjórir í Raufarfelli í byrjun 18. aldar. Þegar jarðamat var gert einni öld síðar voru þeir fimm og í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 eru skráð fjögur býli í Raufarfelli (suðurbær, austurbær, miðbær og vesturbær).¹ Árið 1967 fóru fram landskipti milli jarðanna Raufarfells og Selkots. Skiptahlutföll voru þessi: Raufarfell 80,08% og Selkot 19,22%.² Ári síðar var tekið til skipta allt ræktanlegt land Raufarfellsjarða, einnig brekkur ofan Raufarfellstúna og brekkur frá Djúpagili fram að mörkum Selkots. Jörðinni Raufarfelli I, II, III og IV var þá skipt þannig að úr urðu tvær jarðir, Raufarfell II, 15 hundruð (42,86%) og Raufarfell III, 20 hundruð (57,14%).³

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Raufarfell verið fram-selt á venjubundinn hátt og veðsett.⁴

5.18. Rauðafell

Rauðafell mun vera sama jörð og nefnd er „Rauðafell et eystra“ í Landnámu en þar bjó Hrafn hinn heimski er nam land milli Kaldaklofsár og Lambafellsár.⁵ Í Melabók, Hauksbók og Njálu er jörðin nefnd Raufarfell og er sú nafnmynd talin upphafleg. Rauðafell er sennilega gömul tvímynd af nafni- nu og kemur fyrir í heimildum frá 19. öld.⁶ Jörðin er nefnd í skjali 20. júní 1474 en þar bera tveir menn því vitni að 20 hundruð í Raufarfelli eystra hafi komið til greina sem greiðsla fyrir hálfan Héðinshöfða á Tjörnesi.⁷ Raufarfell eystra var meðal þeirra jarða sem komu til skipta eftir andlát Vigfúsar Erlendssonar, lögmanns og hirðstjóra, 1521, en jarðardýrleika er ekki getið.⁸

Eystra-Raufarfell var metið á 71 hundruð og 160 álnir í jarðabók 1686 (rúmlega tvítugföld land-skuld) en 55 hundruð í jarðabók 1695.⁹ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er Raufarfell eystra einnig sagt 55 hundruð að dýrleika. Eigendur jarðarinnar voru þá fjórir og ábúendur jafn-margir. Jörðin lá undir spjöllum enda mjög hætt fyrir skriðum.¹⁰ Í Jarðatali Johnsens 1847 er „Raufarfell eystra“ skráð 55 hundruð en haft er eftir sýslumanni að hún sé 52 ½ hundrað að dýr-leika.¹¹ „Rauðafell“ er hins vegar metið á 61,8 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.¹²

Elsta landamerkjalyfing Rauðafells, sem kunnugt er um, mun vera frá um 1850 en einungis varðveitt í afskrift frá 20. öld:

Jörðin Rauðafell er talin 51^c að dýrleika. Landamerki á milli nefndrar Jarðar og Raufarfells (á hvörjum jörðum tún og eingjar liggja saman) eru: úr Eystri Sandhálsi – sem er framan í Fjallshlíðinni fyrir ofan þar sem túnin liggja saman – í læk þann sem adskilur túninn, vid nedannverd túninn skal úr þeim læk vera sjónhending í midjann kyrkjugarð í Midbæli, á sú sjónhending að ráða svo langt, þar til Hesteyra sjest af Pétursey (í Mirdal) framundan Hrutafellsfjalli (litla fjalli) þá er sjónhending til landsudurs

1 Skjal nr. 3 (90) (jarðamat 1802) og skjal nr. 3 (89) (fasteignamat 1916).

2 Skjal nr. 2 (9).

3 Skjal nr. 2 (10).

4 Sbr. skjöl nr. 3 (144), nr. 5 (144-147, 229-232).

5 *Landnámabók* 1986, s. 340 (Sturlubók).

6 *Landnámabók* 1986, s. 340 (2. nmgr.). Í *Jarðabók Árna og Páls* (1. b., s. 39) er jörðin nefnd „Raufarfell eystra“, „Austara Rauðafell“ í kaupbréfi 1748 (skjal nr. 5 (113)), „Rauðafell“ í brigðalyfingu 1764 (skjal nr. 5 (117)) og „Röidafell“ í jarðamati 1802 (skjal nr. 3 (90)).

7 *Íslenskt fornbréfasafn* 5, s. 752.

8 *Íslenskt fornbréfasafn* 8, s. 798, 805.

9 Björn Lárusson 1967, s. 87.

10 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 39-41.

11 Skjal nr. 5 (44).

12 Skjal nr. 5 (45).

í þúfu ofanverdt við Drangshlíðarhólma – í þessari stefnu skal halda sama midí á Pétursey og Hrutafellsfjalli, sem hér er tilgreint – úr nefndri þúfu er tekinn sjónhending í þúfuna á Króksnesi, sem er nordanmeginn við framanverdt Kaldaklifsárgil, úr því rædur nefndt gil til Jökuls, úr upphaflega nefndum Sandhálsi í Högnaklett, frá Högnakletti rædur Brúnin edur eggjarnar fyrir austann dalinn sem er í fjallinu, til Jökuls.¹

Nokkru yngri, eða frá um 1870, er önnur landamerkjalyásing og er hún eins og hin fyrri einungis varðveitt í yngri afskrift:

Jördinn Raudafell, er sumir nefna Raufarfell Eystra (t.a.m. Jardatal Johnsens) hefur sumstadar verid talin ad dýrleika (ad f.m. [að fornu mati]) 55° en nú hefur hún leingi verid talin 51°.

Landamerki á milli nefndrar jardar og Raufarfells (á hvörjum jördum tún og eingjar liggja saman) eru þessi:

Úr Eystri Sandhálsi, sem er framan í Fjallshlíðinni fyrir ofan þar sem túnin liggja saman í læk þann sem adskilur túnin, við nedanverdt túnin skal úr þeim læk vera sjónhending í midjann kirkjugard í Midbæli, á sú sjónhending ad ráða svo langt sudur þar til Hesteyra sjest af Pétursey í Mírdal framundan Hrutafellsfjalli (litla fjalli) þá er sjónhending tekinn til landsudurs í þúfu ofanverdt við Drangshlíðarhólma í þessari stefnu skal halda sama midí á Pétursey og Hrutafellsfjalli, sem hjer er tilgreint, úr nefndri þúfu er tekinn sjónhending í þúfuna á Króksnefi, sem er nordanmegin við framanvert Kaldaklifsárgil, úr því rædur nefnt gil til Jökuls.

Nú er vikid aptur í vestara Markid á fyrstnefndann Sandháls, úr hönum skal vera bein stefna upp í svonefndann Höggaklett (sem er hár tindur í Fjallsbrúninni), frá Höggakletti rædur brúnin, eda eggjarnar fyrir austann dalinn, sem er í Fjallinu, til Jökuls.²

Landamerkjabréf Raudafells var undirritað 1. mars 1887 og er á þessa leið:

Landamerki jarðarinnar Raudafells í Austur-Eyjafjallahreppi 52 ½ hundrað að fornu mati, enn 61.8 hundrað að dýrleika að nýju mati samkvæmt jarðabókinni frá 1861.

Úr þúfu, sem er rjett fyrir norðan sýsluveginn, norðan við Vestri-Helgubakka, er bein sjónhending í hinn forna markgarð, sem er á milli Raudafells og Raufarfells, og það sömu beinu línu yfir svo nefndum Sandháls austan til og upp í Högnaklett og þaðan sömu beina línu í jökul eftir Kálfaskálaegg.

Úr áðurnefndri þúfu er bein sjónhending, sem næst í austur-landsuður með fram Bakkakotslandi og Hörðuskálalandi, að sem hesteyra sjáist af fjallinu Pétursey framundan Hrutafellsfjalli allt þar til kemur austur á þúfuna, sem er hornmark milli Raudafells og Hörðuskála, hver þúfa að liggur í horninu að austan og norðan á svonefndum Drangshlíðarhólma sunnan við sýsluveginn. Úr nefndri þúfu er bein sjónhending í háa þúfu, sem er á neftanganum, er liggur syðst vestanvert við Kaldaklifsárgil. Ræður svo áin í gilinu marki allt til jökuls.

Ritað að Núpakoti 1. mars 1887

Þ. Bjarnarson Jón Jónsson K. Jónsson Þ. Bjarnardóttir Tómas Stefánsson

1 Skjal nr. 3 (67). Þessi lýsing er skrifuð upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli árið 1909.

2 Skjal nr. 3 (54). Þessi lýsing er skrifuð upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli árið 1909.

í umboði Vilborgar Jónsdóttur Bárður Pálsson Einar Einarsson

(J. Hjörleifsson) Halldorjón Steffánsson Þórdur Tómasson

J. Hjörleifsson Sk. Árnason Þ. Guðmundsdóttir.¹

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinhelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Eins og áður hefur komið fram var fjórbylí í Rauðafelli þegar Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns var gerð í byrjun 18. aldar. Í jarðamatsgögnum 1802 eru sjö ábúendur skráðir á jörðinni en fjórir í gerðabók fasteignamatnefndar 1916 (austurbær, Þórðarbær, miðbær, vesturbær).² Nú munu vera þrjú býli í Rauðafelli (Rauðafell I, II og III).³ Árið 1972 fóru fram skipti á landi Rauðafellstorfu að undanteknu heiðalandi og landi utan fyrirhleðslugarða, ógrónu, og skyldu hlutföllin vera þessi: Rauðafell I 12,5%, Rauðafell II 22,5% og Rauðafell III 17%.⁴

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Rauðafell verið fram-selt á venjubundinn hátt og veðsett.⁵

5.19. Hrútafell, Hólatungur og Borgartungur

Hrútafells virðist ekki getið í varðveittum heimildum fyrr en eftir siðaskipti. Í jarðabók 1686 er Hrútafell metið á 80 hundruð (þ.e. tvítugföld landskuld sem var 4 hundruð) en í jarðabók 1695 er dýrleikinn sagður 40 hundruð.⁶ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er jörðin sögð 40 hundruð með afbýlunum Hrútafellskoti, sem reiknaðist 5 hundruð, og Bökkunum en dýrleiki þeirra var talinn 2 hundruð og 60 álnir. Þá var þrjúbylí á jörðinni.⁷ Heimildir frá 18. öld benda til að jörðin hafi á þeim tíma gengið kaupum og sölum, að hluta til, enda jörðin í margra eigu.⁸

Í Jarðatali Johnsens 1847 er Hrútafell eins og áður talið 40 hundruð að dýrleika. Þar er hjáleigan Hrútafellskot einnig nefnd en ekki minnst á Bakka (Bakkana).⁹ Í Nýrri jarðabók 1861 er Hrútafell metið á 38,9 hundruð, þ.e. Hrútafell 33,93 og hjáleigan Hrútafellskot 4,98 hundruð.¹⁰

Í jarðamati 1849 er ekki annað sagt um beitoland Hrútafells en að það sé gott („land til hagbeitar gott“) og „gripagagn all gott“. ¹¹ Í fasteignamati 1916 er lýsingin nákvæmari:

Beitolandið er mjög gott fyrir allan fénað, en sérstaklega er góð sauðabeit í Hrútafellsfjalli, sauðir ganga hér gjafalausir. Smalamenska er hæg.¹²

Elstu heimild um merki Hrútafells er trúlega að finna í landamerkjalyðingu Drangshlíðar sem rekja má til fyrri hluta 19. aldar:

1 Skjal nr. 3 (6). Ekki kemur fram fyrir hvaða jarðir bréfið er undirritað en samkvæmt Sóknarmannatali Eyvindarhóla bjó Þ. (Þorvaldur) Bjarnason á Þorvaldseyri, Kjartan Jónsson prestur á Ytri-Skógum, Tómas Steffánsson í Selkoti, Einar Einarsson í Hrútafellskoti og Jón Hjörleifsson hreppstjóri í Eystri-Skógum. Halldór Jón Steffánsson var ábúandi að Rauðafelli (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 97).

2 Skjöl nr. 3 (89, 90).

3 Íbúðarhús á jörðinni Rauðafelli II ber nafnið Rauðafell IV (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 97).

4 Skjal nr. 2 (11).

5 Sbr. skjöl nr. 3 (143) og 5 (141-143, 226-228).

6 Björn Lárússon 1967, s. 87.

7 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 32-35.

8 Skjöl nr. 5 (81, 100, 105, 108, 113), sbr. einnig skjal nr. 3 (90).

9 Skjal nr. 5 (44).

10 Skjal nr. 5 (45).

11 Skjal nr. 3 (88).

12 Skjal nr. 3 (89).

Landamerki Hrútafells og Drangshlíðar (Skarðshlíðar)

Sjónhending úr Grásteini í Hólalínu, sem er Hornmark Hóla og Hrútafells, í Grettisglugga í Skarðshlíðargrjótum. Þaðan í fjallsnef þar hjá, síðan með fjallsrótum í Þorláksgnípu. Úr Þorláksgnípu og yfir þvert Drangshlíðarfjall í Yxnadalsöxl og síðan í Hornfellsgrípu og þaðan í Finnvarðarháls við Jökul.

Brynjólfur Thómasson á Hrútafelli, 79 ára, segir svo frá 5. Ágúst 1909 eptir Magnúsi Sigurðssyni á Leirum (d. 1853).¹

Í öðru landamerkjabréfi, dags. 28. desember 1885, er lýst mörkum á milli Hrútafells annars vegar og Drangshlíðar og Skarðshlíðar hins vegar og er það birt í kafla 5.20. (Drangshlíð).

Landamerkjabréf Hrútafells var undirritað 14. maí 1886 og er svohljóðandi:

Skrásetning

yfir landamerki og landamerkjastefnur sem og rekafjörutakmörk jarðarinnar Hrútafells í Austur-Eyja-fjallahreppi eftir því sem við undirskrifaðir eigendur og umráðamenn jarðarinnar vitum þetta sannast og réttast að vera, sem er með báðum Hrútafellskotunum 38.9^o að dýrleika eftir jarðabókinni frá 1861.

Í móts við Eyvindarhólaland að vestanverðu er landamerkið Reynhóll, úr honum er stefna austur um hinn svo kallaða merkigaráð (sem er þar austur af og sem enⁿ)² sést glöggt móta fyrir) allt austur í mólón sunnanvert, þaðan upp á við, í móts við Skarðshlíðarland (Drangshlíð), beina stefnu í Grettisglugga, svo í bláa nefið á fjallsrótunum (Litlafjalli) þar upp af, síðan austur með rótum fjallsins og í Þorláksgnípu og þaðan í yxnadalsöx, þaðan beint í Hornfellsgrípu og þaðan í Finnvarðarháls.

Aftur að vestanverðu móts við Klömbruland, Hörðuskála og Rauðafellsland, úr Reynhól, fyr nefndum, í vestrátt beint í markavörðu, sem er á þeim stað sem Rauðafellsbæ ber í Högnaklett, þaðan upp eftir nefnda stefnu að Rauðafellsbæ beri í Högnaklett, þar til sundið á milli bæjanna að Hrútafelli ber um fremstu brún Skógarnúps, þá beygist merkjalínan vestur á við í keldu, sem merkjavarða verður við sett ef þessi skrásetning samþykkist af öllum hlutaðeigendum úr keldunni aftur í Brúarendanum sem þar er upp af sem líka verður sett merki við ef samþykkist og þaðan beina stefnu í Háupúfu við Kaldaklifsárgil³ og síðan ræður Kaldaklifsárgil og farvegur upp til jökuls vestan Þorvaldstungna.

Hrútafellsfjara hefir þessi takmörk: varða suður við sjó eða fjöru beina stefnu í Losaberg, sem er í fjallinu austan við Löngutorfu í Drangshlíðarfjörumark milli Hrútafellsfjöru og Drangshlíðar, enn milli Hrútafells og Hóla, að sjáist sem fuglsbringa austan undan Skóganúp.

Hrútafelli 14. maí 1886.

Tómas Tómasson, Ólafur Guðmundsson, Þorsteinn Þorsteinsson

K. Jónsson, B. Tómasson, Sveinn Arnoddasson⁴

1 Skjal nr. 3 (71). Undir þetta ritar Jón Þorkelsson, þáverandi þjóðskjalavörður: „Er þetta orðrétt eptir Brynjólfi ritað samstundis og síðan upp fyrir honum lesið og af honum samþykkt. Magnús á Leirum var uppalinn á Hrútafelli [viðb. neðanmáls: „Fæddur á Hrútafelli í Maí 1770“].“

2 en bætt við milli lína.

3 sem líka – Kaldaklifsárgil bætt við milli lína.

4 Skjal nr. 3 (7). Þorsteinn Þorsteinsson og Tómas Tómasson voru báðir bændur í Hrútafelli (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 54. Skjal nr. 3 (115)). Samkvæmt Sóknarmannatali Eyvindarhóla í Þjóðskjalasafni bjó Ólafur Guðmundsson í Hrútafellskotu syðra, Brynjólfur Tómasson í Hrútafelli og Sveinn Arnoddason í Rauðafelli.

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinhelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Undir lok aldarinnar gáfu ábúendur Drangshlíðar, Skarðshlíðar og Hrótafells út svofellda yfirlýsingu um upprekstur í heiðarland jarðanna:

Við undirritaðir eigendur og ábúendur jarðanna Drangshlíðar, Drangshlíðardals, Skarðshlíðar og Hrótafells, fyrirbjóðum öllum upprekstur á heiðarland téðra jarða, sem er milli Kaldaklifsár og Skógarár.

Brjóti nokkur móti þessu banni okkar, munum við leita réttar okkar á annan hátt, og verður fénaður sá, sem þar finnst, tekinn fastur og meðhöndlaður sem lögum er samkvæmt.

Drangshlíð, Skarðshlíð og Hrótafelli 31. maí 1894

Þuríður Bjarnardóttir Þorsteinn Jónsson

Sigurður Halldórsson Hjörl. Jónsson

Þorsteinn Þorsteinsson Tómas Tómasson

Guðmundur Ólafsson Stefán Tómasson

Jóhannes Símonarson Sólveig Finnsdóttir¹

Vestan Þorvaldstungna, sem nefndar eru í landamerkjabréfinu, eru Borgartungur sem Stóraborg hefur gert tilkall til a.m.k. frá 17. öld. Vísitasía Brynjólfs biskups Sveinssonar fyrir Stóruborg, 26. september 1641, hefst á þessum orðum:

Kyrkian að Borg vnder Eyafiollum á Klambrar Land, Borgartungur nema Bref framm komi.²

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er komist þannig að orði:

Afjettar ítak er kirkjunni [að Borg] eignað, kallað Borgartúngur, sem mönnum þykir forsorga kunna um sumar I [þ.e. fimmtíu] lömb, sígur Eyjafjallajökull á þetta takmark og spillir smámsaman.³

Í jarðamati 1849 er ekki minnst á þetta „ítak“ Stóruborgar þó að jörðinni fylgdu „hagaþreingsli mikil“ og ekki heldur í fasteignamati 1916.⁴ Jörðin er þó enn talin eiga upprekstur í Borgartungur.

Fyrir vestan Borgartungur eru Hólatungur sem eignaðar eru Eyvindarhólum. Um þetta segir í vísitasíu Brynjólfs biskups Sveinssonar 26. september 1641:⁵

[Mariukirkja að Eyvindarhólum] á það ítak sem kallast Hólatungur norður j Heidinne, og Skógarjtak j Langanesi sem kallast Holaskogur.⁶

1 Skjal nr. 3 (102).

2 Skjal nr. 3 (31).

3 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 44.

4 Skjöl nr. 3 (88, 89).

5 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 11, 61.

6 Skjal nr. 3 (30).

Í annarri vísitáíu Brynjólfs biskups, frá 4. september 1662, er þessi yfirlýsing:

Jt[em] á Kyrkian Hólaatungur sem liggja milli Hrutafellsheidar og Raufarfellsheidar. Halldast enn under til Lamba og Gelldfiárreksturs.¹

Yngri vísitásiur virðast engu bæta við það sem áður hefur komið fram. Í vísitáíu Finns biskups Jónssonar 29. ágúst 1757 segir t.d. á þessa leið:

Anno 1757. 29 Augusti visiterud Kyrkiann ad Holum under Eyafiollum. Hun á Heimaland allt med Gögnum og Giædum; 21 Malnytu Kugyllde, 3 hundrads Hesta. Innanngátta í ofrýdum Peningum 5 aura. Itak sem kallast Hola Tunga. Visitatia Mag. Jóns Arnasonar af Dato 1722 sem citerar adrar elldre Visitatiur eignar henne Skógar Jtak i Langanese sem kallast Hola Skógur, hvort Stadarhalldarenn seiger ad á næstfyrerfarande Áre hafe undann K[yr]kiunne dæmt vered.²

Ekki er minnst á Hólatungur í jarðamati 1849 en í skýrslu um tekjur og útgjöld Eyvindarhóla-prestakalls á tímabilinu 1849-1853 er gerð svofelld grein fyrir tekjum prestssetursins:

Prestssetrið Eyvindarhólar, nefndir 26^e með sínum 3^e hjáleigum, kúgildi heima 4^e.

Jörð þessi er mjög hagalítill, spillir Kaldaklifsá þeim árlega meira og minna er undirorpin griot og sandfoki til stórskjemma í ýmsum veðrum, útslægjulaus, túnið er stort ogreidt og þift, fást af því í meðalári herumbil 160 hestar, ætlast því að jörðin frammfæri 3 kýr 15 ær 15 lömb 3 hross, motekja er einginn, svo bruka verður haug til eldividar; hlynnindi eru: opt hægt aðfærslu með sjóarabla og trjáreki fyrir jarðarinnar landi þó sjaldann sé að miklu verði, lamba-afréttur, svonefndar Holatungur, nordan við Hrutafellsheidi, hérumbil fyrir 40 lömb sem heimajörðinni ásamt hjáleigum hennar fylgia.³

Í fasteignamati 1916 er ekki minnst á Hólatungur en tekið fram að beitolandið sé „fremur víðlent og gott til allrar beitar. Smalamenska hæg“.⁴

Engar athugasemdir eru skráðar í landamerkjabók við landamerkjabréf Hrutafells en árið 1907 gáfu eigendur Drangshlíðar og Skarðshlíðar út yfirlýsingu þar sem þeir mótmæltu því að eigendur Hrutafells hefðu eignað sér land þessara jarða. Landsvæði þetta væri austan við markalínu sem þeir hefðu lýst með landamerkjaskjali 28. desember 1885 og væri sem hér segir:

Grásteinn, sem er hornmark á suður og vesturkanti Drangshlíðar og Skarðshlíðarlands, liggur austan og ofanvert við Hólahæðir, úr honum er sjónhending í austurhornið á Rútshelli og það sömu sjónhending upp á fjallsbrúnina, svo liggur markið með brúnunum austur í Grettisskarð og þaðan með brúnunum í Þorláksgnýpu og svo sjónhending úr Þorláksgnýpu í stóra steininn á Yxnadalsöxl, úr steininum er sjónhending í Hornfellsnýpu og þaðan sjónhending í jökul.⁵

Árið 1909 lögðu eigendur Drangshlíðar og Skarðshlíðar fram kærú á hendur eigendum Hrutafells og var málið tekið fyrir í aukarétti Rangárvallasýslu 12. maí sama ár. Dæmt var í málinu 24. október 1910 á þessa leið:

1 Skjal nr. 3 (37).

2 Skjal nr. 3 (43).

3 Skjal nr. 3 (118). Sams konar lýsing er í brauðamati Eyvindarhólaprestakalls 1862-1867 (sbr. skjal nr. 3 (123)).

4 Skjal nr. 3 (89).

5 Skjal nr. 3 (105).

Að landamerki milli Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal á aðra hlið og Hrutafells og Hrutafellskoti á hina hlið, skulu hér eftir vera þessi: að sunnanverðu úr hornmarksvörðu á landamerkjum Eyvindarhólalands í merkjavörðu á Grásteini, þaðan sjónhending til fjalls í merkjavörðu neðst í garðrústinni fyr nefndu og eftir garðrústinni upp til hamra, þaðan með klettartótum í bláa nefið á suðaustur horni Hrutafellsins upp af Ófeigs eða Skarðshlíðargrjótum og þar lóðrétt upp hamrana og þaðan með klettabrúnum í Grettisglugga upp á fjalli, þaðan með klettabrúnum í Grettisskarð og þaðan með brúnum kletta í Þorláksnýpu, þaðan sjónhending til landnorðurs í stóra steininn á Yxnadalsöxl, þaðan sjónhending í Hornfellsnýpu og þaðan sömu sjónhending í jökul.¹

Eigendur Hrutafells áfrýjuðu þessum dómi til yfirréttar en þar var málinu vísað frá með dómi 25. mars 1912. Þeir stefndu síðan málinu aftur fyrir yfirdóm sama ár. Fyrir utan annmarka á skipan merkjadómsins og málsmeðferð þar töldu Hrutafellingar að merkjadómurinn hefði farið með lögleysu með því að ákveða suðurmarkið milli jarðanna töluvert norðar og vestar en rétt væri. Dómur yfirréttar var kveðinn upp 31. mars 1913 og skyldi landamerkjadómurinn vera óraskaður.²

Árið 1954 fóru fram landskipti á spildum í Hrutafellslandi. Í ljós hafði komið, þegar gengið var á mörk, að ágreiningur var um landamerki milli Hrutafells og Eyvindarhóla og var ágreiningslandið 4,5 hektarar að stærð. Ákveðið var að skipta landinu „út frá sjónarmiði Hrutafellsmanna“. Bakka-mýri fékk 45 m breiða skák með fram Hrutafells- og Skarðshlíðarmörkum ofan frá þjódvegi suður í Eyvindarhólamörk. Hrutafell II fékk spildu austur af spildu Hrutafellskots innan skilgreindra takmarka.³

Eins og áður hefur verið getið var þrjúbýli á Hrutafelli á tímum Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og einnig í byrjun 19. aldar.⁴ Samkvæmt fasteignamat 1916 skiptist Hrutafell í suðurbæ og norðurbæ auk Hrutafellskots.⁵ Norðurbærinn lagðist undir suðurbæinn þegar hann fór í eyði um miðja 20. öld.⁶

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi Hrutafell verið fram-selt á venjubundinn hátt og veðsett.⁷

5.20. Drangshlíð

Drangshlíð er nefnd í Landnámu þegar skýrt er frá því að leiði Þrasa Þórólfsssonar sé fyrir vestan Fossá „heldr nær ánni í Drangshlíð undir gnúpinum“.⁸ Hér mun þó fremur átt við fjallið Drangshlíð en jörðina. Jarðanna Drangshlíðar og Skarðshlíðar er einnig getið í máldaga kirkjunnar í Skógum frá um 1332 (sbr. kafla 5.21.). Drangshlíð og Skarðshlíð voru í eigu konungs og meðal þeirra jarða sem konungur framseldi Henriki Bjelke ríkisaðmíráli í veð fyrir láni (sbr. kafla 5.5.). Þessar jarðir voru seldar einkaaðilum á 9. áratug 17. aldar.⁹ Í jarðabók 1686 er Drangshlíð metin á 60 hundruð og 56 hundruð og 80 álnir 1695. Skarðshlíð er í sömu jarðabókum metin á 26 hundruð og 160 álnir og 20 hundruð. Í síðari jarðabókinni var farið nær hinu forna mati.¹⁰

Frá byrjun 18. aldar er til mikið safn jarðabréfa sem safnað var í aðdraganda Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Á seðli einum er minnst á selstöðu frá Ytri-Skógum „nærri upp undan Eystri-Skógum“. Síðan segir:

1 Skjal nr. 3 (115).

2 Skjal nr. 3 (128).

3 Skjal nr. 2 (12).

4 Sbr. skjal nr. 3 (90) (jarðamat 1802).

5 Skjal nr. 3 (89).

6 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 55.

7 Sbr. skjöl nr. 3 (142) og 5 (137, 138, 210, 211, 212, 213). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 54-55.

8 *Landnámabók* 1986, s. 339.

9 Björn Lárusson 1967, s. 132, 6. nmgr. Skjal nr. 5 (76).

10 Björn Lárusson 1967, s. 87.

Líka so hefur áður fyrrum önnur selstaða brúkast að sögn á Eskiheiði, sem undan er gengin jörðunni Ytriskógum til Drangshlíðar með áreið hér um fyrir 20 árum.¹

Í Jarðabók Árna og Páls 1709 er Drangshlíð sögð vera 40 hundruð að dýrleika og Skarðshlíð 20 hundruð. Tvíbýli var á hvorri jörð.² Dýrleiki jarðanna er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847.³ Í Nýrri jarðabók 1861 er Drangshlíð metin á 38,2 hundruð og Skarðshlíð á 25,9 hundruð.⁴

Af heimildum má sjá að ágreiningur hefur verið um nýtingu lands vestan Skógarár milli eigna og ábúenda Drangshlíðar annars vegar og umboðsmanns Skóga- og Merkureigna hins vegar en hann bjó í Ytri-Skógum. Ábúendur Skarðshlíðar tóku afstöðu með ábúendum Drangshlíðar eins og fram kemur í eftirfarandi bréfi frá 1777:

Medan Kongurinn sialfur atte Drangshlyd veit einginn annad enn Dalurin [þ.e. Drangshlíðardalur] og Heidenn öll fyrer vestan Skogaá hafe fillgt Drangshlyd allt nordur ad Drangshlydar Botnum, hvar Hrutfells Land tekur vid. Ádurnefndar Kongs Jarðer hiellt i Forlieningu nockra Tyd sa madur er hiet Amunde Thormodsson og bio i Ytre Skógum, storrýkur og harddrægur madur. Hann bigde fatækum mönnum Drangshlydena so ad hann tók under Bu sitt i Skógum allt Sliettlende ad þvj sem Steirn kann ad vellta ur Brecku. Enn beitte Heidina; En þeir fátæku menn sem i Drangshlyd biuggu og voru hans undergiefner Leigulidar hlutu ad láta liggia i þvj Skaute er hann villde. Þesse hans Asælnis Yfirgángur, barst þo ut, hvort til Kongssins edur Thorkiels saluga⁶ kunnnum vid ej vyst ad seigia sem hafde þann Útgáng, ad tilskickud var Logmans Áreið a Drangshlydar Dal og Heide. Var þar tilskickadur vice Logmadur Jón Eiolfsson. En þar hann forfalladist, skal Areidena hafa giört Broder hans sa lærde Syslumadur Arnes syslu Einar Ejulfsson sem med sýnum Áreidarmonnum dæmde Dalinn og Heidina ad tiltecknum adurgreindumm Mörkumm ævarande Drangshlydar Eign og Eiginndóm, hefur so adur tied Land atolulaust verid sleigid beitt og brukad frá Drangshlyd. ...⁷

Hvað margar fornar og nyar Logfestur sem eru til og finnast fyrer Skóga Lande skal alldrej i þeim finnast ad þeir hafe eignad ser nockud Jtak i Drangshlydarlande fyrer vestann Ána, sem sannarlega hefde annars nefnt og tiltekid verid. ej eru mörg Ár sydan Drangshlydar og Skoga Mönnum vard sundurorda um Beit þessa, og hofdu Skogamenn þer ej annad til Forsvars en Skiæríngur enn verandi i Skardshlyd hefde lied sier Þridiung umm tvistadra Haga þvij Skardshlyd vill telia ser, allann þridia Part i Drangshlydar Hogum þvj Löndinn liggia þar ad ollu leite saman og hefdu þeir ej borid þetta i Væng, hefdu þeir vitad sig hafa nockurn Riett edur Hefð á Brukune. Þó hafa þeir sem nu a Skogum bua meir og meir bæmegtad ser Brukuniðna og þvj framar sem þeir, sierdeilis eirn af þeim bigde eina Nylendu uppi synu eigin Hagbeitar Lande, so það sem þar fyrer þreingde ad hefur þvj meirra sokt uppa Drangshlydar Land so nu er so komid, þott þeir sem a Drangshlyd verie Kvikfienade þeirra þa reka hiner hann med Kappi og Ofbelde i Landid afftur. Þo upp sie hladinn sa gamle Varnar Gardur er hann jafnodum afftur nidur drifinn, sem ny Dæmi eru til, þvj þeir láta á ser heira og hafa leitast vid ad taka beinke [svo] uppa það sama: ad hefd sie hier a kominn.⁸ Þessu er so i Sanleika háttad effter þvj sem

1 Skjal nr. 5 (62).

2 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 30-31.

3 Skjal nr. 5 (44). Í *Jarðatali Johnsens* (3. nmgr.) er þess getið að Drangshlíð hafi áður verið eign Thorkilii barnaskólans en seld 1838.

4 Skjal nr. 5 (45).

5 *allt* hér næst á undan yfirstríkað.

6 Hér er sennilega átt við Þorkel Jónsson í Njarðvík sem keypti Drangshlíð af konungi (sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 502).

7 Framhaldið er um ágreiningu út af beit Skógamanna í Drangshlíðarlandi. Áreið sú sem hér er vísað til hefur ekki fundist í Þjóðskjalasafni.

8 Skrifað með gleiðara lettri í handriti.

hvör og eirn af oss veit til og ver heirt og fornumid hofumm af og effter oss eldre Mönnum. Hvar a ver vilium frekare Stadfestu giöra ef Þorf krefur. Til Merkis voru Nöfn D. 28 Junji 1777

Andres Gudnason Þorleifur Gudnason Snore Eiriksson Buande i Skardshlyd

Oddni Ellensdotter Gudni Ellensdotter

i Skardshlyd j Skardshlid¹

Í byrjun 19. aldar stefndu bændur í Drangshlíð bændum í Ytri-Skógum fyrir sáttanefnd um notkun á Drangshlíðardal og heiði. Lofuðu Ytriskógamenn

ad þeir hier efter skule það frekast þeir gieta halda sínum Skiepnum eda Kvikfenade frá Drangshlíðar Dal og Heýde og i aungan Máta bruka edur nota þeirra Land þar eda annarstadar án þeirra Leifens enn haldest ecke þesser Skilmálar standa allar Saker opnar eins og Eingenn Forlykun hefde giörd vered eda Contractar Rof skied være og lofa ad veria sinn Pening frá sögdu Plátse, enn það ecke verdur vid-giört kiemur ey til Ummtals.²

Þessi sátt virðist hafa verið ótraust. Í gerðabók jarðamatsnefndar 1849 segir t.d. um Drangshlíðardal: „Þrætuland millum Ytri-Skóga og Drangshlýðar mest til beitar.“³ Undir lok aldarinnar gáfu ábúendur Drangshlíðar, Skarðshlíðar og Hrutafells út svofellda yfirlýsingu um upprekstur í heiðarland jarðanna:

Við undirritaðir eigendur og ábúendur jarðanna Drangshlíðar, Drangshlíðardals, Skarðshlíðar og Hrutafells, fyrirbjóðum öllum upprek(s)tur á heiðarland téðra jarða, sem er milli Kaldaklifsár og Skógarár.

Brjóti nokkur móti þessu banni okkar, munum við leita réttar okkar á annan hátt, og verður fénaður sá, sem þar finnst, tekinn fastur og meðhöndlaður sem lögum er samkvæmt.

Drangshlíð, Skarðshlíð og Hrutafelli 31. maí 1894

Þuríður Bjarnardóttir Þorsteinn Jónsson

Sigurður Halldórsson Hjör. Jónsson

Þorsteinn Þorsteinsson Tómas Tómasson

Guðmundur Ólafsson Stefán Tómasson

Jóhannes Símonarson Sólveig Finnsdóttir⁴

Yfirlýsingin var þinglesin á Steinahellismanntalsþingi 1. júní 1894.

1 Skjal nr. 3 (44). Neðst á skjalinu standa þessi orð: „Frá Jóni hrstj. [hrepstjóra] Hjörleifssyni í Drangshlíð 15/12 1705.“

2 Skjal nr. 3 (111).

3 Skjal nr. 3 (88).

4 Skjal nr. 3 (102).

Elsta vitnisburð um landamerki Drangshlíðar má rekja aftur til fyrri hluta 19. aldar. Þar er lýst mörkum milli Hrutafells og Drangshlíðar (sbr. kafla 5.19. Hrutafell).

Í öðru landamerkjabréfi, frá um 1870, er lýst mörkum milli Drangshlíðar og Skarðshlíðar:¹

Drangshlíð og Skardshlíð.

Drangshlíð 40° og Skardshlíð 20° hundrud að fornu mati að dýrleika samtals 60° hundrud eiga haga saman en tún þessara Bæa liggja saman.

Landamerki á milli þessara Jarða að sunnann og Eyvindarhóla sem eiga land austur að Skógaá² til vesturs tekinn að austann eru: Eptir visitatiu Biskups Mag. Brinjúlfs Sveinssonar yfir Hóla kirkju undir Eyafjöllum frá 4da Septembris Anno 1662 „úr lækjarbotnum austur í Móanum (vestur) í grástein þann er stendur sunnann undir Stórutjörn“ og á þá stein þann að bera í Reinhól (það er í vesturátt).

Úr Grásteini skal taka sjónhending til fjalls – en það er landamerki á milli Skardshlíðar og Hrutafells, sem þá á land fyrir vestann – sjónhending upp að Brekkum, í garðrúst sem liggur á snid til landnordurs, uppeptir Brekkunni (hjer um bil) 46. födmum fyrir vestann Ófeigshellir (þegar það er mælt á jafnsliettu nedan verdt við Brekkuna) og svo upp í fjallsbrún og svo með Brúnum austur í svonefnda Þorláksgnípu, þaðann sjónhending til landnordurs í stóra steininn í Yxnadal, þaðann sjónhending í Hornfellsgnípu og svo sömu sjónhending í Jökul, á eystri sýðu adskilur Skógaá að sunnann frá Drangshlíðar og ytri skóga lönd alt upp að Skógafossi en fyrir vestann ána frá svonefndum Skóganúp³ og inn að Skógafossi liggur Drangshlíðardalur, frá Fossinum skilur áinn heidarlöndin í Jökul nordur, í Dal þessum er bygd kominn fyrir fáum árum frá Drangshlíð⁴. Dalur þessi lagdist til Drangshlíðar eptir á, árid 1689. Eingja ítak á Skardshlíð í Hrutafellslandi⁵.

Drangshlíð og Skardshlíð eiga fjörustúf samann fyrir ytri Skóga landi, (Skógasandi) fjörumarkid er, að vestann: „Grjóthruða eda varda sem er á Sandinum á að bera við Flosaberg, það er í Brekkum⁶ fyrir austann Drangshlíð. Eystra markid er: varda sem er hladdinn á stórann stein á sandinum, á að bera í Úlfhildarklof⁷ í Brekkum fyrir austann ytri Skóga.⁸

Þrjú þinglýst landamerkjabréf um Drangshlíð eru varðveitt frá lokum 19. aldar. Í fyrsta bréfinu er lýsing á landamerkjum allrar jarðarinnar:

Skrásetning yfir landamerki jarðarinnar Drangshlíðar í Austur-Eyja fjallahreppi Rangárvallasýslu að fornu mati 60° hundrud, enn eftir jarðabókinni 1861 60,1° hundrud⁹ – að Drangshlíðardal og Skarðshlíð með töldum, einungis verður hér lýst mörkum á milli Drangshlíðar og Ytri-Skóga, eftir þeim skjölum og skilríkjum, sem við undir höndum höfum, og svo líka eftir sögu núlifandi manna, og er markið sem hér greinir:

1 Tímasetning skjalsins er frá Jóni Þorkelssyni Þjóðskjalaverði.

2 Neðanmáls í handriti: „Í fornöld nefnd Fossá.“

3 Neðanmáls í handriti: „Í fornöld hefur undra mikid grjóthrun fallid úr Skóganúp. Meining manna er að leidi Þrasa landnámsman(n)s hafi þar verid og undir því ordid.“

4 Neðanmáls í handriti: „Bilid í Drangshlíðardal er nú álitid að vera 1/3ji (einn þridji) partur af jördinni Drangshlíð og er því 13° og 40 álnir: þrettán hundrud og 40 álnir.“

5 Neðanmáls í handriti: „Það eru nefndir Skardshlíðar Hólmar.“

6 Skrifað *Brekkunum* en leiðrétt.

7 Skrifað upphaflega *Úlfhlidar* en breytt á milli lína.

8 Skjal nr. 3 (52).

9 Þessi dýrleiki jarðarinnar er ekki í samræmi við heimildir, sbr. það sem getið er um hér framar.

Skógá ræður merki frá jökli allt fram að Skóganúp svo ræður sjónhending til suðurs að sem fuglsbringa sjáist af Skógafossi austur undan Skóganúp í hornmarkið að austan, sem er grjótvarða framarlega á Skógáaröldu austanmegin við Skógá, hver nefnd varða að er hornmark að austan á milli nefndrar jarðar Drangshlíðar á aðra síðu enn Eyvindarhóla á hina. Þegar á þessari nefndu vörðu er staðið ber Reinhól í bæinn Hlíð.

Fjöru á Drangshlíð og Skarðshlíð í sameiningu fyrir framan Skógasand (vestantil) fjörumark er að austan stórsteinn, upp á sandinum, sem á að bera í mitt Úlfhildarklof, sem er láginn framan í löngu torfunni sem nefnist Úlfhildi, austan við Ytri-Skóga.

Drangshlíð 28. dag desember m. 1885

J. Hjörleifsson í umboði E. Kjartanssonar (J. Hjörleifsson)

Jón Guðmundsson K. Guðmundsson Björn Jónsson¹

Bréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Í næsta landamerkjabréfi er einungis lýst mörkum milli Drangshlíðar og Eyvindarhóla:

Skrásetning

Í áframhaldi af skjali merkt Nr. 1. yfir landamerki jarðarinnar Drangshlíðar, og er hér einungis lýst merki milli hennar og Eyvindarhóla, og er hér farið eftir skjölum og skilríkjum, sem við í höndum höfum og svo líka sögu eldri manna, og eru þau sem nú skal greina:

Grjótvarða syðst á Skógáaröldum austanmegin við Skógá og sést eins og fyr segir í skjali merkt Nr. 1. að eins sem fuglsbringa af Skógafossi austur undan Skóganúp, úr þessari nefndu grjótvröðu er sjónhending vestur í Grástein, sem er hornmark að vestan á Drangshlíðar landi, nefndur Grásteinn liggur ofan og austanvert við hólահæðir, þegar á þessari oftnefndu vörðu er staðið ber nefndan Grástein í Reinhól, enn þegar á nefndum Grástein er staðið ber framannefnda vörðu fyrir framan dyrhólaey.

Drangshlíð 28. dag desember m. 1885

J. Hjörleifsson í umboði E. Kjartanssonar (J. Hjörleifsson)

Jón Guðmundsson K. Guðmundsson Björn Jónsson²

Bréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Þriðja bréfið lýtur að mörkum milli Drangshlíðar og Skarðshlíðar annars vegar og Hrutafells hins vegar:

1 Skjal nr. 3 (9). Ekki er þess getið hvar þeir menn bjuggu sem undirrituðu landamerkjabréfið. Jón Hjörleifsson var ábúandi í Eystri-Skógum 1885 en bjó frá 1901 í Drangshlíð. Líklegt er að E. Kjartansson hafi búið í Drangshlíðardal (sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 43, 46, 48). Samkvæmt Sóknarmannatali Eyvindarhóla var Jón Guðmundsson ábúandi í Berjanesi og K. Guðmundsson í Drangshlíð.

2 Skjal nr. 3 (10).

Í þriðja máta áframhald af markalýsingarskjölum merkt Nr. 1. og 2. og er hér lýst einungis marki á milli Drangshlíðar og Skarðshlíðar á aðra síðu, enn Hrutafells á hina, og er farið eftir skjölum og skilríkjum, sem við í höndum höfum, og svo líka sögn núlifandi manna og er markið sem nú skal greina:

Grásteinn sem liggur austan vert og ofan¹ við hólahæðir (er hornmark að vestan) úr honum er sjónhending [í austurhornið á Rútshelli og það sömu sjónhending]² upp á fjallsbrúnina, svo liggur markið með brúnum austur í Grettisskarð og þaðan með brúnum austur í Þorláksnýpu og svo sjónhending úr Þorláksnýpu í stóra steininn í Yxnadalsöxl, úr steininum er sjónhending í Hornfellsnýpu, og þaðan sömu sjónhending í jökul.

Fjöru á Drangshlíð og Skarðshlíð í sameiningu framan við Skógasand (vestantil) og er fjörumark að vestan grjótvarða á sandinum sem á að bera í mitt Losaberg, sem er fyrir austan Löngutorfu í Drangshlíð.

Engjaitak á Drangshlíð tvö, annað í Hörðuskálalandi hitt í Bakkakotslandi.

Engjaitak á Skarðshlíð tvö, eitt í Hrutafellslandi annað í Hörðuskálalandi.

Innan framangreindrar markalínu á þrjá vegu kringum Drangshlíðarland, á enginn ítak í, nema ef vera skyldi Hrutafell, slægjustykki austan við Rútshelli, kölluð Kinn, austur að garðrústinni, er liggur á snið í brekkunni; fyrir þetta slægjustykki hefir Hrutafell lagt Skarðshlíð slægju stykki nefnt enn í dag Skarðshlíðarhólmar.³

Drangshlíð 28. dag desembermánað 1885

J. Hjörleifsson í umboði E. Kjartanssonar J. Hjörleifsson

Jón Guðmundsson K. Guðmundsson Björn Jónsson Sæmundur Árnason⁴

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Miðvikudaginn 12. maí 1909 var tekið fyrir í aukarétti Rangárvallasýslu landamerkjамál sem eigendur Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal höfðuðu gegn eigendum Hrutafells. Dómur var upp kveðinn 24. október 1910 var niðurstaðan sem hér segir:

Að landamerki milli Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal á aðra hlið og Hrutafells með Hrutafellskoti á hina hlið, skulu hér eftir vera þessi: að sunnanverðu úr hornmarksvörðu á landamerkjum Eyvindarhólalands í merkjavörðu á Grásteini, þaðan sjónhending til fjalls í merkjavörðu neðst í garðrústinni fyr nefndu og eftir garðrústinni upp til hamra, þaðan með klettarrótum í bláa nefið á suðaustur horni Hrutafellsins upp af Ófeigs eða Skarðshlíðargrjótum og þar lóðrétt upp hamrana og þaðan með klettabrúnum í Grettisglugga upp á fjalli, þaðan með klettabrúnum í Grettisskarð og þaðan með brúnum kletta í Þorláksnýpu, þaðan sjónhending til landnorðurs í stóra steininn á Yxnadalsöxl, þaðan sjónhending í Hornfellsnýpu og þaðan sömu sjónhending í jökul.⁵

1 Ritað *ofan og austan vert* en orðaröð breytt með tölustöfum.

2 Orð í hornklofa eru rituð milli lína.

3 Byggð hófst í Drangshlíðardal 1855 á einum þriðja Drangshlíðar (*Sunnlenskar byggðir* 4, s. 46).

4 Skjal nr. 8.

5 Skjal nr. 3 (115).

Eigendur Hrutafells með Hrutafellskoti áfrýjuðu landamerkjadóminum til landsyfirréttar 18. sept. 1911 en málinu var vísað frá. Áfrýjendur stefndu málinu síðan aftur fyrir landsyfirrétt og 31. mars 1913 kvað hann upp þann úrskurð að landamerkjadómurinn frá 24. október 1910 skyldi vera óraskaður (sbr. einnig kafla 5.19.).¹

Í fasteignamati 1916 er komist svo að orði um beitiland Drangshlíðardals að það sé „víðlent heiðarland, óskift frá Drangshlíð og Skarðshlíð“.² Neðan hamra fóru landskipti fram 1977.³

Eins og fyrr er getið var tvíbýli í Drangshlíð á tímum Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og hefur lengst af þannig verið. Drangshlíð skiptist nú í Drangshlíð I og II auk Drangshlíðardals.

Heimildir benda ekki til annars en að eftir gerð landamerkjabréfsins 1885 hafi Drangshlíð verið framseld á hefðbundinn hátt og veðsett.⁴

5.21. Skarðshlíð

Skarðshlíð er nefnd í máldaga Nikulásarkirkju í Skógum undir Eyjafjöllum en hann er talinn ritaður um 1332. Þar segir að kirkjan eigi hálf t heimaland með öllum rekum þeim sem þar fylgja „oc þessum vtjordum. halfa drangshlyd. skardzhlyd. hordaskäle. backe. oc berianes. oc eystre skogar“.⁵ Skarðshlíð varð síðar á miðöldum hluti af svonefndum Skógaeignum sem komust í eigu konungs en voru seldar Henriki Bjelke ríkisaðmíræli eins og gerð er nánari grein fyrir í kafla 5.5. um Stóru-Mörk.⁶ Árið 1684 veittu erfingjar Bjelkes í Kaupmannahöfn Lárusi Gottrup, klausturhaldara á Þingeyrum, umboð fyrir þessum jörðum og jafnframt heimild til að selja þær hæstbjóðanda. Skarðshlíð var á þeim tíma metin á 20 hundruð.⁷ Í jarðabók tveimur árum síðar (1686) er Skarðshlíð talin 26 hundruð og 160 álnir miðað við landskuld en 20 hundruð í jarðabók 1695.⁸ Frá 18. öld eru síðan heimildir um að Skarðshlíð hafi gengið kaupum og sölum, fyrir 20 hundruð öll jörðin.⁹

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709 er jörðin sem fyrr talin 20 hundruð þó að hún hafi orðið fyrir miklum skaða „vegna stórkostlegs skriðuhlaups á tún úr fjallinu“. Í stað þess að færa dýrleikann niður var 30 álnum létt af landskuldinni. Tveir ábúendur voru þá á jörðinni.¹⁰ Dýrleikinn er óbreyttur í Jarðatali Johnsens 1847 en í Nýrri jarðabók 1861 er Skarðshlíð metin á 25,9 hundruð.¹¹

Skarðshlíð átti landamerki með Drangshlíð og er í kafla þeirrar jarðar raktar allar tiltækar heimildir um landamerki um það efni, hin elsta frá 1777.

Sérstakt landamerkjabréf Skarðshlíðar er ekki til og verður að vísa til þess sem skráð er um merki Drangshlíðar.¹²

Í byrjun 18. aldar var tvíbýli í Skarðshlíð og einnig öld síðar þegar jarðamat fór fram 1802.¹³ Tvö býli (austurbær og vesturbær) eru skráð í Skarðshlíð í fasteignamati 1916.¹⁴ Nú munu vera þrjú

1 Skjal nr. 3 (128).

2 Skjal nr. 3 (89).

3 Sbr. skjal nr. 2 (13). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 47.

4 Sbr. skjöl nr. 3 (140), nr. 5 (94-98, 132-134). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 46-49.

5 *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 677. Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 3, s. 258 (máldagi Nikulásarkirkju í Skógum 1371?). *Íslenskt fornbréfasafn* 12, s. 646 (máldagi Nikulásarkirkju í Skógum 1553).

6 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 9, s. 105-107.

7 Skjal nr. 5 (76).

8 Björn Lárusson 1967, s. 87.

9 Sbr. skjöl nr. 5 (101, 121, 124, 126, 129).

10 *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 31.

11 Skjöl nr. 5 (44, 45).

12 Sbr. kafla 5.20. um Drangshlíð og skjal nr. 3 (8) (landamerki milli Drangshlíðar og Skarðshlíðar annars vegar og Hrutafells hins vegar 1885).

13 Sbr. skjal nr. 3 (90).

14 Skjal nr. 3 (89).

býli í Skarðshlíð: Skarðshlíð I, sem er gamli austurbærinn, Skarðshlíð II (vesturbærinn) og Skarðshlíð III en það var byggt sem nýbýli úr Skarðshlíð II árið 1951.¹

Heimildir benda ekki til annars en að búskapur hafi verið nokkuð samfelldur í Skarðshlíð frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að hún hafi verið framseld og veðsett á þann hátt sem venja var hverju sinni.²

5.22. Ytri-Skógar

Í Hauksbók Landnámu segir frá því að Þrasi Þórólfsson hafi farið af Hörðalandi til Íslands „ok nam land millim Jökulsár ok Kaldaklofsár ok bjó á Bjallabrekku; þar heita nú Þrasastaðir skammt austr frá forsinum, en leiði Þrasa er fyrir vestan Forsá heldr nær ánni í Drangshlíð undir gnúpinum, ok er skriða á hlaupin“.³ Bjallabrekka er sögð vera fyrir ofan bæinn í Ytri-Skógum. En samkvæmt Melabók og Sturlubók bjó Þrasi í „Skógum enum eystrum“.⁴

Kirkja var í Skógum samkvæmt kirknaskrá sem Páll biskup Jónsson lét gera um 1200.⁵ Í máldaga, sem talinn er frá 1332, er Nikulásarkirkju í Skógum eignað hálf heimaland með öllum rekum þeim sem þar fylgdu „oc þessum vtjordum. halfa drangshlyd. skardzhlyd. hordaskäle. backe og berianes. oc eystre skogar“.⁶ Þetta hélt óbreytt í yngri máldögum kirkjunnar.⁷ Af þessu er ljóst að í Ytri-Skógum hefur verið svokölluð bændakirkja og að Eystri-Skógar heyrðu undir hana.⁸ Í máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570 er hins vegar ekki lengur minnst á Eystri-Skóga eða aðrar útjarðir kirkjunnar.⁹ Skógajarðirnar voru þá komnar undir konung og voru hluti af Skóga- og Merkureignum sem gerð er nánari grein fyrir í kafla 5.5. Ytri-Skógar voru ásamt fleiri jörðum seldir Henriki Bjelke ríkisadmiráli með afsalsbréfi 30. apríl 1675. Eigi síðar en í byrjun 18. aldar höfðu Ytri-Skógar verið seldir úr jarðagóssi Bjelkes og erfingja hans.¹⁰

Ytri-Skógar voru metnir á 60 hundruð í jarðabókum 1686 og 1695 og í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1709.¹¹ Þá var alkirkja í Ytri-Skógum sem þjónað var þriðja hvern helgan dag af staðarhaldaranum að Hólum. Ábúendur voru tveir þegar Jarðabók Árna og Páls var gerð en höfðu áður verið þrír. Í jarðamati 1802 hefur dýrleiki jarðarinnar verið færður niður í 40 hundruð með þeirri athugasemd að helmingur jarðarinnar tilheyrir Högna Benediktssyni en hinn helmingurinn kirkjunni í Skógum.¹² Í Jarðatali Johnsens 1847 eru Ytri-Skógar einnig sagðir 40 hundruð en í Nýrri jarðabók 1861 eru þeir metnir á 56,5 hundruð.¹³

Á ódagsettum seðli, sem er í jarðabókargögnum Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, standa þessi orð:

Eystriskógar undir Eyjafjöllum þykjast menn hafa heyrt, að byggðir sé úr Ytriskógum og hafi prestinum í Meðallandi lagðir verið, nær prestunum voru lénsjarðir til uppheldis eftirlátar, en nær vita menn ekki, og hafi Eystriskógar í fyrstu verið hjáleiga frá enum ytri, hvað og vera kann, því engin landa-

1 *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 51-53. Nafnleyfi var veitt 1953 (sbr. skjal nr. 5 (152)).

2 Sbr. skjöl nr. 3 (141) og 5 (151, 152, 241-243). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 50-53.

3 *Landnámabók* 1986, s. 339.

4 *Landnámabók* 1986, s. 339 (8. nmgr.).

5 Skjal nr. 5 (37).

6 Skjal nr. 5 (4).

7 Sbr. skjöl nr. 5 (9) (máldagi 1371?) og nr. 5 (35) (máldagi 1553).

8 Sbr. *Íslenskt fornbréfasafn* 2, s. 676.

9 Skjal nr. 5 (40).

10 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 13, s. 502. Í sömu heimild (s. 498) stendur að Bergur Benedixen hafi keypt Eystri-Skóga fyrir 700 ríkisdali en það hlýtur að vera misritun fyrir Ytri-Skóga. Í *Sunnlenskum byggðum* 4 (s. 44) segir að séra Högni Ámundason hafi keypt Ytri-Skóga af erfingjum Henriks Bjelkes um 1685.

11 Björn Lárusson 1967, s. 87. *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 28.

12 Skjal nr. 3 (90).

13 Skjöl nr. 5 (44, 45).

merki eru á millum þessara jarða. Þar til hefur og selstaða frá Ytriskógum brúkuð verið nærri upp undan Eystriskógum átölulaust af þeirrar jarðar meðeigendum. Líka so hefur áður fyrrum önnur selstaða brúkast að sögn á Eskiheidi, sem undan er gengin jörðunni Ytriskógum til Drangshlíðar með áreið hér um fyrir 20 árum.¹

Það sem hér segir um selstöðu Ytri-Skóga vísar til langvarandi ágreinings milli ábúenda Ytri-Skóga og Drangshlíðar sem nánar er fjallað um í kafla 5.20. (Drangshlíð).

Árið 1768 var kveðinn upp svofellur dómur í ágreiningsmáli milli eigenda Eystri- og Ytri-Skóga um landamerki þessara jarða og skógarpláss milli Jökulsárgils og Hofsár:

Eystri Skógar. Dómur sýslumanns Jóns Jónssonar og hanns 8 meðómsmanna afsagdur á Eystri Skögum í Landa og Skógarþrætu sökinni milli eystri og ytri Skóga.

Eptir framkomnum gögnum og bevisingum í landamerkja málinu millum ytri og Eystri Skóga er vor undirskrifadra Dómur: ad ytri Skögum tilheyri land alt og Löd upp á Heidinni, sem liggur á milli nefndra jarða og á millum Hvarnarhölsár og Dalagilsár, [og það alt austur ad Dalagili eda Dalagilsá]² samt alt fram á Brúnir (eda svokalladar Þverbrekknabrír) þar til ofan eptir hallar. Enn Eystri Skögum tilheyri og tildæmast allar Brekkur fyrir nedann Brúnir (eda Þverbrekknabrír) á milli Dalagilsár og Hvarnahölsár, svo ytri Skógar eiga alt heidarland alt austur ad Dalagilsá hid efra. Enn Eystri Skögum til dæmast hér med allar Brekkur nidur ad Sandi og þeirri svokölludu Austustu Fit, út ad Hvarnarhölsá hid nedra, því þar það er margbevisad eru og hafa verið eignarland, slæjuland og stekkjartúnsland Eystri Skóga frá alda ödli, og hvad ytri Skögumenn hafa leitast vid ad veikja þennann eignarrétt Eystri Skóga er fánitt, veikt og ölögmætt, og þarf einginn ad taka sér til forundrunar né ásteitingar þött Landamerkjum hafi svo hagam og nidur radad verið í firndinni ad lönd liggj á misvíxl, svo einn eigi efra, annar nedra, því þar til finnast mörg dæmi undir Eyafjöllum, hvar margbílt og þraungbílt var og er. Hér ad auki hafa ytri Skóga eigendur og ábúendur Gudmundur og Ísleifur Jónss(ynir) lögfest undir sína jörd skógarplátsid milli Hofsár og Jökulsárgils, sem liggur fyrir austann Eystri Skóga i og vid þeirrar jarðar átölulause landeign. Enn þar um leidd og afheyrd 10. vitni af beggja málspartanna hálfu, hafa öll vitnad, ad þetta skógarpláts tilheyri Eystri Skögum enn ekki ytri Skögum hvörs (vegna) það og Eystri Skögum med fullum og öllum eignarrétti tildæmist. – Fyrir önaudsinlega málsýfing, samt þar vid orsakada mædu og málskostnad betali saksöknaarmir ytri Skóga eigendur og ábúendur Ísleifur og Gudmundur Jónss(ynir) til prestsins séra Björns Jónssonar á Hómaseli 4rd croner, nefnilega sína 2rd hvör þeirra innann 6. vikna frá þessa Dóms uppsögn fyrir Réttinum, alt undir löglega adför og Execoutción eptir lögum.

Þessi Dómur var opinberlega fyrir réttinum upplesinn þeim Gudmundi og Ísleifi Jónssonum áheyrandi, en síra Björn mætir ei vid Réttinn.

J. Jónsson

Bjarni Jónsson

Brandur Jónsson

Einar Ólafsson

Þorleifur Gudnason

Jón Árnason

I. Simonarson

Jón Þórdarson

Kolbeinn Markússon³

1 Skjal nr. 5 (62).

2 Orð í hornklofa eru rituð neðanmáls en vísað hér inn.

3 Skjal nr. 3 (69). Texti þessi er úr kveri, uppskrifuðu eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar 1909.

Landamerkjabréf Ytri-Skóga var undirritað 22. maí 1886 og er á þessa leið:

Skrásetning

yfir landa og fjörumerki Ytri-Skóga undir Eyjafjöllum sem hálf er bænda og hálf kyrkjueign með 14 kyrkjukúgildum.

Þá samkvæmt þeirri brúkun sem bæði vegsummerki og örnefni votta að tíðkuð hafi verið frá ómunatíð og samkvæmt viðvarandi sögusögn mann fram af manni, leyfum við okkur hér með í tilefni af lögum frá 17. mars mánaðar 1882 að skrásetja lýsingar á lands og fjörumörkum eins og vér vitum þau réttust vera:

1. er þá á austurhlíðina: Steinhruða suður á sjávarkamp, sem er bæði fjöru og landamark, hún á að bera eða miðast beina sjónhending í miðjan Dalagilsfoss, Dalagil aðskilur síðan nokkuð langt til norðurs Ytri og Eystri-Skóga heiðarland hvort frá öðru; síðan beygist sama gilið til austurs og er úr því kallað Hnaukagil og ræður það mörkum millum áður nýnefndra Ytri og Eystri Skóga heiðarlanda meðan nokkur þess farvegsmerki eru, enn úr því bein stefna til landnorðurs inn á svo nefndan Bolagilstanga sem er í vesturbrún Fjallgils. Bolagil afmarkar Ytri-Skóga heiðarlönd (sem kallast Sultartungur) frá Eystri-Skógaheiði austur að Fjallgili, frá Bolagilstanga er Fjallgilsáin, sem kemur undan jökli, mark milli Ytri-Skóga-afréttar, sem nefnist Skógafjall, og Eystri-Skógaheiðar; þangað til hún rennur aftur undir jökulinn við fremri enda Skógafjalls, og er fjallið þar umkringgt jökli, að austan afmarkar Skógafjall eins og við höfum lýst frá Hvítmöguafrétti Ytri-Sólheima Jökulsárgil og svo nefnt Lónið sem liggur innan við falljökulinn¹.

2. Að vestan markar syðst Skóga-áin, Evyndarhóla, Drangshlíðar og Skarðshlíðar land frá Ytri-Skógalandi frá fjöru til fjalls beina sjónhending í Vörðu á Skóganúp, sem mun vera felld eða fallin (síðan Drangshlíðar eigendur hafa sjálfir tekið sér rétt á dalnum Questionis, sem er þrætuland millum þeirra og Ytri-Skóga eigenda), úr nefndri vörðu eða hennar stöðvum, er mark, beinlínis sjónhending inn á svo nefnt Krókshöfuð, sem er innanlega í austurbrún Skógárgils. – Þaðan er Skógárgilið sem liggur fyrst til norðurs, þar eftir til austurs að landnorðurstunguánni, sem rennur fyrir vestan Landnorðurtungur undan jökli, landamerki millum Ytri-Skóga og Drangshlíðar heiðarlands.

3. Fjörumark að vestan milli Ytri-Skóga og Eyvindarhóla fjöru er að bryddi á Skógafossi sem svarar fuglsbringu austur undan Skóganúp. – Getið skal þess, að ítaksfjörur frá Drangshlíð, Skarðshlíð, Hnútafelli og Hnútafellskotum eru á vesturparti Ytri-Skóga-Fjöru og er stór strýtusteinn suður við sjó, sem markar Ytri-Skóga-fjöru frá þeim, þannig, að steinninn beri í Úlfhildarklof, sem er í neðri enda Úlfhildartorfu.

Ytri Skógum 22. maí 1886.

Sem eigandi og ábúandi Kjartan Þórsson

[Sem eigandi og ábúandi] Oddur Sveinsson

[Sem eigandi og ábúandi] fyrir handsal Högni Ólafsson²

1 Sýnist standa *fulljökulinn*.

2 Skjal nr. 3 (12).

Landamerkjabréf þetta var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Í landamerkjabók er einnig skráð lýsing á mörkum milli afrétta Ytri-Skóga og Ytri-Sólheima frá svipuðum tíma:

Mark milli afrjettanna Ytri-Skóga, hverra afrjettur kallaður er Skógafjall, og Ytri-Sólheima sem kallaður er Hvítmaga er Jökulsárgil sem Jökulsá rennur nú (?)¹ framúr og hefir runnið svo lengi sem elstu menn muna til.

Ytri-Skógum og Ytri-Sólheimum, 14. júní 1885.

K. Jónsson,	Fyrir handsal Oddur Sveinsson,	
Vigfús Þórarinnsson,	Einar Guðmundsson,	
Þorleifur Jónsson,	Sæm. Árnason,	
Guðmundur Ólafsson,	Sveinn Magnússon,	Jón Ólafsson, nafnið handsalað
Handsalsvottar:	Árni Jónsson.	Friðrik Jónsson ²

Lýsing þessi var lesin á manntalsþingi að Loftsalahelli 22. júní 1885 og rituð í landamerkjabók Skaftafellssýslu. Árið síðar, 11. júní 1886, var hún lesin og bókuð á manntalsþingi að Steinahellisþingstað í Austur-Eyjafjallahreppi og rituð í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Svo virðist sem landamerkjabréf Ytri-Skóga hafi ekki verið undirritað fyrir Eystri-Skóga enda voru deilur milli eigenda þessara jarða, ekki síst um eignarréttinn á Skógafjalli. Í þessu sambandi skal á það bent að 14. desember 1885 undirritaði Jón Hjörleifsson í Eystri-Skógum einn undir lýsingu á merkjum milli Eystri- og Ytri-Skóga (sbr. kafla 5.23.).

Hinn 27. júlí 1894 höfðuðu ábúendur Ytri-Skóga, Bárður Bergsson og Gyðríður Guðmundsdóttir, mál á hendur Jóni Hjörleifssyni hreppstjóra í Eystri-Skógum og kröfðust þess að Skógafjall yrði dæmt „eign bændakirkjujarðarinnar Ytri-Skóga og að stefndi yrði dæmdur til að borga sanngjarnan hagatoll fyrir hvert ár, sem hann heimildarlaust hefur beitt umþráttáð fjall...“³ Málinu var vísað frá héraðsdómi með þeim rökum að þess hefði eigi verið gætt að krefjast útnefningar meðdómsmanna eins og fyrirskipað væri í landamerkjalogum 17. mars 1882. Að auki var bent á að einungis annar stefnandinn hefði heimtað hagatoll og enginn vísar til þess fyrir því að spurningin um hagatoll hefði verið lögð fyrir sáttanefnd eins og málið sjálft á sínum tíma.⁴ Deilum þessum lauk með samningi með svohljóðandi samningi í lok árs 1899:

Ár 1899, hinn 13. des. mán. gjörðu þeir hreppstjóri Jón Hjörleifsson, búandi Eystri-Skóga, í von samþykki kirkjustjórnarinnar, Bárður Bergsson eigandi og ábúandi Ytri-Skóga, og Ísleifur Oddsson ráðamaður móður sinnar Gyðríðar Guðmundsdóttur, eiganda og ábúanda Ytri-Skóga, þann samning milli sín er nú skal greina:

1. Hið svonefnda Skógafjall, afréttarland Skóga, sem liggur milli Jökulsár og Fjallgilsár, skal hér eftir

1 Spurningarmerki í sviga í handriti.

2 Skjal nr. 3 (11).

3 Skjal nr. 3 (114).

4 Skjal nr. 3 (114).

vera eign Ytri- og Eystri-Skóga þannig, að Ytri-Skógar eiga $\frac{4}{5}$ nefnds afréttarlands, en Eystri-Skógar $\frac{1}{5}$. Tekið skal það fram að engar aðrar jarðir en Ytri- og Eystri-Skógar eiga rétt til upprekstrar í téð Skógafjall.

2. Landamerkjalinna milli Ytri- og Eystri-Skóga skal vera þannig: Úr vörðu á Öldunum, sem er fjöru-mark milli Ytri- og Eystri-Skóga fjöru, bein stefna í Dalagilsfoss, síðan úr áður nefndri vörðu beint alt upp að Dölu suðvestan við Eystri- Skóгатún; síðan ræður Dala upp að fossi, og svo áfram austan við svo nefndan Hnauka, alt inn að Kambsfjöllum (frb. Kanfjöll) og þaðan í norður til jökuls. – Auk þess eiga Eystri-Skógar Brekkur allar og Þverbrekkur alt að Efribrúnum, Austustu Fit.

Staddir í Ytri-Skógum 14. de. 1899.

Vitundarvottar: Jón Hjörleifsson, Bárður Bergsson¹
 Kjartan Einarsson Ísleifur Oddsson
 Lárus Bjarnason

Sáttargjörð þessi er hér með staðfest.

Stiftsyfirvöld Íslands

Reykjavík 14. seft. 1901.

J. Haavsteen Hallgr. Sveinsson

Rétt eftirrit staðfestir.

Bjarni Einarsson (prófastur)²

Eins og áður hefur verið getið var bændakirkja í Ytri-Skógum og mun hún hafa staðið til ársins 1890. Ytri-Skógar eru tvíbýlisjörð og hefur það yfirleitt verið þannig eftir því sem heimildir greina. Árið 1944 var jörðin gefin Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu og var þar rekið skólalabú til 1968.³

Heimildir benda ekki til annars en að búskapur hafi verið nokkuð samfelldur í Ytri-Skógum frá því að jarðarinnar er fyrst getið í heimildum og að eftir gerð landamerkjabréfsins hafi hún verið framseld á venjubundinn hátt og veðsett.⁴

5.23. Eystri-Skógar

Landnámsmaðurinn Þrasi Þórólfsson af Hörðalandi bjó í „Skógum enum eystrum“ samkvæmt því sem stendur í Melabók og Sturlubók Landnámu.⁵ Í Hauksbók segir hins vegar að Þrasi hafi búið á Bjallabrekku en hún er sögð vera fyrir ofan bæinn í Ytri-Skógum⁶ Eystri-Skógar eru nefndir sem ein af „útgörðum“ kirkjunnar í Ytri-Skógum í máldaga sem talinn er frá 1332 og jafnan síðan þar til kemur að máldaga Gísla biskups Jónssonar frá um 1570. Þá er útjarða ekki lengur getið (sbr. kafla 5.22.).

1 Jón Hjörleifsson er skráður ábúandi í Eystri-Skógum 1861-1901 og Bárður Bergsson í Ytri-Skógum 1887-1907 (*Sunnlenskar byggðir* 4, s. 43 og 45).

2 Skjal nr. 3 (104). Ekki er að sjá að þessum samningi hafi verið þinglýst.

3 Sbr. *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 44. Skjal nr. 5 (156). Héraðsnefndir Rangæinga og Vestur-Skaftafellssýslu eru skráðir eigendur jarðarinnar (sbr. skjal nr. 5 (257)).

4 Sbr. skjöl nr. 3 (139), nr. 5 (156-161, 252, 256-260). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 44-45.

5 *Landnámabók* 1986, s. 339.

6 *Landnámabók* 1986, s. 339 (8. nmgr.).

Ytri-Skógar ásamt „útjörðinni“ Eystri-Skógum og fleiri eignum komust undir konung seint á 15. öld. Skógaeignir voru seldar Henriki Bjelke ríkisaðmíráli með afsalsbréfi 30. apríl 1675 að undanskildum Eystri-Skógum sem höfðu verið gerðir að lénsjörð prestsins að Skarði í Meðallandi um 1580.¹ Vikið er að þessu á ódagsettum seðli sem er í jarðabókargögnum Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og birtur í kafla 5.22.

Eystri-Skógar voru metnir á 23 hundruð og 80 álnir í jarðabók 1686 en á 12 hundruð í jarðabók 1695 í samræmi við fornt mat.² Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er dýrleikinn ekki gefinn upp enda Eystri-Skógar lénsjörð og því ekki tíundarskyld.³ Í Jarðatali Johnsens 1847 eru Eystri-Skógar skráðir á 12 hundruð en 23,2 hundruð í Nýrri jarðabók 1861.⁴

Í kaflanum um Ytri-Skóga er gerð grein fyrir ágreiningi um landamerki milli Ytri- og Eystri-Skóga. Þar er vísað til landamerkjadóms 1768, deilna um Skógafjall 1893-1895 og sammings um rétt þessara jarða til Skógafjalls og landamerki þeirra 1899. Hér er því við að bæta að árið 1839 gaf ábúandinn í Eystri-Skógum út svofellda lögfestu:

Lángholts-kyrkju prestakalli innann Vestur Skaptafellssýslu tillagda mensal Jörð Eystri Sköga vid Eyafjöll innann Rángárvallasýslu. Lögfesti eg hér undirskrifadur í dag ad ordfullu og lögmáli réttu ábilisjörð mína Eystri Sköga til lands og vatns og ytstu takmarka, sem adrir menn í möti eiga, og eru þessi ad austan: ur Fjörumarki nordur ad Fjallgili og þadan sýdann nordur í Jökul, ad vestann: ur fjöru-marki í Dalagilsfoss, og so rædur Dalagil til Jökuls sem og líka med öllum Brúnum vestur ad Kvarnarhólgili, úr því sudur í sand á milli austustu og Mid Fitjar, – fyrirbid eg öllum mönnum þettað mitt leiguland ad brúka nema mitt sé lof eda leifi til undir lagasektir. Enn óskil af nábilismönnum, sem hafa lögfest undir sig af mínu leigulandi, sem eru studjos Einar Högnason, síra Kjartan Jónsson, Sveinn Ísleifsson, ad þeir þá þessa mína lögfestu innann lagatermins afrii med fimtarstefnu og þeir þá vid Fimtarðöminn framleggi þaug skilríki og Document, sem þeir hafa kinni hér á möti, þar eg tjái mig fúsann til ens sama. Til stadfestu er mitt undirskrfað nafn.⁵

Eystri Skógum þann 22. Novembris 1839

H. Jonsson⁶

(LS)

Lögfestan var lesin upp við Skógakirkju 24. nóvember 1839 að söfnuðinum áheyrandi. Landamerkjabréf Eystri-Skóga var undirritað 9. nóvember 1885 og er þannig:

Skrásetning um landamerki jarðarinnar Eystri-Skóga í Austur-Eyafjallahreppi í Rangárvallasýslu að fornu mati 12e enn eftir jarðabókinni 1861 23.2^e. – Einungis er hér lýst mörkum á milli nefndrar jarðar Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima í Dyrhólahreppi í Vestur-Skaftafellssýslu, bæði eftir sögu núlifandi manna og svo líka eftir þeim skjölum og skilríkjum sem ég undirritaður í höndum hefi.

1 Sbr. Björn Lárússon 1967, s. 87 (2. nmgr.). *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 27.

2 Björn Lárússon 1967, s. 87.

3 Sbr. *Jarðabók Árna og Páls* 1, s. 27.

4 Skjöl nr. 5 (44, 45). Þessi mikli munur á dýrleika jarðarinnar 1847 og 1861 er skýrður í úttekt 1915 á þá leið að á þeim tíma hafi allt að hálfum heyskap verið fluttur frá öðrum jörðum og jörðin því gefið af sér meiri heyskap (sbr. skjal nr. 1 (134)).

5 Lögfesta sú sem hér er vísað til hefur ekki fundist í Þjóðskjalasafni.

6 Skjal nr. 3 (70). Lögfestan er úr kveri, skrifuðu upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli 1909 (sbr. skjal nr. 3 (137)).

Fjöru á jörðin fyrir sínu landi, fjörumark er nú brúkað samkvæmt forlíkun sem gjörð er af undirrituðum ábúanda, að stórsteinn rétt ofan við fjöruna með hlaðinni vörðu á, á að bera við vestasta heiðarhornið á Ytri-Sólheimaheiði.

Landmarkið. Hinn nefndi stórsteinn, sem brúkaður er fyrir fjörumark. Úr honum er bein lína í Jökulsárgil, svo ræður gilið upp undir svonefnt Skóga-fjall þá liggur merkjalínan austur úr votugjá, fyrir framan Skógafjall og austur í gilgljúfrið sem er á milli Hvítmögu og Skógafjalls, svo ræður áin sem er í síðastnefndu gljúfri marki norður í jökul. Allt það land sem er fyrir vestan nefnda markalínu tilheyrir Eystri-Skógum, allt út að mörkunum sem eru á milli Eystri og Ytri Skóga, sem skjal merkt Nr. 2. skýrir frá.

Eystri-Skógum dag 9. nóvember 1885.

Jón Hjörleifsson (ábúandi í Eystri-Skógum.)

Undirritaðir ábúendur og eigendur Ytri-Sólheima eru samþykki framanskriafaðri markalýsingu.

E. Eyólfsson (h.s.) S. Magnússon (h.s.) G. Eyólfsdóttir (h.s.) Einar Guðmundsson

Sæmundur Árnason Guðmundur Ólafsson (h.s.) Jón Ólafsson (handsalað) G. Ólafsson

Sveirn Sigurðsson (handsalað)¹

Landamerkjabréfið var lesið upp og bókað á manntalsþingi að Steinahelli 21. maí 1890 og ritað í landamerkjabók Rangárvallasýslu.

Annað landamerkjabréf er til um Eystri-Skóga og lýsir það einungis markalýsingu milli Eystri-Skóga og Ytri-Skóga:

Í framhaldi af markalýsingarskjali merkt Nr 1 um landamerki jarðarinnar Eystri-Skóga í Austur-Eyja-fjallahreppi í Rangárvallasýslu, og er hér lýst einungis markalínu á milli Eystri-Skóga og Ytri-Skóga í nefndum hreppi og sýslu eftir þeim skjölum og skilríkjum, sem ég í höndum hefði og svo líka eftir sögu núlifandi manna, og er markalínan sem nú skal greina:

Fjörumark milli Eystri-Skóga og Ytri-Skóga er grjótvarða á Öldunum fram við fjöru, sem á að bera í dalagilsárfoss, úr þessari vörðu er bein lína á sandinum sem næst til útnorðurs, það langt, að þangað til að sjá má Kvarnarhólsárfoss, liggur þá markið upp á milli svonefndrar Austustu fitar og miðfitar og það beina sjónhending upp í Kvarnarhólsá, svo rædujr áin í gílinu þangað til að kemur á móts við efri Þverbrekknabryr, liggur þá markið austur á við með brúnunum og það austur að miðtungugili og með þeim brúnum ofan við svo nefnt laufeimi og álfhól og kofaskjól, úr því ræður dalagil þangað til að það fer að beygjast austur í við vestan við svonefnda hrauka, þá liggur markalínan í laufatungugilið og það áfram sem næst í hánorður, norður í jökul. Allt það land sem er fyrir austan hér nefnda markalínu frá jökli til sjóar að mörkunum á milli Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima tilheyrir allt Eystri-Skógum.

Eystri-Skógum dag 14. desember 1885

Jón Hjörleifsson²

1 Skjal nr. 3 (13).

2 Skjal nr. 3 (14).

Árið 1915 óskaði ábúandi Eystri-Skóga, Vigfús Ólafsson, eftir því að fá að kaupa jörðina sem þá var sögð eign Langholtskirkju í Vestur-Skaftafellssprófastsdæmi.¹ Ekkert varð úr sölu í það sinn en í úttekt á jörðinni um líkt leyti er henni talið til tekna að beitolandið sé „viðlent og gott til allra beitar“ en smalamennska erfið.² Eystri-Skógar voru seldir ábúandanum 1947 og eru nú í einkaeigu.³

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Inngangur

Í úrskurðum óbyggðanefndar á fyrsta landsvæðinu, sem tekið var til meðferðar, málum nr. 1-7/2000, er í kaflanum „Almennar niðurstöður óbyggðanefndar“ gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þeirra mála sem undir nefndina heyra. Í úrskurðum óbyggðanefndar á næsta landsvæði, sem tekið var til meðferðar, er í kaflanum „Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar“ aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við, sjá mál nr. 1-5/2001. Framangreindir tveir kaflar hafa nú verið felldir saman, með lítils háttar breytingum, og fylgja í viðauka með úrskurði þessum.

Þannig er gefið yfirlit um gróðurfar á Íslandi við landnám og þær breytingar sem á því hafa orðið síðan. Einnig er fjallað um landnám, hefð og lög sem stofnunarhætti eignarréttinda. Gerð er grein fyrir flokkun lands í jarðir, almenninga og afrétti og eignarréttarlegri þýðingu þessara hugtaka. Hugað er sérstaklega að ákveðnum tilvikum sem virðast á mörkum framangreindra flokka sem og eignarhaldi á og undir jökklum og mörk við jökul eða á. Þá er fjallað um það hvort og þá hvaða visbendingar um eignarréttarlega stöðu lands megi draga af fyrirkomulagi fjallskila og tilvist ítaka til lands eða sjávar, hvaða réttur felist í fjörueign og hver séu merki sjávarjarða til hafsins. Því næst er fjallað um efni og gildi þeirra heimilda sem helst fjalla um eignarréttindi fyrir á tímum. Í því sambandi er gerð sérstök grein fyrir jarðamötum og jarðabókum, máldögum og vísitásium, lögfestum, jarðabréfum og landamerkjabréfum, afsals- og veðmálabókum. Loks eru dregnar saman meginniðurstöður um þau atriði sem að framan hafa verið rakin.

Þá hefur óbyggðanefnd við úrlausn sína litið til og tekið mið af niðurstöðum Hæstaréttar í fyrstu dómum réttarins í þjóðlendumálum, varðandi úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, Biskupstungnaafréttur og efstu lönd í Biskupstungnahreppi. Dómar þessir voru kveðnir upp 21. október 2004 í málum nr. 47 og 48/2004.

Í þeim köflum, sem hér fara á eftir, verður gerð grein fyrir þeim sérstöku forsendum sem úrskurður óbyggðanefndar í máli þessu byggist á. Sú umfjöllun er í beinu samhengi við framangreindar almennar niðurstöður óbyggðanefndar á svæðum I og II og vísar til þeirra. Í upphafi verður fjallað um landnám á því svæði sem hér er til meðferðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, að mestu í staðfræðilegri röð frá vestri til austurs.⁴ Þá verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar og loks gerð grein fyrir tæknilegum atriðum.

6.2. Landnám

Í kafla 5.1. er rakið hvernig Landnámabók greinir frá landnámi við Eyjafjallajökul og Mýrdalsjökul vestanverðan. Þar eru nafngreindir landnámsmennirnir Þrasi Þórólfsson nam land milli Jökulsár og

1 Sbr. skjal nr. 3 (134).

2 Skjal nr. 3 (89) (fasteignamat 1916).

3 Sbr. skjöl nr. 5 (135, 208, 255). *Sunnlenskar byggðir* 4, s. 43.

4 Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar er byggð á skýrslu Ingva Þorsteinssonar, ráðgjafa óbyggðanefndar á sviði náttúrufræði, sbr. skjal nr. 10, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.4., og almennum upppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

Kaldaklofsár (Kaldaklifsár), Hrafn Valgarðsson milli Kaldaklofsár og Lambafellsár, Ásgeir kneif Óleifsson milli Lambafellsár og Seljalandsár og Ásgerður Asksdóttir frá Seljalandsmúla að Markarfljóti. Ásgerður er sögð hafa numið Langanes allt upp til Jöldusteins og búið í Katanesi. Einnig er þess getið að Þorgeir hinn hörski Bárðarson hafi keypt land af Ásgeiri kneif milli Lambafellsár og Írár og búið í Holti.

Í Landnámabók er enn fremur greint frá tveimur bræðrum, Ásbirni og Steinfinni Reyrekilssonum, sem námu land „fyrir ofan Krossá ok fyrir austan Fljót“. Landnám sitt kallaði Ásbjörn Þórsmörk. Steinfinnur bjó á Steinfinnsstöðum en ekki kemur fram hvar Ásbjörn reisti bæ sinn. Skammt fyrir norðan (innan) Þröngá, á stað sem heitir Kápa, hafa fundist mannvistarleifar, m.a. dys, og eru getgátur um að þar hafi bær Steinfinns staðið. Einnig hafa fundist húsarústir við norðanverðan Merkurran þar sem heita Þuridarstaðir og Þuridarstaðir efri. Þar komu í ljós gripir sem samkvæmt aldursgreiningu gætu verið frá öndverðri landnámsöld. Hugmyndir eru um að á Þuridarstöðum hafi búið Þuríður Gollnisdóttir og Ketill auðgi, sonur Ásbjarnar Reyrekilssonar landnámsmanns, en um það verður ekkert fullyrt. Enn einn landnámsmaður er nefndur austan Markarfljóts, Jörundur goði Hrafnsson. Í Landnámu segir að bjór hafi legið ónuminn fyrir austan Fljót (þ.e. Markarfljóts) milli Krossár og Jöldusteins. Það land hafi Jörundur farið eldi og lagt til hofs. Haraldur Matthíasson gat sér til um að landsvæði þetta hefði verið þar sem „smáafréttirnir“ urðu síðar (þ.e. Eyvindarmúlatungur og Teigstungur) en um það verður ekkert fullyrt enda landnám Jörundar óþekkt.

Samkvæmt framangreindu hefur landnám á Eyjafjallasvæðinu náð frá Jökulsá í austri að Markarfljóti í vestri og norðaustur með því. Land undir Eyjafjöllum er að öðru leyti afmarkað af Eyjafjallajökli, Mýrdalsjökli og hafi. Næst ströndinni er undirlendi en heiðarlönd og fjalllendi upp við jökla og þeirra á milli. Jöklar og hálendi sunnan þeirra blasa við frá fjöru séð, og fjarlægðir þar á milli eru ekki verulegar. Norðan Eyjafjallajökuls og norðvestan Mýrdalsjökuls er land fjalllent, mjög skoríð giljum og víða all bratt, þá einna helst norðan undir jökulunum. Undirlendi og flatlendi svæðisins er að finna með fram Markarfljóti og Krossá.

Talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Eyjafjallasvæðinu verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er og jöklar minni.

Þess ber þannig að geta að sé tekið mið af staðháttum við túlkun landnámslýsinga verður að telja fremur líklegt að sunnan- og vestanvert Eyjafjallasvæðið hafi verið numið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti. Staðhættir mæla hins vegar fremur gegn því að landið norðan Eyjafjalla- og Mýrdalsjökla hafi verið numið. Bein túlkun Landnámu styður þó fremur ályktun í þá veru. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

6.3. Almenningar

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Almenningar tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Almenninum liggur til vesturs afréttur Fljótshlíðinga (Græna fjall), til norðurs er afréttur Hvolhrepps (Emstrur), Mýrdalsjökull er til austurs og Þórsmörk að sunnanverðu.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglendisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hlíðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Almenningar eru bæði í hlíðar- og fjallbeltinu, að mestu í 200-1100 m yfir sjávarmáli.² Vesturhluti Almenninga er hallalítill en austan til undir jökli hækkar landið snögg og mætir jökli í um 1000 m. Vestasta tá Almenninga kallast Kápurani á Kápu sem afmarkast að norðan af ánni Ljósá, sem sker

1 Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5. 1999.

2 Í skýrslu Ólafs Arnalds o.fl., *Jarövegsrof á Íslandi* (Rannsóknarstofnun landbúnaðarins og Landgræðsla ríkisins, 1997), segir að landsvæði þetta sé u.þ.b. 38 km² að flatarmáli.

landsvæðið þvert frá austri til vesturs, og Þröngá að sunnan. Ljósá skiptir Almanningum í Fram- og Innafrétt. Austur frá Kápu liggur Gráfell í 427 m. Innan Gráfells liggja Þröngárkrókar (Þröngárbrúnir) í 400-500 m norðan Þröngár, austur að jökli. Norðan Ljósár liggja Úthólmar sem eru gróðurreitir í örfoka landi á vestasta tanga landsvæðisins. Innan þeirra liggja Ljósabrýr sem ná austur að Fauskatorfum í Fauksheiði sem er eldbrunnið land með rauðagjalli í 300-500 m. Inn af Fauksheiði er land í 400-600 m og austan þeirra eru nokkuð brattar flatir sem nefnast Lakaflatir og er hæsti tindur þeirra 782 m. Ofan og austan þeirra eru hallalitlir Lakar. Norðaustan Laka rís Illhöfuð undir Entujökli í 871 m. Landræma skilur Entujökul og Merkurjökul suðaustur Illhöfuðs og nær hún í 1400 m. Á norðanverðum Almanningum er hallalitill Langháls sem liggur að Söndunum til norðurs. Sandarnir eru nyrsti hluti Almanninganna og standa þeir í 500-600 m og eru þeir víðlend og gróðurlaus flatneskja. Norðan þeirra rennur Fremri-Emstrúa.

Gróður um landnám var ólíkur því sem nú er og talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja ofan skógarmarkanna verið nokkuð samfelld. Frá landnámi fram á þennan dag hefur orðið mikil breyting og hnignun á gróðurfari bæði í byggð, á heiðum og í fjallendi Eyjafjalla- og Þorsmerkursvæðisins eins og í öðrum landshlutum. Almennigar eru nú að mestur gróðurlaus auðn sbr. málsskjal nr. 11. Samkvæmt skýrslu Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins (1997) um jarðvegsrof á Íslandi flokkast landsvæði Almenniga á eftirfarandi hátt: 68% auðnir, 16% rýrt, 14% fremur rýrt og 3% vel gróið. Af þessu má sjá að Almennigar eru gróðurlitlir.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjalla- og Mýrdalsjökla svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Almennigar liggja norðan sömu jökla og eru því allir í þjóðlendu miðað við þessa kröfugerð.

Á hinn bóginn hafa eigendur lögbýla undir Vestur-Eyjafjöllum lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.2.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að meiri líkindi en minni séu fyrir því að byggilegt land af þessu landsvæði hafi verið numið. Sú lýsing Landnámu að numið hafi verið land „fyrir ofan Krossá fyrir austan Fljót“ þurfi þó ekki að taka til mikils landsvæðis og land sé ekki sagt numið til jökuls. Á það er einnig bent að Steinfinni Reykertilssyni hafi verið vísað þarna til búsetu af bændum í héraðinu án þess að hann sérstaklega helgaði sér land eftir reglum þess tíma. Hafi hér farið fram landnám sé alla vega ljóst að beini eignarrétturinn hafi fallið niður eins og gerðist í landnámsbyggðinni Þjórsárdal hver svo sem ástæðan hafi verið hér. Allar síðari heimildir um Almenniga lúti að afréttarnotum. Þar hafi verið rekið á fjall og gerð fjallskil af hálfu sveitarstjórnar. Ekkert heimildarskjal liggja frammi um eignarrétt og þaðan af síður sé til sérstakur þinglýstur eigandi. Þá sé landsins ekki getið í jarðabókum eða jarðarmötum.

Af hálfu jarðeigenda undir Vestur-Eyjafjöllum, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði hafi allt verið numið. Fornleifarannsóknir hafi leitt í ljós tvær bæjarrústir á svæðinu, sú fremri á Kápu skammt norðan Þröngár, en þær innri á Bæjaröldu skammt norðan Ljósár. Byggð þessi virðist hafa staðið stutt á Innri-Almanningum en að líkindum fram á 13. öld á Fremri-Almanningum. Svæðið hafi að fornu heyrt til Eyjafjallasveit, og eignarréttur fallið til aðila innan þeirrar sveitar þegar byggð lagðist þar af. Svæðið hafi að fornu, og sé enn, kostaríkt af skógum og kjarngott beitiland bæði til sumar- og vetrarþeirra. Því er haldið fram að allur eignarréttur norðan Krossár sé með einum eða öðrum hætti leiddur af eignarrétti Holtskirkju og Stóradalskirkju. Kirkjurnar hafi síðan lagt þeim Eyfellingum, sem ekki áttu afrétt sunnan Krossár, til afrétt norðan Þorsmerkur, lagt eignarland til afréttar. Landsvæði þetta hafi á hverjum tíma verið nýtt á einhvern hátt. Eðli málsins samkvæmt hafi not þessi þó verið mismikil á hverjum tíma og jafnvel fallið niður um tíma á einhverjum svæðum. Nú um stundir sé það fjölsótt ferðamannasvæði. Við margháttaða

fríðun „Þórsmerkursvæðisins“ hafi réttur Eyfellinga verið skertur með ýmsum hætti. Sú skerðing eigi þó ekki að raska eignarrétti á svæðinu, heldur sé aðeins um að ræða stjórnsýslufrákvæmd. Vísað er til hefðar.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Almennina. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírátt að við gildistöku þjóðlendulaga hafa Almenningar talist til afrétta samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til umfjöllunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Almennina. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því er þau varðar skal þess getið að í máli nr. 4/2003 hjá óbyggðanefnd er komist að þeim niðurstöðum að afréttur Fljótshlíðar (Grænafjall) og Hvolhrepps (Emstrur) séu þjóðlendir.

Merkjum Almennina er lýst heildstætt í landamerkjabréfi, dags. 14. maí 1892 og þingl. 21. maí 1892. Komist hafa fram kenningar um að til forna hafi landsvæði þetta, ásamt Emstrum og jafnvel stærra svæði, verið nefnt Goðaland en um það verður engu slegið föstu. Þá er að auki til takmörkuð lýsing Einars Sighvatssonar hreppstjóra frá því um miðja 19. öld. Loks liggur fyrir lýsing á merkjum Almennina úr afréttaskrá Rangárvallasýslu frá 1979.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Almennina gagnvart Fljótshlíðarafrétti. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu liggja þau í Markarfljóti þaðan sem Emstruáin rennur í það og „niðureftir gilinu þar til Þröngá fellur í það“. Bréfið er ekki áritað sérstaklega vegna Fljótshlíðarafréttar enda Markarfljót glögg afmörkun af náttúrunnar hendi en oddviti Fljótshlíðarhrepps áritar bréfið vegna Þórsmerkur. Um Fljótshlíðarafrétt er fjallað í máli nr. 4/2003 og þar er einnig komist að þeirri niðurstöðu að Markarfljót ráði gagnvart Almenninum, sbr. m.a. lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrirsvarsmanns Teigs og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum árið 1753 um Grænafjall, Þórsmörk, Teigs- Guðrúnar- og Múlatungur, auk Langaness. Í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 er einnig miðað við Markarfljót að vestan.

Norðurmerki Almennina, gagnvart Emstrum, afrétti Hvolhrepps, liggja samkvæmt landamerkjabréfinu í Emstruánni fremri, „frá upptökum hennar úr jöklinum allt niður í Markarfljót í fljótsgilinu“. Bréfið er ekki áritað vegna Emstrusvæðisins. Í afréttalýsingu Einars Sighvatssonar kemur einungis fram að Almenningar nái norður fyrir Ljósá. Í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 segir einnig að Fremri-Emstruá ráði að norðan. Um Emstrur er fjallað í máli nr. 4/2003 og þar er einnig komist að þeirri niðurstöðu að Syðri- (eða Fremri-) Emstruá, nánar tiltekið sú kvísl hennar sem á upptök við Entugjá, ráði merkjum gagnvart Almenninum, með vísan til fyrstu og einu heildstæðu lýsingarinnar á mörkum afréttarins, frá 1979.

Hér ber þess að geta að afmörkun Almennina á korti meðfylgjandi kröfulýsingu jarðeigenda undir Vestur-Eyjafjöllum miðar upptök Emstruárinnar fremri úr jöklinum hins vegar ekki við framangreinda upptakakvísl við Entugjá heldur kvísl sem kemur undan jöklinum nokkru sunnar og vestar. Á þeim stað eru teiknuð hreppamörk á staðfræðikorti Landmælinga Íslands. Þá kom fram sú athugasemd af hálfu jarða undir Vestur-Eyjafjöllum við fyrstu fyrirtöku máls þessa að á kröfulínukorti væru hreppamörk ranglega teiknuð á þessu svæði, þ.e. í þeirri kvísl Emstruár sem á upptök við Entugjá. Þau ættu réttilega að fylgja kröfulínu jarðeigenda undir Vestur-Eyjafjöllum, þ.e. þeirri kvísl Emstruár sem liggur sunnar og vestar. Þar norðan við sé fyrrum Hvolhreppur. Um sé að ræða villu í kortagrunni Landmælinga Íslands. Um það landsvæði norðvestan Entujökuls sem hér hefur

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

verið lýst og telja verður með vísan til framangreinds að falli utan merkja Almenninga er að öðru leyti fjallað í kafla 6.26.

Suðurmerkjum Almenninga, gagnvart Þórsmörk, er lýst í „Þröngá, sem fellur eftir Þröngárgili allt frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót“. Bréfið er áritað um samþykki oddvita Fljótshlíðarhrepps vegna Þórsmerkur. Afréttalýsing Einars Sighvatssonar hreppstjóra frá því um miðja 19. öld er í samræmi við þetta. Til er landamerkjabréf fyrir Þórsmörk, dags. 2. maí 1892, og áritað um samþykki fyrir „afréttinn Almenninga“, í umboði hreppsnefndar Vestur-Eyjafjallahrepps. Merkjum er þar eins lýst og Almenningar eru nefndir „afréttur Eyfellinga í Holtssókn“. Í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 er einnig miðað við Þröngá að sunnan.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Almenninga og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og austurs. Austurmörkum Almenninga er hins vegar einungis sérstaklega lýst í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 þar sem segir að afrétturinn takmarkist af Mýrdalsjökli að austan. Í kröfugerð eigenda lögbýla undir Vestur-Eyjafjöllum vegna Almenninga er gert ráð fyrir að merki landsvæðisins og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti.

Að því er varðar austurmerki Almenninga, gagnvart Mýrdalsjökli, telur óbyggðanefnd að landamerkjabréf svæðisins frá 1892 beri með sér að litið hafi verið svo á að merki landsvæðisins næðu upp að jökli, sbr. einnig afréttaskrá sýslunnar 1979. Merkjum til norðurs og suðurs er þannig lýst alla leið í jökul. Jökull hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til suðurs að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Þeim er því ekki sérstaklega lýst í hinum eldri heimildum.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Almenninga. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum svæðisins sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er skýrt afmarkað af jökulum, ám og árgiljum. Umrætt landamerkjabréf er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki svæðisins án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að þeir sem átt hafa hagsmuna að gæta á Almenninum hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum landsvæðisins væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan merkja Almenninga, svo sem þau hafa verið skilgreind hér að framan. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu á því landsvæði sem nú nefnist Almenningar, sbr. kafla 6.3. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Minnst er á Almenninga í lögfestu Stóra-Dals frá 19. desember 1665, sbr. einnig lögfestu frá 1795. Þar er fyrst lýst landamerkjum því næst fjörumörkum og loks skógaritökum og ýmsu fleiru, m.a. eru „úthólmar allir“ á Almenninum taldir til eigna Stóra-Dals. Samkvæmt örnefnaskrá Almenninga eru Úthólmar gróðurtorfa á suðvestanverðum Almenninum. Ekkert liggur nánar fyrir um tilurð þessara réttinda og á Almenninga eða Úthólma er ekki minnst í landamerkjabréfi Stóradalstorfu 1888.

Í landamerkjabréfum jarðanna Mið-Skála, Ásólfskála, Holts og Ysta-Skála, sem gerð voru á árunum 1886 og 1890, segir að Almenningar séu afréttur viðkomandi jarða. Svo sem áður greinir liggja Almenningar norðan Þórsmerkur, norðaustur af Eyjafjallajökli en jarðir þessar undir Vestur-Eyjafjöllum, með fram jöklinum suðvestanverðum. Orðalag bréfanna er með ýmsum tilbrigðum. Í bréfi Mið-Skála segir nánar tiltekið að jörðin eigi „upprekstur ... á afréttarlandið Almenninga“ og í bréfi Ásólfskála segir að afréttarlandið Almenningar „fylgi“ henni. Þá segir í bréfum Holts og Ysta-Skála að jarðirnar „eigi“ það sem nefnt er „afréttarlandið“ eða „afrétt“ Almenninga. Í öllum

bréfunum er gert ráð fyrir að réttur viðkomandi jarðar sé hlutfallslegur við aðrar jarðir sem sama rétt eigi. Í samræmi við þetta segir í sérstöku landamerkjabréfi Almenna frá 1892 að „Afrétturinn Almenningar“ tilheyri „meiri hluta Vestur-Eyjafjallahrepps“. Undir landamerkjabréfið skrifar oddviti Vestur-Eyjafjallahrepps. Sama dag áritar oddvitinn landamerkjabréf Þórsmerkur fyrir Almenna sem í því bréfi eru nefndir „afréttur Eyfellinga í Holtssókn“.

Í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 segir að Almenningar tilheyri „öllum öðrum jörðum í Vestur-Eyjafjallahreppi en nefndar eru í tengslum við Steinsholt, Stakkholt og Merkurtungur“. Þær jarðir sem nefndar eru í tengslum við Steinsholt, Stakkholt og Merkurtungur eru eftirtaldar: Fit, Fitjarmýri, Mið-Mörk, Brúnir, Borgareyrar, Dalsel, Bjarkaland, Steinmóðarbær, Hamragarðar, Neðri-Dalur, Mið-Dalur, Stóri-Dalur, Eyvindaholt, Syðsta-Mörk, Stóra-Mörk 1-3. Jarðir þessar tilheyrðu ekki Holtssókn. Í gerðabók fasteignamatnefndar 1916 segir svo: „Allar jarðir í Vestur-Eyjafjallahreppi frá Varmahlíð að Tjörnum (báðar meðtaldar), að undanskildum Fit og Fitjamýri, eiga rétt til uppreksturs á „Almenna“.

Þegar þessa landsvæðis er getið í öðrum skriflegum heimildum er það einnig tengt upprekstri og afréttarnotum, sbr. afréttalýsingar Einars Sighvatssonar hreppstjóra á Ysta-Skála frá 19. öld, fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar, auk gerðabókar fasteignamatnefndar 1916.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarða undir Vestur-Eyjafjöllum, annarra en Fitjar, Fitjarmýrar, Mið-Merkur, Brúna, Borgareyrar, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðri-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindaholts, Syðstu-Merkur og Stóru-Merkur, hafi haft af Almenninum afréttarnot. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust. Ekkert liggur fyrir um að Almenningar hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýttir til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá bendir umfjöllun um Almenna í framangreindum landamerkjabréfum Almenna og jarða undir Vestur-Eyjafjöllum fremur til afréttareignar en beins eignarréttar og hið sama á við um lögfestur Stóra-Dals. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabil vegna friðunar Þórsmerkur-svæðisins liggur ekkert fyrir um það að rétti þessum hafi verið afsalað.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig umræddar jarðir undir Vestur-Eyjafjöllum eru komnar að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útloka að Almenningar séu innan upphaflegs landnáms á Eyjafjallasvæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirferslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til Almenna hafi orðið til á þann veg að hluti íbúa undir Vestur-Eyjafjöllum hafi tekið landsvæði þetta til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda jarða undir Vestur-Eyjafjöllum að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um þjóðlendu að ræða.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jarðir undir Vestur-Eyjafjöllum hafi átt þar upprekstrar-rétt, þ.e. aðrar en þær sem sams konar rétt hafa átt til Steinholts, Stakkholts og Merkurtungna.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Almenningar, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Frá upptökum Fremri-Emstruár við suðvesturjaðar Entujökuls í Mýrdalsjökli er þeirri á fylgt allt niður í Markarfljót í fljótsgilinu, þá Markarfljóti niður eftir gilinu þar til Þröngá fellur í það, þaðan Þröngá, sem fellur eftir Þröngárgili, allt að upptökum hennar í Merkurjökli í Mýrdalsjökli. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarða í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, annarra en Fitja, Fitjarmýra, Mið-Merkur, Brúna, Borgareyrar, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðri-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur og Stóru-Merkur.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign hluta jarða í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarkna að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.4. Þórsmörk

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Þórsmörk, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Þórsmörk liggur til vesturs afréttur Fljótshlíðinga (Grænaþjall), til norðurs eru Almenningar og til austurs Mýrdalsjökull. Að sunnanverðu eru Teigstungur, Goðaland og Stakkholt.

Þórsmörk er aflangt, fjallent heiðarland, sundurskorið af giljum og dalverpum. Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglendisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hliðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Þórsmörk er bæði í hliðar- og fjallbeltinu, í 200-1100 m hæð.² Vestasti hluti Þórsmerkur er Ranatá á Merkurranum sem liggur við mót Markarfljóts og Krossár. Á Ranatá eru brattir gróðurlitlir Eggjar sem ná um 260 m hæð. Merkurranum, sem er að mestu uppblásturssvæði, nær austur að bröttum og grónum Valahnúk (458 m) um 2,5 km austan Eggja. Norðan Valahnúks liggur breiður og gróinn Húsadalur og austan Valahnúks liggur gróinn Langidalur. Norðan Húsadals eru Hamraskógar, gróðursælt svæði að mestu vaxið birkisskógi í um 250-300 m hæð. Austan Hamraskóga er Tindfjallagil og sunnan þess eru brött og klettótt Tindfjöll. Hæsti tindur þeirra nær 628 m hæð. Suðurhluti Þórsmerkur er mjög skorinn giljum og hryggir og hálsar þeirra á milli. Á eystri hluta Þórsmerkur eru einstök fell, svo sem Svínatungur (532 m) sem liggja austan Tindfjallagils. Sunnan þeirra er Brúni (550 m). Austan Svínatungna er Rjúpnafell (824 m) og innan þess liggur Mófell (853 m). Innan Mófells tekur Merkurjökull við og mætir land jökli í um 1030 m hæð. Samkvæmt skýrslu Rannsóknarstofnunar landbúnaðarins (1997) um jarðvegsrof á Íslandi flokkast landsvæðið Þórsmörk á eftirfarandi hátt: 51% auðnir, 17% rýrt, 20% fremur rýrt og 12% vel gróið.

Frá landnámi fram á þennan dag hefur orðið mikil breyting og hnignun á gróðurfari bæði í byggð, á heiðum og í fjalllendi Eyjafjalla- og Þórsmerkursvæðisins, eins og í öðrum landshlutum. Talið er að um landnám hafi skógur teygst sig upp í hliðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjalllendið verið þakið nokkuð samfelldum

¹ Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5. 1999.

² Í skýrslu Ólafs Arnalds o.fl., *Jarðvegsrof á Íslandi* (Rannsóknarstofnun landbúnaðarins og Landgræðsla ríkisins, 1997), segir að landsvæði þetta sé u.þ.b. 72 km² að flatarmáli.

lággróðri. Í fjalllendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjalla- og Mýrdalsjökla, svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Þórmörk liggur norðan sömu jökla og er því öll í þjóðlendu, miðað við þessa kröfugerð.

Á móti hafa fyrrsvarsmenn Ásólfskálakirkju og Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð, austan Breiðabólstaðartorfu, lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.3.

Jafnframt hefur eigandi jarðarinnar Odda á Rangárvöllum lýst kröfu um beinan eignarrétt að ½ Þórmörk. Vegna jarðarinnar Holts í Vestur-Eyjafjöllum hefur sami aðili, eigandi Holts, lýst því yfir að „gæta beri að“ fornum skógartekjuréttindum jarðarinnar er bendi til óbeins eignarréttar á svæðinu. „Landeigandi lítur svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um afnotarétt hans í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að enda þótt hluti Þórmörkur hafi verið numinn í öndverðu hafi sá beini eignarréttur, sem varð til við námið, ekki framsetst með löggerningum og ekki sé vitað til þess að eignarréttinum hafi á nokkurn hátt verið haldið við með virkum yfirráðum. Í byrjun 19. aldar hafi átt stofna til nýbýla í Þórmörk en slíkt hafi aðeins verið heimilt í afréttum, sbr. nýbýlilátláskipun frá 1776. Nýting Þórmörkur, þar til svæðið var friðað, sýni glögg að um afréttarland hafi verið að ræða. Fé hafi verið rekið á fjall og fjallskil verið gerð eins og í öðrum samnotafréttum hér á landi.

Af hálfu eigenda og umráðamanna Ásólfskálakirkju, Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólstaðartorfu, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að fornleifar styðji frásögn um byggð í Þórmörk sem hafi staðið fram á 13. öld. Heimildir frá 1270 um skógareign Holtskirkju og um skógareign Stóradalskirkju geti svo mikillar og samfelldrar skógareignar að fullyrða megi að kirkjan hafi eignast þær jarðir sem á Þórmörk voru. Á 13. og 14. öld hafi kirkjur undir Eyjafjöllum átt mestan ef ekki allan skóg á Þórmörk að öðru leyti en því að Oddakirkja hafi eignast skóg í Engidal 1397. Samkvæmt máldaga Holtakirkju frá 1270 eigi hún sjö skógarteiga á Þórmörk. Þá verði ekki annað séð af máldögum og öðrum heimildum en að Holtskirkja hafi átt umtalsverðan skóg á norðanverðri Þórmörk, á svæðinu frá Markarfljóti og norðurbrún Húsadals inn í Rjúpnafellsgil og að sunnanverðu frá Langadal inn í Góðagil: Þetta sé allur miðhluti Merkurinnar. Í máldaga kirkjunnar í Dal frá árinu 1332 sé lýst eignum kirkjunnar og megi vera ljóst af vitnisburðum að skógaritök sem kirkjunni séu eignuð hafi verið á Þórmörk. Þannig hafi kirkjurnar undir Eyjafjöllum, Holtskirkja, Miðbæliskirkja og kirkjueign í Dal, átt meginhlutann af skóginum í Þórmörk á 13. og 14. öld. Engar heimildir séu um að kirkjur eða aðrir aðilar í Fljótshlíð hafi átt itök á Þórmörkursvæðinu fyrr en á síðari hluta 16. aldar þegar kirkjunni á Breiðabólstað hafi verið dæmdur eignarréttur að meirihluta Goðalands. Í upphafi 18. aldar hafi eigendur bændajarða í Fljótshlíð tekið að eigna sér hluta beitarinnar í Þórmörk og réttur þeirra til skógarhöggs síðan fest í sessi. Beitarafnot Fljótshlíðinga hafi verið takmörkuð og einskorðuð við útigang. Vegna eyðingar skóga á Þórmörk hafi nöfn fyrri skóga horfið. Um rétt Ásólfsstaðakirkju er vísað til þess að hún hafi verið lénskirkja og arftaki Holtskirkju. Margar heimildir hafi varðveist um tilraunir til þess að verjast ágangi í skóga kirknanna.

Af hálfu eigenda Odda á Rangárvöllum, sbr. skjöl nr. 9 og 9(8), er vísað til landamerkjaskrár fyrir Þórmörk, sem þinglýst hafi verið 18. maí 1892. Landsvæði þetta hafi verið numið í öndverðu og eignarrétti verið haldið við með máldögum, visitasíum og lögfestum. Þórmörk sé nú innan sérstakra þinglýstra landamerkja, Oddi eigi helming hennar og hafi svo verið samkvæmt elstu heimild-

um. Útilokað sé að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag og telja verði eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af slíkum vafa. Landeigendur hafi farið einir með öll venjuleg eignarráð, bæði raunveruleg og réttarleg yfirráð, innan þinglýstra landamerkjja. Kirkjan hafi því haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir hendi á umþrættu landsvæði enda hafi hún getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Nýting landsins hafi verið í samræmi við búskaparhætti og nýtingarmöguleika á hverjum tíma. Þannig hafi hálf Þórsmörk lengstum verið nýtt til beitar. Loks er að auki vísað til hefðar.

Í kafla 5.3. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Þórsmörk. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hefur Þórsmörk talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma. Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til umfjöllunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Þórsmörkur. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því er þau varðar skal þess getið að í máli nr. 4/2003 hjá óbyggðanefnd er komist að þeirri niðurstöðu að afréttur Fljótshlíðar (Grænafjall) sé þjóðlenda.

Merkjum Þórsmörkur er fyrst lýst í lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð fyrir hönd bænda þar og fyrirsvarsmanns Teigs og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum árið 1753. Í lögfestunni er fjallað um Grænafjall, „Þórsmörk mille Þraungar og Krossár upp under Jökul ásamt sokölludum Teigs Guðrunar og Múlatungum“, auk Langaness. Árið 1892 er síðan gert landamerkjabréf fyrir Þórsmörk. Þá er að auki til takmörkuð lýsing Einars Sighvatssonar hreppstjóra frá því um miðja 19. öld.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Þórsmörkur, gagnvart Fljótshlíðarafrétti. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu liggja þau í Markarfljóti þaðan sem Þröngá fellur í það og síðan ræður „Markarfljót allt fram á móts við Þórsmörkurrana“. Bréfið er undirritað í umboði hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps. Um Fljótshlíðarafrétt er fjallað í máli nr. 4/2003 og þar er einnig komist að þeirri niðurstöðu að Markarfljót ráði merkum, sbr. m.a. lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrirsvarsmanns Teigs og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum árið 1753 um Grænafjall, Þórsmörk, Teigs- Guðrunar- og Múlatungur, auk Langaness.

Norðurmerki Þórsmörkur eru gagnvart Almennungum. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu liggja þau í Þröngá, þaðan sem hún fellur í Markarfljót og að upptökum hennar upp við jökul. Bréfið er áritað af hálfu hreppsnefndar Vestur-Eyjafjallahrepps „fyrir afréttinn Almennunga“. Lögfestan 1753 og afréttarlýsing Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld miða einnig við Þröngá. Þessum merkjum er eins lýst í landamerkjabréfi Almennunga, dags. 14. maí 1892 og þingl. 21. maí 1892, sbr. kafla 6.3. Það bréf er áritað „Fyrir Fljótshlíðarhrepp vegna Þórsmörkur“.

Sunnan Þórsmörkur eru Teigstungur austast, síðan Goðaland og loks Stakkholt. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfi Þórsmörkur eru suðurmerki í Krossá, sbr. einnig lögfestuna 1753. Bréfið er áritað af hálfu Stakkholts og prestsins á Breiðabólstað, að telja verður vegna Goðalands. Þá ber þess að geta að Guðmundur Guðmundsson, sem undirritar landamerkjabréf Þórsmörkur í umboði hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps, var eigandi jarðarinnar Teigs sem Teigstungur eru kenndar við.

Um Teigstungur, Goðaland og Stakkholt er fjallað í köflum 6.5., 6.7. og 6.9. Þar kemur m.a. fram að norðurmerki þessara landsvæða miðist við Krossá, sbr. landamerkjabréf Stóradalstorfu,

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892, Syðstu-Merkur, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, og Neðra-Dals, dags. 22. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, vegna Stakkholts, og landamerkjabréf Goðalands, dags. 1. maí 1891 og þingl. 28. maí 1891. Bréf Goðalands er áritað af fyrirsvarsmanni hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps en framangreind þrjú bréf sem lýsa merkjum Stakkholts eru ekki árituð vegna Þórsmerkur. Ekkert landamerkjabréf er hins vegar til fyrir Teigstungur né heldur aðrar merkjalýsingar. Í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 kemur þó fram að Teigstungur séu „inn af Þórsmörk“.

Hér hafa að framan verið raktar ýmsar heimildir um merki Þórsmerkur og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og suðurs. Austurmörkum Þórsmerkur, gagnvart Mýrdalsjökli, er hins vegar einungis lýst í framangreindri lögfestu frá 1753, þar sem segir að Þórsmörk liggja á milli Þröngár og Krossár og „upp under Jökul“. Í kröfugerð eigenda Ásólfsskálakirkju og Stóradalskirkju og eigenda jarða í Fljótshlíð, austan Breiðabólstaðartorfu, er gert ráð fyrir að merki landsvæðisins og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi við landamerki, falli til afrettarins með fullkomnum eignarrétti.

Óbyggðanefnd telur að af landamerkjabréfi Þórsmerkur frá 1892 verði ráðið að merki landsvæðisins hafi verið talin ná upp að Mýrdalsjökli. Merkjum til norðurs og suðurs er þannig lýst alla leið austur í jökul, sbr. einnig lögfestuna 1753. Jökull hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til austurs að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Þeim er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Þórsmörk. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum svæðisins sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er skýrt afmarkað af jökli, ám og árgiljum. Umrætt landamerkjabréf er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki svæðisins, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að réttihafar að Þórsmerkursvæðinu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum landsvæðisins væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan merkja Þórsmerkur, svo sem þau hafa verið skilgreind hér að framan. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu styður fremur þann skilning að hluti svæðisins, a.m.k., hafi verið numinn í öndverðu. Þá benda rannsóknir á sviði fornleifafræði til þess að byggð hafi verið að fornu norðan Þórsmerkur, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla á hinn bóginn fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Um Þórsmörk er fjallað í máldaga Holtskirkju undir Eyjafjöllum frá 1270. Þar segir að kirkjunni fylgi m.a. „vij skogar. j þorsmork“. Í samræmi við þetta segir í máldaga kirkjunnar frá 1332 að hún eigi „sio skogar teiga j þorsmork“, sbr. einnig fjöldan allan af lögfestum frá 18. og 19. öld, auk skýrslu um tekjur og útgjöld Holtsprestakalls. Í lögfestu prestsins að Holti frá 1867 segir orðrétt, eftir að skógararteigar hafa verið tilgreindir og merkjum lýst: „... svo langt sem byrkiskógur vex, lögfesti eg vegna Holtskirkju, að orðfullu og lögmáli réttu til friðhelgis og verndar alls byrkiskógarviðar, sem vex innan hér tiltekinna takmarka, fyrirbjóðandi einum og sérhverjum, nefnda viðartegund að höggva, rífa eður nokkurn hátt hana sér í nyt að færa, án míns leyfis og samþykkis, undir fullkomnar landnáms- og Skaðabætur.“ Árið 1890 er gert landamerkjabréf fyrir Holt og sjö skógararteigar á Þórsmörk taldir upp á eftir lýsingu landamerkja og umfjöllun um reka og fjörur. Í samræmi við þetta áritar presturinn í Holti landamerkjabréf Þórsmerkur 1892 með athugasemd um að Holtsprestakall eigi tiltekin „skógaritök“ á Þórsmörk.

Fleiri jarðir undir Vestur-Eyjafjöllum hafa átt skógaritök í Þórsmörk. Þannig kemur fram í landamerkjabréfi Stóra-Dals, dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892, að skógaritök Stóradalstorfunnar sé hálfur Húsadalur, sbr. einnig fasteignamat um þá jörð frá 1916. Þá segir í landamerkja-

bréfi Neðra-Dals, dags. 22. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, að hálf jörðin „edur það sem af henni er kyrkjujörð“ eigi skógarítak á Þórsmörk í Húsadal, með nánari afmörkun, „að tiltölu rétttri við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar“. Í landamerkjabréfi Syðstu-Markar, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí sama ár, er skógarítak hálftrar jarðarinnar einnig sagt á Þórsmörk í Húsadal, með nánari afmörkun og í hlutfalli við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar. Ekki er hins vegar minnst á Þórsmörk í landamerkjabréfi Ásólfsskála, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí sama ár.

Auk framangreindra jarða undir Vestur-Eyjafjöllum átti kirkjan í Odda á Rangárvöllum skóg í Engidal í Þórsmörk, samkvæmt því sem greinir í máldögum 1397 og 1570. Þá lögfestir presturinn í Odda „hálfá Þórsmörk“ 1790 og 1791 „med öllum hans [svo] Gögnum og Gjæðum, ... Odda Kirkiu Eign eftir gömlum óafturrekanlegum Máldögum. Fyrerbyd eg hverjum Manni að beita, brúka edur í nokkurn Mátá sér að nýta þenann hálfá Afrétt framvegis, undir þær Sektir sem Lög qveda, án míns Leyfis.“ Umráddur afréttur Oddakirkju mun hafa verið nýttur af öðrum með leyfi, sbr. bréf sýslumannsins í Rangárvallasýslu frá 1801, og einnig leigður út gegn gjaldi, sbr. yfirlýsingu prófastsins í Odda frá 1813. Í landamerkjabréfi Odda, dags. 22. maí 1890, segir að ítök fylgi jörðinni, þ. á m. „afréttur hálfur í miðja Þórsmörk“.

Heimildir eru einnig um að Fljótshlíðingar hafi kallað til réttinda í Þórsmörk. Þannig segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1710 að Þuríðarstaðir á Mið-Mörk og þar um kring sé „brúkað fyrir lamba afrjett úr Fljótshlíð“, sbr. einnig umfjöllun í jarðabókinni um einstakar jarðir í Fljótshlíð. Talið er að Þuríðarstaðir hafi verið í Þórsmörk. Einnig kemur fram að Húsadalur, „skammt frá Þuríðarstöðum“, sé brúkaður fyrir afrétt úr Fljótshlíð. Árið 1753 lögfesta hreppstjórinn í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrirsvarsmenn Teigs í Fljótshlíð og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum, Grænafjall, Þórsmörk ásamt Teigs-, Guðrúnar- og Múlatungum, auk Langaness. Báðir aðilar telja til réttinda yfir Þórsmörk. Í lögfestunni segir orðrétt:

Fyrerbióðum vier einum og sierhvörum fyrrgreinda Afrette og Skógarplátz j nochru sier nitia, beita, bruka, yrkia, edur nockra Gagnsemd af hafa, under fullkomna Landnámz Sekt, og adrar frekustu Skadabætur effter Lögum, af þeim visvitande hier á móti britur. Enn hvör sá sem meinar sig Skóg edur önnur Jtök eiga jnnann fyrrgreindra Takmarka, sem þesse Lögfesta uppastendur, advarast hier med ad frammleggja sin Skilriike þar fyrir, á næstkomande K[yr]kiulækjar og Holts Vor Manntals Þingum. Stande Lögfesta þesse til Sekta um næstu 12 Mánude. Enn fyrir Máldaga so leinge henne er ei ad Lögum hruded.

Í bréfi sýslumannsins í Rangárvallasýslu frá 1801 kemur fram að $\frac{3}{4}$ afréttarins í Þórsmörk heyrðu undir Fljótshlíðinga til uppreksturs á sumrin en $\frac{1}{4}$ Oddakirkju. Sýslumaður lætur þess einnig getið að rústir finnist á afréttinum en þær séu svo gamlar að enginn geti lengur haldið þar fram eignarrétti sínum. Þá mótmæla bændur í Fljótshlíð tilkalli prestsins í Holti til nýgræðuskóga á fram-anverðri Þórsmörk 1867.

Árið 1892 er gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Þórsmörk. Lýst er merkjum en ekki fjallað um réttindi eða nýtingu. Bréfið er undirritað í umboði hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps. Í landamerkjabréfum Eyvindarmúla og Fljótisdals í Fljótshlíð, hið fyrirnefnda dags. 1. júní 1891 og þingl. 18. maí 1892 og hið síðarnefnda dags. 24. maí 1890 og þingl. 27. maí 1890, segir að jarðir þessar eigi hagbeit og skógarhögg á Þórsmörk, í hlutfalli við aðrar jarðir í Fljótshlíð. Þá kemur fram í landamerkjabréfi Barkarstaða, dags. 30. júní 1888 og þingl. 27. maí 1890, að jörðin eigi afrétt í Þórsmörk að tiltölu við aðrar jarðir sveitarinnar. Í samræmi við þetta segir í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 að allar jarðir í Fljótshlíð, „að undanskildum Breiðabólstaðarjörðum og Austur-Torfastöðum“, eigi „skógarítak á Þórsmörk, 1 hest á ári fyrir hver 5 hundr. forn, og einnar kindar beit eftir sömu reglu. Þetta er hálf beit á Þórsmörk. Hinn helmingur beitarinnar tilheyrir Odda-prestakalli og er hann nú leigður Inn-Hlíðarmönnum (Fljótisdalur – Hlíðarendi)“, sbr. einnig um-

fjöllun um Múlarjarðir, Fljótisdal Í sömu heimild er ekki gert ráð fyrir því að jarðir undir Eyjafjöllum eigi afrétt í Þórsmörk.

Þá segir í fjallskilareglugerð fyrir Rangárvallasýslu nr. 58/1894 að hreppsnefnd Fljótshlíðarhrepps skuli sjá um fjallskil, réttahöld, grenjaleitir o.s.frv. á Þórsmörk, sem talin er með svokölluðum smáafréttum. Samkvæmt fjallskilareglugerð nr. 72/1921 skyldu hreppsnefndir Fljótshlíðarhrepps og Vestur-Eyjafjallahrepps sjá um þetta verk.

Óbyggðanefnd telur líkur á því að Þórsmörk sé innan upphaflegs landnáms sunnan Markarfljóts. Tilvist byggðar á þessu svæði hefur verið staðfest með fornleifarannsóknunum. Sú byggð hefur hins vegar snemma lagst af og þess utan liggur ekkert fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Síðari tíma heimildir, frá því á 13. öld og fram að gerð landamerkjabréfa í lok 19. aldar, eiga það sameiginlegt að fjalla um rétt tiltekinna jarða til takmarkaðrar nýtingar í Þórsmörk, beitar og skógartekju. Þannig er lýst rétti jarða í Vestur-Eyjafjöllum til skógar, Odda á Rangárvöllum til skógar og afréttar og jarða í Fljótshlíð til skógar og afréttar. Ekki liggur fyrir hvernig jarðirnar eru komnar að umræddum réttindum.

Landamerkjabréf umræddra jarða eru í samræmi við þetta og umfjöllun í þeim um Þórsmörk-svæðið bendir fremur til afréttar- og annarra óbeinna eignarréttinda en beins eignarréttar. Þegar þessa landsvæðis er getið í heimildum frá 20. öld er það einnig tengt upprekstri, afréttarnotum og skógartekju, sbr. afréttalýsingar Einars Sighvatssonar hreppstjóra á Ysta-Skála frá 19. öld, fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar, auk gerðabókar fasteignamatnefndar 1916. Ekkert liggur fyrir um að Þórsmörk hafi, fram til 1927, nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til Þórsmörk hafi orðið til á þann veg að tilteknar jarðir hafi tekið landsvæði þetta til sumarbeitar fyrir búpening, skógartekju og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnunum var falið að annast framkvæmd á.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Ásólfsskálakirkju og Stóradalskirkju, jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólstaðartorfu, Odda á Rangárvöllum og Holts undir Vestur-Eyjafjöllum að landsvæði það, sem hér eru til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um þjóðlendu að ræða.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að hluti jarða í Fljótshlíð, auk Odda á Rangárvöllum, hafi átt rétt til upprekstrar á Þórsmörk. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabíl, vegna friðunar þess, liggur hins vegar ekkert fyrir um það að rétti þessum hafi verið afsalað.

Kröfur og sjónarmið um viðurkenningu annars konar óbeinna eignarréttinda, fyrst og fremst umræddra skógarítaka, eru vanreifaðar, auk þess sem alls óvíst er um núverandi tilvist slíkra réttinda, hvað þá nákvæma staðsetningu þeirra eða inntak. Með vísan til framangreinds telur óbyggðanefnd ekki unnt að taka kröfur um viðurkenningu annars konar óbeinna eignarréttinda til greina að neinu leyti. Hér ber þess þó að geta að umrædd ítaksréttindi benda e.t.v. til að eignarhald landsvæðisins hafi verið með einhverjum öðrum hætti en að aðeins hafi verið um að ræða hefðbundin óbein eignarréttindi, þar sem til ítaka var ekki svo vitað sé stofnað nema í eignarlandi. Hins vegar eru þessi sérstök réttindi óljós og engar heimildir eru til um það hvernig viðkomandi aðilar öðluðust þau. Ekki er heldur að finna neinar vísbendingar um að eignarhald þetta hafi verið viðtækara heldur en þessi tilteknu afmörkuðu réttindi. Enn fremur er ekki að finna neinar vísbendingar um

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

það hver hafi átt eignarland það sem umrædd ítök voru í ef um eignarland yfir höfuð hefur verið að ræða. Svo sem að framan getur er ekki útilokað og raunar líklegra en hitt að fyrr á tímum hafi Þórs-mörk að hluta eða öllu leyti verið undirorpin beinum eignarrétti. Vera kann að til umræddra ítaks-réttinda hafi stofnast á þeim tíma. Allt að einu skal það ítrekað að ekkert liggur fyrir um mögulegt framsal þess beina eignarréttar til þeirra aðila sem á síðari tímum hafa fyrst og fremst gert tilkall til afmarkaðra réttinda, þ.e. beitar, skógartekju o.fl. Fær tilvist ítakanna þannig ekki breytt fyrrgreindri niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu þessa landsvæðis í heild.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Þórsörk, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá upptökum Þröngár í Mýrdalsjökli all niður í Markarfljót, þá Markarfljót þar til Krossá fellur í það, þaðan Krossá allt að upptökum hennar í sama jökli. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólstaðartorfu og Odda á Rangárvöllum, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign tiltekinn jarða, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhlíða ákvörðun afréttarmarkaða að ræða en ekki mörk tveggja afréttara eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.5. Teigstungur

Landsvæði það sem nefnt hefur verið Teigstungur, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Teigstungum liggja til suðvesturs Múlatungur, til norðurs er Þórsörk og til austurs og suðvesturs er Mýrdalsjökull með skriðjökulum sínum. Teigstungur tilheyra svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; lág-lendisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hlíðabelti í 200-400 m hæð og fjall-belti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Teigstungur eru bæði í hlíðar- og fjallbeltinu, í 300-1200 m hæð.

Teigstungur eru brattar, sundurskornar og hrjóstugar. Fjallhryggir Teigstungna liggja frá austri til vesturs og skipta tvö gil landsvæðinu í þrjú hluta. Syðst eru brattar Teigstungurnar sem eru að mestu umvafðar jökli. Hæstu mót lands og jökuls á Teigstungum eru í um 1200 m hæð. Fremst á Teigstungunum er hátt keilulaga fell sem heitir Moldi og nær það í um 700 m hæð. Norðan Molda er Teigstungnaháls. Fremst á honum er lágur, aflangur grasháls sem nefnist Guðrúnartungur og liggja þær norðaustan Tungnakvíslar. Teigstungnaháls tekur við inn til landsins þegar Guðrúnartungum sleppir. Efst í þeim, sunnan undir jökulrönd Krossárjökuls, er mikið gróðurlaust harmabelti sem ber nafnið Litfari og nær það í 1099 m hæð. Innarlega á Teigstungnahálsi eru hvammarnir Innraver og Fremraver. Ain Kvíslin rennur úr Krossárjökli, norðan Teigstungnaháls. Fremst á því svæði, norðan Kvíslarinnar, er Teigstungnarani en á honum er gróðurlítið fjall sem heitir Góltur (503 m). Austan Galtar er Stóristandur (600 m). Milli Galtar og Stórástanda er Stóraskarð. Norð-

1 Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

austan Stórástands liggja brattar Eggjar í um 600 m hæð. Land mætir Krossárjökli í um 500 m hæð. Frá Guðrúnartungum að bæjarstæði Teigs í Fljótshlíð eru 15 km í beinni loftlínu.

Frá landnámi fram á þennan dag hefur orðið mikil breyting og hnignun á gróðurfari bæði í byggð, á heiðum og í fjalllendi Eyjafjalla- og Þórsmerkursvæðisins, eins og í öðrum landshlutum. Talið er að um landnám hafi skógur teygt sig upp í hlíðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður, og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjalllendið verið þakið nokkuð samfelldum lággróðri. Í fjallendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Mýrdalsjökuls, svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Teigstungur liggja norðan sama jökuls og eru því samkvæmt þeirri kröfugerð allar í þjóðlendu.

Á móti hafa eigendur Teigstorfu í Fljótshlíð lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli kunni að koma við landamerki falli til afrettarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.6.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að af lýsingu á landnámi Jörundar goða sé ekki hægt að gefa sér að land fyrir austan Fljót, milli Krossár og Jöldusteins, hafi verið numið allt til jökla. Jörundur hafi lagt numið land á þessu svæði til hofs. Eignarréttur hofsins hafi fallið niður við kristnitöku. Um sé að ræða dæmigert afrettarland.

Af hálfu eigenda Teigstorfu, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði tilheyri austurhluta bjórs þess sem Jörundur goði hafi numið enda renni Krossá til vesturs norðan þeirra. Þessarar eignar Teigskirkju sé að engu getið í miðaldamáldögum og ekki heldur í Gíslamáldögum 1570. Langlíklegast virðist því að ítök þessi hafi kirkjan fengið frá Breiðabólstaðarkirkju eftir að hún hafi náð tókum á Goðalandi. Líta verði svo á að kirkjan hafi öðlast fullkominn eignarrétt að landsvæði þessu fyrir traustfang þrátt fyrir að réttur afsalsgjafa hafi ekki átt við rök að styðjast. Teigskirkja hafi verið bændakirkja sem lögð hafi verið niður á 19. öld, áður en landamerkjabréf Teigs var gert. Þá og síðan hafi umræddar Teigstungur verið átölu- og athugasemdarlaust taldar eign þeirrar jarðar sem Tungurnar áður tilheyrðu. Margháttað friðun „Þórsmerkursvæðisins“ eigi ekki að raska eignarrétti á svæðinu. Þar sé aðeins um stjórnsluframkvæmd að ræða en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um landsvæði það sem nefnt er Teigstungur. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírátt að við gildistöku þjóðlendulaga hafa Teigstungur talist til afretta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Í landamerkjabréfi fyrir Teigsland, dags. 14. maí 1890 og þingl. 27. maí 1890, er engin lýsing á merkjum Teigstungna. Þar segir einungis að Teigur eigi „afrettarítak“ í Teigstungum. Merki Teigstungna verða því helst ráðin af landamerkjalyfingum aðliggjandi landsvæða, jarðarinnar Eyvindarmúla í Fljótshlíð vegna Múlatungna, Goðalands og Þórsmerkur, frá árunum 1891-1892. Aðrar heimildir lýsa einungis afstöðu Teigstungna miðað við Goðaland og Þórsmerk á þess að merkin sjálf séu tíuðuð.

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afrettur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Kemur þá fyrst til umfjöllunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Teigstungna. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Teigstungna, gagnvart Múlatungum. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfi Eyvindarmúlalands, dags. 1. júní 1891 og þingl. 18. maí 1892, ræður þar merkjum „kvíslin í gilinu á milli tungnanna frá upptökum hennar úr jöklinum niður fyrir fyrrnefndan tungnarana þar sem kvíslarnar falla saman“. Tekið er fram að lýst sé merkjum gagnvart Teigstungum. Tungnakvísl sameinast Hrunakvísl og tekur nafn hennar áður en þær renna út í Krossá. Landamerkjabréf Eyvindarmúlalands er ekki áritað af hálfu Teigstorfu. sbr. kafla 6.6. Ljóst er af samhengi í landamerkjabréfi Eyvindarmúlalands að þarna er átt við Tungnakvísl. Eldri heimildir um merki Múlatungna eru ekki fyrir hendi.

Af landamerkjabréfi Goðalands, dags. 1. maí 1891 og þingl. 28. maí 1891, verður ráðið að austurmerki liggja í Hrunakvísl, sbr. kafla 6.7. Hrunakvísl nær alla leið frá jökli og út í Krossá en Múlatungur einungis þangað sem Hrunakvísl sameinast Tungnakvísl. Samkvæmt því á Goðaland merki gagnvart Teigstungum frá þeim stað sem árnar sameinast og að Krossá. Ekki verður séð að bréf Goðalands hafi verið áritað af hálfu Teigstungna en þess ber að geta að Tómas Sigurðsson sem áritar bréfið var meðal eigenda Eyvindarmúla og kann að hafa komið fram fyrir hönd Múlatungna. Í lýsingu séra Högna Sigurðssonar á Breiðabólstað á afréttum og örnefnum, frá því um miðja 18. öld, segir m.a. að Teigstungur og Múlatungur séu norðan við Goðaland. Hið sama má ráða af lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld.

Norðurmerki Teigstungna eru gagnvart Þórsmörk, sem um er fjallað í kafla 6.4. Í landamerkjabréfi Þórsmörkur, dags. 2. maí 1892 og þingl. 18. maí 1892, segir að Krossá aðskilji Þórsmörk og afréttina sunnan árinna, þ. á m. Teigstungur, sbr. einnig lögfestu 1753. Bréfið er ekki áritað í nafni Teigstungna en þess ber að geta að Guðmundur Guðmundsson sem undirritar landamerkjabréf Þórsmörkur í umboði hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps var eigandi jarðarinnar Teigs sem Teigstungur eru kenndar við. Þá kemur fram í gerðabók fasteignamatnefndar 1916 að Teigstungur séu „inn af Þórsmörk“.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Teigstungna, fyrst og fremst eins og þau verða ráðin af heimildum um merki aðliggjandi landsvæða til suðurs, vesturs og norðurs. Austurmörkum Teigstungna, gagnvart Mýrdalsjökli, er hins vegar hvergi sérstaklega lýst. Í kröfugerð eigenda Teigstorfu er gert ráð fyrir að merki Teigstungna og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins.

Óbyggðanefnd telur að framangreind landamerkjabréf Eyvindarmúla og Þórsmörkur beri með sér að litið hafi verið svo á að merki Múlatungna og Þórsmörkur gagnvart Teigstungum næðu upp að jökli. Þessum merkjum er þannig lýst alla leið austur í jökul. Telja verður að hið sama gildi að þessu leyti um Teigstungur og um Múlatungur og Þórsmörk, þ.e.a.s. að jökull hafi afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til suðurs.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð landamerkjabréf fyrir þau landsvæði sem liggja að Teigstungum, þ.e. Eyvindarmúlaland vegna Múlatungna, Goðaland og Þórsmörk. Eldri heimildir um merki Teigstungna eru ekki fyrir hendi. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Teigstungna sé þar rétt lýst, svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að langmestu leyti skýrt afmarkað af jökli, ám og argiljum.

Umrádd landamerkjabréf voru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki landsvæðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn Teigstungna eða annarra aðliggjandi landsvæða. Eigandi Teigs, sem jafnframt var oddviti Fljótshlíðarhrepps, áritar bréf Goðalands og Þórsmörkur, án þess þó að það sé í nafni Teigstungna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem al-

mennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að réttahafar að Múlatungum, Goðalandi og Þórsmörk hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum landsvæðisins væri þar rétt lýst. Það er því álit óbyggðanefndar að landamerkjabréf Eyvindarmúlalands, vegna Múlatungna, Goðalands og Þórsmörkur verði lögð til grundvallar um mörk Teigstungna.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Teigstungna. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu norðan Teigstungna, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Um Teigstungur er fyrst getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1710. Þar segir að Teigur eigi „[s]kógarítak á Miðri Mörk kallað Teigs túngur“. Næst er fjallað um Teigstungur, og einnig þá einnig Guðrúnartungur, í lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrirsvarsmanns Teigs og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum frá 1753. Í lögfestunni er fjallað um Grænafjall, „Þórsmörk mille Þraungar og Krossár upp under Jökul ásamt sokölludum Teigs Gudrunar og Múlatungum“, auk Langaness. Ekki kemur fram hvort annar aðilinn telji sig eiga rétt til Teigstungna umfram hinn en báðir telja til réttinda yfir Þórsmörk. Í lögfestunni segir orðrétt:

Fyrerbiódum vier einum og sierhvörium fyrrgreinda Afrette og Skógarplátz j nochru sier nitia, beita, bruka, yrkia, edur nockra Gagnsemd af hafa, under fullkomna Landnámz Sekt, og adrar frekustu Skadabætur effter Lögum, af þeim visvitande hier á móti britur. Enn hvör sá sem meinar sig Skóg edur önnur Jök eiga jnnann fyrrgreindra Takmarka, sem þesse Lögfesta uppastendur, advarast hier med ad frammleggja sin Skilrike þar fyrir, á næstkomande K[yr]kiulækjar og Hollts Vor Manntals Þingum. Stande Lögfesta þesse til Sekta um næstu 12 Mánude. Enn fyrir Máldaga so leinge henne er ei ad Lögum hrunded.

Árið 1890 er gert landamerkjabréf fyrir Teigsland, og þar segir svo: „Afréttarítök á Teigur: Teigstungur: Skógarhögg og sauðaleit í Þórsmörk eftir tiltölu við aðrar jarðir í Fljótshlíð; og sömu leiðis afrétt Grænafjall.“ Umfjöllun um Teigstungur er þannig staðsett eftir að landamerkjum hefur verið lýst og áður en fjallað er um skógarhögg og sauðaleit Teigstorfu í Þórsmörk og afrétt á Grænafjalli. Ekkert liggur nánar fyrir um hvenær eða hvernig stofnað hafi verið til þessara réttinda Teigs.

Þegar fjallað er um Teigstungur í öðrum heimildum eru þær áfram nefndar afréttur, sbr. lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld, landamerkjabréf Þórsmörkur frá 1892, fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar og athugasemd í gerðabók fasteignamatnefndar 1916. Í hinni síðastnefndu segir að Teigstungur séu notaðar frá Árvör. Á Guðrúnartungur er minnst með Teigstungum í fjallskilareglugerðum og í lýsingu Einars Sighvatssonar. Sú umfjöllun er sams konar og um Teigstungur.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarðarinnar Teigs hafi haft af Teigstungum afréttar-not. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust. Ekkert liggur fyrir um að Teigstungur hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýttar til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá bendir umfjöllun um Teigstungur í framangreindu landamerkjabréfi Teigs fremur til afréttareignar en beins eignarréttar og hið sama á við um lögfestu Stóra-Dals. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabíl vegna friðunar Þórsmörkursvæðisins liggur ekkert fyrir um það að eigendur Teigs hafi afsalað sér umræddum rétti.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig eigendur Teigs eru komnir að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Teigstungur séu innan upphaflegs landnáms á þessu svæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Teigstorfu að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jörðin Teigur í Fljótshlíð hafi átt upprekstrarrétt í Teigstungum.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Teigstungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Á móts við Þórsmörk ræður Krossá, þaðan sem hún kemur undan Krossárjökli og þangað sem Hrunakvisl fellur í hana. Á móts við Múlatungur ræður Tungnakvisl, frá upptökum hennar við Tungnakvislajökul og þangað sem hún fellur í Hrunakvisl. Frá þeim stað þar sem Tungnakvisl fellur í Hrunakvisl er Hrunakvisl fylgt uns hún fellur í Krossá. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Teigs í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign jarðarinnar Teigs, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.6. Múlatungur

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Múlatungur, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.² Að Múlatungum liggur Goðaland til suðurs og vesturs, til norðurs og austurs eru Teigstungur og til suðausturs Mýrdalsjökull með skriðjökulum sínum. Múlatungur tilheyrir svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglandsbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hliðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Múlatungur eru bæði í hliðar- og fjallbeltinu, í 300-700 m hæð.

Múlatungur eru bratt og nokkuð gróið fjalllendi og mætir land jökli í um 550 m hæð norðan Bláfells sem er hæsti tindur landsvæðisins. Frá nyrsta tanga Múlatungna til bæjarstæðis Eyvindarmúla í Fljótshlíð eru u.þ.b. 22 km í beinni loftlínu.

Frá landnámi fram á þennan dag hefur orðið mikil breyting og hnignun á gróðurfari bæði í byggð, á heiðum og í fjalllendi Eyjafjalla- og Þórsmerkursvæðisins, eins og í öðrum landshlutum. Talið er að um landnám hafi skógur teygst sig upp í hliðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins, þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður, og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjalllendið verið þakið nokkuð samfelldum

¹ Sbr. einnig lokakafli í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

² Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

lággróðri. Í fjalllendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur, sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Mýrdalsjökuls, svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Múlatungur liggja norðan sama jökuls og eru því samkvæmt þeirri kröfugerð allar í þjóðlendu.

Á móti hafa eigendur Eyvindarmúlatorfu í Fljótshlíð lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli kunni að koma við landamerki falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.7.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að af lýsingu á landnámi Jörundar goða sé ekki hægt að gefa sér að land fyrir austan Fljót, milli Krossár og Jöldusteins, hafi verið numið allt til jökla. Jörundur hafi lagt numið land á þessu svæði til hofs. Eignarréttur hofsins hafi fallið niður við kristnitöku. Um sé að ræða dæmigert afréttarland.

Af hálfu eigenda Eyvindarmúlatorfu, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði tilheyri austurhluta bjórs þess sem Jörundur goði hafi numið enda renni Krossá til vesturs norðan þeirra. Þessarar eignar Múlakirkju sé að engu getið í miðaldamáldögum og ekki heldur í Gíslamáldögum 1570. Langlíklegast virðist því að ítök þessi hafi kirkjan fengið frá Breiðabólstaðarkirkju eftir að hún hafi náð tókum á Goðalandi. Líta verði svo á að kirkjan hafi öðlast fullkominn eignarrétt að landsvæði þessu fyrir traustfang þrátt fyrir að réttur afsalsgjafa hafi ekki átt við rök að styðjast. Eyvindarmúlakirkja hafi verið bændakirkja sem lögð hafi verið niður á 19. öld áður en landamerkjabréf Eyvindarmúla var gert. Þá og síðan hafi umræddar Múlatungur verið átölu- og at-hugasemdarlaust taldar eign þeirrar jarðar sem Tungurnar áður tilheyrðu. Marghátuð friðun „Þórsmerkursvæðisins“ eigi ekki að raska eignarrétti á svæðinu. Þar sé aðeins um stjórnsýsluframkvæmd að ræða en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Múlatungur. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hafa Múlatungur talist til afrétta samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarf nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til umfjöllunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Múlatungna. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða.

Elsta eiginlega merkjalýsingin fyrir Múlatungur er í landamerkjabréfi Eyvindarmúlalands, 1. júní 1891 og þingl. 18. maí 1892. Aðrar heimildir lýsa einungis afstöðu Múlatungna miðað við Goðaland og Þórsmörk án þess að merkin sjálf séu tíunduð.

Verður þá fyrst litið til suður- og vesturmerkja Múlatungna, gagnvart Goðalandi. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu ræður þar „... kvíslin í gilinu milli Múlatungna og hinna svo kölluðu Hruna í Goðalandi, frá upptökum hennar í jöklinum niður fyrir tungnarana ...“. Bréf Eyvindarmúlalands er ekki áritað af hálfu Goðalands en landamerkjabréf Goðalands, dags. í maí 1891 og þingl. 28. maí 1891, fær vel samrýmst þessu, sbr. kafla 6.7. Í lýsingu séra Högna Sigurðssonar á Breiðabólstað á afréttum og örnefnum, frá því um miðja 18. öld, segir m.a. að Múlatungur og Teigstungur séu norðan við Goðaland. Hið sama kemur fram í lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld.

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Norðurmerkjum Múlatungna, gagnvart Teigstungum, er lýst þannig að þar ráði „kvíslin í gilinu á milli tungnanna frá upptökum hennar úr jöklinum niður fyrir fyrrnefndan tungnarana þar sem kvíslarnar falla saman“. Landmerkjabréf Eyvindarmúlalands er ekki áritað af hálfu Teigstorfu. Ljóst er af samhengi í landamerkjabréfi Eyvindarmúlalands að þarna er átt við Tungnakvísl. Landamerkjabréf eða aðrar merkjalýsingar liggja ekki fyrir vegna Teigstungna, sbr. kafla 6.5.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Múlatungna og aðliggjandi landsvæða til suðurs, vesturs og norðurs. Austurmörkum Múlatungna, gagnvart Mýrdalsjökli er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Í kröfugerð eigenda Eyvindarmúlatorfu vegna Múlatungna er gert ráð fyrir að merki landsvæðisins og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins.

Óbyggðanefnd telur að framangreint landamerkjabréf frá 1891 beri með sér að eigendur Eyvindarmúla hafi litið svo á að merki Múlatungna næðu upp að jökli. Merkjum til suðurs og norðurs er þannig lýst alla leið austur í jökul. Jökull hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til suðurs að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Þeim er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalgöta taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Eyvindarmúlalands og m.a. lýst merkjum Múlatungna. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Múlatungna sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að langmestu leyti skýrt afmarkað af jökli, ám og árgiljum. Umrætt landamerkjabréf er undirritað af fyrirsvarsmönnum Eyvindarmúla, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki svæðisins, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Eyvindarmúlatorfu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum landsvæðisins væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Múlatungna. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu norðan Múlatungna, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Um Múlatungur er fyrst getið í lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrirsvarsmanns Teigs í Fljótshlíð og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum frá 1753. Í lögfestunni er fjallað um Grænafjall, „Þorsmörk mille Þraungar og Krossár upp under Jökul ásamt sokölludum Teigs Gudrunar og Múlatungum“, auk Langaness. Ekki kemur fram hvort annar aðilinn telji sig eiga rétt til Múlatungna umfram hinn en báðir telja til réttinda yfir Þorsmörk. Í lögfestunni segir ordrétt:

Fyrerbióðum vier einum og sierhvörium fyrrgreinda Afrette og Skógarplátz j nochru sier nitia, beita, bruka, yrkia, edur nockra Gagnsemd af hafá, under fullkomna Landnámz Sekt, og adrar frekustu Skadabætur effter Lögum, af þeim visvitande hier á móti britur. Enn hvör sá sem meinar sig Skóg edur önnur Jtök eiga jnnann fyrrgreindra Takmarka, sem þesse Lögfesta uppastendur, advarast hier med ad frammleggja sin Skilriike þar fyrir, á næstkomande K[yr]kiulækjar og Hollts Vor Manntals Þingum. Stande Lögfesta þesse til Sekta um næstu 12 Mánude. Enn fyrir Máldaga so leinge henne er ei ad Lögum hrunded.

Minnst er á „Bláfell“ í lögfestu Stóra-Dals frá 19. desember 1665, sbr. einnig lögfestu frá 1795. Þar er fyrst lýst landamerkjum, því næst fjörumörkum og loks skógarítökum og ýmsu fleiru, m.a. er „Fjördungur skógar í Bláfelli“ talinn til eigna Stóra-Dals. Á Bláfell er minnst allra síðast í lögfestunum, eftir að talin hafa verið upp réttindi Stóra-Dals á Þorsmerkursvæði, þ.e. í Langanesi og Stakkholti, Mörk, Húsadal og Almennungum. Til eru tvö Bláfell á því svæði sem til umfjöllunar er

í þessu máli. Annað er miðsvæðis í Múlatungum en hitt innan merkja jarðarinnar Núps, sem er næsta jörð við Stóradalstorfu. Umfjöllun í lögfestum Stóra-Dals virðist fremur benda til þess að átt sé við Bláfell í Múlatungum en um það verður þó engu slegið föstu. Þá liggur ekkert nánar fyrir um tilurð þessara réttinda og á Bláfell eða Múlatungur er ekki minnst í landamerkjabréfi Stóradalstorfu 1888.

Árið 1891 er gert landamerkjabréf fyrir Eyvindarmúalaland, og þar segir svo: „Múlatorfan á Múlatungur sem liggja á milli Goðalands og Teigstungna með þessum takmörkunum ...“ Umfjöllun um Múlatungur er staðsett eftir að landamerkjum hefur verið lýst og áður en fjallað er um hagbeitt og skógarhögg Múlatorfu í Þórsmörk. Ekkert liggur nánar fyrir um hvenær eða hvernig stofnað hafi verið til þessara réttinda Eyvindarmúalakirkju og á Múlatungur er ekki minnst í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns 1710.

Þegar fjallað er um Múlatungur í öðrum heimildum er það áfram nefnt afréttur, sbr. lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld, landamerkjabréf Þórsmörkur frá 1892, fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar og athugasemd í gerðabók fasteignarmatsnefndar 1916. Í hinni síðastnefndu segir að Múlatungur séu notaðar frá Háa-Múla.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarðarinnar Eyvindarmúla hafi haft af Múlatungum afréttarnot. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemda-laust. Ekkert liggur fyrir um að Múlatungur hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýttar til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá bendir umfjöllun um Múlatungur í framangreindu landamerkjabréfi Eyvindarmúla fremur til afréttareignar en beins eignarréttar og hið sama á við um lögfestu Stóra-Dals. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabíl vegna friðunar Þórsmörkursvæðisins liggur ekkert fyrir um það að eigendur Eyvindarmúla hafi afsalað sér umræddum rétti.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig eigendur Eyvindarmúla eru komnir að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Teigstungur séu innan upphaflegs landnáms á þessu svæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Eyvindarmúla að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jörðin Eyvindarmúli í Fljótshlíð hafi átt upprekstrarrétt í Múlatungum.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Múlatungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Á móts við Goðaland ræður kvíslin í gílinu milli Múlatungna og hinna svokölluðu Hruna á Goðalandi, frá upptökum hennar við Tungnakvíslajökul og niður fyrir tungnarana. Á milli Múlatungna og Teigstungna ræður kvíslin í gílinu á milli tungnanna, frá upptökum hennar við Tungnakvíslajökul niður fyrir fyrrnefndan tungnarana, þar sem kvíslarnar falla saman. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Eyvindarmúla í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Öbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign jarðarinnar Eyvindarmúla, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarkna að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur öbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.7. Goðaland

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Goðaland, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Goðalandi liggja til vesturs Eyjafjallajökull og smáafréttirnir Merkurtungur og Stakkholt. Til norðurs er Þórsmörk og til austurs eru Teigstungur, og Múlatungur, auk Mýrdalsjökuls. Að sunnanverðu jörðin Hrutafell, handan við Fimmvörðuháls. Goðaland tilheyrir svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglandisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hliðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Goðaland er bæði í hliðar- og fjallbeltinu, í 300-1000 m hæð.

Landsvæði það, sem hér um ræðir er mjög fjallent og bratt. Á norðvestur tá Goðalands rétt austan Hvannár rís Réttarfellið 509 m. Austan Réttarfellsins eru Básar, hallalítlir og vel grónir. Ofan og austan Bása eru Votupallar, nokkuð grónir, og gnæfir brattur og tignarlegur Útigönguhöfði yfir þeim í 805 m. Austan Útigönguhöfða liggur brattur Illihryggur upp að hallalítilli Morinsheiði (Morrisheiði) í 750-800 m hæð. Sunnan Morinsheiðar (800-900 m) liggja Úthólmar og sunnan þeirra í um 1000 m hæð liggur Brattafönn á milli Eyjafjallajökuls og Mýrdalsjökuls við Fimmvörðuháls. Strákagil sker landsvæðið norður frá Markarfljóti suður að Morinsheiði. Austan Strákagils liggja hallalítlar Foldir og innan þeirra koma brattar Hestagötur en þær liggja vestan Hrunár. Sunnan Hestagatna kemur bratt Heiðarhornið en Hrunagilið skilur það frá Hrunum. Hrunagil liggur frá Heljarkambi í um 800 m hæð og sameinast Hruná við nyrsta tanga Hruna. Innrihrunar liggja sunnan undir Hrunajökli í Mýrdalsjökli í um 600 m hæð. Frá Álfakirkjunni í norðvestur tá Goðalands til bæjarstæðis Breiðabólstaðar í Fljótshlíð eru 31,5 km í beinni loftlínu.

Frá landnámi fram á þennan dag hefur orðið mikil breyting og hnignun á gróðurfari bæði í byggð, á heiðum og í fjalllendi Eyjafjalla- og Þórsmörkuvæðisins eins og í öðrum landshlutum. Talið er að um landnám hafi skógur teygst sig upp í hliðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjalllendið verið þakið nokkuð samfelldum lággróðri. Í fjallendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjalla- og Mýrdalsjökla svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Goðaland liggur norðan sömu jökla og er því allt í þjóðlendu, miðað við þá kröfugerð.

Á móti hefur Rangárþing eystra aðallega fyrir hönd eigenda lögbýla í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi, til vara fyrir hönd sveitarfélagsins og til þrautavara fyrir hönd eigenda jarða, sem voru í konungseign í Eyjafjallasveit árið 1588, lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún og vatnaskilum á Fimmvörðuhálsi. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi,

1 Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.5.

Jafnframt hefur eigandi jarðarinnar Breiðabólstaðar í Fljótshlíð lýst kröfu um beinan eignarrétt að Goðalandi. Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði hefðbundinn afnotaréttur ofangreindrar jarðar komi til þess að hluti landsins teljist þjóðlenda. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.4.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að sá hluti Goðalands, sem lægra liggja hafi verið innan landnáms Jörundar goða og verið lagður til hofs. Eignarréttur hofsins að hinu numda landi hafi fallið niður við kristnitöku. Hér hafi aldrei verið jörð og ekki njóti við þinglýstra eignarheimilda, einungis landamerkjabréfs. Upplýsingar um afréttarnot og fjallskil styðji þessa kröfu. Því sé sérstaklega mótmælt að dómur staðfestur í Lögréttu við Öxará 1588, þar sem kveðið hafi verið á um að Goðaland skyldi vera ævinleg eign kirkjunnar á Breiðabólstað í Fljótshlíð, verði skilinn þannig að verið sé að dæma beinan eignarrétt. Ríkið gerir kröfu til þess að landsvæðið Goðaland verði úrskurðað þjóðlenda en þar sem fleiri en einn aðili kalli til landréttinda hér verði ekki tekin afstaða til afréttarréttar eða hverjum hann tilheyri. Það snúi að þeim aðilum að færa fram rök og sönnunargögn fyrir máli sínu.

Af hálfu eiganda Breiðabólstaðar í Fljótshlíð er vísað til dóms, er staðfestur hafi verið í Lögréttu við Öxará árið 1588, um að Goðaland skyldi vera „æfinleg eign“ kirkjunnar á Breiðabólstað í Fljótshlíð og landamerkjaskrár fyrir Goðaland sem þinglýst hafi verið 8. maí 1891. Landsvæði þetta hafi verið numið í öndverðu og eignarrétti verið haldið við með máldögum, vísitásium og lögfestum. Goðaland sé nú allt innan sérstakra þinglýstra landamerkja, fylgi jörðinni Breiðabólstað í Fljótshlíð og hafi svo verið samkvæmt elstu heimildum. Útilokað sé að fullyrða um rétta afmörkun og órofa yfirfærslu eignarréttinda allt frá landnámi og til dagsins í dag og telja verði eðlilegt að íslenska ríkið beri hallann af slíkum vafa. Landeigendur hafi farið einir með öll venjuleg eignarráð, bæði raunveruleg og réttarleg yfirráð, innan þinglýstra landamerkja. Kirkjan hafi því haft réttmætar ástæður til að vænta þess að beinn eignarréttur væri fyrir hendi á umþrættu landsvæði enda hafi hún getað leitað til handhafa opinbers valds honum til verndar. Nýting landsins hafi verið í samræmi við búskaparhætti og nýtingarmöguleika á hverjum tíma. Þannig hafi Goðaland lengstum verið nýtt með því að leigja það Eyfellingum til beitara og þeir goldið hagatoll fyrir. Þá er að auki vísað til hefðar.

Af hálfu framangreindra jarðeigenda í Rangárþingi og sveitarfélagsins sjálfs, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði hafi allt verið numið. Ljóst sé af Kirkjulækjardómi frá 1578 að bændur undir Eyjafjöllum hafa talið sig eiga afrétt á Goðalandi og ekki þurfa leyfi frá prestinum á Breiðabólstað fyrir beit þar. Dómurinn hafi sennilega verið staðfestur með „Lambeyjarsamþykkt“ 1579 en þó sé ekki til staðfesting á því af hálfu allra dómsmanna, einungis bréf tveggja þeirra. Óvíst sé hvort það verði talið gilt enda gert af minnihluta dómsmanna heima hjá öðrum málsaðilanum 16 dögum seinna. Þá séu dómaramir augljóslega hlutdrægir, m.a. komi ekki fram við hvað Eyfellingar hafi stuðst, þó ætla megi af bókuninni að þeir hafi lagt fram skrifleg gögn. Dómar þessir hafi verið staðfestir í Lögréttu 1588, að undanteknu „því jtaki sem konungsins jörðu til kemur“. Þannig skyldu jarðir í eigu konungs halda ítökum sínum í Goðalandi en ítök annarra jarða dæmast eign Breiðabólstaðarkirkju. Þessi undantekning geri dóminn mjög tortrygglegan. Með henni sé einnig í raun viðurkennt að Goðaland hafi verið afréttarland bænda undir Eyjafjöllum. Jafnframt sé ljóst að kirkjunni á Breiðabólstað hafi ekki verið dæmt allt Goðaland heldur hluti þess eða jafnvel aðeins réttur til afréttartolls. Þá verði ekki betur séð en að jarðir þær undir Eyjafjöllum, sem verið hafi í konungseign þegar Lögréttudómurinn hafi verið kveðinn upp, eigi þann beitarrétt sem þeim hafi verið dæmdur. Hér beri þess einnig að gæta að Goðaland sé aldrei nefnt þegar taldar séu upp eignir og ítök Breiðabólstaðarkirkju í máldögum frá því fyrir áður en dómurinn var kveðinn upp, ekki einu sinni í Gíslamáldaga, átta árum áður. Samkvæmt vitnisburði Halldórs Magnússonar á Hrutafelli 1720 hafi bændur undir Eyjafjöllum enn þá notað Goðaland,

sem afrétt án leyfis prestsins á Breiðabólstað, á fyrri hluta 18. aldar, ekki aðeins þeir sem bjuggu á jörðunum sem voru í konungseign, heldur hinir líka því Hrutafellið hafi ekki verið konungsjörð. Árið 1722 hafi verið haldið réttarhald að Holti um Goðalandsafrétt. Þar hafi Kirkjulækjar- og Lambeyjardómarnir verið lesnir upp en sennilega ekki Lögréttudómurinn enda sé engin áritun um slíkt í Alþingisbókum Íslands. Þetta bendi ákveðið til þess að síðastnefndi dómurinn hafi ekki verið lagður fyrir réttinn og presturinn fengið niðurstöðu í málinu á þeim forsendum að hann væri ekki til. Bændurnir hafi ekki haft hann tiltækan til þess að leggja hann fram. Ósennilegt sé að Breiðabólstaðarpresti hafi tekist að koma á leigugjaldi fyrir afnot Austur-Eyfellinga af afréttinum fyrir en eftir rekistefnu á árunum 1720-22 en hafi undantekningar lögréttu um beitarrétt konungsjarðanna að engu getið. Enn sé þess að geta að leigugjald fyrir afréttinn hafi ekki verið goldið síðasta aldarfjórðunginn sem Austur-Eyfellingar hafi notað afréttinn. Forsendur virðist mjög hæpnar fyrir upphaflegum dómi og staðfestingardómurinn talandi dæmi um gallað réttarfar. Réttur kirkna til afgjalds af afréttarnotendum eins og hér um ræði virðist oft hafa fallið niður á síðustu eða þar síðustu öld og borið fremur vott um lénska skattheimtu en eignarrétt. Við margháttaða friðun „Þörsmerkursvæðisins“ hafi réttur Eyfellinga og Fljótshlíðinga verið skertur með ýmsum hætti. Sú skerðing eigi þó ekki að raska eignarrétti á svæðinu heldur sé aðeins um að ræða stjórnsýsluframkvæmd en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.4. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Goðaland. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hefur Goðaland talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til umfjöllunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun Goðalands. Í því sambandi verður einnig litið til merkja aðliggjandi landsvæða.

Merkjum Goðalands er lýst í lögfestu Torfa Jónssonar staðarhaldara á Breiðabólstað frá 9. maí 1821. Því landsvæði, sem nú er nefnt Goðaland, er lýst í landamerkjabréfi afréttarins frá 1891. Þá eru að auki til lýsingar séra Högna Sigurðssonar á Breiðabólstað á afréttum og örnefnum frá því um miðja 18. öld, sem rekja má aftur til lýsingar frá fyrri hluta 17. aldar, og Einars Sighvatssonar hreppstjóra, frá því um miðja 19. öld.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Goðalands, gagnvart Stakkholti og Merkurtungum. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu eru „... Hvanná og Hvannárgil milli Goðalands og Stakkholts upp til Merkurtungna og síðan norður gilið milli Goðalands og Merkurtungna upp til jökuls...“. Ekki verður séð að landamerkjabréf Goðalands sé áritað af hálfu Merkurtungna né Stakkholts. Eldri heimildir um merki Goðalands miða einnig við Hvanná.

Um Stakkholt og Merkurtungur er fjallað í köflum 6.9. og 6.8. Þar kemur m.a. fram að austurmerki Stakkholts miðist við Hvanná, sbr. landamerkjabréf Stóradalstorfu, dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892, Syðstu-Merkur, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, og Neðra-Dals, dags. 22. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, vegna Stakkholts. Framangreind þrjú bréf eru ekki árituð vegna Goðalands. Eldri heimildir um merki Stakkholts eru í samræmi við þetta. Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Merkurtungur en með hliðsjón af framangreindu landamerkjabréfi Goðalands frá 1891 verður að telja líklegt að merki Goðalands gagnvart Merkurtungum liggi í svokölluðu Norðurgili, þ.e. Innra-Hvannárgili.

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Norðurmerkjum Goðalands, gagnvart Þórsmörk, er lýst í Krossá, frá þeim stað sem gilið á milli Múlatungna og Hruna á Goðalandi kemur í Krossá og þar til Hvanná fellur í Krossá. Bréfið er áritað af fyrirsvarsmanni hreppsnefndar Fljótshlíðarhrepps. Lýsing Einars Sighvatssonar, hreppstjóra, frá því um miðja 19. öld miðar einnig við Krossá. Landamerkjabréf Þórsmerkur, dags. 2. maí 1892 og þingl. 18. maí sama ár, lýsir merkjum í samræmi við þetta, sbr. einnig lögfestu frá 1753, sjá kafla 6.4. Bréf Þórsmerkur er áritað af hálfu prestsins á Breiðabólstað, að telja verður vegna Goðalands.

Verður þá næst litið til austurmerkja Goðalands, gagnvart Múlatungum og Teigstungum. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu ræður „... gil það ofan frá Eyjafjallajökli, sem er á milli Múlatungna og hinna svo kölluðu Hruna á Goðalandi allt niður í Krossá“. Af þessari lýsingu er ljóst að hér hlýtur að vera átt við Mýrdalsjökul, en það mun hafa verið venja í Rangárvallasýslu, a.m.k. fram á 20. öld, að kalla Mýrdalsjökul Eyjafjallajökul, sbr. skjal nr. 10(1). Jafnframt er ljóst af henni að austurmerki Goðalands liggja í Hrunakvísl. Hrunakvísl nær alla leið út í Krossá en Múlatungur einungis þangað sem Hrunakvísl sameinast Tungnakvísl. Samkvæmt því á Goðaland merki gagnvart Teigstungum frá þeim stað sem árnar sameinast og að Krossá. Ekki verður séð að bréf Goðalands hafi verið áritað af hálfu Teigstungna en þess ber að geta að Tómas Sigurðsson sem áritar bréfið var meðal eigenda Eyvindarmúla og kann að hafa komið fram fyrir hönd Múlatungna.

Afmörkun Múlatungna í landamerkjabréfi Eyvindarmúlalands, 1. júní 1891 og þingl. 18. maí 1892, fær vel samrýmst þessu, sbr. kafla 6.6., enda þótt það sé ekki áritað af hálfu Goðalands. Ekkert landamerkjabréf er hins vegar til fyrir Teigstungur né heldur aðrar merkjalýsingar. Í lýsingu séra Högna Sigurðssonar á Breiðabólstað á afréttum og örnefnum, frá því um miðja 18. öld, segir m.a. að Múlatungur og Teigstungur séu norðan við Goðaland. Hið sama má ráða af lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Goðalands og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og austurs. Suðurmörkum Goðalands, gagnvart Eyjafjallajökli, Mýrdalsjökli og Fimmvörðuhálsi, er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf svæðisins frá 1891 beri með sér að litið hafi verið svo á að merki Goðalands til suðurs næðu upp að jökulum. Merkjum til vesturs og austurs er þannig lýst suður í jökul. Jökull hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til suðurs að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Þeim er því ekki sérstaklega lýst. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu í kafla 6.22. að heimildir um merki jarðarinnar Hrútafells, sunnan Goðalands, bendi til þess að merki hennar hafi einnig náð upp að jökli.

Kröfugerð Rangáþings eystra fyrir hönd eigenda lögbýla í Austur-Eyjafjallahreppi miðar merki Goðalands og Hrútafells á Fimmvörðuhálsi við sömu línu og kröfugerð eigenda Hrútafells, þ.e. línu sem dregin er frá austri til vesturs á milli Eyjafjallajökuls og Mýrdalsjökuls um Þrívörðusker þar sem það er hæst. Í kröfugerð Prestsetrasjóðs eru merki hins vegar dregin töluvert norðar.

Hér ber þess að geta að á Fimmvörðuhálsi, á milli stóru jöklanna tveggja, hefur ekki verið jökull um áratugaskeið. Heimildir eru hins vegar um að þar hafi verið samfelldur jökull fram á fyrri hluta 20. aldar. Í greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings, sjá skjal nr. 10(1), eru þó færð fyrir fram rök gegn því að jökull, samkvæmt skilgreiningu þess hugtaks, hafi verið á Fimmvörðuhálsi til þess tíma en fönn kunnir að hafa hulið hálsinn.

Úrlausn þess álítaefnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls á þessu svæði hafi á merki milli Goðalands og Hrútafells fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland beggja vegna verður að útkljá ágreininginn eftir öðrum leiðum. Frekari athugun á þessu atriði er því komin undir því hver niðurstaða óbyggðanefndar er um eignarréttarlega stöðu Goðalands og Hrútafells.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Goðaland. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Goðalands sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að langmestu leyti skýrt afmarkað af jökulum, ám og árgiljum.

Umrætt landamerkjabréf er áritað af fyrirsvarsmanni Breiðabólstaðar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki svæðisins, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að réttthafar Goðalands hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum jarðarinnar væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Goðalands. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu norðan Goðalands, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Í elstu fyrirliggjandi heimildum um Goðaland, Kirkjulækjardómi frá 1578 og Lambeyjarsamþykkt frá 1579, er „Goðalandz afriett“ dæmd „eign kirkiunnar aa Breidabolsstad“. Í vitnisburðum, sem lagðir voru til grundvallar þessari niðurstöðu, segir að Goðalandz afriett sé „haldinn vafalaus kirkiunnar eign aa Breidabolstad“. Dómar þessir voru staðfestir í lögréttu 1588 en þeir voru kvæðnir upp í tilefni af deilum prestsins í Fljótshlíð og bænda undir Austur-Eyjafjöllum um beit í Goðalandi.

Óbyggðanefnd telur að af dómi lögréttu 1588, og fyrirrennrum hans 1578 og 1579, verði ekki annað ráðið en að Goðaland hafi verið afréttur Breiðabólstaðar án þess að inntak eignarréttinda í því sambandi sé skýrt.¹ Ekkert liggur nánar fyrir um hvenær eða hvernig stofnað hafi verið til þessara réttinda Breiðabólstaðarkirkju og á Goðaland er ekki minnst í ítarlegum máldaga kirkjunnar frá því um 1570.

Þegar fjallað er um Goðaland í öðrum heimildum er það áfram nefnt afréttur, sbr. skýrslu um Breiðabólstaðarbraud 1839, lýsingu á Eyvindarhóla-, Steina- og Skógasóknum 1840, lýsingu á Breiðabólstaðarsókn 1844 og jarðamati 1849. Í lögfestu staðarhaldara á Breiðabólstað frá 1821 er Goðaland talið upp með ítökum, skógum og rekafjörum, á eftir umfjöllun um „heimaland“, sbr. einnig skýrslu um tekjur og gjöld Breiðabólstaðarprestakalls á tímabilinu 1862-1867. Árið 1891 er gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Goðaland, og það nefnt „afréttarland er tilheyrir Breiðabólstað í Fljótshlíð“. Undir landamerkjabréfið skrifa presturinn á Breiðabólstað, Tómas Sigurðsson á Barkarstöðum, Guðmundur Guðmundsson í Teigi, oddviti Fljótshlíðarhrepps, Ágúst Jónsson í Fljótssdal, Kjartan Einarsson, oddviti og prestur í Holti og Skúli Skúlason, prestur í Odda.

Heimildir benda þannig til þess að Breiðabólstaðarkirkja hafi átt upprekstrarétt í Goðalandi. Ekkert liggur fyrir um að Goðaland hafi, fram til friðunar, nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarþeir fyrir búfé, stundum gegn gjaldi og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá bendir framangreint landamerkjabréf fremur til afréttareignar en beins eignarréttar. Kemur þá til álita hvaða þýðingu yfirlýsing biskupsins yfir Íslandi frá 22. febrúar 1927 hafi í þessu sambandi. Þar segir að afréttarítak Breiðabólstaðarprestakalls á Goðalandi sé tekið undan Breiðabólstaðarprestakalli vegna fyrirhugaðrar friðunar Þórsmekur. Óbyggðanefnd telur að í þessari yfirlýsingu felist ekki skýrt afsal umræddra eignarréttinda. Í því sambandi hefur ekki úrslitabýðingu að svæðið hefur ekki verið nýtt til beitar um árabíl vegna friðunar Þórsmekursvæðisins.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig Breiðabólstaðarkirkja er komin að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Goðaland sé innan upphaflegs landnáms á þessu svæði eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Hvað varðar kröfur Rangárþings eystra fyrir hönd lögbýla í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi og fleiri er það mat óbyggðanefndar að af þeirra hálfu hafi ekki verið sýnt fram á það í málinu að þeir

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið afrétt í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

hafi notið sjálfstæðs réttar til Goðalands, umfram eða samhliða framangreindum rétti Breiðabólstaðarkirkju. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir til sömu niðurstöðu. Ekki verður þannig séð að not þeirra hafi verið á sjálfstæðum grundvelli heldur eingöngu leidd af rétti kirkjunnar.

Kröfur og sjónarmið um viðurkenningu annars konar óbeinna eignarréttinda eru vanreifaðar, auk þess sem alls óvíst er um núverandi tilvist slíkra réttinda, hvað þá nákvæma staðsetningu þeirra eða inntak. Þegar af þeirri ástæðu er ekki unnt að taka þær til greina að neinu leyti.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu Breiðabólstaðarkirkju, Rangárþings eystra aðallega og framangreindra jarðeigenda að landsvæði það sem hér eru til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um þjóðlendu að ræða.¹

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign Breiðabólstaðarkirkju, að því leyti sem það liggur að jökulum, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jöklanna eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

Eftir er þá að taka afstöðu til merkja Goðalands, sem samkvæmt framangreindu er þjóðlenda, og Hrutafells, en í kafla 6.22. er komist að þeirri niðurstöðu að það sé eignarland. Óbyggðanefnd telur ljóst af framangreindu að snjór hafi að staðaldri hulið Fimmvörðuháls í lok 19. aldar þegar landamerkjabréf Goðalands og Hrutafells voru gerð. Í því sambandi verður ekki talið skipta máli hvort um jökul hefur verið að ræða eður ei. Svæði þetta hefur nú verið jökullaust um áratugaskeið og merki á milli Goðalands og Hrutafells verða því ekki lengur miðuð við jökuljaðar eða snjólinu. Með hliðsjón af framangreindu og staðháttum á svæðinu telur óbyggðanefnd eðlilegt að miða umrædd merki við þá línu sem miðað er við í kröfugerð Rangárþings eystra fyrir hönd eigenda lögþýla í Austur-Eyjafjallahreppi vegna Goðalands og jarðeigenda vegna Hrutafells.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það, sem nefnt er Goðaland, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Þaðan sem Hrunaá kemur undan Tungnakvíslajökli í Mýrdalsjökli og þangað sem hún sameinast Krossá. Síðan er Krossá fylgt þar til Hvanná sameinast henni. Þaðan liggja merki fyrst í Hvanná og síðan í Innri-Hvanná, að upptökum hennar við Eyjafjallajökul. Á milli framangreindra punkta við jaðra Mýrdalsjökuls og Eyjafjallajökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll., og þeirra á milli ræður lína sem dregin er beint til austurs og vesturs frá Þrivörðuskeri að jökulbrúnum.

Sama landsvæði er í afréttareign Breiðabólstaðarkirkju í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

6.8. Merkurtungur

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Merkurtungur, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.² Að Merkurtungum liggur Stakkholt til vesturs, til norðurs og austurs er Goðaland og til suðurs er Eyjafjallajökull með skriðjökulum sínum. Merkurtungur tilheyrir svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; lág-lendisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hliðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Merkurtungur eru bæði í hliðar- og fjallbeltinu, í 300-900 m hæð.

Landsvæðið þetta er fjalllent og land mætir jökli skammt sunnan Merkurtungnahaus í um 1000 m hæð. Nyrsti rani þess nefnist Niðurganga en ofan hennar er hallalítið graslendi. Nokkru sunnar tekur við nokkuð brattlendi og gnæfir þar efst Merkurtungnahaus (868 m).

Talið er að um landnám hafi skógur teygt sig upp í hliðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður, og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjalllendið verið þakið nokkuð samfelldum lággróðri. Í fjallendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og óskublandinn jarðvegur, sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjallajökuls, svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Merkurtungur liggja norðan sama jökuls og eru því samkvæmt þeirri kröfugerð allar í þjóðlendu.

Á móti hafa eigendur Stóru-Merkur I, II og III lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli kunni að koma við landamerki, falli til afrettarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.8.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að land þetta hafi ekki verið numið. Það hafi ekki verið hluti af jörð eða nýtt til búskapar en verið leigt til afrettarnota gegn gjaldi. Svæðið sé ekki þinglýst eign nokkurs aðila, heldur fylgi beitarrétturinn tiltekinni jörð, eins og sé um öll afrettarlönd landsins. Slíkt sé ekki grundvöllur beins eignarréttar. Krafa um beinan eignarrétt grundvallaðan á hefð sé ekki rökstudd með tilliti til þess á hvern hátt hefðarrétturinn hafi orðið til. Þessum rétti er mótmælt og vísað til umfjöllunar ríkisins um hefð. Viðurkenndur er réttur Stóru-Merkur jarða til afrettarnota landsins, eins og jörðunum hafi tilheyrt frá fornu fari.

Af hálfu eigenda Stóru-Merkur I, II og III, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði tilheyri austurhluta bjórs þess sem Jörundur goði hafi numið enda renni Krossá til vesturs norðan þeirra. Landamerkjabréf hafi ekki verið gert fyrir Merkurtungur en mörk þeirra séu óumdeild. Marghátuð friðun „Þórsmerkursvæðisins“ eigi ekki að raska eignarrétti á svæðinu. Þar sé aðeins um stjórnsýsluframkvæmd að ræða en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um landsvæði það sem nefnt er Merkurtungur. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðalmeðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírátt að við gildistöku þjóðlendulaga hafa Merkurtungur talist til afretta samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóðlendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun Merkurtungna. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Merkurtungna. Þess skal strax getið að um Merkurtungur eru litlar heimildir.

Ekkert landamerkjabréf var gert fyrir Merkurtungur í kjölfar landamerkjagalanna frá 1882.

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afrettur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Sama máli gegnir um Stóru-Mörk en þess í stað var lögfesta Stóru-Merkur frá 1741 færð orðrétt inn í landamerkjabók, sbr. kafla 6.11. Þar segir ekkert um Merkurtungur. Merki landsvæðisins verða því helst ráðin af landamerkjalyásingum aðliggjandi landsvæða, Stakkholts og Goðalands, auk merkjalýsingar í afréttaskrá Rangárvallasýslu frá 1979.

Verður þá fyrst litið til austurmerkja Merkurtungna, gagnvart Goðalandi. Í landamerkjabréfi Goðalands, dags. í maí 1891 og þingl. 28. maí 1891, kemur fram að Hvanná og Hvannárgil ráði upp til Merkurtungna og síðan liggi merki norður gilið milli Goðalands og Merkurtungna og ráði upp til jökuls, sbr. kafla 6.7. Líklegt er hér átt við svokallað Norðurgil, þ.e. Innra-Hvannárgil, sbr. einnig afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979. Ekki verður séð að bréf Goðalands hafi verið áritað af hálfu Stóru-Merkur eða Merkurtungna. Eldri heimildir um merki Goðalands miða einnig við Hvanná.

Verður þá næst litið til vesturmerkja Merkurtungna, gagnvart Stakkholti. Ekki er til sérstakt landamerkjabréf fyrir Stakkholt en merkjum landsvæðisins er lýst í landamerkjabréfum Stóra-Dals, dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892, Syðstu-Merkur, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, og Neðri-Dals, dags. 22. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, sbr. kafla 6.9. Samkvæmt því er þar greinir eru austurmerki Stakkholts í Hvanná. Með hliðsjón af framangreindu landamerkjabréfi Goðalands frá 1891 verður að telja líklegt að átt sé við svokallað Suðurgil, þ.e. Fremra-Hvannárgil. Þessi lýsing er í samræmi við lögfestu Neðri-Dals og Hamragarða frá 1816, afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og afréttaskrá Rangárvallasýslu frá 1979. Þá skal þess getið að landamerkjabréf Stóra-Dals, þar sem m.a. er fjallað um Stakkholt, er áritað af eigendum og ábúendum Stóru-Merkur, sem talið hafa til réttinda yfir Merkurtungum, án þess þó að tilgreint sé hvers vegna þeir árita.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Merkurtungna og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og austurs. Suðurmörkum Merkurtungna, gagnvart Eyjafjallajökli, er hins vegar einungis lýst í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 þar sem segir að svæðið takmarkist „af jöklinum að austan“. Í kröfugerð eigenda Stóru-Merkur er gert ráð fyrir að merki Merkurtungna og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins.

Óbyggðanefnd telur að framangreind landamerkjabréf Goðalands og Stóra-Dals, Syðstu-Merkur og Neðri-Dals beri með sér að litið hafi verið svo á að merki Goðalands og Stakkholts gagnvart Merkurtungum næðu upp að jökli. Hvanná rennur úr jökli og í bréfi Goðalands er merkjum beinlínis lýst upp til jökuls. Telja verður að hið sama gildi að þessu leyti um Merkurtungur og um Goðaland og Stakkholt, þ.e.a.s. að jökull hafi afmarkað það land sem máli skipti með augljósum hætti til suðurs.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð landamerkjabréf fyrir Goðaland, Stóra-Dal, Syðstu-Mörk og Neðridal. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Merkurtungna sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að langmestu leyti skýrt afmarkað af jökli, ám og árgiljum.

Umrædd landamerkjabréf eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki Goðalands og Stakkholts, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna, þ. á m. fyrirsvarsmenn Stóru-Merkur vegna Merkurtungna, sem þýðingu hafi hér. Jafnframt er landamerkjabréf Stóra-Dals áritað af fyrirsvarsmönnum Stóru-Merkur. Þá ber lýsingum bréfanna saman við þær litlu heimildir aðrar sem til eru um Merkurtungur. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að fyrirsvarsmenn Goðalands og Stakkholts hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum þeirra landsvæða gagnvart Merkurtungum væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Merkurtungna. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu norðan Merkurtungna, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Utan framangreinds landamerkjabréfs Goðalands frá 1891 er einungis fjallað um Merkurtungur í fjallskilareglugerðum Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar og gerðabók fasteignamatsnefndar 1916. Í fjallskilareglugerðum þessum er kveðið á um að hreppsnefnd Vestur-Eyjafjallahrepps skuli sjá um fjallskil, réttarhöld, grenjaleitir o.s.frv. í „smáafréttunum“, þ. á m. Merkurtungum. Í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916 segir að Stóra-Mörk eigi „rétt til uppreksturs“ á Merkurtungur. Þá segir í afréttaskrá Rangárvallasýslu frá 1979 að Merkurtungur „tilheyri Stóru-Mörk 1-3“.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarðarinnar Stóru-Merkur hafi haft af Merkurtungum afréttarnot. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athuga-semdalaust. Ekkert liggur fyrir um að Merkurtungur hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýttar til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabil vegna friðunar Þórsmörkursvæðisins liggur ekkert fyrir um það að eigendur Stóru-Merkur hafi afsalað sér umræddum rétti.

Ekkert liggur nánar fyrir um hvenær eða hvernig eigi að hafa verið stofnað til umkrafinna réttinda Stóru-Merkur. Þannig er ekki minnst á Merkurtungur í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1710, lýsingu séra Högna Sigurðssonar á Breiðabólstað á afréttum og örnefnum, frá því um miðja 18. öld eða lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld. Í tveimur síðastnefndu heimildunum er gert ráð fyrir að framan við Goðaland að sunnanverðu séu Stakkholt og Steinsholt en ekki minnst á Merkurtungur. Þá segir ekkert um Merkurtungur í lögfestu Stóru-Merkur sem færð var inn í landamerkjabók í kjölfar setningar landamerkjalaga 1882. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Merkurtungur séu innan upphaflegs landnáms á þessu svæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Stóru-Merkur I, II og III að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jörðin Stóra-Mörk I-III hafi átt upprekstrarrétt í Merkurtungum.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Merkurtungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Á móts við Stakkholt ræður Suðurgil, þ.e. Fremra-Hvannárgil. Á móts við Goðaland ræður Norðurgil, þ.e. Innra-Hvannárgil. Gilin mætast að norðanverðu og að sunnanverðu, þ.e. á milli upptaka tveggja framangreindra kvísla Hvannár í Suðurgili og Norðurgili við jökul er miðað við jökuljaðar eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Stóru-Merkur I-III, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign jarðarinnar Stóru-Merkur, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarkna að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að

¹ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.9. Stakkholt

Landsvæði það sem nefnt hefur verið Stakkholt tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Stakkholti liggur Steinsholt til vesturs, til norðurs Þórsmörk, til austurs Goðaland og Merkurtungur. Að sunnanverðu er Eyjafjallajökull með skriðjökulum sínum. Stakkholt tilheyrir svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár, ásamt Steinsholti, Merkurtungum, Goðalandi, Múlatungum og Teigstungum.

Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglandisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hlíðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka, en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Stakkholt er bæði í hlíðar- og fjallbeltinu, í 200-900 m hæð. Bratt og sundurskorið fjalllendi einkennir stóran hluta þessa landsvæðis. Krossá rennur um flatlendið. Skörp skil eru á milli flatlendis og fjalllendis. Að sunnanverðu rís land hæst við jökuljaðar Eyjafjallajökuls í um 800-850 m hæð við Skaratungnahaus. Syðst í Stakkholti rísa fell og tindar, Hátindar (672 m) upp af Stakkhálsi, Skaratungnahaus (856 m) norður undir Eyjafjallajökli og bratt og algróið Rjúpnafell (497 m) liggur norðaustan undir Steinsholtsjökli. Norðan undir Hátindum eru grassléttur sem heita Hátindaflattir en annars er efri hluti landsvæðisins að miklum hluta gróðurlitlir klettur og urðir. Breið og djúp Stakkholtsgjáin sker afréttinn þvert og skiptir honum í tvo parta, Innafrétt og Framafrétt. Fremst á Stakkholti, vestan Stakkholtsgjárinna, er svæði er kallast Fagriskógur en þar er nú skóglaut. Innan Fagraskógar er Bólhöfuð og Fagraskógarból. Norður undir Steinsholtsjökul er Lón en þar eru upp-tök Steinsholtsárinnar. Austan Stakkholtsgjárinna eru Flár og austan þeirra er stutt Stráksgilið. Austan þess við Hvannárgil eru Gunnufuð en innan þess eru brattar Nauthillur. Suðaustan Hátinda fyrir botni Syðra-Hvannárgils er Litlaland og nær það upp að jökli.

Talið er að um landnám hafi skógur teygt sig upp í hlíðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins, þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður, og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkanna hefur fjallendið verið þakið nokkuð samfelldum lággróðri. Í fjallendinu neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjallajökuls svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Stakkholt liggur norðan sama jökuls og er samkvæmt þeirri kröfugerð allt í þjóðlendu.

Á móti hafa eigendur Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli kunni að koma við landamerki falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist þjóðlenda er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.9.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að landsvæði þetta hafi verið numið en beini eignarrétturinn hafi fallið niður af einhverjum orsökum. Vera kunni að það hafi gerst við það að séreignir hofa féllu niður við kristnitökuna. Stakkholt sé ekki jörð, enginn þinglýstur eigandi og ekki vitað til þess að landið hafi verið nýtt til búskapar frá þeim jörðum, sem nú geri eignartilkall. Því er þó ekki mótmælt að þær jarðir, sem nýtt hafi þarna beit frá fornu fari, haldi þeim rétti sínum. Landið hafi hins vegar aldrei verið hluti af jörðunum sjálfum.

1 Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

Af hálfu eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dals-sels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að Stakkholt tilheyri landnámi Jörundar goða. Fræðimenn séu á einu máli um að þar sé um að ræða landið sunnan Krossár sem frá ómunatíð hafi verið afréttarland. Stakkholt er eignarland og afréttur nokkurra jarða undir Vestur-Eyjafjöllum sem allar hafa áður verið hluti svonefndrar Dalstorfu en þær eru núverandi Dalstorfujarðir auk Syðstu-Merkur, Neðsta-Dals og Hamragarða. Vísað er til landamerkjabréfs Stóra-Dals þar sem fjallað er um Stakkholt. Margháttað friðun „Þórsmerkursvæðisins“ eigi ekki að raska eignarrétti á svæðinu. Þar sé aðeins um stjórnsýslu-framkvæmd að ræða, en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um landsvæði það sem nefnt er Stakkholt. Gögn þessi eru afrakstur af skjalaframlagningu málsaðila, skýrslutökum við aðal-meðferð málsins og kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráð-stafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis.¹ Af þeim er ótvírátt að við gildistöku þjóð-lendulaga hefur Stakkholt talist til afrétta, samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að þeim tíma.² Hvort í því hafa falist bein eða óbein eignarréttindi til landsvæðisins, þ.e. hvort þar er eignarland eða þjóðlenda samkvæmt skilgreiningum í 1. gr. þjóð-lendulaga, er hins vegar atriði sem þarfnast nánari athugunar.

Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun Stakkholts. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Stakkholts.

Merkjum Stakkholts er fyrst lýst í lögfestu Neðra-Dals og Hamragarða frá 1816. Þá er til lýsing Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld. Ekki var gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Stakkholt í kjölfar landamerkjagalaganna frá 1882 en merkjum svæðisins er lýst í landamerkjabréfum Stóradalstorfu, dags. 12. maí 1888 og þingl. 21. maí 1892, Syðstu-Merkur, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, og Neðra-Dals, dags. 22. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Þá er gerð grein fyrir merkjum Stakkholts í afréttaskrá Rangárvallasýslu frá 1979.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Stakkholts, gagnvart Steinsholti. Í landamerkjabréfum Stóradalstorfu, Neðra-Dals og Syðstu-Merkur, frá 1888 og 1890, kemur fram að Steinholtsá ráði þar mörkum. Bréfin eru ekki árituð af hálfu Steinsholts en landamerkjabréf Steinsholts, dags. 14. maí 1892 og þingl. 21. maí 1892, er áritað um samþykki vegna Stakkholts, sbr. kafla 6.10. Merkjum er þar eins lýst og sama máli gegnir um lögfestu Neðri-Dals og Hamragarða frá 1816, afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld, heimild um merki Steinsholts frá 1890 og afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979.

Verður þá næst litið til norðurmerkja Stakkholts, gagnvart Þórsmörk. Af landamerkjabréfum Stóradalstorfu, Neðra-Dals og Syðstu-Merkur, frá 1888 og 1890, verður ráðið að Krossá ráði þar mörkum. Bréfin eru ekki árituð af hálfu Þórsmerkur. Þessi lýsing er í samræmi við afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 en á norðurmerki er ekki minnst í lögfestu Neðri-Dals og Hamragarða frá 1816. Landamerkjabréf Þórsmerkur, dags. 2. maí 1892 og þingl. 18. maí sama ár, lýsir merkjum í samræmi við þetta, sbr. einnig lögfestu frá 1753. Bréfið er áritað af hálfu Stakkholts, sjá kafla 6.4.

Samkvæmt landamerkjabréfum Stóradalstorfu, Neðra-Dals og Syðstu-Merkur, frá 1888 og 1890, liggja austurmerki Stakkholts, gagnvart Goðalandi og Merkurtungum, í Hvanná. Þessi lýsing er í samræmi við lögfestu Neðri-Dals og Hamragarða frá 1816, afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979. Landamerkjabréfin eru ekki árituð af

1 Sjá nánar í kafla 4.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

hálfu Goðalands og Merkurtungna. Samkvæmt landamerkjabréfi Goðalands, dags. í maí 1891 og þingl. 28. maí 1891, er „...Hvanná og Hvannárgil milli Goðalands og Stakkholts upp til Merkurtungna og síðan norður gilið milli Goðalands og Merkurtungna upp til jökuls...“, sbr. kafla 6.7. Bréfið er ekki áritað af hálfu Stakkholts. Eldri heimildir um merki Goðalands miða einnig við Hvanná.

Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Merkurtungur en með hliðsjón af framangreindu landamerkjabréfi Goðalands frá 1891 verður að telja líklegt að merki Stakkholts gagnvart Merkurtungum liggi í svokölluðu Suðurgili, þ.e. Fremra-Hvannárgil. Þá skal þess getið að landamerkjabréf Stóra-Dals, þar sem m.a. er fjallað um Stakkholt, er áritað af eigendum og ábúendum Stóru-Merkur, sem talið hafa til réttinda yfir Merkurtungum, án þess þó að tilgreint sé hvers vegna þeir árita.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Stakkholts og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og austurs. Suðurmörkum Stakkholts, gagnvart Eyjafjallajökli, er hins vegar einungis lýst í afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979. Í hinni fyrnefndu segir að Stakkholt nái „að sunnanverðu upp undir jökulinn“. Í hinni síðarnefndu segir að Stakkholt nái „uppundir jökulinn“. Í kröfugerð eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkarlands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða er gert ráð fyrir að merki Stakkholts og beinn eignaréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til afréttarins.

Óbyggðanefnd telur að heimildir beri með sér að litið hafi verið svo á að merki Stakkholts næðu upp að jökli enda renna bæði Steinholtsá og Hvanná úr jökli.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð landamerkjabréf fyrir Stóradalstorfu, Neðra-Dals og Syðstu-Merkur. Fyrirliggjandi gögn, benda til þess að landamerkjum Stakkholts sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er afmarkað af jökli, ám og árgiljum.

Umrædd landamerkjabréf eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki Stakkholts, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða, sem þýðingu hafi hér. Þá ber lýsingum bréfanna saman við aðrar heimildir um merki Stakkholts. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að fyrirsvarsmenn Stakkholts hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignaréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Stakkholts. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu norðan Stakkholts, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Um Stakkholt er fyrst getið í lögfestu Stóra-Dals frá 19. desember 1665. Lýst er landamerkjum og síðan segir svo: „Þessi eru skógatakörk Stóradals: í fyrstu þridja hvör hrísla í öllu Langanesi inn undir Falljökul, item í Stakkholti allar Sudurhlídar, en á Midri Mörk...“ Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1710 segir að Stóra-Dal fylgi „Afjrettur“, þar sem heiti Stakkholt. Fram kemur að hann hafi verið brúkaður frá Dal og Dalshverfi en líka frá öðrum bæjum, tolllaust. Önnur lögfesta Stóra-Dals er frá 31. ágúst 1795. Lýst er landamerkjum og því næst er fjallað um skógareign Stóra-Dals, „syrteiga“ og fleiri atriði. Síðan segir m.a. svo: „... alt Stakkholtt allar Sudurhlyder hvört sem heldur til Skógarhöggs þiena kann edur Fiár Afriettar“. Næst er fjallað um Stakkholt í lögfestu og máldaga fyrir jörðunum Neðra-Dal og Hamragörðum frá 8. júní 1816. Lýst er landamerkjum og síðan segir svo: „Afréttur Stakkholt filgir öllu Dalshverfi milli Steinsholtsár og Hvannár – öllum óvidkomandi mönnum er hér med fyrirbodid án undirskrifadra leifis, öll beit og brúkun á tilteknu landi þá nefndra jarda ábúendum er og so hér med fyrirbodid ad gjöra kríngbúum sínum ágáng med hagbeit og brúkun út fyrir nefnd landamerki, eptir LLb. xvj. kap. hvorutveggju undir fullkomnar landnáms og skadabætur.“

Árið 1888 er gert landamerkjabréf „jarðarinnar Stóra-Dals (Stóradalstorfunnar), sem er með

býlunum Dalskoti, Króktúni, Eyvindaholti, Murnavelli, Steinmóðarbæ, Dalsseli, Borgareyrum og Brúnum“. Tveimur árum síðar eru gerð landamerkjabréf fyrir Syðstu-Mörk og Neðridal. Í fyrstnefnda bréfinu segir að Stakkholt „heyri til Stóradalstorfunni ásamt jörðunum Syðstu-Mörk, Neðra-Dal og Hamragörðum“. Í því næsta er notað orðalagið „Afréttarlandið Stakkholt ... er afréttur jarðarinnar að rétttri tiltölu við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar.“ Í því þriðja segir síðan „Afrétt á jörðin: Stakkholt ... að rétttri tiltölu við aðrar jarðir Stóradalstorfunnar.“ Orðalag bréfanna er þannig með blæbrigðamun. Umfjöllun um Stakkholt er á eftir lýsingu merkja, með umfjöllun um reka og skóg-arítök. Þá eru landamerkjabréf Steinsholts og Þórsmerkur frá 1892 árituð um samþykki fyrir afréttinn Stakkholt.

Þegar fjallað er um Stakkholt í öðrum heimildum er það áfram nefnt afréttur, sbr. lýsingu Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld og fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar, athugasemd í gerðabók fasteignarmatsnefndar 1916. Í hinni síðastnefndu segir að allar Stóradalstorfjarðir og Hamragarðar, Neðri-Dalur og Syðsta-Mörk eigi rétt til uppreksturs á Stakkholt. Í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979 segir að Stakkholt tilheyri Brúnum, Borgareyrum, Dalseli, Bjarkalandi, Steinmóðarbæ, Hamragörðum, Neðra-Dal, Mið-Dal, Stóra-Dal, Eyvindaholti og Syðstu-Mörk.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarðanna Brúna, Borgareyra, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðra-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindaholts og Syðstu-Merkur hafi haft af Stakkholti afréttarnot. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust. Ekkert liggur fyrir um að Stakkholt hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá benda fyrirbyggjandi gögn, þ. á m. framangreindar lögfestur Stóra-Dals frá 1665 og 1795 og landamerkjabréfum Stóradalstorfu, Syðstu-Merkur og Neðri-Dals 1888 og 1890 fremur til afréttareignar jarðarinnar en beins eignarréttar. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabíl vegna friðunar Þórsmerkursvæðisins liggur ekkert fyrir um það að eigendur framangreindra jarða hafi afsalað sér umræddum rétti.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig eigendur framangreindra jarða eru komnir að rétti sínum til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Stakkholt sé innan upphaflegs landnáms á þessu svæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Stóra-Dals, Mið-Dals, Eyvindaholts, Syðstu-Merkur, Steinmóðarbæjar, Dalssels, Bjarkalands, Borgareyra, Brúna, Neðra-Dals I og II og Hamragarða að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jarðirnar Brúnir, Borgareyra, Dalsel, Bjarkaland, Steinmóðarbær, Hamragarðar, Neðri-Dalur, Mið-Dalur, Stóri-Dalur, Eyvindaholt og Syðsta-Mörk hafi átt upprekstrarétt í Stakkholti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Stakkholt, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Steinsholtsá ræður þaðan sem hún kemur undan jökli og þangað sem hún rennur í Markarfljót. Markarfljóti er fylgt þangað sem Hvanná rennur í það og Hvanná upp í Suðurgil, þ.e. Fremra-

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Hvannárgil, og í jökul. Á milli upptaka Steinholtsár og framangreindrar kvíslar Hvannár í jökli ræður jaðar Eyjafjallajökuls og er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Brúna, Borgareyra, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðra-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindarholts og Syðstu-Merkur sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign framangreindra jarða, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. l. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarkna að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.10. Steinsholt

Landsvæði það, sem nefnt hefur verið Steinsholt, tilheyrir sunnanverðu miðhálandi Íslands.¹ Að Steinsholti liggja til vesturs Stóra-Mörk, til norðurs er Fljótshlíðarafréttur, einnig nefndur Grænafjall, og til austurs Stakkholt. Að sunnanverðu er Eyjafjallajökull. Steinsholt tilheyrir svokölluðum „Smáafréttum“ sunnan Krossár, ásamt Stakkholti, Merkurtungum, Goðalandi, Múlatungum og Teigstungum.

Landsvæði þetta liggur í 200-900 m hæð. Samkvæmt skilgreiningum náttúrufræðinnar er landi skipt í þrjú gróðurfarsleg hæðarbelti; láglendisbelti sem nær að jafnaði upp að 150-200 m hæð yfir sjó, hliðabelti í 200-400 m hæð og fjallbelti ofan þeirra marka en þar eru að jafnaði veðurfarsleg mörk nokkuð samfellds gróðurs. Steinsholt er bæði í hliðar- og fjallbeltinu. Bratt og sundurskorið fjalllendi einkennir stóran hluta þessa landsvæðis. Að sunnanverðu, milli Gígjökuls og Steinholtsjökuls, er landslag sundurskorið af djúpum giljum. Þar standa Fremstihaus, Helluhhaus, Mosahaus, Kirkjuhaus og austast Innstihaus, í 700-800 m hæð. Norðar skagar út úr fjallendinu hryggur, er nefnist Hoftorfa, í um 300 m hæð. Flatlendi er takmarkað, aðallega nyrst á áraurum jökulárinnar Markarfljót.

Talið er að um landnám hafi skógur teygst sig upp í hliðar hamrabeltis Eyjafjallasvæðisins þar sem ekki voru of brattar og lausar skriður, og heiðarnar ofan byggðar hafa verið vaxnar skógi og kjarri upp undir 300-400 m hæð. Ofan skógarmarkna hefur fjallendið verið þakið nokkuð samfelldum lággróðri. Í því neðanverðu hefur verið þykkur, þurr og öskublandinn jarðvegur sem grynntist er ofar dró.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína sunnan Eyjafjallajökuls, svo sem nánar er lýst í kafla 3.1. Steinsholt liggur norðan sama jökuls og er því allt í Þjóðlendu, miðað við þessa kröfugerð.

Á móti hafa eigendur jarðanna Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, upp að jökulbrún. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins með fullkomnum eignarrétti. Verði hins vegar talið að einhver svæði innan landsins teljist Þjóðlenda, er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur landeigenda að þeim svæðum. Kröfum þessum er nánar lýst í kafla 3.10.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 1, er því haldið fram að Steinsholt sé samnota-afréttur. Að minnsta kosti hluti þessa landsvæðis hafi verið innan landnáms Jörundar goða og verið lagður til hofs. Líklegt sé að séreignir hofa hafi þá fallið niður. Engar heimildir liggja fyrir um fram-

¹ Eins og það er skilgreint í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 2015, dags. 10.5.1999.

sal þessa lands sem eignarlands og ekki sé vitað um búsetu. Því er mótmælt að þetta afréttarland sé þinglýst eign einhvers. Engin sérstök eignarheimild sé til og ekkert annað sönnunargagn en einhliða merkjalýsing. Eignarréttarkröfur séu þannig ekki studdar við gögn sem óbyggðanefnd hefur tekið mark á við fyrri úrskurði um bein eignarréttindi.

Af hálfu eigenda jarðanna Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur, sbr. skjöl nr. 7 og 8(3), er því haldið fram að Steinsholt tilheyri landnámi Jörundar goða. Fræðimenn séu á einu máli um að þar sé um að ræða landið sunnan Krossár sem frá ómunatið hafi verið afréttarland Austur-Eyfellinga, Merkur-bæja og Dalstorfubæja, auk Fitjar og Hala (Fitjamýrar). Steinsholt sé eignarland og afréttur þriggja jarða, þ.e. Mið-Merkur, Fitjar og Fitjamýrar. Vísað er til landamerkjabréfs fyrir Steinsholt frá 14. maí 1892. Margháttað friðun „Þórsmerkursvæðisins“ eigi ekki að raska eignarrétti á svæðinu. Þar sé aðeins um stjórnsýsluframkvæmd að ræða en ekki verði séð að eignarrétti hafi nokkru sinni verið afsalað til annars aðila.

Í kafla 5.2. hér að framan eru rakin þau gögn málsins sem fjalla um Steinsholt. Gögn þessi eru afrakstur af kerfisbundinni leit á vegum óbyggðanefndar að frumheimildum um merki, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu þessa landsvæðis, auk skjalaframlagningar málsaðila.¹ Kemur þá fyrst til athugunar hvað ráðið verður af þessum heimildum um afmörkun Steinsholts. Í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Steinsholts.

Til eru nokkrar heimildir um merki Steinsholts. Elst er lýsing Einars Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld. Því næst er landamerkjabréf Mið-Merkur, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí sama ár. Tveimur árum síðar er gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Steinsholt, dags. 14. maí 1892 og þingl. 21. maí 1892. Þá er merkjum Steinsholts lýst í afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Steinsholts, gagnvart Stóru-Mörk. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfi Steinsholts liggja merki þar á milli í „Jökulsá frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót.“ Bréfið er áritað um samþykki vegna Stóru-Merkur. Þessi lýsing er í ágætu samræmi við afréttalýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og landamerkjabréf Mið-Merkur frá 1890, sbr. einnig afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979. Hún er hins vegar nokkuð frábrugðin heimildum um merki Stóru-Merkur. Samkvæmt landamerkjabréfi (lögfestu) Stóru-Merkur, dags. 1890 (1741) og þingl. 23. maí 1890, liggja austurmerki, gagnvart Steinsholti, úr Þurragili í Þórólfsfelle „... j Jöldustein, og þaðann Siónhending j Jökul austur“. Í kafla 6.11. er komist að þeirri niðurstöðu að með áritun af hálfu Stóru-Merkur á landamerkjabréf Steinsholts, tveimur árum eftir að lögfesta Stóru-Merkur fékk stöðu landamerkjabréfs, hafi óljós merki Stóru-Merkur og Steinsholts verið skýrð.

Norðurmerki Steinsholts, gagnvart Grænafjalli, afrétti Fljótshlíðinga, liggja samkvæmt landamerkjabréfinu í Markarfljóti, frá þeim stað þar sem Steinholtsá rennur í það og þar til Jökulsá fellur í það. Þessi lýsing er samræmi við landamerkjabréf Mið-Merkur frá 1890. Bréf Steinsholts er ekki áritað sérstaklega vegna Fljótshlíðarafréttar enda Markarfljót glögg afmörkun af náttúrunnar hendi. Um Fljótshlíðarafrétt er fjallað í máli nr. 4/2003 og þar er einnig komist að þeirri niðurstöðu að Markarfljót ráði gagnvart Steinsholti, sbr. m.a. lögfestu hreppstjóra í Fljótshlíð, fyrir hönd bænda þar, og fyrisvarsmanns Teigs og Stóra-Dals undir Eyjafjöllum árið 1753 um Grænafjall, Þórsmörk, Teigs- Guðrúnar- og Múlatungur, auk Langaness.

Verður þá næst litið til austurmerkja Steinsholts, á móti Stakkholti. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfinu ræður þar „... Steinholtsá allt frá upptökum hennar á jöklinum niður í Markarfljót ...“. Bréfið er áritað um samþykki vegna Stakkholts. Þessi lýsing er í samræmi við afréttarlýsingu Einars Sighvatssonar frá miðri 19. öld og landamerkjabréf Mið-Merkur frá 1890, sbr. einn-

1 Sjá nánar í kafla 4.

ig afréttaskrá Rangárvallasýslu 1979. Ekki var gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Stakkholt í kjölfar landamerkjagalaganna frá 1882 en merkjum þess landsvæðis er lýst í landamerkjabréfum Stóradalstorfu, Neðra-Dals og Syðstu-Merkur, frá 1888 og 1890. Merkjum er þar eins lýst og sama máli gegnir um lögfestu Neðri-Dals og Hamragarða frá 1816.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Steinsholts og aðliggjandi landsvæða til vesturs, norðurs og austurs. Suðurmörkum Steinsholts, gagnvart Eyjafjallajökli, er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Í kröfugerð jarðanna Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur er gert ráð fyrir að merki landsvæðisins og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til afréttarins.

Óbyggðanefnd telur að framangreind landamerkjabréf Steinsholts og Mið-Merkur beri með sér að litið hafi verið svo á að merki þess næðu upp að jökli. Merkjum til vesturs og austurs er þannig lýst alla leið í jökul. Jökull hefur afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti til suðurs að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Suðurmerkjum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Steinsholt. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Steinsholts sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að landsvæði þetta er að skýrt afmarkað af jöklum, ám og árgiljum.

Umrætt landamerkjabréf er undirritað af Kjartani Einarssyni oddvita og prests í Holti og áritað af hálfu Fitjamýrar, Stóru-Merkur og Stakkholt, það er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki svæðisins, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við fyrirsvarsmenn aðliggjandi landsvæða sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að rétthafar Steinsholts hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum landsvæðisins væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Steinsholts. Þar ber þess fyrst að geta að frásögn Landnámu og rannsóknir á sviði fornleifafræði benda til að byggð hafi verið að fornu á því norðan Steinsholts, sbr. kafla 6.2. Staðhættir mæla þó fremur gegn því að nám hafi náð langt norður fyrir Eyjafjallajökul.

Um Steinsholt er fyrst getið í lýsingu Einaris Sighvatssonar, hreppstjóra á Ysta-Skála, á Þórsmörk og nálægum afréttum frá því um miðja 19. öld. Árið 1890 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Mið-Mörk og þar segir svo: „Afréttina Steinsholt á jörðin hlutfallslega við aðra sameigendur; takmörk þess eru þessi ...“ Tveimur árum síðar er gert sérstakt landamerkjabréf fyrir Steinsholt. Þar segir svo: „Steinsholt, sem tilheyrir jörðunum Mið-Mörk, Fitjamýri og Fit í Vestur-Eyjafjallahreppi, hefir þessi takmörk: ...“ Ekkert liggur nánar fyrir um hvenær eða hvernig stofnað hafi verið til þessara réttinda jarðanna Mið-Merkur, Fitjar og Fitjamýrar.

Þegar fjallað er um Steinsholt í öðrum heimildum eru það áfram nefnt afréttur, sbr. fjallskilareglugerðir fyrir Rangárvallasýslu frá 1894 og síðar og athugasemd í gerðabók fasteignamatsnefndar 1916. Í hinni síðastnefndu segir að á Steinsholt eigi „rétt til uppreksturs“ Fit, Fitjamýri og Mið-Mörk. Hið sama kemur fram í afréttaskrá fyrir Rangárvallasýslu frá 1979.

Heimildir benda þannig til þess að eigendur jarðanna Fitjar, Fitjamýrar og Mið-Merkur hafi haft af Steinsholti afréttarnot. Ekki verður annað séð en að það fyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust. Ekkert liggur fyrir um að Steinsholt hafi, fram til 1989, nokkurn tíma verið nýtt til annars en sumarbeitar fyrir búfé og ef til vill annarra takmarkaðra nota. Þá benda fyrirliggjandi gögn, þ. á m. landamerkjabréf Steinsholts 1892 og Mið-Merkur 1890, fremur til afréttareignar jarðanna en beins eignarréttar. Enda þótt svæðið hafi ekki verið nýtt til beitar um árabíl vegna friðunar Þórsmörkursvæðisins liggur ekkert fyrir um það að eigendur framangreindra jarða hafi afsalað sér umræddum rétti.

Engin gögn liggja fyrir um það hvernig eigendur framangreindra jarða eru komnir að rétti sínum

til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Steinsholt sé innan upphaflegs landnáms á þessu svæðinu eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til í öndverðu. Í því efni brestur því sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu eigenda Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggeringa né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.¹

Heimildir benda hins vegar til þess að jarðirnar Fit, Fitjamýri og Mið-Mörk hafi átt upprekstrarétt í Steinsholti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Steinsholt, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem Steinholtsá rennur undan Steinholtsjökli í Eyjafjallajökli og niður í Markarfljót. Þaðan er Markarfljóti fylgt þar til Jökulsá fellur í það og síðan Jökulsá að upptökum hennar í Eyjafjallajökli. Á milli upptaka Steinholtsár og Jökulsár í jökli ræður jaðar Eyjafjallajökuls, miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign framangreindra jarða, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarkað að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án hnitasetningar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.11. Stóra-Mörk

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í lögfestu Stóru-Merkur, dags. 2. september 1741, innfærð í landamerkjabók og þingl. 23. maí 1890.

Að Stóru-Mörk liggja til vesturs Mið-Mörk og Stóradalstorfa og til austurs er Gígjökull og Steinsholt. Að norðanverðu er Markarfljót og jarðir í Fljótshlíð. Til suðurs er Eyjafjallajökull og Ysti-Skáli.

Nyrsti hluti þess landsvæðis sem hér er um ræðir er hallalítið undirlendi en fjalllendi og gróið heiðarland að sunnanverðu. Skörp skil eru á milli flatlendis og fjalllendis. Til suðausturs af bæjarstæði Stóru-Merkur ris aflíðandi grasi gróin Stórumerkurheiðin sem afmarkast af Illagili að austan. Austan Illagils tekur við aflíðandi Hrossavallaheiði og nær hún að Akstaðaheiði í austri og Miðtungugili í suðri. Við Langanes er hlíðin í landi Stóru-Merkur og er hún skarpari og brattari en vestari hlíðar jarðarinnar. Gil, gljúfur og skörð skera hlíðina og renna um þau vatnsföll sem eiga upptök sín í Eyjafjöllum og sameinast að lokum Markarfljóti niður á láglandi. Akstaðaá kemur niður vestan við Akstaðaheiði. Austar liggur Litlaheiði í um 600-700 m hæð og brattir Innstuhnaus-

¹ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

ar vestan Gígjökuls. Syðst taka við undirhlíðar Eyjafjallajökuls uns land mætir jökli í um 900 m hæð. Frá bæjarstaði Stóru-Merkur til jökuls efst í Miðtungugili eru um 9 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá þeim stað þar sem Steinhóltsá rennur út á Markarfljótsaura (punktur F), í Helluhnjúk (punktur E) og áfram í 706 m hæð í Arnargilshrygg (punktur D). Á móti hafa eigendur Stóru-Merkur lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem hann telur að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.11.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að Ásgerður, ekkja Ófeigs, hafi numið land á milli Seljalandsmúla og Markarfljóts og Langanes allt upp til Jöldusteins. Hér sé ekki tiltekið land á milli vatnsfalla og glöggst sjáist að verið sé að nema land á láglandi og ekki hærra upp en að Seljalandsmúla. Kröfulína íslenska ríkisins miðist við hálendisbrún fyrir ofan jörðina Stóru-Mörk og Langanes. Þetta umþrætta land sé auðvitað langt fyrir ofan landnámslínu Ásgerðar. Langanesið sé stór hluti þessa kröfusvæðis. Það hafi ekki alltaf legið undir Stóru-Mörk. Samkvæmt elsta máldaga Holtsstaðar 1270 sé Langaness meðal staðareigna. Þetta hafi verið skilið þannig að Langanesið hafi verið afréttur Holtsstaðar á þessum tíma. Í máldaga Holtskirkju sem í Fornbréfasafni sé talinn frá 1332 segi um Langanes: „Nauta rétt úr Holti og útlöndum í Langanesi. Útvöxtu hálfu fyrir öllu Langanesi.“ Hér sé kveðið á um að grasnautnin sé handa nautum og leiguliðar Holtsprests hafi átt rétt á að reka naut sín í afréttinn. Talið sé að orðið útvextir sé notað um útfærslu á gróðri í áður ógrónu landi og hafi grasnautnin með sama hætti verið eign staðarins fyrir hálfu nesinu. Af yngri heimildum sé einnig ljóst að Holt hafi átt helming skóga í öllu Langanesi en verulegt skóglendi hafi haldist þar fram um miðja 18. öld. Árið 1753 hafi hálf Langanes, með vissum örnefnum og ítökum í Þórsmörk, verið lögfest Holts stað. Samkvæmt landamerkjaskrá fyrir Holt, dags. 10. maí 1890, eigi Holt ýmis skógarítök, m.a. helming skógar í öllu Langanesi og sömuleiðis afrétt fyrir naut á Langanesi.

Þá kemur fram í greinargerð íslenska ríkisins að í máldaga Ásólfsskálakirkju, sem talinn sé frá 1332, segi: „Geldneyta afrétt í Langanes.“ Enn fremur er bent á Gíslamáldaga 1570 en þar sé sömu kirkju talinn afréttur í Langanesi og útvextir í Langanesi að helmingi við staðinn í Holti. Einnig sé getið um Langanes í heimildum um afréttarlönd í Stóradalssókn. Byggt er á því að hægt sé að eiga skógarítök án þess að grunnréttur fylgi, sbr. úrlausn óbyggðanefndar varðandi Þjórsárdal. Þá hafi verið kirkja að Steinum og samkvæmt vísitásiu Brynjólfur Sveinssonar frá 1641 hafi það leikið á tungum að Steinaskógur á Langanesi heyrði henni til.

Af hálfu eiganda Stóru-Merkur I-III, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að land á þessu svæði hafi allt verið numið og nýtt á einhvern hátt á hverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjalýsingar í bréfi, dags. 27. ágúst 1887 og þingl. 23. maí 1890, en þar sé um að ræða stafrétt eftirrit af frumskjali af lögfestu. Lögfesta þessi hafi verið gerð árið 1741 til að hindra ágang utansveitar fólks sem gerði stóran órétt með því að höggva, skera, rjúfa og beita Stórumerkurskóg og gras. Til sé önnur lögfesta fyrir Stóru-Mörk, dags. 3. júní 1833, með svipaðri merkjalýsingu. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Stóru-Mörk er rakin í kafla 5.5. Þar kemur fram að Stóru-Merkur er getið í heimildum frá því á fyrri hluta 14. aldar en sagnir um búsetu þar má rekja aftur til loka 10. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Stóru-Merkur er lýst í lögfestu jarðarinnar, dags. 2. september 1741. Lögfesta þessi fékk síðar stöðu landamerkjabréfs, var þinglýst 23. maí 1890 og færð inn í landamerkjabók Rangárvallasýslu. Þá er að auki til önnur lögfesta, dags. 3. júní 1833. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Stóru-Mörk. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til sunnanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Stóru-Merkur verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Merki Stóru-Merkur til norðurs liggja gagnvart jörðum í Fljótshlíðarhreppi, sbr. mál nr. 4/2003, handan Markarfljóts. Stóra-Mörk á einnig merki gagnvart Stórudalstorfu. Landamerkjabréf (lögfesta) Stórmerkur er áritað af hálfu Stórudalstorfu og gagnkvæmt. Merki þessi liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Samkvæmt landamerkjabréfi (lögfestu) Stóru-Merkur 1890 (1741) liggja vesturmerki að sunnanverðu í „... Stóru-Merkur Á til Merkurbotna, þaðann til Jökuls austur ...“ Landamerkjalyting þessi er árituð af hálfu Mið-Merkur. Síðari lögfesta Stóru-Merkur, frá 1833, lýsir þessum merkjum með sambærilegum hætti. Landamerkjabréf Mið-Merkur, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, er einnig í samræmi við þetta og það er áritað af hálfu Stóru-Merkur. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Mið-Merkur, sbr. kafla 6.12.

Samkvæmt landamerkjabréfi (lögfestu) Stóru-Merkur 1890 (1741) liggja austurmerki, gagnvart Steinsholti, úr Purragili í Þórólfsfelli „... j Jöldusteini, og þaðann Síónhending j Jökul austur“. Síðari lögfesta Stóru-Merkur, frá 1833, er frábrugðin að því leyti að talað er um Lausöldu í stað Jöldusteins og Falljökul í stað ótilgreinds jökuls. Landamerkjabréf Stóru-Merkur 1890 (1741) er ekki áritað í nafni Steinsholts en hins vegar af hálfu Mið-Merkur, svo sem áður sagði. Mið-Mörk er ein þeirra jarða sem Steinsholt er sagt tilheyra í landamerkjabréfi Steinsholts, dags. 14. maí 1892 og þingl. 21. maí 1892. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfi Steinsholts liggja vesturmerki, gagnvart Stóru-Mörk, í „... Jökulsá frá upptökum hennar úr jöklinum niður í Markarfljót“. Lýsing þessi fær vel samrýmst eldri heimildum um merki Steinsholts, sjá kafla 6.10., þ. á m. landamerkjabréfi Mið-Merkur frá 1890. Hins vegar er hún nokkuð frábrugðin framangreindum heimildum um merki Stóru-Merkur. Jökulsá kemur undan Gígjökli (Falljökli) og rennur þaðan í sveig til norðvesturs í Markarfljót. Bréf Steinsholts er gert tveimur árum eftir að lögfesta Stóru-Merkur fær stöðu landamerkjabréfs og það er áritað um samþykki vegna Stóru-Merkur. Með hliðsjón af framangreindu verður að líta svo á að með þessu hafi óljós merki Stóru-Merkur og Steinsholts verið skýrð.

Suðurmerkjum Stóru-Merkur er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu og þarfnast nánari athugunar. Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréfið bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Suðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Hér ber þess að geta að síðan þá hefur jökull hins vegar hopað, einkum að vestanverðu. Á korti sem danskir landmælingamenn unnu 1904 í mælikvarðanum 1:50.000 má sjá hvar jökull eða fannir liggja í Miðtungugili, að því er virðist u.þ.b. 3,3 - 3,5km til vesturs í beinni loftlínu út frá meginjökli Eyjafjallajökuls. Þessi jökull er nú horfinn.

Í köflum 6.12. og 6.13. er komist að þeirri niðurstöðu að heimildir um merki jarðanna Mið-Merkur og Ysta-Skála bendi til þess að merki þeirra hafi einnig náð upp að jökli, hin fyrrnefnda vestan við Stóru-Mörk og hin síðarnefnda sunnan Stóru-Merkur og Mið-Merkur. Norðurmerki Ysta-Skála og suðurmerki Stóru-Merkur og Mið-Merkur hafi þannig ekki náð saman heldur miðast við jökul sem að hluta sé nú horfinn. Í kröfugerð eigenda Stóru-Merkur, Mið-Merkur og Ysta-Skála

er gert ráð fyrir að merki þessara jarðanna nái saman, með tilteknum hætti, á svæði þar sem samkvæmt framangreindu er ástæða til að ætla að áður hafi verið undir jökli.

Úrlausn þess álítaefnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls á þessu svæði hafi á merki milli Stóru-Merkur, Mið-Merkur og Ysta-Skála fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland beggja vegna er komið út fyrir verksvið óbyggðanefndar. Frekari athugun á þessu atriði er því komin undir því hver niðurstaða óbyggðanefndar verður um eignarréttarlega stöðu Stóru-Merkur, Mið-Merkur, Ysta-Skála, og þess lands þar á milli sem áður var hulið jökli.

Í kjölfar þess að landamerkjälög taka gildi 1882 er lögfesta Stóru-Merkur frá 1741 færð inn í landamerkjabók og gefin staða landamerkjabréfs. Fyrirliggjandi gögn benda til þess en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Landamerkjabréf Stóru-Merkur er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Stóru-Merkur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Um fjöllum um skógarítök Stóra-Dals og fleiri aðila í Langanesi verður ekki talin mæla gegn beinum eignarrétti á svæðinu, sbr. þá niðurstöðu óbyggðanefndar að tilvist ítaks bendi fremur til þess að svæði það sem itakið er á sé eða hafi einhvern tíma verið eignarland.¹

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Stóra-Mörk hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890 og færð inn í landamerkjabók 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki, sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurpekja undir Vestur-Eyja fjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Stóru-Merkur gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.² Framangreint getur þó einungis átt við um merki Stóru-Merkur að hluta. Suðvestur af jörðinni hefur jökull hopað svo mjög að merki jarðarinnar verða ekki lengur miðuð við jökuljaðar enda hefur það ekki sjálfstæða þýðingu um eignarréttarlega stöðu lands að það hafi einhvern tíma verið hulið jökli.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Stóru-Merkur sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig

1 Sbr. umfjöllun um ítök í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹ Það fellur þannig utan við verksvið óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja Stóru-Merkur sem samkvæmt framangreindu er eignarland, Mið-Merkur, Ysta-Skála og annarra jarða á þessu svæði sem einnig eru taldar eignarland, sbr. kafla 6.12. og 6.13. Hér ber þess einnig að geta að um jarðirnar Núp, Stóradalstorfu og Syðstu-Mörk, sem allar liggja vestan Ysta-Skála og Mið-Merkur er fjallað í kafla 6.26.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Stóru-Merkur, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.12. Mið-Mörk

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Mið-Merkur, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890.

Að Mið-Mörk liggja til suðvesturs Syðsta-Mörk og til norðausturs Stóra-Mörk. Að norðvestanverðu er Markarfljót og til suðurs Ysti-Skáli.

Fjalllendi og gróið heiðarland einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir. Upp frá bæjarstæði Mið-Merkur rís Miðmerkurheiðin í um 500 m og nær hún suðaustur að Dagmálafjalli. Gróður minnkar eftir því sem ofar dregur í heiðinni. Ofan hennar taka við Merkurbotnar og sunnar rís Dagmálafjall í 968 m.y.s. Flatlendi jarðarinnar er vestan Miðmerkurheiðarinnar að Markarfljóti.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Helluhnjúk (punktur E) í 706 m hæð í Arnargilshrygg (punktur D) í Stórhöfða 741m (punktur C) og í hæsta punkt á Þríhyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650 m hæð (punktur B). Á móti hefur eigandi Mið-Merkur lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem hann telur að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.12.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að Ásgerður, ekkja Ófeigs, hafi numið land á milli Seljalandsmúla og Markarfljóts og Langanes allt upp til Jöldusteins. Hér sé ekki tiltekið land á milli vatnsfalla og glöggt sjáist að verið sé að nema land á láglendi og ekki herra upp en að Seljalandsmúla. Kröfulína íslenska ríkisins miðist við hálendisbrún fyrir ofan jörðina Stóru-Mörk og Langanes. Þetta umþrætta land sé auðvitað langt fyrir ofan landnámslínu Ásgerðar. Lýsingar í landamerkjabréfum séu auk þessa ónákvæmar. Hvað varðar hefð þá sé hún einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Mið-Merkur, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Mið-Merkur, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skríður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands verði ekki tekið til Þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Mið-Mörk er rakin í kafla 5.6. Þar kemur fram að Mið-Merkur er getið í heimildum frá því á 14. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.² Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

hér er til umfjöllunar sé innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Mið-Merkur er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, en eldri heimildir um merki hennar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Mið-Mörk. Athugun þessi tekur til sunnanverðra suðvestur- og norðausturmerkja, gagnvart hálendi, og innan kröfufsvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Mið-Merkur verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Samkvæmt landamerkjabréfi Mið-Merkur liggja merki jarðarinnar til suðvesturs, gagnvart Syðstu-Mörk, að sunnanverðu „... úr fyrnefndum Grásteini bein stefna í Kambagil; ræður svo gilið svo langt sem það nær inn til heiðarinnar, og svo bein stefna í jökul eftir afstöðu af gilinu“. Landamerkjabréf Mið-Merkur er áritað af hálfu Syðstu-Merkur. Landamerkjum Syðstu-Merkur er lýst í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 12. maí 1890 og þingl. 23. maí sama ár. Samkvæmt því liggja merki gagnvart Mið-Mörk að sunnanverðu „úr Grásteini – sem er vestanundir Merkurhólum – beina stefnu neðst í Kambagil. Það gil er norðanvið Rauðahraun, svo ræður gilið upp í efri brún Magradals sem er austan við Rauðahraun ...“. Landamerkjabréf Syðstu-Merkur er áritað af hálfu Mið-Merkur. Að auki eru til tvær eldri lýsingum á merkjum Syðstu-Merkur, í kaupsamningi frá 1608 og lögfestu, dags. 29. maí 1815. Í framangreindum kaupsamningi segir einungis um þetta efni að merki liggja frá láglandi „og riettsynis íj fiall austur“. Sú lýsing mælir ekki í mót landamerkjabréfinu. Í lögfestunni frá 1815 ná norðurmerki austur í „Kambagilsbotn hinn efri“ og suðurmerki austur í „gatid á Hrafnagili“ án þess þó að merkjum þar á milli sé lýst. Magradalur er ekki nefndur og því nær lýsingin ekki eins langt til suðausturs en að öðru leyti er lýsingin svipuð og í landamerkjabréfinu. Eldri heimildir um merki jarðarinnar virðast fá samrýmst þessu enda þótt orðalag sé ekki hið sama.

Samkvæmt landamerkjabréfi Mið-Merkur eru merki til norðausturs, gagnvart Stóru-Mörk, að sunnanverðu dregin „... úr Grásteini bein stefna í Merkurárgil að neðanverðu; ræður svo gilið svo langt sem það nær upp til heiðarinnar og svo bein stefna í afstöðu af gilinu allt í jökul“. Landamerkjabréf Mið-Merkur er áritað af hálfu Stóru-Merkur. Landamerkjum Stóru-Merkur er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi (lögfestu) Stóru-Merkur 1890 (1741), sbr. einnig síðari lögfestu Stóru-Merkur, frá 1833. Landamerkjalyking þessi er árituð af hálfu Mið-Merkur.

Um suðurmerki Mið-Merkur er tekið fram að „jökullinn“ ráði. Hér ber þess að geta að síðan þá hefur jökull hins vegar hopað, einkum að vestanverðu. Á korti, sem danskir landmælingamenn unnu 1904 í mælikvarðanum 1:50.000, má sjá hvar jökull eða fannir liggja í Miðtungugili, að því er virðist u.þ.b. 3,3-3,5 km til vesturs í beinni loftlínu út frá meginjökli Eyjafjallajökuls. Þessi jökull er nú horfinn.

Í köflum 6.11. og 6.13. er komist að þeirri niðurstöðu að heimildir um merki jarðanna Stóru-Merkur og Ysta-Skála bendi til þess að merki þeirra hafi einnig náð upp að jökli, hin fyrnefnda austan við Mið-Mörk og hin síðarnefnda sunnan Mið-Merkur og Stóru-Merkur. Suðurmerki Stóru-Merkur og Mið-Merkur og norðurmerki Ysta-Skála hafi þannig ekki náð saman heldur miðast við jökul sem að hluta sé nú horfinn. Í kröfugerð eigenda Mið-Merkur, Stóru-Merkur og Ysta-Skála er gert ráð fyrir að merki jarðanna nái saman, með tilteknum hætti, á svæði þar sem samkvæmt framangreindu er ástæða til að ætla að áður hafi verið undir jökli.

Úrlausn þess álítaefnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls á þessu svæði hafi á merki milli Mið-Merkur, Stóru-Merkur og Ysta-Skála fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland beggja vegna er komið út fyrir verksvið óbyggðanefndar. Frekari athugun á þessu atriði er því komin undir því hver niðurstaða óbyggðanefndar verður um eignarréttarlega stöðu Mið-Merkur, Stóru-Merkur, Ysta-Skála og þess lands þar á milli sem áður var hulið jökli.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Mið-Mörk. Fyrirliggjandi gögn benda til þess en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Landamerkjabréf Mið-Merkur er undirritað af fyrirsvarsmanni jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Mið-Merkur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Mið-Mörk hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Vestur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að viðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar sem eigandi Mið-Merkur gæti hafa horft til þegar hann lýsti merkjum í jökul 1890 hefur gengið til baka. Land sem þá var hulið jökli er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Á svæðinu suður af jörðinni Mið-Mörk hefur jökull hins vegar hopað svo mjög að merki jarðarinnar verða ekki lengur miðuð við jökuljaðar enda hefur það ekki sjálfstæða þýðingu um eignarréttarlega stöðu lands að það hafi einhvern tíma verið hulið jökli.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Mið-Merkur sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.² Það fellur þannig utan við verksvið óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja Mið-Merkur sem samkvæmt framangreindu er eignarland, Stóru-Merkur, Ysta-Skála, og annarra jarða á þessu svæði sem einnig eru taldar eignarland, sbr. kafla 6.11. og 6.13. Hér ber þess einnig að geta að um jarðirnar Núp, Stóra-dalstorfu og Syðstu-Mörk, sem allar liggja vestan Mið-Merkur og Ysta-Skála er fjallað í kafla 6.26.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Mið-Merkur, svo sem því er að framan lýst, þ. á m. að ótilgreindum mörkum gagnvart jörðinni Ysta-Skála, þar sem áður var jökull á milli, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.13. Ysti-Skáli

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Ysta-Skála, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að Ysta-Skála liggja til vesturs Núpur og Stóradalstorfa. Til austurs er Mið-Skáli. Að norðanverðu eru Merkurjarðir og til suðurs Ásólfskálatorfa.

Skörp skil eru milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Ysta-Skála. Hallalítið undirlendi jarðarinnar er einkum sunnan við Ystaskálaheiði sem rís skarpt norðan við bæjarstæði Ysta-Skála og nær allt að jökli. Að vestan sker heiðina Írá sem rennur niður á láglandi um Írárgil. Tungnahaus liggur á milli Myrkárgils og Írárgils en norðan Tungnahaus er Krókur. Land hækkar til norðurs og rís hæst við Miðtungugil í 1000 m.y.s. Frá brekkurótum Ystaskálaheiðarinnar að áðurnefndu Miðtungugili eru um 7,5 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Stórhöfða 741m (punktur C) og í punkt á Þríhyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650 m hæð (punktur B). Á móti hafa eigendur Ysta-Skála I-IV lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.16.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum, beri sönnunarbryði fyrir því. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyýsingar. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Ysta-Skála I-IV, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Ysta-Skála, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdaleaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Ysta-Skála er rakin í kafla 5.10. Þar kemur fram að Ysta-Skála er getið í heimildum frá því á 12. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ysta-Skála er lýst í landamerkjabréfi torfunnar en eldri heimildir um merki jarðarinnar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Ysta-Skála. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Ysta-Skála verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Ysta-Skála er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ysta-Skála eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Núp, að norðanverðu miðuð við „...Ýrarárgil inn úr vestanvið Ystaskálatungur og áin úr því til jökuls“. Bréfið er áritað af hálfu Núps. Ekkert landamerkjabréf er til fyrir Núp.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ysta-Skála eru merki til austurs, gagnvart Mið-Skála, að norðanverðu miðuð við „... merkigarð sem er með sínum krókum og bugum, síðan úr efri enda garðsins bein lína upp á Miðskálaegg svo ræður egginn marki til jökuls.“ Bréfið er áritað af hálfu Mið-Skála og gagnkvæmt. Landamerkjum Mið-Skála er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Mið-Skála, sbr. kafla 6.14.

Ysti-Skáli á einnig merki gagnvart Stórudalstorfu, þegar sunnar dregur að vestanverðu, og til suðurs er Ásólfskálatorfa. Landamerkjabréf Ysta-Skála er áritað af hálfu Ásólfskálatorfu og gagnkvæmt, sjá kafla 6.15, en ekki af hálfu Stórudalstorfu. Merki þessi liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Norðurmerkjum Ysta-Skála, gagnvart Merkurjörðum, er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu og þarfnast nánari athugunar. Bréf þessara jarða bera ekki gagnkvæmar áritanir. Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréfið bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Hér ber þess að geta að síðan þá hefur jökull hins vegar hopað, einkum að vestanverðu. Á korti sem danskir landmælingamenn unnu 1904 í mælikvarðanum 1:50.000 má sjá hvar jökull eða fannir liggja í Miðtungugili, að því er virðist u.þ.b. 3,3 - 3,5 km til vesturs í beinni loftlínu út frá meginjökli Eyjafjallajökuls. Þessi jökull er nú horfinn.

Í köflum 6.12. og 6.11. er komist að þeirri niðurstöðu að heimildir um merki jarðanna Mið-Merkur og Stóru-Merkur bendi til þess að merki þeirra hafi einnig náð upp að jökli, norðan við Ysta-Skála. Norðurmerki Ysta-Skála og suðurmerki Stóru-Merkur og Mið-Merkur hafi þannig ekki náð saman heldur miðast við jökul sem að hluta sé nú horfinn. Í kröfugerð eigenda Ysta-Skála, Mið-Merkur og Stóru-Merkur er gert ráð fyrir að merki jarðanna nái saman, með tilteknum hætti, á svæði þar sem samkvæmt framangreindu er ástæða til að ætla að áður hafi verið undir jökli.

Úrlausn þess álitæfnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls á þessu svæði hafi á merki milli Ysta-Skála, Mið-Merkur og Stóru-Merkur fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland beggja vegna er komið út fyrir verksvið óbyggðanefndar. Frekari athugun á þessu atríði er því komin undir því hver niðurstaða óbyggðanefndar verður um eignarréttarlega stöðu Ysta-Skála, Mið-Merkur, Stóru-Merkur og þess lands þar á milli sem áður var hulið jökli.

Í kjölfar þess að landamerkjaloð taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Ysta-Skála. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Landamerkjabréf Ysta-Skála er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Ysta-Skála hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Ysti-Skáli hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Vestur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar sem eigendur Ysta-Skála gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890 hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Á svæðinu norður af jörðinni Ysta-Skála hefur jökull hins vegar hopað svo mjög að merki jarðarinnar verða ekki lengur miðuð við jökuljaðar enda hefur það ekki sjálfstæða þýðingu um eignarréttarlega stöðu lands að það hafi einhvern tíma verið hulið jökli.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Ysta-Skála sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Það fellur þannig utan við verksvið óbyggðanefndar að taka afstöðu til merkja Ysta-Skála sem samkvæmt framangreindu er eignarland, Mið-Merkur, Stóru-Merkur og annarra jarða á þessu svæði sem einnig eru taldir eignarland, sbr. kafla 6.11. og 6.12. Hér ber þess einnig að geta að um jarðirnar Núp, Stóradalstorfu og Syðstu-Mörk, sem allar liggja vestan Ysta-Skála og Mið-Merkur er fjallað í kafla 6.26.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Ysta-Skála, svo sem því er að framan lýst, þ. á m. að ótilgreindum mörkum gagnvart jörðinni Mið-Mörk, þar sem áður var jökull á milli, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.14. Mið-Skáli

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Mið-Skála, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890.

Að Mið-Skála liggja til vesturs Ysti-Skáli og til austurs og suðurs er Ásólfskáli. Að norðan-verðu er Eyjafjallajökull.

Skörp skil eru milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Mið-Skála, svo sem víðast annars staðar undir Eyjafjöllum. Hallalítið undirlendi jarðarinnar er einkum sunnan við talsvert bratta Mið-skálaheiði sem er hálend og hrjóstrug að innanverðu og nær norður að jökli. Ofan bæjarstæðis í um 600 m.y.s. gnæfir fjallið Miðskálaegg og nær það norður að Miðskálaheiði. Að austan sker fjalllendið Miðskálaá sem á upptök sín í Eyjafjallajökli og rennur hún um Miðskálaárgil. Miðskálatungur liggja austan Miðskálaheiðar og afmarkast af Tungugili að vestan og Miðskálaárgili að vestan. Land hækkar til norðurs og við taka undirhlíðar jökulsins uns það mætir jökulröndinni í um 900 m hæð. Frá bæjarstæða Mið-Skála til jökuls eru um 7 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Stórhöfða í 741m hæð (punktur C), í hæsta punkt á Þrihyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650 m hæð (punktur B) og þangað sem bein lína milli punkts í Þrihyrningi og punkts í 527 m hæð í Lambafellsheiði sker hreppamörkin milli Vestur- og Austur-Eyjafjallahreppa (punktur A). Á móti hafa eigendur Mið-Skála I-III lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jardeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.17.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Þá sé kröfuvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyýsingar. Árið 1985 hafi farið fram landskipti á torfunni að undanskildu heiðalandi. Heiðarlandið sé samkvæmt því í óskiptri sameign, eins og öll afréttarlönd hérlendis sem ekki tilheyri einum aðila. Þessi landskiptagerð styðji kröfugerð ríkisins. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Mið-Skála I-III, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Mið-Skála, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdaleaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Mið-Skála er rakin í kafla 5.11. Þar kemur fram að Mið-Skála er getið í heimildum frá því á 12. öld og sagnir um hana má rekja enn lengra aftur. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Mið-Skála er lýst í landamerkjabréfi torfunnar en eldri heimildir um merki jarðarinnar liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Mið-Skála. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfuvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Mið-Skála verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Mið-Skála er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890. Norðurmerkjum er ekki lýst sérstaklega og ástæða er því til að huga að því hversu langt norður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Mið-Skála eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Ysta-Skála, að norðanverðu miðuð við „markgarð, sem úr því ræður marki með sínum krókum og bugum upp í fjallið og svo er bein lína upp á háa egg (Miðskálaegg) svo ræður egginn marki til jökuls“. Bréfið er áritað af hálfu Ysta-Skála. Landamerkjum Ysta-Skála er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Bréfið er áritað af hálfu Mið-Skála. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Ysta-Skála, sbr. kafla 6.13.

Samkvæmt landamerkjabréfi Mið-Skála eru merki til austurs, gagnvart Ásólfsskála, að norðanverðu miðuð við „Miðskálaá, þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu á milli brekkanna, svo ræður áin í gljúfrinu merki til jökuls austan við Miðskálatungur.“ Bréfið er áritað af hálfu Ásólfsskála. Norðanverðum vesturmerkjum Ásólfsskálatorfu er eins lýst í landamerkjabréfi jarðatorfunnar, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, sbr. kafla 6.15. Bréfið er áritað af hálfu Mið-Skála. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Ásólfsskála að þessu leyti.

Norðurmerkjum Mið-Skála, gagnvart Eyjafjallajökli, er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðarinnar er gert ráð fyrir að

merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Mið-Skála frá 1887 bendi ótvírátt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Mið-Skála. Fyrirliggjandi gögn benda til þess en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökli um hið efra. Landamerkjabréf Mið-Skála er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Mið-Skála hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í tilviki þessarar jarðatorfu, sem og í tilvikum annarra sambærilegra jarðatorfa á því svæði sem til umfjöllunar er í máli þessu, að landskiptagerðir sem fram hafa farið hafi þýðingu við mat á því óskipta fjallendi torfanna sem ekki hefur verið tekið undir viðkomandi skipti. Með vísan til niðurstöðu óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, staðfestri með dómi hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, þar sem sambærilegum sjónarmiðum var haldið fram af ríkisins hálfu í tilviki Úthlíðartorfu í Bláskógabyggð, er sjónarmiðum í þessa veru hafnað. Niðurstöður landskiptagerða í þessa veru hafa því ekki, einar og sér, neina sérstaka eignarréttarlega þýðingu fyrir þann hluta lands sem skilið er eftir óskipt við landskipti.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Mið-Skáli hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Vestur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar sem eigendur Mið-Skála gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890 hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Mið-Skála sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

innan tilgreindra landamerkja Mið-Skála sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Mið-Skála, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.15. Ásólfskálatorfa

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Ásólfskála ásamt hjáleigunum Skálakoti, Moldgnúp, Rimhúsum og Björnskoti, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890.

Að Ásólfskálatorfu liggja til vesturs Mið-Skáli og Ysti-Skáli. Til austurs og suðurs eru Holts hverfisjarðir. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull. Skörp skil eru milli undirlendis og fjalllendis fyrir landi Ásólfskála, svo sem víðast annars staðar undir Eyjafjöllum. Hallalítið undirlendi jarðarinnar er einkum sunnan við talsvert gróna Ásólfskálaheiðina sem skiptist í Vesturheiði og Austurheiði. Norðar, í um 500 m hæð, gnæfir fjallið Ásólfskálaegg. Eystra- og Vestra-Tungugil skera fjallendið og afmarka Ásólfskátungur í um 500-700 m hæð. Til norðurs hækkar land og við taka undirhlíðar jökulsins uns land mætir jökulrönd í um 800 m hæð. Frá brekkurótum Ásólfskálaheiðar til jökuls eru u.þ.b. 6 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá hæsta punkti á Þríhyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650 m hæð (punktur B) og þangað sem bein lína á milli áðurnefnds punkts í Þríhyrningi og punkts í 527 m hæð í Lambafellsheiði sker hreppamörkin milli Vestur- og Austur-Eyjafjallahreppa (punktur A). Á móti hafa eigendur Ásólfskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots og Rimahúsa lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðatorfunnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.18.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum, beri sönnunarbyrði fyrir því. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyýsingar. Árið 1948 hafi farið fram landskipti á heimalandi torfunnar. Heiðarlandi var ekki skipt og er því í óskiptri sameign, eins og öll afreittarlönd hérlendis sem ekki tilheyri einum aðila. Þessi landskiptagerð styðji kröfugerð ríkisins. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Ásólfskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots og Rimahúsa, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Ásólfskála, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skríður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Ásólfskála er rakin í kafla 5.12. Þar kemur fram að Ásólfskála er getið fyrst í frásögnum Landnámabókar sem rekja má til 10. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ásólfskálajarða er lýst í landamerkjabréfi torfunnar og hvað ráðið verður af eldri heimild um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Ásólfskálatorfu. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðatorfunnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Ásólfskálajarða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Ásólfskálatorfu er lýst í landamerkjabréfi jarðatorfunnar, dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Lýsing á merkjum jarðarinnar gagnvart Holtshverfisjörðum kemur einnig fram í áreiðargjörð frá 1850.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ásólfskála eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Mið-Skála, að norðanverðu miðuð við „Miðskálaá, þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu milli brekknanna; svo ræður áin í gljúfrinu marki allt til jökuls austan við Miðskálatungur.“ Norðanverðum austurmerkjum Mið-Skála er eins lýst í landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 20. maí 1887 og þingl. 23. maí 1890. Bréf Ásólfskála er áritað vegna Mið-Skála og gagnkvæmt. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Mið-Skála, sbr. kafla 6.14.

Ásólfskálatorfa á einnig merki gagnvart Ysta-Skála, þegar sunnar dregur að vestanverðu. Landamerkjabréf jarðarinnar er áritað af hálfu Ysta-Skála og gagnkvæmt, sbr. landamerkjabréf Ysta-Skála, dags. 14. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Merki þessi liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ásólfskála eru merki til austurs, gagnvart Holtstorfu, að norðanverðu miðuð við „...Holtsá; svo ræður áin inn í jökul“. Bréfið er áritað vegna Holts. Árið 1850 er gerð áreið á landamerki Holtsstaðar og Ásólfskála, til að semja og fastsetja mörk „hvar þau voru orðin óglögg og niðurfallin“. Fram kemur að eftir fornum skilríkjum og vitnisburðum frá 17. öld hafi Holtsá ráðið „inn eftir dalnum og í fjöll upp“ enda hafi hún áður haft „vissan farveg“. Samkvæmt áreiðargjörðinni skyldi „taka sjónhending í ána þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu neðan við svonefnda gildru, og ræður áin síðan inn eftir, og loksins kvislin sem er fyrir austan Skálatungur, til jökuls“. Landamerkjabréf Holtshverfisjarða er dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Bréfið er áritað af hálfu Ásólfskálatorfu. Merki gagnvart Ásólfskálatorfu eru að norðanverðu í Holtsá og svo „ræður áin inn í jökul“. Til eru nokkrar eldri heimildir um merki Holtstorfu, sbr. kafla 6.16. Samkvæmt vísitásiu Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 „skipter Holltz á í fjöll upp“. Í vísitásiu Brynjólfs 1662 skyldi Holtsá ráða „inn eftir dalnum“, sbr. einnig vísitásiu Ólafs Gíslasonar 1752.

Norðurmerkjum Ásólfskála, gagnvart Eyjafjallajökli, er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðarinnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Ásólfskála frá 1890 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingu um á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Ásólfskála. Fyrirbyggjandi gögn benda til þess en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökli um hið efra. Landamerkjabréf Ásólfskála er undirritað af fyrirsvarsmönnum jarðatorfunnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Ásólfskálajarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í tilviki þessarar jarðatorfu, sem og í tilvikum annarra sambærilegra jarðatorfa á því svæði sem til umfjöllunar er í máli þessu, að landskiptagerðir, sem fram hafa farið, hafi þýðingu við mat á því óskipta fjallendi torfanna sem ekki hefur verið tekið undir viðkomandi skipti. Með vísan til niðurstöðu óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, staðfestri með dómi hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, þar sem sambærilegum sjónarmiðum var haldið fram af ríkisins hálfu í tilviki Úthlíðartorfu í Bláskógabyggð, er sjónarmiðum í þessa veru hafnað. Niðurstöður landskiptagerða í þessa veru hafa því ekki, einar og sér, neina sérstaka eignarréttarlega þýðingu fyrir þann hluta lands sem skilið er eftir óskipt við landskipti.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Ásólfskáli hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Vestur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Ásólfskála gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Ásólfskálatorfu, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Ásólfskálatorfu sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

¹ Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

² Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Ásólfskálatorfu, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.16. Holtshverfisjarðir

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi prestsetursins Holts ásamt hjáleigunum Hellnahól, Brennu, Efstakoti, Efstu-Grund, Mið-Grund, Syðstu-Grund og kirkjujörðunum Varmahlíð, Ormskoti, Vallatúni, Gerðakoti og Indriðakoti, dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890.

Að Holtshverfisjörðum liggja til vesturs Ásólfskálatorfa og til austurs Núpakot og Steinar. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull og til suðurs haf.

Syðsti hluti þess landsvæðis sem hér um ræðir er hallalítið undirlendi en fjalllendi og heiðarlönd að norðanverðu. Niðri á sléttlendinu neðan vegar breiðir úr sér byggð í landi Holts og til norðurs ofan byggðarinnar rís bratt og hamrótt Steinafjallið. Að vestan sker fjallið Holtsá sem rennur niður á láglandi um Holtsárgil sem liggur milli Holtsheiðar og Ásólfskálaheiðar. Frá brekkurótum að austanverðu liggur Holtsós og nær vatnið allt fram að sjó, aðeins er sandrif sem skilur frá hafi. Til norðurs hækkar land og við taka undirhlíðar jökulsins uns það mætir jökulröndinni í um 900 m hæð. Holtslambatungur ná inn að jökli og eru mjög víðáttumiklar en gilið Þrengsli skilur að tungurnar Holtsheiðina. Frá Hellnahóli við rætur Steinafjalls að jökli eru rúmir 7 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá hæsta punkti á Þríhyrningi fyrir sunnan Miðskálaheiði í 650 m hæð (punktur B) og þangað sem bein lína á milli áðurnefnds punkts í Þríhyrningi og punkts í 527 m hæð í Lambafellsheiði sker hreppamörkin milli Vestur- og Austur-Eyjafjallahreppa (punktur A). Á móti hafa eigendur og umráðamenn Holtshverfisjarða lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðatorfunnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.19.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(21), er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyýsingar. Mikið misræmi sé í merkjalyýsingum fyrir Holt og nýrri merki dregin lengra en áður hafi verið. Í vísitánu Brynjólfs Jónssonar biskups 1641 hafi fjallmerkjum verið lýst svo: „síðan skiptir Holtsá á fjöll upp. Að austan eru landamerki úr merkigardi og ofan í Holts ós.“ Í áreiðargjörð 1850 og í landamerkjabréfi 1890 sé merkjum hins vegar lýst alla leið í jökul. Vísað er til þess að í dómsmálinu um Neðra Hundadal í Dölum hafi verið til eldri lögfesta fyrir næsta bæ, sem náð hafi skemur til fjalls en landamerkjabréf jarðarinnar. Þetta atriði hafi verið talið veita líkur á að eins væri farið með landamerkjalyýsingu nágrannajarðarinnar. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Holtshverfisjarðanna Varmahlíðar, Vallatúns, Hellnahóls, Ormskots, Efstu-Grundar, Mið-Grundar, Syðstu-Grundar og Indriðakots, sbr. skjöl nr. 6 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Holtstorfujarðir eigi heiðalandið óskipt. Vísað er til landamerkjabréfs Holts, dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Allmargar vísitásiur lýsi vesturmerkjum Holtstorfu með sama hætti og landamerkjabréfið, að undanskildum neðstu brekkum.

Það atriði hafi ekki þýðingu í þessu máli. Að austanverðu séu lýsingar eldri skjala ófullkomnar en það hafi ekki heldur þýðingu. Þau mörk, sem hér skipti máli, séu glögg frá náttúrunnar hendi og lýst skilmerkilega í staðfestri og þinglesinni landamerkjaskrá. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annað hvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Holti er rakin í kafla 5.13. Þar kemur fram að Holts er getið í heimildum frá því um 1200 og í frásögnum Landnámabókar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Vestur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Holtshverfisjarða er lýst í landamerkjabréfi torfunnar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Holtshverfi. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðatorfunnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálandi og jökli, og innan kröfuvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Holtshverfisjarða verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Holts er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Lýsingar á merkjum jarðarinnar koma einnig fram í vísitاسium Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 og 1662, vísitاسíu Ólafs Gíslasonar 1752 og áreið á landamerki Holtsstaðar og Ásólfskála frá 1850.

Samkvæmt landamerkjabréfi Holtstorfu eru merki hennar til vesturs, gagnvart Ásólfskálatorfu, í Holtsá og svo „ræður áin inn í jökul“. Bréfið er áritað vegna Ásólfskálatorfu. Samkvæmt vísitاسíu Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 „skipter Holtz á í fjöll upp“. Í vísitاسíu Brynjólfs 1662 skyldi Holtsá ráða „inn eftir dalnum“, sbr. einnig vísitاسíu Ólafs Gíslasonar 1752. Árið 1850 er gerð áreið á landamerki Holtsstaðar og Ásólfskála til að semja og fastsetja mörk „hvar þau voru orðin óglögg og niðurfallin“. Fram kemur að eftir fornum skilríkjum og vitnisburðum frá 17. öld hafi Holtsá ráðið „inn eftir dalnum og í fjöll upp“ enda hafi hún áður haft „vissan farveg“. Samkvæmt áreiðargjörðinni skyldi „taka sjónhending í ána þar sem hún fellur fram úr gljúfrinu neðan við svonefnda gildru, og ræður áin síðan inn eftir, og loksins kvíslin sem er fyrir austan Skálatungur, til jökuls“.

Landamerkjabréf Ásólfskála er dags. 17. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890. Samkvæmt því eru merki gagnvart Holtstorfu að norðanverðu miðuð við „... Holtsá; svo ræður áin inn í jökul“. Bréfið er áritað vegna Holts. Frekari heimildir um merki Ásólfskála eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.15.

Merki Holtstorfu til austurs, gagnvart Núpakoti, eru að norðanverðu miðuð við Þvertungnagil „sem skilur Þvertungur og Steinatungur; síðan ræður gilið inn í jökul milli Holts og Núpakots.“ Bréfið er ekki áritað vegna Núpakots. Samkvæmt því er greinir í vísitاسíu Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 eru landamerki að austan „úr merkisgarði úr Merkisgili og ofan í Holts ós.“ Áfram er miðað við Merkisgil í vísitاسíu Brynjólfs 1662, sbr. einnig vísitاسíu Ólafs Gíslasonar 1752. Landamerkjum Núpakots er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Merki gagnvart Holtstorfu eru að norðanverðu miðuð við Þvertungnagil „og ræður svo það gil til jökuls“. Bréf Núpakots er áritað vegna Holts. Eldri heimild um Núpakot fær samrýmst þessu, að teknu tilliti til framskriðs jökuls á síðari hluta 19. aldar, sbr. kafla 6.17.

Holtshverfi á einnig merki gagnvart Steinum þegar sunnar dregur að austanverðu. Landamerkjabréf Holtstorfu er áritað af hálfu þessarar jarðar. Merki þessi liggja utan við kröfuvæði

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Norðurmerkjum Holtshverfis gagnvart Eyjafjallajökli er þannig ekki lýst sérstaklega í landamerkjabréfinu og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðatorfunnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Holtshverfis frá 1890 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Holtshverfi. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra og sjó hið neðra. Landamerkjabréf Holts er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Holtshverfisjarða hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að Holtshverfisjarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1890, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Vestur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að viðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem fyrirsvarsmenn Holtshverfisjarða gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1890, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Holtshverfis, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Holtshverfis sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Holtstorfu, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.17. Núpakot

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Núpakots, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890.

Að Núpakoti liggja til vesturs Holtshverfi, Hlíð og Steinar. Til austurs og suðurs er Þorvaldseyri. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull. Skörp skil eru milli undirlendis og fjallendis fyrir landi Núpakots, svo sem víðast annars staðar undir Eyjafjöllum. Undirlendi er takmarkað og liggur einkum sunnan við Steinafjall og austur inn með bröttum austurhlíðum fjallsins. Bæjarstæði Núpakots stendur við suðausturhorn Steinafjalls sem rís skarpt til norðurs. Í um 600 m y.s. eru Faxi og Faxalág í Steinafjalli og nyrst eru Þvertungur og Steinatungur. Djúp gil skera fjallendið að norðan og má þar nefna Þvertungnagil sem skilur milli Holtsheiðar og Núpakotsdals og Norðurgil sem er austan Steinatungna. Frá bæjarstæði Núpakots til jökuls eru um 6 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Þríhyrningi undir Vestur-Eyjafjöllum og verður punktur F, þar sem sú lína sker hreppamörkin milli fyrrum Austur- og Vestur-Eyjafjallahreppa, í stefnu á 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E). Á móti hafa eigendur Núpakots lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.20.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyðsinganna. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Núpakots, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Núpakots, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skríður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Núpakoti er rakin í kafla 5.14. Þar kemur fram að Núpakots er getið í heimildum frá því því í byrjun 14. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Núpakots er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimild um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Núpakoti. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Núpakots verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Núpakots er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Auk þess er til lögfesta frá 4. júní 1866 þar sem fjallað er um sama efni.

Norðurmerkjum Núpakots er þannig lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1887 að þaðan sem Þvertungnagil ræður til jökuls „Ræður svo jökullinn í austur í gilið sem liggur austanmegin með Steinatungum. Ræður svo áin í gilinu fram í gilmynni ...“ Bréfið er áritað vegna Þorvaldseyrar (Svaðbælis). Í lögfestu Núpakots frá 1866 eru merki einnig dregin „inni þvertungna gil, og ræður það gil svo, þangað til ofanvert við Steinatungur, og þaðan beina stefnu ofan vert í gilið, sem er austan við Steinatungur.“ Lögfestu þessari var mótmælt á manntalsþinginu 1866, vegna jarðanna Steina, að því er varðaði Steinatungur, Svaðbælis og Hlíðar, þess að tilgreint væri af hverju.

Norðurmerkjum Núpakots er þannig sérstaklega lýst í framangreindum heimildum. Samkvæmt lögfestunni 1866 liggja þau beint á milli Þvertungnagils og gilsins austan við Steinatungur en samkvæmt landamerkjabréfinu, rúmlega 20 árum síðar, liggja þau með fram Eyjafjallajökli. Af lögfestu Svaðbælis, sem einnig er gerð 1866, sést glöggst hver staða jökuls var þá á svæðinu. Þar er lýst sjónhendingu „beint í gilið, sem er fyrir austan Steinatungur, skammt fyrir neðan jökultangan, sem ofaní það liggur, ... en lækurinn í gilinu ræður merkjum, þangað til hann kémur á aurunum í seinastnefnda stefnu-línu“. Með hliðsjón af framskríði jökuls á síðari hluta 19. aldar, verður að telja líklegt að norðurmerkjum sé lýst sunnar í landamerkjabréfinu en í lögfestunni.

Landamerkjabréf Núpakots og lögfesta eru hins vegar samhljóða um að neðan jökuljaðars sé Þvertungnagil á vesturmörkum, gagnvart Holtstorfu, og að gilið austan við Svíptungur á austurmörkum, á milli Núpakots og Þorvaldseyrar (Svaðbælis). Landamerkjabréf Holtstorfu, dags. 10. maí 1890 og þingl. 23. maí 1890, og landamerkjabréf Þorvaldseyrar (Svaðbælis), dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, eru í samræmi við þetta. Bréf Núpakots er áritað vegna Holtshverfis og Þorvaldseyrar (Svaðbælis). Bréf Holtshverfis og Þorvaldseyrar (Svaðbælis) er hins vegar ekki áritað vegna Núpakots. Eldri heimild um merki Þorvaldseyrar (Svaðbælis) lýsir merkjum með svipuðum hætti og eldri heimildir um merki Holtshverfisjarða mæla þessu ekki í mót, sbr. kafla 6.18. og 6.16.

Núpakot á einnig merki gagnvart Hlíð og Steinum þegar sunnar dregur að vestanverðu. Landamerkjabréf Núpakots er áritað af hálfu Hlíðar. Merki þessi liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Óbyggðanefnd telur ótvírætt af landamerkjabréfi Núpakots frá 1887 að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að jökli. Í kröfugerð núverandi eigenda Núpakots er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Í kjölfar þess að landamerkjalgö taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Núpakot. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra. Landamerkjabréf Núpakots er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Núpakots hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Núpakot hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða

staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Núpakots gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Núpakots, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Núpakots sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Núpakots, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.18. Þorvaldseyri (Svaðbæli)

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Svaðbælis, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, en Svaðbæli (Svartbæli) nefnist nú Þorvaldseyri.

Að Þorvaldseyri liggja til vesturs jörðin Núpakot og Hlíð. Til austurs eru Seljavellir. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull og til suðurs Leirur og Berjanes. Fjallendi og heiðarland einkennir stóran hluta þess svæðis sem hér um ræðir, undirlendi er einkum sunnan Svaðbælisheiðarinnar sem liggur um 2 km norður af bæjarstöði Þorvaldseyrar. Svaðbælisá rennur niður á undirlendið um Núpakotsdalinn sem sker heiðina að vestan. Fremsti hluti heiðarinnar nefnist Svaðbælistúli og ofan hennar hækkar land jafnt uns kemur að jaðri Eyjafjallajökuls í um 800 m hæð. Heiðin er sundurskorin af giljum og talsvert gróin. Frá rótum Svaðbælisheiðar að jökli eru um 3 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Þríhyrningi undir Vestur-Eyjafjöllum og verður punktur F, þar sem sú lína sker hreppamörkin milli fyrstum Austur- og Vestur-Eyjafjallahreppa, í stefnu á 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E). Á móti hefur eigandi Þorvaldseyrar lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem hann telur að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.21.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Seljalandsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbýrði fyrir því. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í um og yfir 600 metra hæð. Ekki sé ólíklegt að jökull hafi legið allt að 600 m hæðarlínu við gerð landamerkjalyðsinganna. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Af hálfu eiganda Þorvaldseyrar, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Svaðbælis, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdaleaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Þorvaldseyri og áður Svaðbæli (Svartbæli) er rakin í kafla 5.15. Þar kemur fram að Svaðbælis er getið í heimildum frá því á 15. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Þorvaldseyrar (Svaðbælis) er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Þorvaldseyri. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfufsvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Þorvaldseyrar verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Svaðbælis er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Auk þess er til lögfesta frá 1866 þar sem fjallað er um merki Svaðbælis og sættargerð um landamerki Svaðbælis og Lambafells frá 1876.

Norðurmerkjum Svaðbælis er þannig lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar 1887 að þaðan sem Merkgil ræður upp í jökul „ræður svo jökullinn vestur í gilið, sem liggur austanmegin með Steinatungum. Ræður svo áin í gilinu fram í gilsmynni ...“ Norðurmerkjum er hins vegar ekki lýst sérstaklega í eldri heimildum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt norður merkjum er þar lýst til vesturs og austurs og bera saman við landamerkjabréf jarðarinnar.

Landamerkjabréf og lögfesta Svaðbælis eru samhljóða um að gilið austanmegin með Steinatungum sé á vesturmörkum, gagnvart Núpakoti. Ekki er að sjá að bréf Þorvaldseyrar sé áritað vegna Núpakots. Í lögfestu Svaðbælis er tekin sjónhending „beint í gilið, sem er fyrir austan Steinatungur, skammt fyrir neðan jökultangan, sem ofaní það liggur, ... en lækurinn í gilinu ræður merkjum, þangað til hann kémur á aurunum í seinastnefnda stefnu-línu.“ Af þessari lýsingu sést glöggst hver staða jökuls var á svæðinu 1866. Með hliðsjón af framskriði jökla á síðari hluta 19. aldar verður að telja líklegt að vesturmerkjum sé lýst norðar í lögfestunni en landamerkjabréfinu. Lögfestu Svaðbælis var mótmælt á manntalsþinginu af ábúandanum á Núpakoti, meðal annarra. Lögfestu Núpakots var mótmælt á manntalsþinginu 1866, vegna jarðanna Steina, að því er varðaði Steinatungur, Svaðbælis og Hlíðar, þess að tilgreint væri af hverju. Í landamerkjabréfi Núpakots, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, og lögfestu þeirrar jarðar frá 1866 segir einnig að merki liggji í gilinu austanmegin með Steinatungum, sbr. kafla 6.17. Bréfið er áritað vegna Þorvaldseyrar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Svaðbælis eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Lambafelli (Seljavöllum), að norðanverðu miðuð við „Merkgil upp í jökul“. Bréfið er áritað af hálfu Lambafellstorfu. Lögfesta Svaðbælis frá 1866 er í samræmi við þetta, auk þess sem fram kemur að umrætt Merkgil liggji „á millum Svaðbælis- og Lambafells heiðar“. Jafnframt er tekið fram að

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

annars „sé landamerki Svaðbælis á þessa síðu það sama, sem Lambafells, hvers máldagi og lög-festa frá 4. Maí 1607 vottar að séu á milli þessara jarða, ...“. Sættargerð um landamerki Svaðbælis og Lambafells frá 1876 er í samræmi við framangreint, miðað er við „... merkigil upp í jökul“. Í landamerkjabréfi Lambafells (Seljavalla), dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893, eru norðan-verð merki gagnvart Þorvaldseyri, einnig miðuð við merkigil sem síðan ráði „upp í jökul“, sbr. kafla 6.19. Bréfið er ekki áritað vegna Þorvaldseyrar. Í lögfestu Lambafells, dags. 4. maí 1607, segir á sama hátt „Rædur svo Merkigil upp ad Jökli“, sbr. framangreinda tilvísun til þessarar lögfestu í lögfestu Svaðbælis frá 1866.

Þorvaldseyri á einnig merki gagnvart Hlíð, Steinum og Berjanesi þegar sunnar dregur. Landamerkjabréf Þorvaldseyrar er áritað af hálfu þessara jarða. Merki þessi liggja utan við kröfuvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nán-ari athugunar.

Óbyggðanefnd telur ótvírætt af landamerkjabréfi Svaðbælis frá 1887 að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu að jökli. Í kröfugerð núverandi eigenda er gert ráð fyrir að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jökuljaðri. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir jörðina Svaðbæli. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að lita verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra. Landamerkja-bréf Svaðbælis er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Svaðbælis (Þorvaldseyrar) hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Svaðbæli hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparhátt-um og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Svaðbælis (Þorvaldseyrar) gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokk-urri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendu-laga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Þorvaldseyrar sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.26.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkjja Þorvaldseyrar sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Þorvaldseyrar, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.19. Seljavellir (Lambafell)

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Lambafells, dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893, nánar tiltekið þann hluta sem við skipti á Lambafellstorfu árið 1973 var talinn til Seljavalla.

Að Seljavöllum liggja til vesturs jörðin Þorvaldseyri og til austurs Raufarfell. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull og til suðurs Ystabælistorfa og Miðbælistorfa. Fjallendi og heiðarland einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir, undirlendi er einkum sunnan og austan með Lambafelli (160 m) sem skagar fram úr heiðarlandinu. Lambafellsháls tengir fellid og gróna Lambafellsheiðina að norðan. Lambafellsá, sem fellur úr Merkigili, sker heiðina að vestan og Laugará að austan. Til norðurs hækkar land jafnt og við taka undirhlíðar jökulsins uns það mætir jökulröndinni í um 800 m hæð við Mörleysur. Frá rótum Lambafells til jökuls eru um 6 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Þríhyrningi undir Vestur-Eyjafjöllum og verður punktur F, þar sem sú lína sker hreppamörkin milli fyrrum Austur- og Vestur- Eyjafjallahreppa, í stefnu á 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E). Þaðan er kröfulínan dregin áfram í Hornfellsnípu (punktur D). Á móti hefur eigandi Seljavalla lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.22.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Merkjalyásing Lambafells ná til jökuls en óvissa sé um það hvar jökulrönd hafi legið þegar hún hafi verið gerð. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í yfir 600 metra hæð og lítt gróið. Landskiptagerð Lambafells og Seljavalla frá 1973 styðji kröfugerð ríkisins. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eiganda Seljavalla, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Lambafells, dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eignum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Með skiptagerðinni á milli Seljavalla og Lambafells 1973 hafi öllu landi torfunnar allt til jökuls verið skipt á milli jarðanna. Í hlut Seljavalla hafi komið verðminna land, m.a. allt heiðalandið sem um sé deilt í máli þessu, en stærra að flatarmáli. Samkvæmt landskiptagerðinni hafi þannig verið litið á allt land jarðanna sem heimaland, sbr. 1. gr. landskiptalaga.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Seljavöllum og áður Lambafelli er rakin í kafla 5.16. Þar kemur fram að Lambafells er getið í heimildum frá 16. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Seljavalla (Lambafells) er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Seljavöllum. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Seljavalla verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Lambafells (Seljavalla) er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893. Auk þess er til lögfesta fyrir Lambafell, dags. 4. maí 1607, og sættargerð um landamerki Svaðbælis og Lambafells frá 1876.

Norðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í framangreindum heimildum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt norður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Lambafells eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Svaðbæli (nú Þorvaldseyri), að norðanverðu miðuð við merkigil sem síðan ráði „upp í jökul“. Í lögfestu Lambafells, dags. 4. maí 1607, segir á sama hátt „Rædur svo Merkigil upp að Jökli“. Sættargerð um landamerki Svaðbælis og Lambafells frá 1876 er í samræmi við þetta, miðar við „... merkigil upp í jökul“. Í landamerkjabréfi Svaðbælis (nú Þorvaldseyrar), dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, er merkjum þessum eins lýst, sjá kafla 6.18. Það bréf er áritað vegna Lambafellstorfu en bréf torfunnar er ekki áritað vegna Þorvaldseyrar. Í lögfestu Svaðbælis frá 1866 er nokkuð nánari lýsing á þessum merkjum þar sem segir svo: „fyrst ofan frá jökli niður í merki-gilið á millum Svaðbælis- og Lambafells heiðar, svo ræður lækurinn, sem í því rennur ofan heiðina; annars er landamerki Svaðbælis á þessa síðu það sama, sem Lambafells, hvers máldagi og lögfesta frá 4. Maí 1607 vottar að séu á milli þessara jarða ...“.

Samkvæmt landamerkjabréfi Lambafells 1892 eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Raufarfelli, að norðanverðu miðuð við „... gilið, sem er vestan við svo nefndar Raufarfells-tungur, liggur svo markið eftir miðju gilinu í jökul“. Í lögfestu Lambafells frá 1607 er efnislega samhljóða lýsing á þessum merkjum þar sem segir „Fyrst liggur Merkið ofan frá Jökli í Raudastein, sem stendur í Laugarárgili ...“. Í landamerkjabréfi Raufarfells, dags. 16. mars 1886 eða 1887 og þingl. 21. júní 1887, er nánast samhljóða lýsing á merkjum Lambafells og Raufarfells og áður greindi. Landamerkjabréf Raufarfells er áritað vegna Lambafells en ekki gagnkvæmt. Eldri heimild um merki Raufarfells er einnig í samræmi við framangreint, sjá kafla 6.20.

Seljavellir (Lambafell) eiga einnig merki gagnvart Ystabælistorfu og Miðbælistorfu þegar sunnar dregur. Landamerkjabréf Lambafellstorfu er ekki áritað af hálfu þessara jarða. Landamerkjabréf Miðbælis, dags. 15. mars 1886 og þingl. 21. júní 1887, er hins vegar áritað af hálfu Lambafells og sama máli gegnir um landamerkjabréf Ystabælis, dags. 15. mars 1886 og þingl. 21. maí 1890. Merki þessi liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Norðurmerkjum Seljavalla (Lambafells), gagnvart Eyjafjallajökli, er þannig ekki lýst sérstak-

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

lega í heimildum um merki jarðarinnar og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðarinnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Lambafells frá 1892 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Lambafell. Fyrirliggjandi gögn benda til þess en að landamerkjum hennar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra. Landamerkjabréf Lambafells er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Lambafells (Seljavalla) hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í tilviki þessarar jarðatorfu, sem og í tilvikum annarra sambærilegra jarðatorfa á því svæði sem til umfjöllunar er í máli þessu, að landskiptagerðir sem fram hafa farið hafi þýðingu við mat á því óskipta fjallendi torfanna sem ekki hefur verið tekið undir viðkomandi skipti. Með vísan til niðurstöðu óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, staðfestri með dómi hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, þar sem sambærilegum sjónarmiðum var haldið fram af ríkisins hálfu í tilviki Úthlíðartorfu í Bláskógabyggð, er sjónarmiðum í þessa veru hafnað. Niðurstöður landskiptagerða í þessa veru hafa því ekki, einar og sér, neina sérstaka eignarréttarlega þýðingu fyrir þann hluta lands sem skilið er eftir óskipt við landskipti.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Seljavellir hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1893, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Lambafells (Seljavalla) gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1893, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Seljavalla, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Seljavalla sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Seljavalla, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.20. Raufarfell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Raufarfells, dags. 16. mars 1886 eða 1887 og þingl. 21. júní 1887.

Að Raufarfalli liggur til vesturs jörðin Seljavellir, áður Lambafell, og til austurs Rauðafell. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull og til suðurs Miðbælistorfa. Fjalllendi og heiðarland einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir. Norður af Raufarfellsbæjum eru grónar hlíðar undir hamrabelti Raufarfells sem nær í 760 m y.s. Að vestan sker Laugará sem rennur um gil uns heiðinni sleppir, þar tekur við gróið undirlendi sem liggur vestur og suður með Raufarfalli. Brött vesturhlíð Raufarfells nefnist Raufarfellsheiði austan Laugarár. Raufarfellsheiði nær að inn að Eyjafjallajökli. Innri hluti heiðarinnar er sundurskorinn af giljum. Innst og vestast í heiðinni liggja sundurskornar gróðurlitlar Raufafellstungur milli Laugarár og Tungnaár inn að Eyjafjallajökli. Land mætir jökli við Guðnanípu í um 1050 m y.s. Frá Raufarfellsbæjum til jökuls eru um 6 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því í 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E) og í Hornfellsnípu (punktur D). Á móti hafa eigendur Raufarfells I, II og III og Selkots lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.23.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrötum beri sönnunarbyrði fyrir því. Merkjalyking Raufarfells ná til jökuls en óvissa sé um það hvar jökulrönd hafi legið þegar hún hafi verið gerð. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í yfir 600 metra hæð og lítt gróið. Árið 1967 hafi landi Raufarfells og Selkots verið skipt, að undanskildu heiðalandi og áraurum. Heiðarlandið sé samkvæmt því í óskiptri sameign, eins og öll afreittarlönd hérlendis sem ekki tilheyri einum aðila. Þessi landskiptagerð styðji kröfugerð ríkisins. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Raufarfells I, II, III og IV og Selkots, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Raufarfells, dags. 16. mars 1886 og þingl. 21. júní 1887. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skríður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Raufarfelli er rakin í kafla 5.18. Þar kemur fram að Raufarfells er getið í heimildum frá því á 12. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Raufarfells er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimild um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Raufarfelli. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálandi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Raufarfells verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Raufarfells er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 16. mars 1886 eða 1887 og þingl. 21. júní 1887. Auk þess er til eldri lýsing á merkjum Raufarfells, frá því um 1870. Lýsing þessi er varðveitt á Þjóðskjalasafni og mun skrifuð upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli, árið 1909. Þar segir að jörðin Raufarfell liggja „til Fjalls næst fyrir austann Laugará, og liggur heidarland hennar til Jökuls og fram með Laugarárgili. Lambafells máldagi tiltekur landamerkið þannig: Fyrst liggur markid ofan frá Jökli í Raudastein sem stendur í Laugarárgili.“ Lýsing þessi var ekki undirrituð og samþykkt af þeim sem hagsmuna áttu að gæta og hefur því takmarkað heimildargildi.

Norðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í framangreindum heimildum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt norður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Raufarfells eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Lambafelli (nú Seljavöllum), að norðanverðu miðuð við „... gilið, sem er vestanvið svonefndan Raufarfells-tungur, liggur svo markid eptir gilinu til jökuls“. Bréfið er áritað af hálfu Lambafells. Í áður nefndri heimild frá því um 1870 er gert ráð fyrir því að jörðin Raufarfell liggja „til Fjalls næst fyrir austann Laugará, og liggur heidarland hennar til Jökuls og fram með Laugarárgili. Lambafells máldagi tiltekur landamerkið þannig: Fyrst liggur markid ofan frá Jökli í Raudastein sem stendur í Laugarárgili.“ Í landamerkjabréfi Lambafells, dags. 11. júní 1892 og þingl. 9. júní 1893, er nánast samhljóða lýsing á merkjum Lambafells og Raufarfells og áður greindi, sbr. kafla 6.19. Bréfið er ekki áritað vegna Raufarfells. Lögfesta Lambafells frá 1607 er efnislega samhljóða lýsing á þessum merkjum þar sem segir „Fyrst liggur markid ofan frá Jökli í Raudastein, sem stendur í Laugarárgili, ...“

Samkvæmt landamerkjabréfi Raufarfells eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Rauðafelli, að norðanverðu miðuð við „... Högnaklett, og úr Högnaklett ræður egginn í yrpústungnahöfuð í jökul ...“ Bréfið er áritað vegna Rauðafells. Í áður nefndri heimild frá því um 1870 er gert ráð fyrir því að Rauðafellslandeign liggja „samsyða Raufarfellslandi til Jökuls“. Í landamerkjabréfi Rauðafells, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, eru norðanverð merki gagnvart Raufarfelli einnig miðuð við Högnaklett og þaðan í jökul. Bréfið er áritað vegna Raufarfells. Eldri heimildir um merki Rauðafells eru í samræmi við þetta, sjá kafla 6.21.

Raufarfell á einnig merki gagnvart Miðbælistorfu þegar sunnar dregur. Landamerkjabréf Raufarfells er áritað af hálfu Miðbælistorfu. Þá er landamerkjabréf Miðbælis, dags. 15. mars 1886 og þingl. 21. júní 1887, einnig áritað af hálfu Raufarfells. Merki þessi liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Norðurmerkjum Raufarfells, gagnvart Eyjafjallajökli, er þannig ekki lýst sérstaklega í heimildum um merki jarðarinnar og þau þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðarinnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Lambafells frá 1886 eða 1887 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Raufarfell. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra. Landamerkjabréf Raufarfells er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Raufarfells hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í tilviki þessarar jarðatorfu, sem og í tilvikum annarra sambærilegra jarðatorfa á því svæði sem til umfjöllunar er í máli þessu, að landskiptagerðir sem fram hafa farið hafi þýðingu við mat á því óskipta fjallendi torfanna sem ekki hefur verið tekið undir viðkomandi skipti. Með vísan til niðurstöðu óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, staðfestri með dómi hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, þar sem sambærilegum sjónarmiðum var haldið fram af ríkisins hálfu í tilviki Úthlíðartorfu í Bláskógabyggð, er sjónarmiðum í þessa veru hafnað. Niðurstöður landskiptagerða í þessa veru hafa því ekki, einar og sér, neina sérstaka eignarréttarlega þýðingu fyrir þann hluta lands sem skilið er eftir óskipt við landskipti.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Raufarfell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 eða 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki, sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar sem eigendur Raufarfells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1886 eða 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Raufarfells, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Raufarfells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Rauðafells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.21. Rauðafell

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Rauðafells, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890.

Að Rauðafelli liggur til vesturs jörðin Rauðafell og til austurs er Hrutafell. Að norðanverðu er Eyjafjallajökull og til suðurs eru Bakkakot og Drangshlíð. Fjalllendi og heiðarland einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir. Norður af Rauðafellsbæjum eru grónar hlíðar sem ná upp undir bratt Rauðafell (743 m y.s.). Austan Rauðafells fellur Kaldaklifsá um Kaldaklifsgil uns heiðinni sleppir. Brött austurhlíð Rauðafells nefnist Rauðafellsheiði vestan Kaldaklifsár. Nyrst eru sundurskornar og giljóttar Rauðafellstungur. Nyrst á Rauðafellstungum mætir land jökli í um 1000 m y.s. Fremra-Tungugil, sem er djúpt gil, skilur að Rauðafellstungur og Rauðafellsheiði en kjaftur gilsins er við Rana sem er á suðvesturenda Rauðafellstungnanna. Frá Rauðafellsbæjum til jökuls eru um 7 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því í 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E) og í Hornfellsnípu (punktur D). Á móti hafa eigendur Rauðafells I, II og III lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.24.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklifsár og Lambafellsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Merkjalyking Rauðafells nái til jökuls en óvissa sé um það hvar jökulrönd hafi legið þegar hún hafi verið gerð. Þá sé kröfuvæði íslenska ríkisins allt í yfir 600 metra hæð og lítt gróið. Arið 1974 hafi landi Rauðafellstorfu verið skipt, að undanskildu heiðalandi og landi utan fyrirhleðslugarða. Heiðarlandið sé samkvæmt því í óskiptri sameign, eins og öll afréttarlönd hérlendis sem ekki tilheyri einum aðila. Þessi landskiptagerð styðji kröfugerð ríkisins. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Rauðafells I, II og III, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Rauðafells, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eignum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Rauðafelli er rakin í kafla 5.8. Þar kemur fram að Rauðafells er getið fyrst í frásögnum Landnámabókar sem raktar eru til 10. aldar. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyja-fjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Rauðafells er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Rauðafelli. Athugun þessi tekur til norðurmerkja jarðarinnar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálandi og jökli, og innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Rauðafells verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Rauðafells er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890. Auk þess eru til tvær eldri lýsingar á merkjum Rauðafells, frá því um 1850 og 1870. Lýsingar þessar eru varðveittar á Þjóðskjalasafni og munu skrifaðar upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli, árið 1909. Lýsingar þessar voru ekki undirritaðar og samþykktar af þeim sem hagsmuna áttu að gæta.

Norðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í framangreindum heimildum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt norður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Rauðafells eru merki jarðarinnar til vesturs, gagnvart Raufarfelli, að norðanverðu miðuð við „Högnaklett og þaðan sömu beina línu í jökul eftir Kálfskálaegg“. Landamerkjabréf Rauðafells er áritað af hálfu Raufarfells. Áður nefndar lýsingar frá því um 1850 og 1870 eru í samræmi við landamerkjabréf Rauðafells frá 1890. Í landamerkjabréfi Raufarfells, dags. 16. mars 1886 eða 1887 og þingl. 21. júní 1887, er norðanverðum merkjum gagnvart Rauðafelli einnig lýst úr Högnakletti og í jökul. Landamerkjabréf Raufarfells er einnig áritað vegna Rauðafells. Eldri heimild um merki Raufarfells, frá því um 1870, fær vel samrýmst framangreindri lýsingu, sbr. kafla 6.20.

Samkvæmt landamerkjabréfi Rauðafells eru merki jarðarinnar til austurs, gagnvart Hrutafelli, að norðanverðu miðuð við Kaldaklifsárgil „og ræður svo áin í gílinu allt til jökuls“. Bréfið er áritað vegna Hrutafells. Austurmerkjum Rauðafells er lýst með sama hætti í þeim uppskriftum Brynjólfs Tómassonar frá 1909, sem áður hefur verið gerð grein fyrir.

Samkvæmt landamerkjabréfi Hrutafells eru merki jarðarinnar til vesturs að norðanverðu miðuð við „Háupúfu við Kaldaklifsárgil og síðan ræður Kaldaklifsárgil og farvegur upp til jökuls vestan Þorvaldstungna“. Bréfið er áritað vegna Rauðafells. Eldri heimildir um merki Hrutafells eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.22.

Hér ber þess að geta að Kaldaklifsá á upptök sín í nokkrum kvíslum frá jökli. Á milli vestustu upptakakvíslar Kaldaklifsár og þeirrar kvíslar árinna, sem fellur næst Þorvaldstungum að vestanverðu, eru aflíðandi heiðarlönd, nefnd Hólatungur og Borgartungur. Þeirra á milli rennur enn ein upptakakvísl Kaldaklifsár. Sunnan við Hólatungur og Borgartungur, eins og þær eru teiknaðar á kort Landmælinga Íslands og afmarkaðar í kröfugerð málsaðila, sameinast þessar kvíslar og afmarka tungurnar frá Hrutafelli. Rauðafell á merki að Hólatungum næst jökli en Hrutafelli sunnan Hólatungna. Samkvæmt þessu miðast merki Rauðafells og Hrutafells næst jökli hvort við sína kvíslina og þar á milli liggja Hólatungur og Borgartungur. Í samræmi við þetta segir í landamerkjabréfi Eyvindarhóla, dags. 14. janúar 1885 og þingl. 21. maí 1890, að merki Hólatungna til vesturs, þ.e.a.s. gagnvart Rauðafelli miðist við árgil vestan Rauðafellsheiðar.

Rauðafell á einnig merki gagnvart Bakkakoti og Drangshlíð, þegar sunnar dregur. Landamerkjabréf Rauðafells er áritað af hálfu Drangshlíðar. Þá er landamerkjabréf Bakkakots, dags. 16. mars 1886 og þingl. 21. júní 1887, einnig áritað af hálfu Rauðafells. Merki þessi liggja utan við kröfussvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Norðurmerkjum Rauðafells, gagnvart Eyjafjallajökli, er þannig ekki lýst sérstaklega í heimildum um merki jarðarinnar og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðarinnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Rauðafells frá 1887 bendi ótvírætt til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingum á vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Rauðafell. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra. Landamerkjabréf Rauðafells er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Rauðafells hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt í tilviki þessarar jarðatorfu, sem og í tilvikum annarra sambærilegra jarðatorfa á því svæði sem til umfjöllunar er í máli þessu, að landskiptagerðir sem fram hafa farið hafi þýðingu við mat á því óskipta fjallendi torfanna sem ekki hefur verið tekið undir viðkomandi skipti. Með vísan til niðurstöðu óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, staðfestri með dómi hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, þar sem sambærilegum sjónarmiðum var haldið fram af ríkisins hálfu í tilviki Úthlíðartorfu í Bláskógabyggð, er sjónarmiðum í þessa veru hafnað. Niðurstöður landskiptagerða í þessa veru hafa því ekki, einar og sér, neina sérstaka eignarréttarlega þýðingu fyrir þann hluta lands sem skilið er eftir óskipt við landskipti.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Rauðafell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1887, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Rauðafells gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1887, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Rauðafells, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Rauðafells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Rauðafells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.22. Hrutafell, Hólatungur og Borgartungur

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Hrutafells, dags. 14. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, ásamt Hólatungum og Borgartungum sem kröfugerð eigenda Hrutafells, Eyvindarhóla og Stóru-Borgar tekur einnig til.

Að Hrutafelli liggur til vesturs jörðin Rauðafell og til austurs eru Drangshlíð og Skarðshlíð. Að norðanverðu eru Hólatungur, Borgartungur, Eyjafjallajökull og Goðaland en til suðurs eru Eyvindarhólar. Fjallendi og heiðarland einkennir stóran hluta þess landsvæðis sem hér um ræðir. Upp frá bæjarstæði Hrutafells rís landið skarpt með 200 m háum móbergshöfða sem gengur fram suðvestur úr Drangshlíðarfjalli og nefnist Hrutafell. Norðan Drangshlíðarfjalls liggur aflíðandi Hrutafellsheiðin og vestan við innanverða heiðina eru Borgartungur, Hólatungur og Þorvaldstungur í 500-900 m hæð. Norðar taka við undirhlíðar Eyjafjallajökuls og nefnist þar einu nafni Hraunin inn að Fimmvörðuhálsi sem er í um 1000 m y.s. milli Eyjafjallajökuls og Mýrdalsjökuls. Frá bæjarstæði Hrutafells inn að Fimmvörðuhálsi eru um 13 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því í 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E) og í Hornfellsnipu (punktur D). Á móti hefur eigandi Hrutafells lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem hann telur að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Þá krefjast eigendur jarðarinnar Eyvindarhóla þess að Hólatungur verði viðurkenndar sem beitarítak „með tilteknum merkjum innan Hrutafellsheiðar og eigendur jarðarinnar Stóru-Borgar krefjast þess að Borgartungur verði viðurkenndar sem beitarítak“ með tilteknum merkjum innan Hrutafellsheiðar. Báðir hinir síðastnefndu aðilar „viðurkenna að öðru leyti eign Hrutafells að Tungunum“. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.25, 3.26 og 3.27.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár (Kaldaklifsár) og Jökulsár að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum, beri sönnunarbyrði fyrir því. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám. Í forsendum dóms um landamerki Hrutafells og Drangshlíðarjarða frá 1913 komi fram að í málinu væru engin skjalleg skilríki til að byggja á með nokkurri vissu hver væru rétt merki. Ekki væri á öðru að byggja en vitnisburðum lifandi manna en þeir væru mjög mismunandi. Árið 1954 hafi landi Hrutafells verið skipt. Heiðarlandið sé samkvæmt því í óskiptri sameign eins og öll afréttarlönd hérlendis sem ekki tilheyri einum aðila. Þessi landskiptagerð styðji kröfugerð ríkisins. Þá er vísað til H 1994 117 (Fimmvörðuháls) sem lokið hafi með frávísunardómi. Í forsendum Hæstaréttar segi m.a. að mjög sé á reiki sé hvar jökulbrúnnin hefjist, óvíst sé hvar norðurmörk jarðarinnar Hrutafells liggja og engar heimildir liggja fyrir um að fé hafi fundið beit á þessu svæði. Þá sé ágreiningur í málinu um staðarmörk sveitarfélaga og mörk milli heimalanda, afrétta og hálendis. Þetta styðji allt kröfugerð ríkisins nú.

¹ Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Þá er því haldið fram af hálfu íslenska ríkisins að Hólatungur og Borgartungur séu afréttarsvæði sem tilheyri annars vegar Eyvindarhólum og hins vegar Stóru-Borg. Um þessi svæði gildi sömu eignarréttarreglur og um afrétti almennt. Þar sé enginn þinglýstur eigandi og af svæðunum hafi einungis verið höfð beitarafnot. Þegar harðast hafi verið í ári hafi jökull flætt yfir hluta þessara svæða. Ríkið geri kröfu til þess að hér sé um þjóðlendu að ræða en viðurkenni afréttarrétt þeirra jarða sem hann hafi tilheyrt.

Af hálfu eiganda Hrútafells, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Hrútafells, dags. 14. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890. Að vestanverðu sé eðlilegt að miða við aðalkvísl Kaldaklifsár. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdaleaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eignum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skríður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annað hvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Af hálfu eigenda Eyvindarhóla annars vegar og Stóru-Borgar hins vegar, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að Hólatungur séu beitarítak Eyvindarhóla í landi Hrútafells og Borgartungur séu beitarítak Stóru-Borgartorfunnar, einnig í landi Hrútafells. Þessu til stuðnings er vísað til landamerkjaskrár fyrir Eyvindarhóla og Hólatungur, dags. 14. janúar og 27. apríl 1885 og skrásetningar yfir landamerki Stóru-Borgar, Klömbu, Minni-Borgar og Sitjanda, dags. 25. febrúar 1886.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Hrútafelli er rakin í kafla 5.19. Þar kemur fram að Hrútafells er getið í heimildum frá því á 17. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hrútafells, Hóla- og Borgartungna er lýst í fyrirliggjandi landamerkjabréfum og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur til norðurmerkja og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hrútafells, Hóla- og Borgartungna verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þeirra landsvæða sem til umfjöllunar eru.

Landamerkjum Hrútafells er fyrst lýst í landamerkjabréfi, dags. 14. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890. Einnig er til lýsing Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli á merkjum Hrútafells og Drangshlíðar (Skarðshlíðar) frá 5. ágúst 1909. Þá er til dómur Landsyfírréttar frá 24. október 1910 um merki Skarðshlíðar, Drangshlíðar og Drangshlíðardals annars vegar og Hrútafells og Hrútafellskots hins vegar.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Hrútafells. Samkvæmt landamerkjabréfi Hrútafells eru merki jarðarinnar til vesturs að norðanverðu miðuð við „Háupúfu við Kaldaklifsárgil og síðan ræður Kaldaklifsárgil og farvegur upp til jökuls vestan Þorvaldstungna“. Bréfið er áritað vegna Rauðafells. Í landamerkjabréfi Rauðafells, dags. 1. mars 1887 og þingl. 21. maí 1890, eru norðanverð merki einnig miðuð við Kaldaklifsárgil „og ræður svo áin í gilinu allt til jökuls“. Bréfið er áritað vegna Hrútafells. Eldri heimildir um merki Rauðafell eru í samræmi við framangreint, sjá nánar í kafla 6.21.

Hér ber þess að geta að Kaldaklifsá á upptök sín í nokkrum kvíslum frá jökli. Á milli vestustu

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

upptakakvísar Kaldaklifsár og þeirrar kvísar árinna, sem fellur næst Þorvaldstungum að vestanverðu, eru aflíðandi heiðarlönd, nefnd Hólatungur og Borgartungur. Þeirra á milli rennur enn ein upptakakvísl Kaldaklifsár. Sunnan við Hólatungur og Borgartungur, eins og þær eru teiknaðar á kort Landmælinga Íslands og afmarkaðar í kröfugerð málsaðila, sameinast þessar kvísar og afmarka tungurnar frá Hrútafelli. Rauðafell á merki að Hólatungum næst jökli en Hrútafelli sunnan Hólatungna. Samkvæmt þessu miðast merki Rauðafells og Hrútafells næst jökli við sitt hvora kvíslina og þar á milli liggja Hólatungur og Borgartungur. Ekki er gerð sérstök grein fyrir Hólatungum og Borgartungum í heimildum um merki Hrútafells. Um þessi landsvæði er hins vegar fjallað í heimildum um þær jarðirnar Eyvindarhóla og Stóru-Borg. Landamerkjabréf Hrútafells er ekki áritað vegna Eyvindarhóla eða Stóru-Borgar.

Í landamerkjabréfi Eyvindarhóla, dags. 14. janúar 1885 og þingl. 21. maí 1890, segir þannig að merki Hólatungna til vesturs, austurs og suðurs, þ.e.a.s. gagnvart Rauðafelli, Borgartungum og Hrútafelli, miðist öll við árgil, hið fyrstnefnda nánar tiltekið milli Hólatungna og Rauðafellsheiðar og hið síðastnefnda norðan við Hrútafellsheiði. Jafnframt er sérstaklega tekið fram að takmark Hólatungna að norðan sé „Eyjafjallajökullinn“. Landamerkjabréf Eyvindarhóla er áritað af hálfu Hrútafellstorfu. Eldri heimildir eru í samræmi við þetta. Í vísitاسium Brynjólfs biskups Sveinssonar frá 1641 og 1662 og brauðamati Eyvindarhóla 1855 eru Hólatungur þannig sagðar „norður j Heiðinne“, „milli Hrutafellsheiðar og Raufarfellsheiðar“, og „nordan við Hrutafellsheiði“.

Í landamerkjabréfi Stóru-Borgar o.fl., dags. 25. febrúar 1886 og þingl. 21. júní 1887, segir svo: „Beitarítak fylgir jörðinni, nefnt Borgartangar og meina menn það liggja innan Hrútafells-landamerkja.“ Bréfið er áritað af hálfu Hrútafells. Telja verður líklegt að hér sé átt við Borgartungur. Í jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709 er einnig fjallað um merki Borgartungna þar sem segir „sígur Eyjafjallajökull á þetta takmark og spillir smámsaman“. Af þessu orðalagi er ljóst að svæðið hefur legið upp að jökli.

Í kröfugerð eigenda Hrútafells er gert ráð fyrir að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur þeirra nái til Hóla- og Borgartungna. Kröfugerð eigenda Eyvindarhóla vegna Hólatungna og Stóru-Borgar vegna Borgartungna er í samræmi við þetta. Einungis eru gerðar kröfur um beitarítök með tilteknum merkjum en „viðurkennd að öðru leyti eign Hrútafells að Tungunum“.

Svo sem að framan greinir kveður landamerkjabréf Hrútafells 1886 hins vegar skýrt á um það að vesturmerki jarðarinnar miðist við Kaldaklifsárgil og „farveg upp til jökuls vestan Þorvaldstungna“. Hóla- og Borgartungur eru vestan við umræddan farveg og liggja þannig utan við landamerkjalytingu Hrútafells. Sé litið til landamerkjabréfs Eyvindarhóla 1885 fær þessi ályktun vel staðist. Óljóst orðalag í landamerkjabréfi Stóru-Borgar 1886, á þá leið að „menn meini“ að „Borgartangar“ liggja „innan Hrútafells-landamerkja“, ræður ekki úrslitum um þetta atriði. Krafa eigenda Hrútafells um að merki jarðarinnar og beinn eignarréttur nái til Hólatungna og Borgartungna verður því ekki talin geta stuðst við lýsingu landamerkjabréfa Hrútafells, Eyvindarhóla eða Stóru-Borgar en um önnur þau atriði sem kröfu þessa varða er fjallað hér á eftir.

Verður þá næst fjallað um austurmerki Hrútafells. Í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1886 segir að merki hennar til austurs, gagnvart Drangshlíð (Skarðshlíð), miðist að norðanverðu við „Þorláksnýpu og þaðan í yxnadalsöx, þaðan beint í Hornfellsnýpu og þaðan í Fimmvörðuháls“. Bréfið var áritað af hálfu Skarðshlíðar en ekki Drangshlíðar. Lýsing Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli frá 1909 miðar einnig við „Finnvarðarháls“ auk þess sem tekið er fram að það sé „við Jökul“. Tekið skal fram að lýsing þessi var ekki undirrituð og samþykkt af öðrum þeim sem hagsmuna áttu að gæta og hefur því takmarkað heimildargildi. Dómur aukaréttar Rangárvallasýslu frá 24. október 1910, sbr. dóm Landsyfírréttar 31. mars 1913, um landamerki milli Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal á aðra hlið og Hrútafells með Hrútafellskotu á hina hlið“ er í samræmi við þetta, þó þannig að frá Hornfellsnýpu er dregin lína í jökul en ekki í Fimmvörðuháls eins og í landamerkjabréfinu.

Landamerkjabréf Drangshlíðar, að meðtöldum Drangshlíðardal og Skarðshlíð, dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890, er í samræmi við framangreindan dóm og sama máli gegnir um lýsingu Brynjólfs Tómassonar á landamerkjum Drangshlíðar og Skarðshlíðar frá því um 1870, sbr. kafla 6.23.

Hrútafell á einnig merki gagnvart Eyvindarhólum þegar sunnar dregur. Um landamerkjabréf Eyvindarhóla er þegar fjallað, þ. á m. áritun af hálfu Hrútafellstorfu Merki þessi liggja utan við kröfuvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Hrútafells, Hóla- og Borgartungna og aðliggjandi landsvæða til vesturs og austurs. Þá er að auki greint frá lýsingu á norðurmörkum Hólatungna, þ.e. Eyjafjallajökli, en norðurmörkum Hrútafells og Borgartungna er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Þarfnast það atriði nánari athugunar. Í kröfugerð jarðeigenda er gert ráð fyrir að merki svæðanna, beinn eignarréttur eigenda Hrútafells, ítaksréttur eigenda Eyvindarhóla í Hólatungum og ítaksréttur eigenda Stóru-Borgar í Borgartungum nái upp að jaðri jökulsins og á Fimmvörðuhálsi að línu sem dregin er frá austri til vesturs á milli Eyjafjallajökuls og Mýrdalsjökuls um Þrívörðusker þar sem það er hæst. Jafnframt er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, „svo langt sem vönum halli til“.

Samkvæmt framangreindu er vesturmerkjum Hrútafells lýst til jökuls og austurmerkjum „í Fimmvörðuhálsi“. Þar fyrir norðan er Goðaland sem um er fjallað í kafla 6.7. Þar er komist að þeirri niðurstöðu að heimildir um merki Goðalands bendi til þess að merki þess næðu upp að jökli. Kröfugerð Rangárþings eystra fyrir hönd eigenda lögbýla í Austur-Eyjafjallahreppi miðar suðurmerki Goðalands, á Fimmvörðuhálsi, við sömu línu og kröfugerð eigenda Hrútafells. Í kröfugerð Prestsetrasjóðs eru merki hins vegar dregin töluvert norðar.

Hér ber þess að geta að á Fimmvörðuhálsi, á milli stóru jöklanna tveggja, hefur ekki verið jökull um áratugaskeið. Heimildir eru hins vegar um að þar hafi verið samfelldur jökull fram á fyrri hluta 20. aldar. Í greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings, sjá skjal nr. 10(1), eru þó færð fyrir fram rök gegn því að jökull, samkvæmt skilgreiningu þess hugtaks, hafi verið á Fimmvörðuhálsi til þess tíma en fönn kunni að hafa hulið hálsinn.

Með hliðsjón af framangreindu telur óbyggðanefnd að landamerkjabréf Hrútafells, sbr. einnig dóm Landsyfírréttar 1913, bendi til þess að eigendur jarðarinnar hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Jökull eða heilsársfannir hafa að langmestu leyti afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Úrlausn þess álitaefnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls á þessu svæði hafi á merki milli Hrútafells og Goðalands fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland beggja vegna verður að útkljá ágreininginn eftir öðrum leiðum. Frekari athugun á þessu atriði er því komin undir því hver niðurstaða óbyggðanefndar verður um eignarréttarlega stöðu Hrútafells og Goðalands.

Þá telur óbyggðanefnd ljóst að Hólatungur afmarkist einnig af jökli til norðurs enda skýrt tekið fram í landamerkjabréfi Eyvindarhóla. Hið sama verður talið eiga við um Borgartungur enda afmarkaðar af giljum og ám sem eiga upptök í jökli.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 eru gerð landamerkjabréf fyrir jarðirnar Hrútafell, Eyvindarhóla og Stóru-Borg. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Hrútafells og Hólatungna sé þar rétt lýst, svo langt sem þær lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er að mestu afmarkað af jöklum hið efra. Landamerkjabréf Hrútafells er undirritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki hennar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið

í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að rétthafar að viðkomandi landsvæðum hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Hrútafells. Að því loknu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu Hólatungna og Borgartungna.

Þess ber fyrst að geta að í H 1994:117 var deilt um norðurmörk Hrútafells vegna fjallaskála á Fimmvörðuhálsi. Ekki var lagður efnisdómur á málið og staðfesti Hæstiréttur frávisun héraðsdóms vegna vanreifunar. Í forsendum Hæstaréttar kom fram að vafi væri um norðurmörk Hrútafells og mjög væri á reiki hvar jökulbrún hæfist. Úr slíkum vafamálum er þjóðlendulögum hins vegar ætlað að leysa. Við þá efnisúrlausn verður engin stoð sótt í framangreindan dóm.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Hrútafell hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886, svo sem þeim er nánar lýst hér frammar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Yfirlýsing eigenda og ábúenda Hrútafells, Drangshlíðar, Drangshlíðardals og Skarðshlíðar, dags. 31. maí 1894 og þingl. 1. júní 1894, þess efnis að fyrirbjóða upprekstur á heiðarland tédra jarða, milli Kaldaklifsár og Skógarár, styður þetta.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda sem hér skipti máli. Engar heimildir eru um að land innan marka Hrútafells hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Hrútafells hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1886, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Ekki eru hins vegar efni til að land undir smájöklum og heilsársfönnum, sem skilist hafa frá jökulbreiðunni, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað það land sem utan jökulrandar er. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Hrútafells, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Eftir er þá að taka afstöðu til merkja Hrútafells, sem samkvæmt framangreindu er eignarland, og Godalands en í kafla 6.7 er komist að þeirri niðurstöðu að það sé þjóðlenda. Óbyggðanefnd telur ljóst af framangreindu að snjór hafi að staðaldri hulið Fimmvörðuháls í lok 19. aldar þegar landamerkjabréf Hrútafells og Godalands voru gerð. Í því sambandi verður ekki talið skipta máli hvort um jökul hefur verið að ræða eður ei. Svæði þetta hefur nú verið jökullaust um áratugaskeið og merki á milli Godalands og Hrútafells verða því ekki lengur miðuð við jökuljaðar eða snjólínu. Með hliðsjón af framangreindu og staðhættum á svæðinu telur óbyggðanefnd eðlilegt að miða umrædd merki við þá línu sem miðað er við í kröfugerð jarðeigenda vegna Hrútafells og Rangáþings eystra fyrir hönd eigenda lögbýla í Austur-Eyjafjallahreppi vegna Godalands.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Hrútafells sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Verður þá tekin afstaða til kröfu eigenda Hrótafells, Eyvindarhóla og Stóru-Borgar til Hólatungna og Borgartungna sem samkvæmt framangreindu er utan merkja Hrótafells.

Svo sem áður greinir eru Hólatungur landfræðilega aðskildar frá Hrótafelli og Borgartungum með giljum og árfarvegum. Þá eru Borgartungur með sama hætti landfræðilega aðskildar frá Hólatungum og Hrótafelli. Áður var komist að þeirri niðurstöðu að heimildir bendi til þess að tungurnar falli utan landamerkja Hrótafells. Þegar fjallað er um þessi landsvæði í heimildum er það fyrst og fremst í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Þannig segir í landamerkjabréfi Eyvindarhóla frá 1885 að Hólatungur séu „(sem ítak) lambaafréttur Eyvindarhólatorfunnar“ og eigendur Hrótafells-torfu árita þetta skjal um samþykki sitt. Hólatungur eru einnig nefndar „ítak“ í vísitásiu Brynjólfs biskups Sveinssonar 1641, sagðar „halldast enn under til Lamba og Gelldfiárreksturs“ í vísitásiu sama biskups 1662 og kallaðar „lambaafréttur“ í brauðamati Eyvindarhóla frá 1855. Í landamerkjabréfi Stóru-Borgar o.fl. frá 1886 segir að „beitarítak“ fylgi jörðinni, „nefnt Borgartangar“. Í vísitásiu Brynjólfs Sveinssonar frá 1641 segir að kirkjan að Borg „eigi“ Borgartungur en í jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1709 eru Borgartungur nefndar „Afrjettar ítak“ og taldar fyrir 50 lömb.

Óbyggðanefnd telur að framangreindar heimildir um rétt Eyvindarhóla og Stóru-Borgar til Hólatungna og Borgartungna bendi þannig ótvírætt til þess að þessar jarðir hafi átt þar beitarrétt en ekki beinan eignarrétt.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Hólatungur og Borgartungur séu innan upphaflegs landnáms undir Eyjafjöllum eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu eigenda Hrótafells, Eyvindarhóla og Stóru-Borgar hefur ekki verið sýnt fram á að Hólatungur og Borgartungur séu eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð, hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda. Fyrirliggjandi gögn benda hins vegar til þess að jarðirnar Eyvindarhólar og Stóra-Borg hafi átt þar upprekstrarétt.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hrótafells, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þau sem nefnd eru Hólatungur og Borgartungur, svo sem þau eru afmörkuð hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá jaðri Eyjafjallajökuls, þaðan sem áin í gilinu vestan Þorvaldstungna kemur undan Eyjafjallajökli og þangað sem hún rennur saman við ána úr Kaldaklifsárgili, austan Rauðafellstungna. Þaðan er hinni síðarnefndu á fylgt norður að upptökum sínum við jökul. Innan þessa svæðis eru Hólatungur að vestanverðu og Borgartungur að austanverðu og þar skilur á milli á sú sem rennur frá jökli á milli hinna tveggja. Á milli fyrrnefndra tveggja punkta við jaðar Eyjafjallajökuls, vestan Þorvaldstungna og austan Rauðafellstungna, er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Hólatungur eru í afréttareign eigenda jarðarinnar Eyvindarhóla og Borgartungur í afréttareign eigenda jarðarinnar Stóru-Borgar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þeirra svæða sem samkvæmt framangreindu eru í afréttareign, að því leyti sem þau liggja að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að þar er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. lag-

anna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.23. Drangshlíð, Drangshlíðardalur og Skarðshlíð

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Drangshlíðar, að Drangshlíðardal og Skarðshlíð meðtöldum, dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890.

Að Drangshlíðartorfu liggur til vesturs jörðin Hrutafell og til austurs eru Ytri-Skógar. Að norðanverðu er Mýrdalsjökull og til suðurs Eyvindarhólar. Syðsti hluti þess landsvæðis, sem hér um ræðir, er undirlendi en fjalllendi og heiðarlönd að norðanverðu. Skörp landfræðileg skil eru á milli undirlendis og heiðarlanda. Til norðurs ofan byggðarinnar rís bratt og hömrum girt Drangshlíðarfjall 476 m y.s. og norðar liggur gróin Drangshlíðarheiðin. Ofan heiðarinnar hækkar land og við taka Landnorðursbungur sem eru undirhlíðar jökulsins uns land mætir jökulröndinni í um 1000 m hæð við Fimmvörðuháls. Frá bæjarstæði Drangshlíðar til jökuls eru u.þ.b. 13 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá því í 527 m hæð ofarlega í Lambafellsheiði (punktur E), yfir í Hornfellsnipu (punktur D) og áfram í punkt C sem er efst í Hofsfárgili. Á móti hafa eigendur Drangshlíðar I-II, Drangshlíðardals og Skarðshlíðar I-III lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Mýrdalsjökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.28.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár og Jökulsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða hafi ævinlega smalað sínar jarðir. Vísað er til landamerkjabréfs Drangshlíðar, dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890. Landamerki hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Loks er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Drangshlíðartorfu er rakin í köflum 5.20.-5.21 Þar kemur fram að Drangshlíðar og Skarðshlíðar er getið í heimildum frá því á 14. öld og sagnir um Drangshlíð má rekja enn lengra aftur. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.¹ Dragnshlíðardalur er stofnaður úr landi Drangshlíðar á 19. öld. Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Drangshlíðartorfu er lýst í landamerkjabréfi hennar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að jarðatorfunni. Athugun þessi tekur til norðurmerkja hennar og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríki-

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

isins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Drangshlíðartorfu verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Landamerkjum Drangshlíðar, að meðtöldum Drangshlíðardal og Skarðshlíð, er lýst í landamerkjabréfi jarðatorfunnar, dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890. Einnig er til lýsing á merkjum Drangshlíðar og Skarðshlíðar frá því um 1870, varðveitt á Þjóðskjalasafni og mun skrifuð upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909. Lýsing þessi er ekki undirrituð af öðrum þeim sem hagsmuna áttu að gæta og hefur því takmarkað heimildargildi. Sama máli gegnir um bréf fyrirvarsmanna Skarðshlíðar frá 28. júní 1777, þar sem gerð er grein fyrir ágreiningi við ábúendur Ytri-Skóga. Þá er til dómur Landsyfírréttar frá 24. október 1910 um merki Skarðshlíðar, Drangshlíðar og Drangshlíðardals annars vegar og Hrútafells og Hrútafellskots hins vegar.

Norðurmerkjum jarðarinnar er ekki lýst sérstaklega í framangreindum heimildum. Ástæða er því til að huga sérstaklega að því hversu langt norður merkjum er lýst til vesturs og austurs.

Samkvæmt landamerkjabréfi Drangshlíðartorfu 1885 liggja vesturmerki torfunnar, gagnvart Hrútafelli, „... í Þorláksnýpu og svo sjónhending úr Þorláksnýpu í stóra steininn í Yxnadalsöxl, úr steininum er sjónhending í Hornfellsnýpu, og þaðan sömu sjónhending í Jökul“. Bréfið er áritað af hálfu Hrútafells. Dómur aukaréttar Rangárvallasýslu frá 24. október 1910, sbr. dóm Landsyfírréttar 31. mars 1913, um landamerki milli Skarðshlíðar og Drangshlíðar með Drangshlíðardal á aðra hlið og Hrútafells með Hrútafells koti á hina hlið er í samræmi við þetta. Sama máli gegnir um lýsingu Brynjólfs Tómassonar á landamerkjum Drangshlíðar og Skarðshlíðar frá því um 1870.

Í landamerkjabréfi Hrútafells, dags. 14. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, eru norðanverð merki gagnvart Drangshlíðartorfu miðuð við „Þorláksnýpu og þaðan í yxnadalsöx, þaðan beint í Hornfellsnýpu og þaðan í Fimmvörðuháls“, sbr. kafla 6.22. Bréfið var áritað af hálfu Skarðshlíðar en ekki Drangshlíðar. Lýsing Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli frá 1909 miðar einnig við „Finnvarðarháls“ auk þess sem tekið er fram að það sé „við Jökul“.

Verður þá næst litið til austurmerkja Drangshlíðarjarða, gagnvart Ytri-Skógum. Samkvæmt landamerkjabréfi Drangshlíðartorfu miðast norðanverð austurmerki, gagnvart Ytri-Skógum, við Skógá, sem „ræður merki frá jökli allt fram að Skóganúp“. Bréfið er ekki áritað vegna Ytri-Skóga. Lýsing Brynjólfs Tómassonar á landamerkjum Drangshlíðar og Skarðshlíðar frá því um 1870 miðar einnig við að Skógá skilji „áinn heidarlöndin í Jökul norður“. Í bréfi fyrirvarsmanna Skarðshlíðar frá 1777 kemur einnig fram sú skoðun þeirra að „... Dalurin [þ.e. Drangshlíðardalur] og Heidenn öll fyrir vestan Skogaá hafa fillgt Dráng(s)hlyd allt norður að Drangshlydar Botnum, hvar Hrutfells Land tekur við ...“

Landamerkjum Ytri-Skóga til vesturs er lýst í landamerkjabréfi jarðatorfunnar, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890. Bréfið er ekki áritað vegna Drangshlíðarjarða en samkvæmt því miðast norðanverð austurmerki við „... Skógargilið sem liggur fyrst til norðurs, þar eftir til austurs að landnorðurstunguánni, sem rennur fyrir vestan Landnorðurtungur undan jökli, landamerki millum Ytri-Skóga og Drangshlíðar heidarlands.“ Eldri heimildir eru ekki fyrir hendi, sbr. kafla 6.24. Lýsingar á merkjum Ytri-Skóga og Drangshlíðar fá þannig ágætlega samrýmst.

Drangshlíðartorfa á einnig merki gagnvart Eyvindarhólum þegar sunnar dregur. Merki þessi liggja utan við kröfuvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Norðurmerkjum Drangshlíðartorfu, gagnvart Mýrdalsjökli, er þannig ekki lýst sérstaklega í heimildum um merki jarðarinnar og þarfnast nánari athugunar. Í kröfugerð eigenda jarðatorfunnar er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Óbyggðanefnd telur að landamerkjabréf Drangshlíðartorfu frá 1885 bendi ótvírætt til þess að eigendur hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Þetta er skýrt tekið fram í lýsingu á

vestur- og austurmerkjum og þar á milli hefur jökull afmarkað það land sem máli skipti með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalog taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Drangshlíð, að meðtöldum Drangshlíðardal og Skarðshlíð. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jöklum hið efra. Landamerkjabréf Drangshlíðartorfu er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðatorfunnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki jarðarinnar án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Drangshlíðartorfu hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Ekki eru heimildir um annað en að jarðatorfan Drangshlíð, Drangshlíðardalur og Skarðshlíð hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1885, svo sem þeim er nánar lýst hér framfar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggæringum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Viðbrögð fyrirsvarsmanna Skarðshlíðar árið 1777 við beitarnotum Ytri-Skóga á landi fyrir vestan Skógará styðja þetta og sama máli gegnir um yfirlýsingu eigenda og ábúenda Drangshlíðar, Drangshlíðardals, Skarðshlíðar og Hrutafells, dags. 31. maí 1894 og þingl. 1. júní 1894, þess efnis að fyrirbjóða upprekstur á heiðarland téðra jarða, milli Kaldaklifsár og Skógarár. Ummæli í lýsingu Brynjólfs Tómassonar frá því um 1870, á þá leið að í Drangshlíðardal sé „bygd kominn fyrir fáum árum frá Drangshlíð“ og að dalur þessi hafi lagst til Drangshlíðar „eptir á, árið 1689“ segja ekki til um eignarréttarlega stöðu landsins áður en þar var sett niður byggð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda sem hér skipti máli. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Þá verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Drangshlíðartorfu gætu hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1885, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Ekki eru hins vegar efni til að land undir smájökulum og heilsársfönum sem skilist hafa frá jökulbreiðunni hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað það land sem utan jökulrandar er. Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Drangshlíðartorfu, innan jaðars meginjökulsins, sem til meðferðar er í máli þessu vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Drangshlíðar, Drangshlíðardals og Skarðshlíðar sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Drangshlíðar, Drangshlíðardals og Skarðshlíðar, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.24. Ytri-Skógar

Hér verður fjallað um landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi fyrir Ytri-Skóga, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, að teknu tilliti til sáttargjörðar um Skógafjall og merki Skógajarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902. Um Skógafjall, sbr. afmörkun þess í framangreindri sáttargjörð, er fjallað sérstaklega í kafla 6.25.

Að Ytri-Skógum liggja til vesturs Drangshlíðartorfa og Eyvindarhólar. Til austurs eru Eystri-Skógar en austan þeirra er Skógarfjall. Að norðanverðu er Mýrdalsjökull og til suðurs haf. Syðsti hluti þess landsvæðis, sem hér um ræðir, er flatt undirlendi en fjalllendi og heiðarlönd að norðanverðu. Til suðurs breiðir úr sér flatur og nokkuð gróinn Skógasandurinn og til norðurs ofan byggðarinnar ris hlíðin upp á gróna og talsvert sundurskorna Skógaheiðina. Ofar hækkar land jafnt og þétt og við taka undirhlíðar jökulsins uns land mætir jökulröndinni í um 1000 m hæð. Um 7 km (í beinni loftlínu) suður af jökli eru Kambfjöll í um 620 m y.s. Frá bæjarstæði Ytri-Skóga til jökuls eru u.þ.b. 11 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Hornfellsnípu (punktur D) og efst í Hofsgárgil (punktur C). Á móti hafa eigendur Ytri-Skóga lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggi innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar, upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.29.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár (Kaldaklifsár) og Jökulsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum beri sönnunarbyrði fyrir því. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Ytri-Skóga, og að auki Eystri-Skóga að því er varðar Skógafjall, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða og afrétta hafi ævinlega smalað sínar jarðir og afrétt. Vísad er til landamerkjabréfs Ytri-Skóga, dags. 22. maí og þingl. 21. maí 1890, og samnings um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14. desember 1899, staðfestur af stiftsyfirvöldum 14. september 1901 og þingl. 29. maí 1902. Landamerki Ytri-Skóga hafi verið athugasemdalaus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eignum nema með eignarnámi og gegn bótum. Að því er varðar Skógafjall er einnig vísað framangreinds til samnings frá 14. desember 1899. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá, teljist til eignarlands verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Ytri-Skógum er rakin í kafla 5.22. Þar kemur fram að Skóga (Ytri-Skóga) er getið í heimildum frá því um 1200 en sagnir um búsetu þar má rekja enn lengra aftur. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹

1 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ytri-Skóga er lýst í landamerkjabréfi hennar, samningi um Skógafjall og merki Skógajarða 1899 og hvað ráðið verður af öðrum heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur til norðurmerkja og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfussvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Ytri-Skóga verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu lýsinguna á merkjum Ytri-Skóga er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890. Lýst er merkjum til vesturs og austurs og sérstök grein gerð fyrir afmörkun „Ytri-Skóga-afreitar sem nefnist Skógafjall“ gagnvart Eystri-Skógum og Hvítmögu. Áður höfðu fyrirvarsmenn Ytri-Skóga og Ytri-Sólheima einnig ritað undir lýsingu á merkjum milli „afreittanna“ Skógafjalls og Hvítmögu, þ.e.a.s. austurmerkjum Skógafjalls, dags. 14. júní 1885 og þingl. 22. júní 1885. Fyrirvarsmenn Ytri-Skóga og Eystri-Skóga gera síðan með sér samning um Skógafjall, „afreitarland Skóga“, og merki Skógajarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902. Lýst er annars vegar merkjum Skógafjalls gagnvart Eystri-Skógum og Hvítmögu og hins vegar merkjum á milli Ytri- og Eystri-Skóga. Heimildum þessum ber ekki að öllu leyti saman, auk þess sem lýsingar á norðurmerkjum eru takmarkaðar. Ástæða er því til að huga nánar að þessum atriðum.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Ytri-Skóga, gagnvart Drangshlíðarjörðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Ytri-Skóga, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, miðast norðanverð vesturmerki við „... Skógargilið sem liggur fyrst til norðurs, þar eftir til austurs að landnorðurstunguánni, sem rennur fyrir vestan Landnorðurtungur undan jökli, landamerki millum Ytri-Skóga og Drangshlíðar heiðarlands.“ Bréfið er ekki áritað vegna Drangshlíðarjarða.

Landamerkjum Drangshlíðar, að meðtöldum Drangshlíðardal og Skarðshlíð, er lýst í landamerkjabréfi jarðatorfunnar, dags. 28. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890. Bréfið er ekki áritað vegna Ytri-Skóga en samkvæmt því miðast norðanverð austurmerki, gagnvart Ytri-Skógum, við Skógá, sem „ræður merki frá jökli allt fram að Skóganúp“. Eldri heimildir um merki Drangshlíðar og Skarðshlíðar styðja þetta, sbr. kafla 6.23. Lýsingar á merkjum Ytri-Skóga og Drangshlíðar fá þannig ágætlega samrýmst.

Verður þá næst litið til austurmerkja Ytri-Skóga, gagnvart Eystri-Skógum. Hér ber þess fyrst að geta að á ódagsettum seðli, sem er að finna í jarðabókargögnum Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, segir að engin landamerki séu á millum þessara jarða. Samkvæmt því er greinir í landamerkjabréfi Ytri-Skóga, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, eru norðanverð austurmerki, gagnvart Eystri-Skógum, miðuð við Dalagil og síðan Hnaukagil, sem ráði mörkum á milli „Ytri og Eystri-Skóga heiðarlanda meðan nokkur þess farvegsmerki eru“. Merkjum er því næst lýst til landnorðurs (norðausturs) inn á Bolagilstanga í vesturbrún Fjallgils. Síðan segir svo: „Bolagil afmarkar Ytri-Skóga heiðarlönd (sem kallast Sultartungur) frá Eystriskógaheiði austur að Fjallgili ...“ Þá er í beinu framhaldi sérstaklega fjallað um merki „Ytri-Skóga afreittar, sem nefnist Skógafjall ...“, svo sem nánar verður gerð grein fyrir síðar. Bréfið er ekki áritað af hálfu Eystri-Skóga.

Í kafla 6.25. er gerð grein fyrir lýsingum fyrirvarsmanna Eystri-Skóga á vesturmerkjum þeirrar jarðar, gagnvart Ytri-Skógum, lögfestu frá 1839 og tveimur landamerkjabréfum frá 1885. Þessar heimildir gera í meginráttum ráð fyrir að merkin liggi frá Dalagili og í jökul. Bréfin eru ekki árituð af hálfu Ytri-Skóga.

Ljóst er af framangreindu að fyrirvarsmenn Ytri- og Eystri-Skóga hafa deilt um merki jarða sinna og Skógafjall sérstaklega í því sambandi. Um merki Skógafjalls sérstaklega er fjallað í kafla 6.25. Þar er m.a. gerð grein fyrir lýsingu fyrirvarsmanna Ytri-Skóga og Ytri-Sólheima, án aðildar

Eystri-Skóga, á merkjum milli „afrjettanna“ Skógafjalls og Hvítmögu, þ.e.a.s. austurmerkjum Skógafjalls, dags. 14. júní 1885 og þingl. 22. júní 1885. Landamerkjabréf Eystri-Skóga eru gerð nokkrum mánuðum síðar. Í landamerkjabréfi Ytri-Skóga frá 1886 er síðan gert ráð fyrir því að merki Ytri-Skóga liggi þvert yfir það landsvæði sem lýst er í lögfestu og landamerkjabréfum Eystri-Skóga 1839 og 1885 og taki til þess norðanverðs, auk þess sem í beinu framhaldi er fjallað sérstaklega um merki Skógafjalls.

Deilum þessum lauk með því að fyrirsvarsmenn Eystri- og Ytri-Skóga gerðu með sér samning um Skógafjall, „afréttarland Skóga“, og merki Skógajarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902. Skógafjall er sem fyrr sagt afmarkað af Jökulsá og Fjallgilsá. Merki Eystri-Skóga og Ytri-Skóga eru að norðanverðu miðuð við Dölu „upp að fossi, og svo áfram austan við svo nefndan Hnauka, alt innað Kambsfjöllum (frb. Kamfjöll) og þaðan í norður til jökuls“. Þessi lýsing er í samræmi við lögfestu Eystri-Skóga 1839 og síðara landamerkjabréf þeirrar jarðar frá 1885. Af hálfu Ytri-Skóga hefur hins vegar verið horfið frá því að draga mörk þvert yfir þau merki sem þessar heimildir um Eystri-Skóga lýsa, svo sem gert var í landamerkjabréfi þeirrar jarðar 1886.

Óbyggðanefnd telur að samningur fyrirsvarsmanna Eystri- og Ytri Skóga um Skógafjall og merki Skógajarða 1899 bendi til þess að Skógafjall hafi verið talið sérstakt landsvæði, utan við eiginleg landamerki Ytri-Skóga, sbr. einnig lýsingu á merkjum Skógafjalls og Hvítmögu 1885. Þá verður að líta svo á að með samkomulaginu 1899 dragi fyrirsvarsmenn Ytri-Skóga til baka þá lýsingu á austurmörkum sem fram kemur í landamerkjabréfi jarðarinnar 1886. Um önnur atriði er varða afmörkun og eignarréttarlega stöðu Skógafjalls er fjallað í kafla 6.25.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Ytri-Skóga og aðliggjandi landsvæða til vesturs og austurs. Norðurmörkum Ytri-Skóga, gagnvart Mýrdalsjökli, er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Í kröfugerð eigenda Ytri-Skóga vegna Ytriskógaheiði er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land sem undan jökli komi falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötnum halli til“.

Að því er varðar norðurmerki Ytri-Skóga, gagnvart Mýrdalsjökli telur óbyggðanefnd að lýsing vesturmerkja í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1886 og austurmarka í samningnum 1899, beri með sér að eigendur hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Í landamerkjabréfinu er vesturmerkjum lýst í „landnorðurstunguánni, sem rennur ... undan jökli“ og í samningnum inn að Kambsfjöllum og þaðan „í norður til jökuls“. Jökull hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Í kjölfar þess að landamerkjalög taka gildi 1882 er gert landamerkjabréf fyrir Ytri-Skóga og að afstöðnum nokkrum deilum er gerður samningur um merki Skógajarða og Skógafjalls. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að vesturmerkjum Ytri-Skóga sé rétt lýst í landamerkjabréfinu og austurmörkunum í samningnum, svo langt sem þessar lýsingar ná. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökklum hið efra og sjó hið neðra. Umrætt landamerkjabréf og samningur er undirritaður af fyrirsvarsmönnum Ytri-Skóga, skjölin eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem þýðingu hafi hér. Þá ber landamerkjabréfinu saman við landamerkjabréf Drangshlíðarjarða sem einnig er þinglesið. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli sem á landamerkjabréfi Ytri-Skóga er að því leyti að áritun vantar vegna Drangshlíðarjarða verður því ekki talinn hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að eigendur Ytri-Skóga hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum jarðarinnar væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Ytri-Skóga.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Ytri-Skógar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1886 og 1899, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda sem hér skipti máli. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Ytri-Skóga hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1886 og 1899, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar sem líkur eru á að landnám hafi miðast við hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Ytri-Skóga, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Ytri-Skóga sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Ytri-Skóga, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.²

6.25. Eystri-Skógar og Skógafjall

Hér verður fjallað um landsvæði þau sem afmörkuð eru í samningi um Skógafjall og merki Skóga-jarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902, annars vegar Eystri-Skóga og hins vegar Skógarfjall.

Að Eystri-Skógum liggja Ytri-Skógar til vesturs og suðurs og til austurs eru Skógafjall og Ytri-Sólheimar, þegar sunnar dregur. Austan Skógafjalls er Hvítmaga, afréttur Ytri-Sólheima. Að norðanverðu er Mýrdalsjökull.

Syðsti hluti þess landsvæðis, sem hér um ræðir, er flatt undirlendi en fjallendi og heiðarlönd að norðanverðu. Til suðurs breiðir úr sér marflatur Skógasandurinn og til norðurs ofan byggðarinnar rís gróid heiðarland. Þar er Flatheiðin, sem liggur austan Dalárgils, í um 200-300 m y.s. Austan Flatheiðar liggur fjallið Vestastiháls sem afmarkast af Hofsárgili að vestan og Þurragili að austan. Skógaheiði liggur milli Skógaár að vestan austur að Fjallgili. Skógaheiði er með nokkuð jafnan halla og hækkar land til norðurs og við taka undirhlíðar jökulsins uns það mætir jökulröndinni í um 900 m hæð. Frá bæjarstæði Eystri-Skóga til jökuls eru um 10 km í beinni loftlínu.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá Hornfellsnípu (punktur D) og efst í Hofsárgil (punktur C). Á móti hafa eigendur Eystri-Skóga lýst kröfu um beinan eignarrétt að þeim hluta þessa landsvæðis sem þeir telja að liggja innan merkja jarðarinnar samkvæmt landamerkjabréfi hennar,

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

upp að jaðri Eyjafjallajökuls. Einnig er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, svo langt sem vötnum hallar til. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.30.

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1(21) og 2, er því haldið fram að landnámslýsingu á þessu svæði verði að skilja á hefðbundinn hátt, þ.e. að land hafi verið numið á milli Kaldaklofsár (Kaldaklifsár) og Jökulsár, að því marki sem þar reis byggð. Sá sem haldi því fram að land hafi verið numið umfram þetta og allt að jökulrótum, beri sönnunarbyrði fyrir því. Merkjalýsing Eystri-Skóga ná til jökuls en óvissa sé um það hvar jökulrönd hafi legið þegar hún hafi verið gerð. Þá sé kröfusvæði íslenska ríkisins allt í yfir 600 metra hæð og lítt gróið. Hefð sé einungis yfirfærsla eignarréttinda við tiltekin skilyrði en aldrei frumstofnun, svo sem lög og nám.

Af hálfu eigenda Eystri-Skóga, og að auki Ytri-Skóga að því er varðar Skógafjall, sbr. skjöl nr. 8 og 8(3), er því haldið fram að landnám á svæðinu hafi náð allt að jökli og allt land þar á milli hafi verið nýtt á einhvern hátt á einhverjum tíma. Eigendur einstakra jarða og afrétta hafi ævinlega smalað sínar jarðir og afrétt. Vísað er til landamerkjabréfa Eystri-Skóga, hið fyrra dags. 9. nóvember 1885 og þingl. 21. maí 1890, og hið síðara dags. 14. desember 1885 og þingl. 21. maí 1890, og samnings um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14. desember 1899, staðfestur af stiftsyfirvöldum 14. september 1901 og þingl. 29. maí 1902. Landamerki jarðarinnar hafi verið athugasemdalæus í tíð margra kynslóða og land innan merkja verði ekki tekið af eigendum nema með eignarnámi og gegn bótum. Að því er varðar Skógafjall er einnig vísað framangreinds til samnings frá 14. desember 1899. Jökullinn sé hin náttúrulegu og eiginlegu landamerki sem hljóti því að breytast eftir því sem jökull skriður fram eða hopar. Þá er að auki vísað til hefðar. Það land, sem samkvæmt landamerkjaskrá teljist til eignarlands, verði ekki tekið til þjóðlendna nema ríkið geti annaðhvort sýnt skýrlega fram á eignarrétt sinn að landinu eða að landamerkjaskrá sé röng og að landeigandi hafi ekki unnið eignarhefð á landinu. Það hafi ekki verið gert.

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar að Eystri-Skógum er rakin í kafla 5.23. Þar kemur fram að Eystri-Skóga er getið í heimildum frá því fyrri hluta 14. aldar en sagnir um búsetu þar má rekja enn lengra aftur. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.¹ Jafnframt eru fremur líkur til þess að landsvæði það, sem hér er til umfjöllunar, sé innan upphaflegs landnáms undir Austur-Eyjafjöllum og að numið hafi verið frá sjávarmáli að þáverandi jökulbrún, að minnsta kosti, sbr. kafla 6.2.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Eystri-Skóga er lýst í samningi um Skógafjall og merki Skógajarða 1899 og hvað ráðið verður af öðrum heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur til norðurmerkja og norðanverðra vestur- og austurmerkja, gagnvart hálendi og jökli, og innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Eystri-Skóga og Skógafjalls verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þeirra landsvæða sem til umfjöllunar eru.

Heimildir um merki Eystri-Skóga eru nokkrar. Sú elsta, lögfesta frá 22. nóvember 1839, lýsir merkjum til vesturs og austurs. Árið 1885 voru gerð tvö landamerkjabréf fyrir Eystri-Skóga, hið fyrra dags. 9. nóvember og hið síðara dags. 14. desember. Bæði eru bréfin þingl. 21. maí 1890. Í fyrra bréfinu er lýsing á austurmörkum og í því síðara á vesturmörkum. Þá liggur fyrir framangreindur samningur fyrirsvaramanna Ytri-Skóga og Eystri-Skóga, um Skógafjall, „afréttarland Skóga“, og merki Skógajarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902. Þar er gerð grein fyrir merkjum Eystri-Skóga til vesturs, þ.e. gagnvart Ytri-Skógum, og til austurs, þar sem lýst er merkjum Skógafjalls gagnvart Eystri-Skógum og Hvítmögu.

Heimildum þessum ber ekki að öllu leyti saman, auk þess sem lýsingar á norðurmerkjum eru takmarkaðar. Ástæða er því til að huga nánar að þessum atriðum.

1 Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Eystri-Skóga, gagnvart Ytri-Skógum. Hér ber þess fyrst að geta að á ódagsettum seðli, sem er að finna í jarðabókargögnum Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, segir að engin landamerki séu á millum þessara jarða. Samkvæmt því er greinir í lögfestu Eystri-Skóga frá 1839 liggja norðanverð vesturmerki Eystri-Skóga hins vegar „... í Dalagilssfoss, og so ræður Dalagil til Jökuls ...“. Vesturmerkjum er ekki lýst í fyrra landamerkjabréfi Eystri-Skóga 1885 en í hinu síðara er miðað við „... dalagil þangað til að það fer að beygjast austur á við vestan við svonefnda hnauka, þá liggur markalínan í laufatungnagilið og það áfram sem næst í hánorður, norður í jökul.“ Tekið er fram að allt land austan merkjanna, „frá jökli til sjóar að mörkunum á milli Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima“ tilheyrir Eystri-Skógum. Bréfið er ekki áritað af hálfu Ytri-Skóga.

Í landamerkjabréfi Ytri-Skóga, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, eru norðanverð austurmerki, gagnvart Eystri-Skógum, einnig miðað við Dalagil og síðan Hnaukagil, sem ráði mörkunum á milli „Ytri og Eystri-Skóga heiðarlanda meðan nokkur þess farvegsmerki eru“, sbr. kafla 6.24. Í stað þess að markalínan sé því næst dregin í jökul er merkjum hins vegar lýst til landnorðurs (norðausturs) inn á Bolagilstanga í vesturbrún Fjallgils. Síðan segir svo: „Bolagil afmarkar Ytri-Skóga heiðarlönd (sem kallast Sultartungur) frá Eystriskógaheiði austur að Fjallgili ...“. Í landamerkjabréfi Ytri-Skóga frá 1886 er þannig gert ráð fyrir því að merki Ytri-Skóga liggja þvert yfir það landsvæði sem lýst er í lögfestu og landamerkjabréfum Eystri-Skóga 1839 og 1885. Jafnframt er í beinu framhaldi fjallað sérstaklega um merki Skógafjalls, svo sem nánar verður gerð grein fyrir síðar. Bréfið er ekki áritað af hálfu Eystri-Skóga.

Verður þá næst litið til austurmerkja Eystri-Skóga. Að sunnanverðu liggja þau gagnvart Ytri-Sólheimum. Bréf Eystri-Skóga er áritað af hálfu þeirrar jarðar. Merki þessi liggja utan við kröfuvæði íslenska ríkisins og rannsókn óbyggðanefndar leiðir til þeirrar niðurstöðu að þau þarfnist ekki nánari athugunar.

Samkvæmt því er greinir í lögfestu Eystri-Skóga frá 1839 liggja norðanverð austurmerki „... ur Fjöromarki norður að Fjallgili og þaðan sýdann norður í Jökul“. Í fyrra landamerkjabréfi Eystri-Skóga 1885 liggja austurmerki „á milli nefndrar jarðar Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima ...“ úr fjöromarki í „Jökulsárgil, svo ræður gilið upp undir svonefnt Skóga-fjall þá liggur merkjalínan austur úr votugjá, fyrir framan Skógafjall og austur í gilgljúfrið sem er á milli Hvítmögu og Skógafjalls, svo ræður áin sem er í síðastnefndu gljúfri marki norður í jökul“. Tekið er fram að allt land vestan merkjanna tilheyrir Eystri-Skógum, „allt út að mörkunum sem eru á milli Eystri- og Ytri-Skóga“. Bréfið er áritað af hálfu Ytri-Sólheima.

Á milli Fjallgils og Jökulsárgils er svonefnt Skógafjall. Austan Jökulsárgils er Hvítmaga, afréttur Ytri-Sólheima, afmörkuð til norðurs af Mýrdalsjökli og Sólheimajökli til austurs og suðurs. Í síðara landamerkjabréfi Eystri-Skóga er austurmerkjum ekki lýst en þó tekið fram að allt land austan vesturmerkja jarðarinnar, sem tilgreind eru í bréfinu, „frá jökli til sjóar að mörkunum á milli Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima“ tilheyrir Eystri-Skógum. Af framangreindu er ljóst að umtalsverður munur er á lýsingum á austurmerkjum Eystri-Skóga í heimildum frá 1839 og 1885. Nánar tiltekið felst mismunur þessi í umfjöllun um Skógafjall. Samkvæmt lýsingu í lögfestunni frá 1839 liggur Skógafjall utan merkja og á fjallið er ekki minnst í lögfestunni. Sama fjall er hins vegar innan merkja samkvæmt landamerkjabréfum frá 1885 og þar er enginn greinarmunur gerður á fjallinu og öðru landi þar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Skógafjalls er lýst í heimildum sem stafa frá fyrirsvarsmönnum annarra jarða. Elsta heimildin um afmörkun Skógafjalls er yfirlýsing fyrirsvarsmanna Ytri-Skóga og Ytri-Sólheima, dags. 14. júní 1885 og þingl. 22. júní 1885. Um er að ræða landamerkjabréf þar sem lýst er merkjum milli „afrjettanna“ Skógafjalls og Hvítmögu, þ.e.a.s. austurmerkjum Skógafjalls. Samkvæmt þeirri lýsingu liggur þar á milli „Jökulsárgil sem Jökulsá rennur nú framúr og hefir runnið svo lengi sem elstu menn muna til“. Fyrirsvarsmenn Eystri-Skóga eiga ekki aðild að þessu landamerkjabréfi og austurmerkjum Skógafjalls er hér eins lýst og austurmerkjum Eystri-Skóga í fyrra landamerkjabréfi þeirrar jarðar 1885 sem þegar hefur verið gerð grein fyrir,

sbr. einnig tilvísun til merkja Ytri-Sólheima í síðara landamerkjabréfi Eystri-Skóga frá sama ári. Eina eldri heimildin um afmörkun Hvítmögu er lögfesta frá 1789, sem endurnýjuð var 1865, sbr. mál nr. 3/2003. Merkjum er þar einnig lýst í „Jökulsár gamla Farvegi“, þ.e. Jökulsárgili, frá sjó og norður í jökul. Eðlilegt er að líta svo á að hér sé átt við Sólheimajökul en telja má víst að hann hafi á þessum tíma gengið fram í dalinn á milli Hestapingháls og Loðmundarstrætis, sbr. skjal nr. 10.

Í landamerkjabréfi Ytri-Skóga, dags. 22. maí 1886 og þingl. 21. maí 1890, er lýsing á sunnanverðum vesturmörkum og austurmörkum Skógafjalls. Þar segir að Fjallgilsáin, sem komi undan jökli, sé „mark milli Ytri-Skóga-afréttar sem nefnist Skógafjall, og Eystri-Skógaheiðar; þangað til hún rennur aftur undir jökulinn við fremri enda Skógafjalls, og er fjallið þar umkringgt jökli, að austan afmarkar Skógafjall eins og við höfum lýst, frá Hvítmöguafrétti Ytri-Sólheima Jökulsárgil og svo nefnt Lónið sem liggur innan við falljökulinn.“

Svo sem framangreindar heimildir bera með sér er Skógafjall glögg afmarkað landfræðilega. Til vesturs er Fjallgil, sjá landamerkjabréf Ytri-Skóga 1886, sbr. einnig lögfestu Eystri-Skóga 1839. Til austurs er Jökulsárgil, sjá landamerkjalytingu Skógafjalls og Hvítmögu 1885, fyrra landamerkjabréf Eystri-Skóga 1885 og landamerkjabréf Ytri-Skóga 1886.

Ljóst er hins vegar að fyrirsvarsmenn Ytri- og Eystri-Skóga hafa deilt um merki jarða sinna og Skógafjall sérstaklega í því sambandi. Skógafjall er utan þeirra merkja sem lýst er í lögfestu Eystri-Skóga frá 1839 en samkvæmt landamerkjabréfum jarðarinnar frá 1885 er það innan merkja og enginn greinarmunur gerður á fjallinu og öðru landi þar. Landamerkjabréf Eystri-Skóga eru gerð nokkrum mánuðum eftir að fyrirsvarsmenn Ytri-Skóga og Ytri-Sólheima undirrita lýsingu á merkjum Skógafjalls og Hvítmögu, án aðildar Eystri-Skóga. Það samkomulag fjallar einungis um merki Skógafjalls. Í landamerkjabréfi Ytri-Skóga frá 1886 er síðan gert ráð fyrir því að merki Ytri-Skóga liggja þvert yfir það landsvæði sem lýst er í lögfestu og landamerkjabréfum Eystri-Skóga 1839 og 1885 og taki til þess norðanverðs, auk þess sem í beinu framhaldi er fjallað sérstaklega um merki Skógafjalls.

Deilum þessum lýkur með því að fyrirsvarsmenn Eystri- og Ytri-Skóga gera með sér samning um Skógafjall, „afréttarland Skóga“, og merki Skógajarða, dags. 14. desember 1899 og þingl. 29. maí 1902. Skógafjall er sem fyrr afmarkað með Jökulsá og Fjallgilsá. Merki Eystri-Skóga og Ytri-Skóga eru að norðanverðu miðuð við Dölu „upp að fossi, og svo áfram austan við svo nefndan Hnauka, alt innað Kambsfjöllum (frb. Kamfjöll) og þaðan í norður til jökuls“. Þessi lýsing er í samræmi við lögfestu Eystri-Skóga 1839 og síðara landamerkjabréf þeirrar jarðar frá 1885. Af hálfu Ytri-Skóga hefur hins vegar verið horfið frá því að draga mörk þvert yfir þau merki sem þessar heimildir um Eystri-Skóga, svo sem gert var í landamerkabréfi þeirrar jarðar 1886.

Hér hafa að framan verið raktar heimildir um merki Eystri-Skóga, Skógafjalls og aðliggjandi landsvæða til vesturs, suðurs og austurs. Norðurmörkum Eystri-Skóga og Skógafjalls, gagnvart Mýrdalsjökli, er hins vegar ekki sérstaklega lýst. Í kröfugerð eigenda Eystri-Skóga vegna Eystri-skógaheiði er gert ráð fyrir að merki hennar og beinn eignarréttur þeirra nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötn-um halli til“.

Í sameiginlegri kröfugerð eigenda Ytri- og Eystri-Skóga vegna Skógafjalls er gert ráð fyrir að merki svæðisins og beinn eignarréttur þeirra, í hlutföllunum 4/5 og 1/5, nái upp að jaðri jökulsins. Jafnframt er þess krafist að land, sem undan jökli komi, falli til jarðeigenda, „svo langt sem vötn-um halli til“.

Öbyggðanefnd telur að elstu heimildir, þ.e. lögfesta Eystri-Skóga frá 1839 og lýsing á merkjum Skógafjalls og Hvítmögu 1885, bendi til þess að Skógafjall hafi verið talið sérstakt landsvæði, utan við eiginleg landamerki jarðanna. Yngsta heimildin, þ.e. samningur fyrirsvarsmanna Eystri- og Ytri-Skóga um Skógafjall og merki Skógajarða 1899, staðfestir þann skilning. Aðrar heimildir bera með sér ágreining eigenda þessara jarða og tilraunir hvorra um sig til að telja Skógafjall innan eigin

merkja. Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Skógafjall sé sérstakt landsvæði, utan við eiginleg landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, sbr. kafla 6.24. Með þessu er ekki tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu Skógafjalls sem fjallað verður um hér síðar.

Að því er varðar norðurmerki Eystri-Skóga, gagnvart Mýrdalsjökli, telur óbyggðanefnd að bæði landamerkjabréf Eystri-Skóga frá 1885, sbr. einnig lögfestu jarðarinnar frá 1839 og sáttargjörð frá 1899, beri með sér að eigendur hafi litið svo á að merki hennar næðu upp að jökli. Í þessum heimildum er merkjum til vesturs og austurs lýst alla leið í jökul. Auk þess er tekið fram í síðara landamerkjabréfinu að allt land austan tilgreindra vesturmerkja, „frá jökli til sjóar að mörkunum á milli Eystri-Skóga og Ytri-Sólheima“ tilheyri Eystri-Skógum. Þá segir í fyrra landamerkjabréfi jarðarinnar, eftir að austurmerkjum hefur verið lýst „norður í jökul“, að „allt það land sem er fyrir vestan nefnda markalínu“ tilheyri Eystri-Skógum, allt út að mörkum við Ytri-Skóga. Jökull hefur afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa frekari umfjöllunar við.

Þá telur óbyggðanefnd ljóst að Skógafjall afmarkist einnig af jökli til norðurs enda eiga bæði Fjallgilsá á vesturmörkum og Jökulsá á austurmörkum upptök sín þar. Þar á milli hefur jökull afmarkað það land, sem máli skipti, með svo augljósum hætti að ekki var talið þurfa umfjöllunar við. Norðurmörkum er því ekki sérstaklega lýst.

Eftir að landamerkjalog hafa tekið gildi 1882 og að afstöðnum nokkrum deilum er gerður samningur um merki Skógajarða og Skógafjalls. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum annars vegar Eystri-Skóga og hins vegar Skógafjalls sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði er afmarkað af jökulum hið efra og, að því er varðar Eystri-Skóga, sjó hið neðra. Umræddur samningur er áritaður af fyrirsvarsmönnum Eystri- og Ytri-Skóga, þinglesinn, færður í landamerkjabók og á honum byggt síðan um merki jarðanna og Skógafjalls, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Eystri-Skóga hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum jarðarinnar væri þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Eystri-Skóga. Að því loknu verður tekin afstaða til kröfu eigenda Eystri- og Ytri-Skóga um beinan eignarrétt að Skógafjalli sem samkvæmt framangreindu er utan merkja beggja jarða.

Ekki eru heimildir um annað en að jörðin Eystri-Skógar hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1899, svo sem þeim er nánar lýst hér framar og að því marki sem land hefur komið undan jökli síðan, hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjalllendið undan jökli hefur ekki verið þar undanskilið enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda sem hér skipti máli. Engar heimildir eru um að land innan marka jarðarinnar hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Þar ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja undir Austur-Eyjafjöllum, sem og á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 11. Þá verður fyrirkomulag smölunar ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Sá jökuljaðar, sem eigendur Eystri-Skóga hafa horft til þegar þeir lýstu merkjum í jökul 1899, hefur gengið til baka. Land, sem þá var hulið jökli, er því jökullaust nú. Sá jökuljaðar, sem líkur eru á að landnám hafi miðast við, hefur hins vegar síðar gengið fram. Land, sem nú er hulið jökli, hefur því verið jökullaust á þeim tíma. Engin leið er að ákvarða með nokkurri vissu hvaða landsvæði hafa horfið undir jökul frá landnámi. Þá hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti

í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.¹ Um réttarstöðu þess jökulsvæðis ofan Eystri-Skóga, sem til meðferðar er í máli þessu, vísast til kafla 6.26.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Eystri-Skóga sé Þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé um eignarland að ræða án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.²

Verður þá tekin afstaða til kröfu eigenda Eystri- og Ytri-Skóga um beinan eignarrétt að Skógafjalli sem samkvæmt framangreindu er ekki innan merkja jarðanna.

Svo sem áður greinir er Skógafjall landfræðilega aðskilið frá Eystri-Skógum með Fjallgili og frá Hvítmögu með Jökulsárgili. Um Skógafjall er fyrst og fremst fjallað í tengslum við deilur eigenda Eystri- og Ytri-Skóga um merki jarða sinna og rétt til fjallsins. Í elstu fyrirbyggjandi heimild um þetta efni, landamerkjalyásingu Skógafjalls og Hvítmögu frá 1885, er Skógafjall nefnt „afrjettur“ Ytri-Skóga og sama máli gegnir um landamerkjabréf Ytri-Skóga 1886. Í landamerkjabréfum Eystri-Skóga frá 1885 er hins vegar enginn greinarmunur gerður á Skógafjalli og öðru landi innan merkja þeirrar jarðar. Þá er allt land vestan tilgreindrar markalínu sagt tilheyra Eystri-Skógum. Áður var hins vegar gerð grein fyrir lögfestu Eystri-Skóga frá 1839 þar sem ekki er gert ráð fyrir að fjallið sé innan merkja jarðarinnar og ekkert um það fjallað.

Í samningi fyrirsvarsmanna Eystri- og Ytri-Skóga um Skógafjall og merki Skógajarða frá 1899, í kjölfar málshöfðunar ábúenda Ytri-Skóga 1894, er fjallið nefnt „afréttarland Skóga“ og kveðið á um að Ytri-Skógar skyldu „eiga 4/5 nefnds afréttarlands, en Eystri-Skógar 1/5“. Þá segir svo: „Tekið skal fram að engar aðrar jarðir en Ytri- og Eystri-Skógar eiga rétt til upprekstrar í téð Skógafjall.“

Áður var komist að þeirri niðurstöðu að heimildir bendi til þess að Skógafjall falli utan landamerkja jarðanna Eystri- og Ytri-Skóga. Þá telur óbyggðanefnd að umfjöllun um fjallið í samningi þessara aðila frá 1899 bendi fremur til afréttareignar jarðanna en beins eignarréttar. Landamerkjalyásing Skógafjalls og Hvítmögu frá 1885 og landamerkjabréf Ytri-Skóga 1886 styðja þá ályktun. Þá verður að líta svo á að með samkomulaginu 1899 dragi fyrirsvarsmenn Eystri-Skóga til baka þá lýsingu á austurmörkum sem fram kemur í landamerkjabréfum jarðarinnar 1885 enda í ósamræmi við eldri heimild um sömu jörð. Þegar fjallað er um Skógafjall í heimildum er það í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Engin gögn liggja fyrir um að Skógafjall hafi nokkurn tímann verið nýtt til annars en sumarþeirra fyrir búfé.

Óbyggðanefnd telur ekki hægt að útiloka að Skógafjall sé innan upphaflegs landnáms undir Eyjafjöllum eða hafi á annan hátt orðið undirorpið beinum eignarrétti. Í því efni brestur hins vegar sönnun, samhengi eignarréttar og sögu liggur ekki fyrir.

Af hálfu eigenda Eystri- og Ytri-Skóga hefur ekki verið sýnt fram á að Skógafjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Eins og notkun landsins hefur verið háttað, hefur ekki heldur verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé Þjóðlenda. Fyrirliggjandi gögn benda hins vegar til þess að jarðirnar Eystri- og Ytri-Skógar hafi átt þar upprekstrarrétt.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Eystri-Skóga, svo sem því er að framan lýst, að jökuljaðri eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, teljist ekki til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

Það er jafnframt niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Skógafjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til Þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Fjallgilsár við Mýrdalsjökul og eftir Fjallgili [að Votugjá, síðan í þeirri gjá allt

1 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

2 Sbr. einnig lokakafla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

til enda og þaðan í Jökulsárgil. Síðan er] Jökulsárgili fylgt að upptökum við Mýrdalsjökul. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Eystri- og Ytri-Skóga, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis, sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign eigenda Eystri- og Ytri-Skóga, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi gagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

6.26. Eyjafjallajökull, Mýrdalsjökull, Núpur, Stóri-Dalur, Syðsta-Mörk og önnur landsvæði

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess lands sem til meðferðar er í máli þessu, sbr. kafla 2.4. um afmörkun þess en ekki hefur þegar verið fjallað um. Það eru í fyrsta lagi Eyjafjallajökull og hluti Mýrdalsjökuls. Í öðru lagi þau landsvæði á Eyjafjallasvæðinu sem fyrri kaflar taka ekki til, þ. á m. landsvæði það norðvestur af Entujökli sem fellur utan merkja Almenninga, sbr. kafla 6.3., og jarðirnar Núp, Stóradalstorfa og Syðsta-Mörk, sbr. umfjöllun í köflum 6.11.-6.13. um jarðirnar Stóru-Mörk, Mið-Mörk og Ysta-Skála.

Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að Eyjafjallajökull og umræddur hluti Mýrdalsjökuls séu Þjóðlenda, sbr. kafla 3.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi inn á jökulsvæðin, að öðru leyti en því að jökulrönd á hverjum tíma ráði merkjum. Íslenska ríkið gerir einnig Þjóðlendukröfu til hluta þeirra landsvæða sem eigendur jarðanna Núps, Stóra-Dals og Syðstu-Merkur telja eignarland sitt og hafa sett fram kröfur um, sbr. kafla 3.1. og 3.13.-3.15. Óumdeilt er hins vegar að önnur landsvæði undir Eyjafjöllum en þau sem þegar hefur verið gerð grein fyrir hér og í fyrri köflum, séu eignarland. Hér ber þess að geta að málsmeðferð óbyggðanefndar einskorðast þó ekki við kröfur aðila heldur ber nefndin sjálfstæða rannsóknarskyldu, sbr. 5. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Þess ber fyrst að geta að óbyggðanefnd hefur áður hafnað þeirri almennu kröfu jarðeigenda að merki jarðar gagnvart jökli skuli miðuð við jökuljaðarinn eins og hann er á hverjum tíma, sbr. úrskurði nefndarinnar í málum á svæði 2. Grundvallast sú niðurstaða á því að löggjafinn hafi ekki álitid að jökulrönd væri í eðli sínu afmörkun á eignarlandi og Þjóðlendu. Breytingar á stöðu jökuls ættu því ekki að hafa í för með sér að eignarland breyttist í Þjóðlendu og öfugt. Um eignarréttarlega stöðu þess lands, sem hulið er jökli, fer þannig eftir sömu reglum og um önnur landsvæði. Jafnframt hefur óbyggðanefnd komist að þeirri niðurstöðu, sbr. úrskurði í málum á svæði 2 og köflum hér að framan, að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Vísindamenn hafa slegið því föstu að Eyjafjallajökull og Mýrdalsjökull sé stærri nú en á landnámstíma. Ætla má því að jökull hafi gengið yfir land sem numið var í öndverðu. Lega jökuls á landnámstíma verður hins vegar ekki ákvörðuð með nokkurri vissu og því ekki unnt að afmarka þau eignarréttindi sem þar kann að hafa verið stofnað til. Staðhættir og sönnunarstaða leiða því til sambærilegrar niðurstöðu og ef eignarréttur hefði verið gefinn eftir.²

1 Við endurupptöku málsins, 6. september 2005, var bókað um svohljóðandi tilgreiningu úrskurðarlinu á þessu svæði, án þess að í því fælist efnisleg breyting.

2 Sjá umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Þá telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að á viðkomandi jökulsvæðum hafi á síðari tímum stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það á Mýrdalsjökli sem til meðferðar er í máli þessu, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Dregin er lína upp eftir Entugjá frá upptökum Syðri-Emstruár í Entugjá í Entu. Úr Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, er dregin lína til suðausturs í stefnu á Huldufjöll (730 m), í suðaustanverðum Mýrdalsjökli, og þeirri línu fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er á milli upptaka Fúlalækjar, við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, og Mælifells, við norðaustanverðan Mýrdalsjökul og þeirri línu fylgt til suðvesturs í upptök Fúlalækjar. Þaðan fylgir línan jaðri Mýrdalsjökuls að upptökum Syðri-Emstruár í Entugjá. Að því leyti sem fylgt er jökuljaðri er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Það er einnig niðurstaða óbyggðanefndar að Eyjafjallajökull teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Allur Eyjafjallajökull, miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Þá er þess að geta að í kafla 6.3. er fjallað um Almenninga, vestur af Entujökli og Merkurjökli. Þar er komist að þeirri niðurstöðu að norðurmerki Almenninga, gagnvart Emstrum, afrétti Hvolhrepps, miðist ekki við þá kvísl Fremri-Emstruár sem á upptök við Entugjá, sbr. niðurstöðu um merki Emstrusvæðisins í máli nr. 4/2003, heldur aðra upptakavísl Fremri-Emstruár, sem kemur undan jöklinum nokkru sunnar og vestar. Á milli austasta hluta norðurmarka Almenninga og suðurmarka Emstrusvæðisins, upp við Entujökul er þannig landsvæði sem fellur hvorki innan merkja Almenninga né Emstra. Óbyggðanefnd telur ekkert benda til þess að á viðkomandi jökulsvæðum hafi stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það norðvestan Entujökuls í Mýrdalsjökli sem til meðferðar er í máli þessu, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Þaðan sem Fremri-Emstruá kemur undan jökli við Entugjá er þeirri á fylgt til þar til kemur að þeirri kvísl árinna sem kemur undan suðvesturhorni sama jökuls. Á milli tveggja framangreindra punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er jaðri jökulsins fylgt, eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Loks telur óbyggðanefnd ekkert benda til þess að utan kröfusvæðis íslenska ríkisins í máli þessu sé að finna landsvæði sem þarfnist frekari rannsóknar, sbr. kafla 4.2. um rannsóknarskyldu óbyggðanefndar. Þar ber þess sérstaklega að geta að ekki verður ráðið af heimildum að á umræddu svæði séu samnotaafréttir eða afréttir einstakra jarða/stofnana, umfram það sem þegar hefur verið fjallað um. Þá eru engar vísbendingar um að á svæðinu sé að finna svokallaða almenningsfjöru, sbr. umfjöllun um fjörur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

Að því er varðar jarðirnar Núp, Stóra-Dal og Syðstu-Mörk, sem þjóðlendukrafa íslenska ríkisins tekur til, er í köflum 6.11.-6.13. komist að þeim niðurstöðum að heimildir um merki jarðanna Mið-Merkur og Stóru-Merkur bendi til þess að merki þeirra hafi náð upp að jökli. Þannig hafi norðurmerki Ysta-Skála og suðurmerki Stóru-Merkur og Mið-Merkur miðast við jökul sem nú sé horfinn. Vestan þessara þriggja framangreindra jarða liggja jarðirnar Núpur, Stóri-Dalur og Syðsta-Mörk. Í kröfugerð eigenda Ysta-Skála, Mið-Merkur, Stóru-Merkur, Núps, Stóra-Dals og Syðstu-Merkur er gert ráð fyrir að merki jarðanna nái meira og minna saman, með tilteknum hætti.

Úrlausn þess álitaefnis hvort og þá hvaða áhrif breytt lega jökuls hafi á merki milli jarða á þessu svæði fellur einungis innan verksviðs óbyggðanefndar ef umrædd mörk liggja að einhverju leyti að þjóðlendu. Sé þar hins vegar um að ræða eignarland er komið út fyrir verksvið óbyggðanefndar. Óbyggðanefnd hefur þegar komist að þeim niðurstöðum að Ysti-Skáli, Mið-Mörk og Stóra-Mörk, sem liggja að vesturhorni Eyjafjallajökuls, séu eignarlönd, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlönda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998. Jarðirnar Núpur, Stóri-Dalur og Syðsta-Mörk, sem kröfugerð íslenska ríkisins tekur til, liggja þannig að eignarlandi en ekki þjóðlendu. Óbyggðanefnd telur að þær þarfnist ekki frekari athugunar í málinu en jarðir utan kröfusvæðis íslenska ríkisins, sbr. framangreint og niðurstöðu Hæstaréttar frá 21. október 2004 í málinu nr. 48/2004, um jarðirnar Austurhlíð, Neðridal og Helludal.

6.27. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

6.28. Um tæknileg atriði¹

Óbyggðanefnd hefur komist að þeirri niðurstöðu, sbr. umfjöllun um jökla í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar, að þegar merki jarðar eru miðuð við jaðar jökuls og þeim því ekki lýst nema að takmörkuðu leyti í landamerkjabréfi beri að miða við stöðu jökuljaðarsins við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll. Í samræmi við framangreint fór óbyggðanefnd þess á leit við Odd Sigurðsson, jarðfræðing hjá Orkustofnun og ráðgjafa nefndarinnar á sviði jöklafræði, að ákvarða stöðu jökuljaðarsins við umrætt tímamark. Við verkið voru notaðar loftmyndir frá Loftmyndum ehf. frá árunum 2000, 2001 og 2003, myndir frá Landsat-7 gervitunglinu frá árunum 1999 og 2000 og þrívíddarljósmyndir sem teknar voru úr flugvél á árunum 1998-2000 og 2002. Engar nothæfar myndir eru til af svæðinu í heild frá árinu 1998. Ástæðan fyrir því að framangreind gögn urðu fyrir valinu er sú að þau komast næst rétttri tímasetningu af þeim gögnum sem völ er á auk þess sem um nákvæmstu gögnin í hverju tilviki fyrir sig er að ræða. Í þeim tilvikum, sem á þurfti að halda, var svo einnig stuðst við önnur gögn, s.s. vettvangsathuganir.

7. ÚRSKURÐARORÐ²

Landsvæði það, sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. svæði það innan jaðars Mýrdalsjökuls sem til meðferðar er í máli þessu, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Dregin er lína upp eftir Entugjá frá upptökum Syðri-Emstruár í Entugjá í Entu. Úr Entu (1347 m), í norðvestanverðum Mýrdalsjökli, er dregin lína til suðausturs í stefnu á Huldufjöll (730 m), í suðaustanverðum Mýrdalsjökli, og þeirri línu fylgt þar til kemur að skurðpunkti við línu sem dregin er á milli upptaka Fúlalækjar, við suðvestanverðan Mýrdalsjökul, og Mælifells, við norð-

1 Sjá fylgiskjal nr. IV (Tækniskýrsla – Jaðar jökla í Vestur-Skaftafellssýslu og Rangárvallasýslu ákvarðaður með fjar-könnun).

2 Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

austanverðan Mýrdalsjökul og þeirri línu fylgt til suðvesturs í upptök Fúlalækjar. Þaðan fylgir línan jaðri Mýrdalsjökuls að upptökum Syðri-Emstruár í Entugjá. Á milli framangreindra punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., með þeim fyrirvara sem fram kemur í kafla 6.28., sjá einnig hnitaskrár í viðauka sem skoðast skal sem hluti af úrskurði þessum.

Landsvæði það, sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. svæði innan jaðars Eyjafjallajökuls sem til meðferðar er í máli þessu, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Miðað er við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., með þeim fyrirvara sem fram kemur í kafla 6.28., sjá einnig hnitaskrár í viðauka sem skoðast skal sem hluti af úrskurði þessum.

Landsvæði það norðvestan Entujökuls í Mýrdalsjökli, sem til meðferðar er í máli þessu, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Þaðan sem Fremri-Emsturá kemur undan jökli við Entugjá er þeirri á fylgt til þar til kemur að þeirri kvísl árinna sem kemur undan suðvesturhorni sama jökuls. Á milli tveggja framangreindra punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er jaðri jökulsins fylgt, eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Landsvæði það, sem nefnt er Almenningar, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá upptökum Fremri-Emstruár við suðvesturjaðar Entujökuls í Mýrdalsjökli er þeirri á fylgt allt niður í Markarfljót í fljótsgilinu, þá Markarfljóti niður eftir gilinu þar til Þröngá fellur í það, þaðan Þröngá, sem fellur eftir Þröngárgili, allt að upptökum hennar í Merkurjökli í Mýrdalsjökli. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarða í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, annarra en Fitjar, Fitjarmýrar, Mið-Merkur, Brúna, Borgareyrar, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðri-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur og Stóru-Merkur.

Landsvæði það, sem nefnt er Teigstungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Á móts við Þórsmörk ræður Krossá, þaðan sem hún kemur undan Krossárjökli og þangað sem Hrunakvísl fellur í hana. Á móts við Múlatungur ræður Tungnakvísl, frá upptökum hennar við Tungnakvíslajökul og þangað sem hún fellur í Hrunakvísl. Frá þeim stað þar sem Tungnakvísl fellur í Hrunakvísl er Hrunakvísl fylgt uns hún fellur í Krossá. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Teigs í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Þórsmörk, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá upptökum Þröngár í Mýrdalsjökli allt niður í Markarfljót, þá Markarfljót þar til Krossá fellur í það, þaðan Krossá allt að upptökum hennar í sama jökli. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólstaðartorfu og Odda á Rangárvöllum, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Múlatungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Á móts við Goðaland ræður kvíslin í gilinu milli Múlatungna og hinna svokölluðu Hruna á Goðalandi, frá upptökum hennar við Tungnakvíslajökul og niður fyrir tungnarana. Á milli Múlatungna og Teigstungna ræður kvíslin í gilinu á milli tungnanna, frá upptökum hennar við Tungnakvíslajökul niður fyrir fyrrnefndan tungnarana, þar sem kvíslarnar falla saman. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Eyvindarmúla í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Goðaland, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Þaðan sem Hrunaá kemur undan Tungnakvíslajökli í Mýrdalsjökli og þangað sem hún sameinast Krossá. Síðan er Krossá fylgt þar til Hvanná sameinast henni. Þaðan liggja merki fyrst í Hvanná og síðan í Innri-Hvanná, að upptökum hennar við Eyjafjallajökul. Á milli framangreindra punkta við jaðra Mýrdalsjökuls og Eyjafjallajökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll., og þeirra á milli ræður lína sem dregin er beint til austurs og vesturs frá Þrívörðuskeri að jökulbrúnum.

Sama landsvæði er í afréttareign Breiðabólstaðarkirkju í Fljótshlíð, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Merkurtungur, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Á móts við Stakkholt ræður Suðurgil, þ.e. Fremra-Hvannárgil. Á móts við Goðaland ræður Norðurgil, þ.e. Innra-Hvannárgil. Gilin mætast að norðanverðu og að sunnanverðu, þ.e. á milli upptaka tveggja framangreindra kvísla Hvannár í Suðurgili og Norðurgili við jökul, miðað er við jökuljaðar eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðarinnar Stóru-Merkur I-III, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem nefnt er Stakkholt, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er Þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Steinsholtsá ræður þaðan sem hún kemur undan jökli og þangað sem hún rennur í Markarfljót. Markarfljóti er fylgt þangað sem Hvanná rennur í það og Hvanná upp í Suðurgil, þ.e. Fremra-Hvannárgil, og í jökul. Á milli upptaka Steinholtsár og framangreindrar kvíslar Hvannár í jökli ræður jaðar Eyjafjallajökuls, miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Brúna, Borgareyra, Dalsels, Bjarkalands, Steinmóðarbæjar, Hamragarða, Neðra-Dals, Mið-Dals, Stóra-Dals, Eyvindarholts og Syðstu-Merkur sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Steinsholt, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem Steinholtsá rennur undan Steinholt sjökli í Eyjafjallajökli og niður í Markarfljót. Þaðan er Markarfljóti fylgt þar til Jökulsá fellur í það og síðan Jökulsá að upptökum hennar í Eyjafjallajökli. Á milli upptaka Steinholtar og Jökulsár í jökli ræður jaðar Eyjafjallajökuls, miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Fitja, Fitjamýrar og Mið-Merkur, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði þau, sem nefnd eru Hólatungur og Borgartungur, svo sem þau eru afmörkuð hér á eftir, er þjóðlendur í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá jaðri Eyjafjallajökuls, þaðan sem áin í gilinu vestan Þorvaldstungna kemur undan Eyjafjallajökli og þangað sem hún rennur saman við ána úr Kaldaklifsárgili, austan Rauðafellstungna. Þaðan er hinni síðarnefndu á fylgt norður að upptökum sínum við jökul. Innan þessa svæðis eru Hólatungur að vestanverðu og Borgartungur að austanverðu og þar skilur á milli á sú sem rennur í frá jökli á milli hinna tveggja. Á milli fyrrnefndra tveggja punkta við jaðar Eyjafjallajökuls, vestan Þorvaldstungna og austan Rauðafellstungna, er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Hólatungur eru í afréttareign eigenda jarðarinnar Eyvindarhóla og Borgartungur í afréttareign eigenda jarðarinnar Stóru-Borgar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það, sem nefnt er Skógafjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá upptökum Fjallgilsár við Mýrdalsjökul og eftir Fjallgili [að Votugjá, síðan í þeirri gjá allt til enda og þaðan í Jökulsárgil. Síðan er] Jökulsárgili fylgt að upptökum við Mýrdalsjökul. Á milli framangreindra tveggja punkta við jaðar Mýrdalsjökuls er miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda jarðanna Eystri- og Ytri-Skóga, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Allur kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið greiddur. Þóknun lögmanna ákvarðast svo: Bragi Björnssonar hdl. og Einar Jónsson lögfr. sameiginlega 1.750.000 kr. og Ólafur Björnsson hrl. 400.000 kr., er greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu annarra hluta þjóðlendulínu að liðnum málskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason

Allan V. Magnússon

Karl Axelsson

1 Við endurupptöku málsins, 6. september 2005, var bókað um svohljóðandi tilgreiningu úrskurðarlínu á þessu svæði, án þess að í því fælist efnisleg breyting.

VIÐAUKAR

I. Hnit

II. Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í málunum nr. 1-7/2000 (uppsveitir Árnassýslu) og 1-5/2001 (sveitarfélagið Hornafjörður)

Sjá bls. 79

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1	481993	344409	51	480681	346045	101	479807	346930	151	479648	347169
2	481983	344411	52	480704	346108	102	479794	346913	152	479663	347168
3	481920	344419	53	480696	346140	103	479787	346904	153	479673	347168
4	481849	344458	54	480594	346187	104	479770	346907	154	479681	347163
5	481802	344490	55	480531	346219	105	479762	346904	155	479688	347166
6	481723	344482	56	480459	346266	106	479752	346897	156	479695	347174
7	481675	344466	57	480428	346298	107	479738	346906	157	479701	347186
8	481652	344387	58	480349	346353	108	479738	346911	158	479695	347212
9	481557	344356	59	480333	346385	109	479730	346922	159	479695	347227
10	481494	344332	60	480294	346424	110	479717	346930	160	479698	347235
11	481462	344348	61	480207	346464	111	479700	346930	161	479701	347242
12	481399	344395	62	480112	346471	112	479693	346935	162	479708	347255
13	481375	344458	63	480017	346527	113	479700	346946	163	479711	347264
14	481336	344561	64	480041	346606	114	479707	346961	164	479718	347280
15	481352	344664	65	480088	346669	115	479715	346969	165	479719	347295
16	481375	344774	66	480120	346756	116	479728	346982	166	479719	347308
17	481344	344869	67	480175	346835	117	479739	346989	167	479719	347325
18	481344	344932	68	480246	346858	118	479753	346996	168	479719	347338
19	481328	345027	69	480309	346921	119	479758	347000	169	479719	347356
20	481336	345129	70	480357	346969	120	479769	347003	170	479713	347373
21	481328	345224	71	480365	347024	121	479774	347007	171	479703	347386
22	481375	345295	72	480325	347048	122	479781	347010	172	479698	347398
23	481328	345406	73	480254	347064	123	479792	347019	173	479690	347408
24	481281	345421	74	480191	347064	124	479782	347032	174	479685	347416
25	481241	345461	75	480120	347064	125	479777	347040	175	479686	347434
26	481186	345445	76	480049	347056	126	479781	347052	176	479698	347447
27	481170	345366	77	479994	347032	127	479789	347070	177	479714	347451
28	481123	345271	78	479951	347004	128	479791	347083	178	479731	347456
29	481131	345193	79	479951	347005	129	479786	347098	179	479751	347454
30	481099	345129	80	479961	347014	130	479771	347090	180	479761	347451
31	481075	345074	81	479964	347014	131	479757	347075	181	479771	347451
32	480996	345043	82	479974	347017	132	479749	347058	182	479787	347459
33	480933	345011	83	479981	347019	133	479739	347058	183	479797	347467
34	480846	345011	84	479984	347024	134	479719	347067	184	479805	347480
35	480799	345050	85	479991	347030	135	479716	347077	185	479812	347497
36	480775	345098	86	479999	347030	136	479719	347088	186	479817	347510
37	480775	345193	87	479994	347032	137	479708	347096	187	479817	347525
38	480791	345248	88	479951	347004	138	479691	347090	188	479817	347538
39	480831	345335	89	479944	347001	139	479680	347088	189	479817	347543
40	480815	345414	90	479933	346994	140	479671	347086	190	479822	347555
41	480712	345453	91	479924	346989	141	479668	347096	191	479829	347570
42	480720	345493	92	479911	346982	142	479665	347108	192	479840	347576
43	480759	345571	93	479903	346980	143	479660	347120	193	479854	347581
44	480673	345650	94	479892	346972	144	479658	347144	194	479862	347590
45	480602	345643	95	479876	346966	145	479642	347143	195	479860	347601
46	480546	345690	96	479858	346966	146	479635	347138	196	479845	347610
47	480562	345753	97	479837	346968	147	479625	347133	197	479830	347613
48	480570	345816	98	479821	346952	148	479622	347141	198	479825	347624
49	480625	345911	99	479814	346949	149	479630	347161	199	479815	347629
50	480602	346006	100	479806	346944	150	479638	347174	200	479809	347626

201	479797	347626	251	479536	347252	301	479267	347001	351	478963	347218
202	479792	347624	252	479537	347242	302	479262	347001	352	478953	347225
203	479786	347621	253	479539	347222	303	479256	347002	353	478948	347245
204	479777	347620	254	479536	347207	304	479252	347003	354	478955	347259
205	479767	347610	255	479531	347199	305	479248	347004	355	478948	347268
206	479767	347603	256	479531	347186	306	479243	347005	356	478946	347279
207	479761	347585	257	479537	347179	307	479239	347006	357	478925	347269
208	479761	347575	258	479544	347166	308	479234	347008	358	478913	347256
209	479754	347565	259	479551	347154	309	479231	347007	359	478910	347246
210	479738	347543	260	479547	347141	310	479227	347007	360	478895	347241
211	479733	347535	261	479542	347128	311	479224	347005	361	478883	347241
212	479721	347528	262	479532	347113	312	479222	347004	362	478867	347238
213	479706	347519	263	479526	347096	313	479220	347004	363	478868	347215
214	479691	347519	264	479519	347075	314	479220	347004	364	478862	347208
215	479686	347520	265	479509	347060	315	479210	346994	365	478852	347211
216	479673	347514	266	479503	347045	316	479196	346989	366	478840	347215
217	479663	347512	267	479494	347032	317	479186	346990	367	478816	347205
218	479655	347510	268	479489	347045	318	479177	346994	368	478794	347206
219	479645	347510	269	479479	347043	319	479167	346997	369	478774	347195
220	479642	347514	270	479463	347037	320	479160	347000	370	478758	347185
221	479642	347532	271	479445	347037	321	479155	347003	371	478726	347188
222	479627	347533	272	479430	347029	322	479155	347004	372	478710	347198
223	479625	347520	273	479421	347019	323	479150	347005	373	478705	347215
224	479625	347504	274	479421	347009	324	479137	347019	374	478696	347241
225	479625	347499	275	479413	347002	325	479123	347025	375	478700	347256
226	479625	347490	276	479416	347001	326	479109	347030	376	478706	347271
227	479630	347482	277	479415	346997	327	479097	347037	377	478710	347293
228	479642	347474	278	479411	346990	328	479075	347045	378	478710	347312
229	479640	347461	279	479408	346987	329	479067	347048	379	478715	347327
230	479640	347449	280	479404	346987	330	479059	347060	380	478719	347352
231	479642	347446	281	479397	346982	331	479042	347062	381	478723	347370
232	479638	347437	282	479390	346982	332	479037	347065	382	478723	347387
233	479637	347424	283	479377	346983	333	479027	347070	383	478728	347412
234	479635	347413	284	479367	346990	334	479024	347085	384	478731	347425
235	479632	347386	285	479357	346992	335	479036	347093	385	478733	347448
236	479627	347375	286	479353	346987	336	479037	347105	386	478741	347463
237	479610	347356	287	479342	346979	337	479029	347116	387	478748	347475
238	479602	347350	288	479341	346978	338	479011	347116	388	478769	347490
239	479594	347346	289	479337	346975	339	479001	347110	389	478779	347495
240	479579	347343	290	479333	346970	340	478993	347110	390	478792	347503
241	479567	347330	291	479328	346967	341	478979	347113	391	478807	347514
242	479557	347327	292	479317	346966	342	478981	347130	392	478811	347517
243	479552	347323	293	479306	346967	343	478998	347138	393	476673	347434
244	479546	347320	294	479299	346969	344	479008	347146	394	476676	347402
245	479532	347308	295	479294	346971	345	479011	347154	395	476676	347391
246	479521	347303	296	479293	346972	346	479013	347165	396	476680	347378
247	479519	347293	297	479288	346980	347	479003	347180	397	476683	347360
248	479522	347285	298	479281	346989	348	478994	347190	398	476688	347342
249	479526	347274	299	479274	346999	349	478986	347198	399	476686	347331
250	479532	347260	300	479271	347000	350	478974	347206	400	476684	347314

401	476676	347297	451	476615	346973	501	476362	346682	551	476292	346374
402	476668	347282	452	476607	346978	502	476360	346670	552	476282	346357
403	476663	347274	453	476599	346978	503	476374	346648	553	476272	346335
404	476658	347263	454	476590	346978	504	476364	346631	554	476294	346323
405	476649	347254	455	476584	346978	505	476396	346614	555	476343	346316
406	476639	347248	456	476577	346978	506	476423	346604	556	476360	346309
407	476631	347242	457	476568	346975	507	476449	346604	557	476372	346304
408	476623	347229	458	476561	346971	508	476469	346592	558	476389	346287
409	476611	347222	459	476554	346964	509	476476	346570	559	476403	346285
410	476608	347220	460	476547	346961	510	476466	346546	560	476423	346272
411	476594	347217	461	476540	346962	511	476461	346522	561	476452	346243
412	476599	347206	462	476532	346969	512	476456	346507	562	476464	346234
413	476605	347198	463	476527	346974	513	476464	346490	563	476473	346209
414	476616	347191	464	476520	346973	514	476464	346491	564	476485	346200
415	476621	347185	465	476515	346972	515	476426	346451	565	476495	346096
416	476621	347175	466	476508	346971	516	476435	346454	566	476495	346067
417	476633	347180	467	476501	346968	517	476444	346455	567	476505	346025
418	476646	347186	468	476495	346966	518	476449	346457	568	476517	345994
419	476660	347186	469	476490	346964	519	476457	346466	569	476507	345970
420	476663	347175	470	476486	346962	520	476458	346473	570	476488	345955
421	476665	347162	471	476472	346948	521	476461	346479	571	476473	345948
422	476654	347148	472	476469	346943	522	476466	346486	572	476454	345926
423	476644	347141	473	476465	346939	523	476464	346491	573	476435	345914
424	476636	347126	474	476458	346937	524	476426	346451	574	476420	345914
425	476636	347115	475	476451	346932	525	476408	346459	575	476391	345941
426	476634	347107	476	476447	346925	526	476393	346466	576	476367	345941
427	476628	347097	477	476447	346918	527	476350	346466	577	476343	345938
428	476624	347091	478	476445	346913	528	476321	346473	578	476306	345936
429	476623	347080	479	476440	346909	529	476284	346481	579	476301	345936
430	476624	347071	480	476429	346906	530	476253	346481	580	476280	345921
431	476631	347063	481	476424	346906	531	476234	346483	581	476265	345916
432	476634	347055	482	476411	346910	532	476209	346483	582	476253	345897
433	476637	347050	483	476399	346909	533	476188	346478	583	476277	345861
434	476641	347042	484	476390	346911	534	476146	346478	584	476260	345851
435	476644	347036	485	476377	346907	535	476117	346471	585	476246	345839
436	476652	347031	486	476370	346907	536	476100	346466	586	476263	345812
437	476658	347026	487	476351	346910	537	476076	346459	587	476301	345810
438	476663	347023	488	476346	346907	538	476062	346447	588	476328	345800
439	476670	347016	489	476333	346907	539	476049	346437	589	476340	345798
440	476667	347008	490	476328	346907	540	476052	346423	590	476374	345788
441	476667	346998	491	476318	346905	541	476064	346418	591	476362	345773
442	476667	347003	492	476338	346885	542	476096	346403	592	476345	345761
443	476668	346998	493	476369	346859	543	476120	346401	593	476338	345735
444	476666	346993	494	476379	346844	544	476139	346401	594	476335	345689
445	476666	346989	495	476391	346832	545	476156	346398	595	476338	345652
446	476658	346988	496	476396	346827	546	476168	346398	596	476362	345616
447	476645	346986	497	476413	346784	547	476192	346401	597	476364	345597
448	476640	346988	498	476389	346745	548	476217	346398	598	476330	345582
449	476629	346973	499	476374	346725	549	476241	346396	599	476306	345580
450	476623	346973	500	476369	346713	550	476263	346396	600	476265	345585

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
601	476246	345575	651	475427	345633	701	475255	345201	751	474752	344543
602	476224	345548	652	475406	345637	702	475231	345199	752	474737	344534
603	476205	345536	653	475397	345624	703	475212	345212	753	474707	344543
604	476185	345536	654	475397	345607	704	475184	345203	754	474683	344536
605	476156	345555	655	475395	345596	705	475162	345195	755	474661	344526
606	476127	345558	656	475376	345579	706	475151	345169	756	474637	344528
607	476103	345565	657	475363	345570	707	475153	345152	757	474609	344534
608	476083	345575	658	475356	345557	708	475173	345156	758	474573	344528
609	476054	345585	659	475345	345534	709	475194	345160	759	474558	344536
610	476030	345594	660	475348	345527	710	475207	345143	760	474540	344556
611	476020	345597	661	475376	345536	711	475227	345126	761	474534	344573
612	476001	345589	662	475395	345536	712	475212	345106	762	474525	344588
613	476004	345594	663	475436	345540	713	475218	345091	763	474504	344612
614	475997	345598	664	475455	345527	714	475222	345078	764	474482	344623
615	475982	345598	665	475468	345521	715	475242	345087	765	474460	344631
616	475967	345598	666	475488	345510	716	475263	345108	766	474445	344659
617	475939	345600	667	475494	345497	717	475276	345124	767	474417	344690
618	475922	345600	668	475496	345477	718	475309	345143	768	474385	344696
619	475900	345603	669	475490	345458	719	475315	345121	769	474361	344705
620	475885	345603	670	475479	345441	720	475326	345119	770	474327	344718
621	475868	345618	671	475473	345419	721	475356	345115	771	474301	344729
622	475850	345618	672	475468	345408	722	475371	345100	772	474288	344741
623	475825	345624	673	475481	345389	723	475397	345072	773	474260	344767
624	475812	345626	674	475481	345374	724	475380	345054	774	474234	344806
625	475786	345631	675	475479	345348	725	475352	345046	775	474225	344823
626	475764	345637	676	475468	345326	726	475313	345057	776	474214	344834
627	475753	345646	677	475475	345320	727	475298	345057	777	474184	344841
628	475730	345654	678	475479	345307	728	475270	345044	778	474160	344849
629	475686	345674	679	475481	345290	729	475266	345041	779	474128	344862
630	475665	345672	680	475518	345281	730	475244	345031	780	474109	344865
631	475650	345672	681	475533	345285	731	475231	345016	781	474083	344867
632	475635	345661	682	475566	345253	732	475205	344992	782	474042	344858
633	475632	345644	683	475579	345214	733	475199	344966	783	474033	344828
634	475635	345622	684	475570	345188	734	475160	344925	784	474037	344802
635	475617	345607	685	475537	345173	735	475121	344901	785	474029	344763
636	475602	345607	686	475509	345167	736	475117	344880	786	474009	344724
637	475594	345588	687	475484	345156	737	475093	344852	787	474012	344703
638	475570	345575	688	475473	345171	738	475054	344826	788	473988	344681
639	475557	345559	689	475460	345203	739	475026	344800	789	473971	344647
640	475546	345536	690	475445	345214	740	475007	344780	790	473973	344616
641	475527	345527	691	475423	345236	741	474985	344754	791	473962	344575
642	475514	345529	692	475380	345255	742	474959	344729	792	473949	344549
643	475503	345538	693	475369	345240	743	474927	344679	793	473927	344515
644	475503	345559	694	475367	345221	744	474914	344655	794	473876	344521
645	475496	345566	695	475352	345212	745	474881	344621	795	473826	344543
646	475486	345590	696	475335	345199	746	474851	344593	796	473798	344556
647	475481	345598	697	475324	345193	747	474845	344534	797	473768	344573
648	475473	345620	698	475307	345195	748	474834	344517	798	473755	344586
649	475466	345624	699	475294	345208	749	474802	344517	799	473740	344618
650	475449	345631	700	475268	345208	750	474795	344534	800	473714	344668

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
801	473701	344672	851	473010	342367	901	472784	343378	951	472333	344002
802	473671	344679	852	473004	342386	902	472770	343392	952	472333	344003
803	473619	344677	853	472994	342415	903	472749	343421	953	472331	344007
804	473586	344675	854	472989	342439	904	472739	343450	954	472329	344012
805	473545	344672	855	472983	342464	905	472751	343464	955	472328	344016
806	473509	344675	856	472973	342484	906	472753	343487	956	472329	344021
807	473476	344670	857	472961	342505	907	472755	343515	957	472328	344027
808	473444	344657	858	472955	342525	908	472745	343538	958	472323	344029
809	473437	344627	859	472957	342556	909	472743	343561	959	472319	344035
810	473463	344618	860	472952	342566	910	472737	343587	960	472316	344039
811	473472	344597	861	472942	342591	911	472733	343608	961	472312	344042
812	473500	344558	862	472940	342614	912	472731	343635	962	472307	344046
813	473528	344519	863	472940	342632	913	472731	343653	963	472302	344047
814	473552	344472	864	472942	342663	914	472727	343676	964	472294	344043
815	473565	344437	865	472924	342698	915	472727	343700	965	472290	344039
816	473586	344416	866	472909	342724	916	472725	343729	966	472287	344037
817	473589	344396	867	472907	342743	917	472723	343751	967	472282	344038
818	473604	344329	868	472916	342761	918	472723	343774	968	472278	344040
819	473632	344284	869	472924	342786	919	472727	343793	969	472272	344042
820	473651	344234	870	472952	342802	920	472729	343811	970	472263	344043
821	473645	344206	871	472963	342829	921	472723	343823	971	472255	344044
822	473653	344144	872	472969	342858	922	472710	343831	972	472249	344045
823	473651	344109	873	472973	342876	923	472700	343836	973	472244	344047
824	473662	344072	874	472975	342895	924	472692	343834	974	472242	344050
825	473655	344064	875	472959	342903	925	472682	343831	975	472241	344052
826	473662	344071	876	472936	342895	926	472665	343823	976	472236	344053
827	473063	341908	877	472920	342882	927	472661	343817	977	472233	344054
828	473057	341920	878	472914	342903	928	472645	343817	978	472225	344056
829	473051	341943	879	472918	342915	929	472630	343827	979	472221	344056
830	473065	341957	880	472905	342940	930	472622	343840	980	472217	344052
831	473063	341973	881	472909	342971	931	472595	343858	981	472219	344047
832	473059	341998	882	472914	342989	932	472583	343864	982	472223	344045
833	473067	342008	883	472909	342999	933	472565	343864	983	472226	344040
834	473080	342033	884	472899	343028	934	472556	343866	984	472226	344036
835	473082	342055	885	472893	343049	935	472542	343866	985	472232	344033
836	473088	342074	886	472893	343071	936	472517	343868	986	472235	344030
837	473092	342101	887	472889	343104	937	472501	343875	987	472242	344025
838	473090	342131	888	472895	343133	938	472478	343883	988	472247	344021
839	473080	342140	889	472875	343141	939	472458	343897	989	472247	344016
840	473074	342158	890	472858	343149	940	472448	343901	990	472243	344015
841	473069	342177	891	472850	343158	941	472433	343907	991	472232	344016
842	473055	342189	892	472844	343175	942	472413	343918	992	472221	344015
843	473047	342203	893	472838	343191	943	472403	343922	993	472211	344014
844	473041	342224	894	472831	343222	944	472388	343932	994	472205	344011
845	473047	342248	895	472829	343243	945	472380	343941	995	472201	344007
846	473041	342267	896	472827	343261	946	472376	343956	996	472200	344005
847	473041	342287	897	472827	343284	947	472370	343970	997	472199	344003
848	473035	342302	898	472813	343314	948	472362	343980	998	472197	344002
849	473028	342320	899	472803	343339	949	472347	343993	999	472190	344003
850	473020	342349	900	472794	343357	950	472337	344001	1000	472184	344008

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1001	472179	344011	1051	472174	343995	1101	471908	344082	1151	472064	343907
1002	472174	344009	1052	472176	343999	1102	471911	344078	1152	472068	343905
1003	472169	344007	1053	472176	343999	1103	471915	344073	1153	472070	343900
1004	472169	344006	1054	472020	344002	1104	471921	344074	1154	472073	343899
1005	472172	344006	1055	472022	344003	1105	471930	344071	1155	472077	343894
1006	472175	344003	1056	472015	344014	1106	471938	344066	1156	472082	343890
1007	472176	343999	1057	472013	344025	1107	471943	344064	1157	472086	343887
1008	472020	344002	1058	472006	344029	1108	471948	344060	1158	472086	343885
1009	472021	343998	1059	472001	344030	1109	471955	344050	1159	472081	343878
1010	472023	343997	1060	471997	344030	1110	471957	344045	1160	472075	343875
1011	472026	343996	1061	471994	344032	1111	471963	344037	1161	472070	343872
1012	472031	343994	1062	471993	344037	1112	471968	344035	1162	472066	343866
1013	472033	343991	1063	471990	344043	1113	471971	344026	1163	472068	343860
1014	472034	343987	1064	471986	344046	1114	471976	344019	1164	472073	343853
1015	472034	343983	1065	471980	344046	1115	471977	344015	1165	472080	343849
1016	472039	343979	1066	471980	344049	1116	471980	344010	1166	472087	343848
1017	472045	343975	1067	471979	344054	1117	471983	344003	1167	472091	343847
1018	472051	343971	1068	471977	344054	1118	471983	344002	1168	472099	343845
1019	472058	343967	1069	471972	344056	1119	471981	344000	1169	472101	343844
1020	472064	343963	1070	471968	344058	1120	471981	343994	1170	472104	343839
1021	472070	343961	1071	471961	344060	1121	471992	343981	1171	472103	343832
1022	472076	343963	1072	471957	344062	1122	472002	343973	1172	472097	343829
1023	472078	343966	1073	471955	344064	1123	472003	343970	1173	472087	343830
1024	472084	343968	1074	471955	344070	1124	472003	343964	1174	472082	343832
1025	472089	343968	1075	471954	344073	1125	472003	343960	1175	472074	343834
1026	472093	343968	1076	471951	344073	1126	472002	343957	1176	472068	343835
1027	472100	343969	1077	471948	344073	1127	472004	343954	1177	472060	343834
1028	472108	343971	1078	471948	344078	1128	472004	343949	1178	472059	343829
1029	472115	343972	1079	471946	344083	1129	472004	343945	1179	472060	343821
1030	472121	343972	1080	471941	344088	1130	472004	343940	1180	472064	343817
1031	472125	343971	1081	471937	344089	1131	472004	343933	1181	472061	343806
1032	472130	343968	1082	471933	344093	1132	472005	343929	1182	472056	343804
1033	472133	343968	1083	471930	344094	1133	472010	343927	1183	472052	343806
1034	472137	343969	1084	471928	344096	1134	472013	343927	1184	472046	343811
1035	472140	343968	1085	471923	344103	1135	472015	343927	1185	472044	343816
1036	472144	343968	1086	471920	344104	1136	472018	343932	1186	472042	343821
1037	472148	343963	1087	471914	344109	1137	472021	343934	1187	472039	343823
1038	472153	343961	1088	471907	344112	1138	472025	343937	1188	472032	343826
1039	472163	343959	1089	471900	344112	1139	472031	343939	1189	472028	343828
1040	472167	343958	1090	471893	344110	1140	472035	343941	1190	472025	343830
1041	472170	343958	1091	471889	344110	1141	472038	343945	1191	472024	343833
1042	472171	343958	1092	471885	344111	1142	472041	343947	1192	472022	343837
1043	472171	343966	1093	471882	344109	1143	472048	343943	1193	472023	343843
1044	472170	343970	1094	471884	344107	1144	472050	343938	1194	472021	343848
1045	472167	343973	1095	471887	344107	1145	472053	343928	1195	472020	343851
1046	472165	343975	1096	471890	344107	1146	472050	343921	1196	472016	343855
1047	472166	343981	1097	471893	344099	1147	472051	343917	1197	472012	343857
1048	472165	343983	1098	471896	344097	1148	472052	343915	1198	472010	343857
1049	472167	343989	1099	471900	344091	1149	472054	343913	1199	472006	343856
1050	472171	343992	1100	471905	344089	1150	472058	343910	1200	472003	343855

1201	472001	343854	1251	471888	343428	1301	471198	343474	1351	470973	343437
1202	472002	343851	1252	471851	343418	1302	471188	343495	1352	470968	343445
1203	471994	343847	1253	471814	343432	1303	471171	343515	1353	470960	343453
1204	471992	343845	1254	471784	343443	1304	471159	343530	1354	470954	343459
1205	471977	343853	1255	471756	343447	1305	471149	343530	1355	470956	343474
1206	471967	343855	1256	471741	343441	1306	471134	343521	1356	470958	343486
1207	471956	343863	1257	471722	343428	1307	471138	343492	1357	470968	343488
1208	471948	343863	1258	471677	343441	1308	471155	343470	1358	470977	343492
1209	471938	343872	1259	471662	343449	1309	471153	343459	1359	470977	343503
1210	471936	343886	1260	471646	343447	1310	471159	343435	1360	470964	343521
1211	471940	343892	1261	471640	343434	1311	471182	343422	1361	470964	343530
1212	471942	343898	1262	471642	343416	1312	471198	343416	1362	470964	343555
1213	471944	343909	1263	471648	343397	1313	471217	343401	1363	470948	343561
1214	471938	343925	1264	471650	343379	1314	471248	343401	1364	470935	343569
1215	471934	343931	1265	471637	343366	1315	471267	343401	1365	470913	343559
1216	471927	343931	1266	471627	343368	1316	471287	343383	1366	470913	343540
1217	471927	343909	1267	471613	343379	1317	471283	343372	1367	470917	343521
1218	471927	343900	1268	471606	343391	1318	471289	343335	1368	470923	343499
1219	471938	343896	1269	471594	343412	1319	471283	343318	1369	470919	343486
1220	471929	343886	1270	471575	343434	1320	471283	343294	1370	470908	343472
1221	471931	343878	1271	471555	343434	1321	471267	343275	1371	470892	343486
1222	471925	343871	1272	471536	343424	1322	471269	343256	1372	470875	343499
1223	471923	343851	1273	471524	343414	1323	471269	343231	1373	470861	343515
1224	471923	343834	1274	471511	343397	1324	471261	343211	1374	470848	343530
1225	471927	343818	1275	471511	343379	1325	471256	343196	1375	470846	343540
1226	471919	343805	1276	471509	343358	1326	471236	343180	1376	470840	343559
1227	471911	343795	1277	471497	343354	1327	471221	343161	1377	470840	343582
1228	471898	343789	1278	471492	343360	1328	471213	343149	1378	470840	343604
1229	471878	343782	1279	471482	343374	1329	471184	343157	1379	470834	343619
1230	471869	343762	1280	471464	343366	1330	471173	343176	1380	470828	343656
1231	471865	343739	1281	471455	343352	1331	471173	343188	1381	470821	343671
1232	471871	343702	1282	471441	343348	1332	471151	343211	1382	470805	343675
1233	471900	343693	1283	471441	343364	1333	471124	343217	1383	470795	343681
1234	471929	343706	1284	471426	343379	1334	471105	343219	1384	470792	343698
1235	471958	343714	1285	471416	343399	1335	471097	343211	1385	470782	343700
1236	471973	343695	1286	471408	343424	1336	471070	343215	1386	470766	343695
1237	471975	343675	1287	471416	343434	1337	471060	343229	1387	470751	343683
1238	471967	343656	1288	471399	343449	1338	471051	343242	1388	470734	343669
1239	471973	343633	1289	471376	343453	1339	471045	343271	1389	470726	343656
1240	471963	343621	1290	471362	343453	1340	471041	343277	1390	470718	343644
1241	471934	343615	1291	471335	343464	1341	471031	343287	1391	470710	343625
1242	471911	343606	1292	471316	343463	1342	471014	343298	1392	470714	343608
1243	471892	343598	1293	471304	343463	1343	471016	343316	1393	470730	343610
1244	471871	343575	1294	471289	343459	1344	471018	343335	1394	470743	343621
1245	471838	343540	1295	471265	343461	1345	471024	343348	1395	470753	343619
1246	471849	343515	1296	471260	343459	1346	471018	343372	1396	470761	343606
1247	471867	343513	1297	471246	343453	1347	471008	343377	1397	470763	343579
1248	471884	343511	1298	471234	343453	1348	471002	343391	1398	470761	343567
1249	471898	343476	1299	471221	343457	1349	470989	343406	1399	470753	343550
1250	471900	343453	1300	471205	343463	1350	470987	343424	1400	470743	343536

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1401	470730	343511	1451	470295	343755	1501	470057	343378	1551	469834	342370
1402	470714	343497	1452	470298	343751	1502	470047	343361	1552	469823	342358
1403	470706	343492	1453	470289	343735	1503	470039	343349	1553	469813	342360
1404	470699	343488	1454	470275	343727	1504	470024	343336	1554	469817	342382
1405	470676	343488	1455	470266	343731	1505	470026	343326	1555	469817	342393
1406	470658	343497	1456	470258	343718	1506	470026	343307	1556	469803	342407
1407	470648	343494	1457	470257	343716	1507	470018	343286	1557	469796	342420
1408	470633	343478	1458	470256	343717	1508	470010	343259	1558	469784	342436
1409	470629	343464	1459	470252	343719	1509	470007	343243	1559	469771	342434
1410	470614	343445	1460	470244	343725	1510	470003	343220	1560	469751	342440
1411	470590	343437	1461	470233	343727	1511	470003	343202	1561	469747	342447
1412	470583	343414	1462	470213	343707	1512	470001	343181	1562	469738	342461
1413	470565	343412	1463	470196	343707	1513	470007	343160	1563	469732	342478
1414	470536	343420	1464	470184	343707	1514	470020	343154	1564	469730	342496
1415	470511	343424	1465	470171	343694	1515	470024	343133	1565	469730	342511
1416	470482	343432	1466	470163	343684	1516	470020	343108	1566	469720	342523
1417	470463	343447	1467	470148	343676	1517	470018	343092	1567	469711	342538
1418	470453	343468	1468	470134	343678	1518	470024	343081	1568	469715	342556
1419	470459	343490	1469	470123	343680	1519	470024	343061	1569	469716	342575
1420	470467	343501	1470	470115	343692	1520	470014	343032	1570	469709	342596
1421	470476	343526	1471	470103	343692	1521	470014	343011	1571	469699	342610
1422	470467	343555	1472	470092	343686	1522	470016	342986	1572	469689	342631
1423	470459	343569	1473	470076	343701	1523	470007	342959	1573	469680	342639
1424	470445	343569	1474	470059	343707	1524	470016	342938	1574	469674	342645
1425	470428	343579	1475	470055	343723	1525	470016	342918	1575	469662	342662
1426	470411	343586	1476	470047	343746	1526	470041	342901	1576	469643	342677
1427	470411	343602	1477	470051	343759	1527	470032	342854	1577	469624	342670
1428	470420	343629	1478	470051	343775	1528	470022	342837	1578	469610	342666
1429	470420	343639	1479	470032	343763	1529	470007	342806	1579	469599	342664
1430	470420	343666	1480	470024	343746	1530	470001	342779	1580	469583	342662
1431	470424	343685	1481	470032	343727	1531	469995	342765	1581	469568	342676
1432	470416	343704	1482	470028	343707	1532	470001	342736	1582	469548	342689
1433	470418	343727	1483	470028	343688	1533	469985	342721	1583	469537	342703
1434	470424	343739	1484	470028	343672	1534	469981	342704	1584	469513	342728
1435	470430	343747	1485	470047	343653	1535	469974	342678	1585	469494	342759
1436	470422	343762	1486	470049	343636	1536	469962	342665	1586	469482	342782
1437	470409	343770	1487	470049	343614	1537	469966	342642	1587	469473	342801
1438	470409	343780	1488	470047	343597	1538	469964	342630	1588	469467	342823
1439	470413	343791	1489	470043	343583	1539	469949	342597	1589	469481	342846
1440	470418	343803	1490	470055	343574	1540	469927	342572	1590	469477	342863
1441	470401	343799	1491	470061	343560	1541	469908	342541	1591	469467	342879
1442	470384	343785	1492	470072	343541	1542	469898	342510	1592	469473	342910
1443	470374	343778	1493	470076	343529	1543	469887	342470	1593	469479	342917
1444	470364	343774	1494	470088	343510	1544	469889	342463	1594	469498	342944
1445	470357	343764	1495	470080	343481	1545	469875	342455	1595	469504	342973
1446	470341	343760	1496	470068	343464	1546	469861	342445	1596	469504	342983
1447	470326	343764	1497	470051	343456	1547	469848	342428	1597	469481	342966
1448	470310	343770	1498	470055	343440	1548	469865	342416	1598	469452	342954
1449	470302	343770	1499	470051	343423	1549	469860	342405	1599	469424	342964
1450	470298	343766	1500	470053	343400	1550	469842	342393	1600	469403	342985

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1601	469390	343008	1651	469347	343846	1701	468926	342978	1751	468007	343340
1602	469376	343027	1652	469339	343817	1702	468904	342957	1752	467999	343340
1603	469365	343051	1653	469324	343802	1703	468873	342936	1753	467980	343346
1604	469357	343066	1654	469318	343781	1704	468842	342916	1754	467951	343361
1605	469343	343076	1655	469318	343759	1705	468794	342914	1755	467945	343375
1606	469337	343091	1656	469316	343740	1706	468777	342918	1756	467928	343400
1607	469330	343120	1657	469307	343723	1707	468744	342934	1757	467912	343419
1608	469328	343142	1658	469295	343698	1708	468709	342949	1758	467897	343452
1609	469328	343157	1659	469285	343678	1709	468674	342965	1759	467891	343473
1610	469324	343196	1660	469278	343659	1710	468647	342972	1760	467893	343512
1611	469326	343227	1661	469270	343651	1711	468626	342980	1761	467893	343552
1612	469308	343267	1662	469247	343645	1712	468583	342992	1762	467893	343587
1613	469307	343289	1663	469237	343636	1713	468552	343009	1763	467883	343620
1614	469312	343300	1664	469221	343645	1714	468529	343023	1764	467874	343663
1615	469334	343321	1665	469202	343632	1715	468514	343040	1765	467870	343692
1616	469328	343348	1666	469189	343634	1716	468491	343052	1766	467870	343728
1617	469326	343383	1667	469163	343641	1717	468465	343065	1767	467870	343773
1618	469316	343414	1668	469146	343647	1718	468442	343067	1768	467866	343806
1619	469316	343441	1669	469131	343632	1719	468396	343073	1769	467858	343844
1620	469332	343459	1670	469123	343616	1720	468376	343067	1770	467856	343877
1621	469336	343482	1671	469102	343597	1721	468349	343071	1771	467856	343914
1622	469353	343515	1672	469090	343572	1722	468334	343081	1772	467860	343945
1623	469353	343538	1673	469086	343554	1723	468322	343112	1773	467864	343974
1624	469353	343563	1674	469088	343539	1724	468316	343131	1774	467870	344000
1625	469366	343592	1675	469090	343527	1725	468303	343162	1775	467877	344012
1626	469378	343623	1676	469098	343506	1726	468278	343185	1776	467884	344017
1627	469368	343629	1677	469111	343489	1727	468260	343191	1777	467897	344025
1628	469368	343656	1678	469115	343465	1728	468239	343191	1778	467914	344039
1629	469368	343671	1679	469115	343448	1729	468226	343201	1779	467922	344057
1630	469363	343683	1680	469109	343435	1730	468222	343202	1780	467920	344072
1631	469363	343698	1681	469094	343407	1731	468212	343224	1781	467921	344089
1632	469353	343712	1682	469092	343394	1732	468200	343216	1782	467919	344104
1633	469363	343737	1683	469090	343378	1733	468183	343206	1783	467917	344119
1634	469357	343737	1684	469076	343373	1734	468166	343220	1784	467914	344136
1635	469357	343736	1685	469065	343377	1735	468164	343235	1785	467909	344150
1636	469355	343748	1686	469059	343359	1736	468166	343255	1786	467909	344168
1637	469357	343759	1687	469059	343344	1737	468144	343245	1787	467904	344183
1638	469366	343771	1688	469045	343332	1738	468131	343235	1788	467898	344193
1639	469366	343779	1689	469028	343320	1739	468113	343226	1789	467896	344222
1640	469370	343796	1690	469011	343299	1740	468112	343239	1790	467896	344232
1641	469370	343812	1691	468991	343280	1741	468104	343266	1791	467899	344242
1642	469372	343821	1692	468997	343243	1742	468102	343286	1792	467899	344243
1643	469372	343835	1693	468997	343214	1743	468108	343311	1793	467900	344243
1644	469370	343841	1694	469001	343168	1744	468094	343307	1794	467900	344243
1645	469370	343854	1695	469005	343141	1745	468073	343303	1795	467900	344243
1646	469370	343870	1696	468993	343127	1746	468063	343309	1796	467900	344243
1647	469376	343883	1697	468987	343112	1747	468057	343324	1797	467902	344254
1648	469376	343899	1698	468980	343079	1748	468044	343330	1798	467896	344268
1649	469359	343883	1699	468960	343044	1749	468026	343336	1799	467885	344290
1650	469357	343864	1700	468947	343015	1750	468015	343340	1800	467875	344307

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
1801	467860	344316	1851	467332	343823	1901	466665	343305	1951	466687	344155
1802	467840	344321	1852	467332	343804	1902	466650	343320	1952	466694	344175
1803	467819	344329	1853	467332	343790	1903	466642	343346	1953	466698	344195
1804	467791	344334	1854	467326	343769	1904	466638	343378	1954	466703	344208
1805	467773	344327	1855	467317	343756	1905	466638	343417	1955	466709	344221
1806	467756	344310	1856	467303	343732	1906	466644	343446	1956	466717	344243
1807	467747	344292	1857	467288	343711	1907	466655	343477	1957	466726	344262
1808	467737	344278	1858	467268	343696	1908	466667	343506	1958	466731	344277
1809	467729	344262	1859	467255	343688	1909	466659	343527	1959	466737	344284
1810	467725	344246	1860	467241	343680	1910	466642	343539	1960	466744	344304
1811	467722	344231	1861	467232	343665	1911	466640	343549	1961	466743	344323
1812	467714	344225	1862	467222	343643	1912	466632	343566	1962	466737	344347
1813	467692	344217	1863	467205	343614	1913	466625	343589	1963	466727	344359
1814	467677	344213	1864	467195	343583	1914	466625	343612	1964	466715	344366
1815	467668	344202	1865	467172	343543	1915	466613	343632	1965	466708	344383
1816	467656	344194	1866	467152	343525	1916	466592	343624	1966	466694	344391
1817	467649	344177	1867	467131	343502	1917	466570	343622	1967	466685	344393
1818	467649	344163	1868	467121	343481	1918	466563	343622	1968	466677	344396
1819	467644	344147	1869	467108	343465	1919	466565	343639	1969	466668	344400
1820	467639	344135	1870	467108	343444	1920	466576	343665	1970	466658	344400
1821	467628	344117	1871	467110	343427	1921	466586	343682	1971	466646	344399
1822	467614	344102	1872	467079	343398	1922	466596	343709	1972	466638	344397
1823	467601	344090	1873	467062	343380	1923	466605	343732	1973	466620	344391
1824	467585	344081	1874	467044	343351	1924	466615	343752	1974	466611	344389
1825	467555	344074	1875	467029	343336	1925	466625	343773	1975	466590	344380
1826	467532	344077	1876	467017	343317	1926	466638	343788	1976	466572	344379
1827	467515	344080	1877	467009	343303	1927	466638	343806	1977	466560	344379
1828	467510	344090	1878	466994	343295	1928	466636	343831	1978	466544	344380
1829	467495	344086	1879	466982	343280	1929	466632	343854	1979	466532	344384
1830	467494	344077	1880	466961	343262	1930	466642	343881	1980	466527	344384
1831	467488	344065	1881	466938	343262	1931	466650	343901	1981	466517	344384
1832	467485	344055	1882	466924	343259	1932	466655	343914	1982	466502	344385
1833	467478	344052	1883	466899	343264	1933	466659	343928	1983	466488	344383
1834	467466	344047	1884	466872	343270	1934	466652	343939	1984	466469	344372
1835	467463	344043	1885	466860	343286	1935	466655	343955	1985	466447	344361
1836	467463	344036	1886	466859	343293	1936	466657	343974	1986	466431	344348
1837	467457	344027	1887	466851	343307	1937	466657	343993	1987	466416	344341
1838	467447	344022	1888	466837	343322	1938	466665	344005	1988	466393	344334
1839	467437	344007	1889	466824	343317	1939	466669	344002	1989	466380	344329
1840	467431	344005	1890	466814	343299	1940	466669	344010	1990	466359	344320
1841	467427	343997	1891	466804	343313	1941	466672	344017	1991	466334	344316
1842	467417	343980	1892	466802	343334	1942	466672	344025	1992	466312	344308
1843	467408	343968	1893	466799	343355	1943	466678	344035	1993	466302	344307
1844	467404	343953	1894	466791	343359	1944	466678	344050	1994	466282	344307
1845	467396	343935	1895	466775	343355	1945	466678	344066	1995	466265	344302
1846	467388	343916	1896	466762	343340	1946	466676	344078	1996	466257	344307
1847	467375	343902	1897	466748	343313	1947	466671	344089	1997	466242	344313
1848	467359	343881	1898	466727	343290	1948	466672	344106	1998	466230	344324
1849	467348	343866	1899	466710	343286	1949	466672	344122	1999	466220	344335
1850	467338	343846	1900	466686	343290	1950	466681	344143	2000	466209	344341

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2001	466200	344353	2051	466322	344904	2101	465959	345084	2151	465483	344773
2002	466192	344363	2052	466337	344921	2102	465946	345091	2152	465470	344763
2003	466185	344380	2053	466357	344941	2103	465936	345095	2153	465459	344757
2004	466182	344397	2054	466368	344947	2104	465924	345102	2154	465447	344752
2005	466185	344410	2055	466381	344960	2105	465914	345107	2155	465432	344745
2006	466190	344437	2056	466389	344968	2106	465903	345109	2156	465406	344738
2007	466195	344449	2057	466394	344982	2107	465892	345113	2157	465398	344734
2008	466203	344471	2058	466396	344995	2108	465879	345116	2158	465386	344726
2009	466203	344488	2059	466386	345009	2109	465875	345119	2159	465368	344724
2010	466204	344501	2060	466376	345010	2110	465870	345123	2160	465363	344742
2011	466209	344511	2061	466365	345011	2111	465865	345125	2161	465350	344741
2012	466210	344520	2062	466351	345021	2112	465849	345125	2162	465334	344738
2013	466210	344524	2063	466341	345028	2113	465840	345127	2163	465322	344727
2014	466210	344535	2064	466328	345033	2114	465836	345125	2164	465309	344730
2015	466209	344544	2065	466318	345038	2115	465828	345116	2165	465308	344738
2016	466214	344554	2066	466297	345042	2116	465825	345102	2166	465312	344752
2017	466217	344565	2067	466289	345038	2117	465813	345086	2167	465313	344767
2018	466217	344574	2068	466267	345036	2118	465803	345068	2168	465313	344773
2019	466214	344585	2069	466253	345035	2119	465791	345050	2169	465309	344777
2020	466220	344569	2070	466232	345037	2120	465784	345033	2170	465298	344761
2021	466222	344579	2071	466214	345038	2121	465773	345016	2171	465295	344751
2022	466222	344587	2072	466194	345035	2122	465760	345001	2172	465290	344746
2023	466222	344596	2073	466168	345035	2123	465750	344989	2173	465286	344749
2024	466228	344605	2074	466147	345036	2124	465738	344977	2174	465276	344741
2025	466235	344614	2075	466123	345041	2125	465725	344955	2175	465279	344731
2026	466238	344624	2076	466103	345044	2126	465717	344944	2176	465271	344722
2027	466241	344630	2077	466090	345057	2127	465707	344933	2177	465263	344711
2028	466246	344638	2078	466086	345078	2128	465705	344924	2178	465259	344705
2029	466252	344648	2079	466092	345086	2129	465703	344919	2179	465254	344693
2030	466259	344652	2080	466096	345101	2130	465705	344910	2180	465244	344683
2031	466268	344665	2081	466104	345107	2131	465704	344903	2181	465237	344678
2032	466269	344678	2082	466107	345119	2132	465698	344897	2182	465228	344672
2033	466274	344688	2083	466110	345130	2133	465690	344886	2183	465222	344666
2034	466278	344695	2084	466109	345138	2134	465682	344876	2184	465209	344659
2035	466279	344705	2085	466106	345143	2135	465674	344864	2185	465193	344652
2036	466281	344714	2086	466098	345144	2136	465663	344851	2186	465163	344641
2037	466289	344719	2087	466092	345144	2137	465651	344842	2187	465151	344636
2038	466289	344731	2088	466076	345133	2138	465637	344833	2188	465130	344632
2039	466291	344740	2089	466067	345119	2139	465631	344828	2189	465113	344632
2040	466287	344746	2090	466066	345111	2140	465624	344823	2190	465099	344639
2041	466287	344757	2091	466059	345101	2141	465614	344820	2191	465081	344648
2042	466287	344767	2092	466048	345091	2142	465604	344815	2192	465066	344654
2043	466291	344775	2093	466040	345084	2143	465598	344810	2193	465054	344662
2044	466291	344794	2094	466026	345079	2144	465585	344804	2194	465039	344671
2045	466291	344811	2095	466016	345075	2145	465575	344800	2195	465019	344675
2046	466291	344827	2096	466001	345071	2146	465564	344791	2196	465001	344681
2047	466294	344847	2097	465991	345071	2147	465549	344784	2197	464992	344675
2048	466298	344860	2098	465983	345071	2148	465529	344785	2198	464983	344673
2049	466305	344875	2099	465977	345075	2149	465513	344781	2199	464969	344670
2050	466311	344883	2100	465965	345080	2150	465496	344775	2200	464952	344677

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2201	464938	344683	2251	464699	345402	2301	464722	345184	2351	464320	346474
2202	464927	344695	2252	464706	345415	2302	464723	345184	2352	464315	346469
2203	464913	344708	2253	464712	345429	2303	464723	345185	2353	464315	346462
2204	464906	344716	2254	464715	345439	2304	464688	346129	2354	464309	346463
2205	464904	344726	2255	464736	345462	2305	464690	346148	2355	464301	346471
2206	464899	344738	2256	464745	345476	2306	464691	346153	2356	464287	346480
2207	464895	344753	2257	464757	345483	2307	464691	346164	2357	464276	346481
2208	464895	344765	2258	464764	345494	2308	464691	346172	2358	464263	346482
2209	464895	344777	2259	464777	345499	2309	464691	346181	2359	464256	346483
2210	464889	344788	2260	464795	345508	2310	464684	346189	2360	464246	346487
2211	464881	344794	2261	464803	345517	2311	464684	346202	2361	464240	346492
2212	464871	344799	2262	464816	345520	2312	464696	346213	2362	464231	346498
2213	464861	344810	2263	464827	345528	2313	464698	346225	2363	464228	346505
2214	464854	344821	2264	464831	345539	2314	464689	346236	2364	464228	346514
2215	464847	344831	2265	464828	345547	2315	464677	346240	2365	464229	346527
2216	464830	344858	2266	464841	345558	2316	464663	346239	2366	464226	346540
2217	464819	344872	2267	464843	345564	2317	464644	346242	2367	464228	346550
2218	464807	344888	2268	464830	345558	2318	464630	346247	2368	464230	346558
2219	464801	344912	2269	464818	345560	2319	464610	346251	2369	464234	346564
2220	464801	344930	2270	464802	345557	2320	464587	346256	2370	464237	346573
2221	464797	344945	2271	464787	345557	2321	464570	346256	2371	464240	346581
2222	464792	344963	2272	464769	345548	2322	464550	346257	2372	464240	346591
2223	464798	344982	2273	464753	345538	2323	464542	346256	2373	464240	346600
2224	464803	345001	2274	464732	345530	2324	464523	346262	2374	464237	346606
2225	464809	345021	2275	464727	345526	2325	464518	346264	2375	464233	346613
2226	464809	345046	2276	464725	345530	2326	464503	346273	2376	464226	346619
2227	464811	345064	2277	464710	345544	2327	464484	346283	2377	464213	346627
2228	464811	345079	2278	464702	345560	2328	464474	346289	2378	464197	346631
2229	464809	345095	2279	464690	345586	2329	464457	346298	2379	464178	346635
2230	464803	345109	2280	464680	345602	2330	464448	346306	2380	464159	346642
2231	464795	345130	2281	464667	345627	2331	464446	346318	2381	464153	346644
2232	464788	345145	2282	464664	345657	2332	464435	346334	2382	464143	346645
2233	464770	345145	2283	464659	345680	2333	464422	346350	2383	464138	346647
2234	464754	345145	2284	464650	345714	2334	464415	346364	2384	464135	346648
2235	464744	345149	2285	464656	345745	2335	464410	346376	2385	464126	346651
2236	464741	345155	2286	464656	345772	2336	464404	346390	2386	464138	346647
2237	464725	345186	2287	464664	345800	2337	464398	346402	2387	464124	346651
2238	464723	345185	2288	464659	345840	2338	464400	346414	2388	464128	346643
2239	464715	345195	2289	464666	345896	2339	464399	346424	2389	464134	346632
2240	464709	345203	2290	464664	345918	2340	464398	346435	2390	464128	346616
2241	464706	345215	2291	464667	345944	2341	464396	346439	2391	464107	346609
2242	464704	345229	2292	464668	345976	2342	464396	346447	2392	464088	346607
2243	464701	345245	2293	464663	346001	2343	464393	346454	2393	464068	346607
2244	464701	345259	2294	464659	346017	2344	464390	346460	2394	464049	346613
2245	464700	345281	2295	464657	346040	2345	464382	346464	2395	464036	346616
2246	464698	345297	2296	464661	346057	2346	464372	346465	2396	464026	346624
2247	464693	345321	2297	464666	346076	2347	464364	346465	2397	464016	346634
2248	464693	345344	2298	464677	346106	2348	464353	346466	2398	464011	346640
2249	464696	345366	2299	464688	346128	2349	464344	346466	2399	464003	346641
2250	464699	345388	2300	464688	346129	2350	464325	346471	2400	464003	346643

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2401	463995	346644	2451	463582	346816	2501	463132	347080	2551	463757	347035
2402	463975	346644	2452	463574	346809	2502	463144	347093	2552	463780	347047
2403	463958	346660	2453	463566	346797	2503	463161	347105	2553	463795	347051
2404	463955	346672	2454	463550	346782	2504	463180	347107	2554	463830	347051
2405	463967	346682	2455	463540	346779	2505	463203	347103	2555	463851	347053
2406	463964	346693	2456	463524	346776	2506	463213	347089	2556	463876	347051
2407	463935	346710	2457	463507	346782	2507	463242	347091	2557	463893	347055
2408	463938	346733	2458	463482	346782	2508	463255	347093	2558	463907	347060
2409	463949	346739	2459	463464	346780	2509	463278	347107	2559	463932	347072
2410	463952	346751	2460	463440	346782	2510	463311	347124	2560	463961	347078
2411	463957	346771	2461	463418	346780	2511	463326	347132	2561	463988	347080
2412	463970	346779	2462	463413	346774	2512	463342	347126	2562	463998	347083
2413	463975	346782	2463	463403	346774	2513	463363	347132	2563	463998	347083
2414	463990	346790	2464	463386	346773	2514	463374	347143	2564	464008	347090
2415	463993	346802	2465	463380	346765	2515	463392	347139	2565	464025	347099
2416	463990	346813	2466	463372	346759	2516	463409	347145	2566	464040	347111
2417	463986	346825	2467	463363	346747	2517	463415	347147	2567	464035	347109
2418	463983	346837	2468	463343	346753	2518	463434	347149	2568	464045	347115
2419	463975	346846	2469	463325	346762	2519	463455	347151	2569	464058	347125
2420	463963	346840	2470	463308	346764	2520	463476	347151	2570	464073	347141
2421	463952	346840	2471	463297	346776	2521	463503	347128	2571	464082	347153
2422	463940	346845	2472	463290	346790	2522	463515	347118	2572	464105	347171
2423	463932	346840	2473	463279	346796	2523	463534	347099	2573	464125	347190
2424	463924	346839	2474	463262	346813	2524	463532	347082	2574	464137	347202
2425	463915	346843	2475	463254	346831	2525	463532	347070	2575	464168	347220
2426	463912	346857	2476	463244	346843	2526	463547	347062	2576	464192	347229
2427	463894	346858	2477	463230	346851	2527	463549	347055	2577	464218	347239
2428	463889	346848	2478	463207	346861	2528	463546	347041	2578	464230	347245
2429	463882	346849	2479	463192	346871	2529	463536	347026	2579	464250	347262
2430	463868	346854	2480	463179	346888	2530	463532	347018	2580	464258	347281
2431	463857	346855	2481	463173	346907	2531	463538	347012	2581	464267	347301
2432	463837	346855	2482	463169	346923	2532	463542	347004	2582	464267	347315
2433	463827	346855	2483	463170	346930	2533	463557	347006	2583	464276	347338
2434	463811	346854	2484	463175	346949	2534	463578	347006	2584	464283	347364
2435	463796	346854	2485	463176	346957	2535	463594	346994	2585	464279	347387
2436	463782	346861	2486	463215	347003	2536	463599	346977	2586	464273	347402
2437	463770	346869	2487	463214	346995	2537	463597	346958	2587	464246	347422
2438	463752	346875	2488	463207	346986	2538	463615	346940	2588	464234	347425
2439	463736	346875	2489	463195	346975	2539	463636	346940	2589	464217	347424
2440	463726	346874	2490	463185	346967	2540	463638	346967	2590	464189	347398
2441	463712	346871	2491	463179	346959	2541	463634	346992	2591	464172	347382
2442	463695	346861	2492	463176	346957	2542	463645	347002	2592	464156	347359
2443	463684	346851	2493	463216	347004	2543	463669	347000	2593	464137	347341
2444	463674	346843	2494	463217	347001	2544	463686	346998	2594	464119	347321
2445	463657	346839	2495	463215	347003	2545	463701	347002	2595	464099	347311
2446	463638	346835	2496	463205	347018	2546	463699	347011	2596	464079	347303
2447	463629	346832	2497	463194	347022	2547	463701	347009	2597	464051	347303
2448	463615	346828	2498	463182	347035	2548	463715	347016	2598	464035	347300
2449	463608	346822	2499	463171	347051	2549	463728	347026	2599	464024	347295
2450	463597	346819	2500	463146	347062	2550	463742	347030	2600	464006	347297

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2601	464001	347297	2651	464094	347594	2701	463975	347697	2751	463741	348180
2602	463993	347295	2652	464108	347601	2702	463953	347694	2752	463716	348189
2603	463984	347291	2653	464119	347604	2703	463932	347692	2753	463709	348196
2604	463970	347289	2654	464140	347606	2704	463914	347686	2754	463690	348208
2605	463957	347285	2655	464151	347606	2705	463886	347683	2755	463669	348217
2606	463943	347285	2656	464174	347609	2706	463870	347683	2756	463657	348219
2607	463926	347274	2657	464194	347612	2707	463859	347687	2757	463643	348231
2608	463920	347266	2658	464215	347620	2708	463844	347699	2758	463626	348242
2609	463905	347239	2659	464234	347627	2709	463832	347718	2759	463608	348257
2610	463901	347232	2660	464249	347639	2710	463828	347729	2760	463592	348275
2611	463884	347208	2661	464264	347643	2711	463832	347742	2761	463582	348292
2612	463861	347201	2662	464292	347646	2712	463843	347747	2762	463560	348306
2613	463836	347191	2663	464316	347647	2713	463853	347761	2763	463534	348324
2614	463815	347187	2664	464328	347655	2714	463863	347776	2764	463519	348339
2615	463799	347176	2665	464339	347664	2715	463870	347792	2765	463498	348356
2616	463765	347174	2666	464345	347675	2716	463875	347808	2766	463487	348379
2617	463759	347205	2667	464353	347687	2717	463876	347819	2767	463475	348410
2618	463755	347232	2668	464356	347705	2718	463878	347837	2768	463470	348433
2619	463749	347257	2669	464362	347719	2719	463879	347849	2769	463482	348450
2620	463745	347280	2670	464359	347734	2720	463879	347869	2770	463502	348463
2621	463745	347299	2671	464353	347740	2721	463885	347877	2771	463524	348466
2622	463749	347314	2672	464342	347739	2722	463891	347882	2772	463540	348471
2623	463755	347335	2673	464330	347744	2723	463894	347892	2773	463570	348477
2624	463770	347374	2674	464324	347748	2724	463895	347895	2774	463586	348480
2625	463770	347401	2675	464310	347750	2725	463895	347896	2775	463599	348482
2626	463774	347422	2676	464309	347757	2726	463895	347914	2776	463606	348491
2627	463782	347437	2677	464298	347763	2727	463895	347926	2777	463622	348491
2628	463788	347451	2678	464286	347766	2728	463892	347940	2778	463641	348494
2629	463792	347464	2679	464269	347768	2729	463885	347949	2779	463661	348497
2630	463828	347479	2680	464253	347759	2730	463879	347965	2780	463672	348503
2631	463868	347485	2681	464244	347757	2731	463865	347972	2781	463683	348509
2632	463901	347483	2682	464237	347759	2732	463850	347980	2782	463693	348514
2633	463924	347481	2683	464217	347763	2733	463828	347991	2783	463704	348518
2634	463943	347483	2684	464208	347763	2734	463830	347997	2784	463713	348521
2635	463959	347493	2685	464192	347763	2735	463837	348001	2785	463718	348529
2636	463966	347503	2686	464183	347762	2736	463842	348014	2786	463713	348540
2637	463984	347522	2687	464168	347748	2737	463840	348024	2787	463700	348551
2638	463992	347527	2688	464159	347745	2738	463828	348038	2788	463690	348558
2639	464001	347545	2689	464149	347740	2739	463819	348053	2789	463680	348569
2640	464003	347537	2690	464136	347740	2740	463813	348067	2790	463675	348577
2641	463995	347529	2691	464120	347733	2741	463804	348081	2791	463671	348589
2642	463992	347527	2692	464105	347727	2742	463794	348096	2792	463658	348598
2643	464001	347545	2693	464090	347724	2743	463788	348111	2793	463645	348613
2644	464001	347546	2694	464071	347719	2744	463796	348127	2794	463632	348621
2645	464013	347549	2695	464061	347717	2745	463802	348137	2795	463622	348629
2646	464024	347557	2696	464041	347714	2746	463813	348142	2796	463603	348638
2647	464039	347560	2697	464021	347711	2747	463814	348157	2797	463586	348648
2648	464053	347566	2698	464015	347710	2748	463801	348163	2798	463577	348658
2649	464065	347578	2699	463999	347707	2749	463794	348163	2799	463565	348658
2650	464082	347587	2700	463988	347703	2750	463767	348173	2800	463540	348656

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
2801	463519	348665	2851	463262	349304	2901	463082	350019	2951	464217	350098
2802	463510	348670	2852	463242	349316	2902	463074	350034	2952	464232	350095
2803	463485	348681	2853	463210	349351	2903	463062	350065	2953	464251	350081
2804	463461	348697	2854	463199	349368	2904	463062	350092	2954	464267	350065
2805	463421	348722	2855	463184	349399	2905	463060	350126	2955	464277	350053
2806	463400	348743	2856	463163	349422	2906	463057	350155	2956	464296	350042
2807	463386	348753	2857	463150	349434	2907	463079	350171	2957	464311	350039
2808	463366	348797	2858	463132	349457	2908	463111	350184	2958	464319	350024
2809	463360	348818	2859	463126	349480	2909	463139	350196	2959	464323	350015
2810	463363	348846	2860	463114	349495	2910	463161	350200	2960	464328	350002
2811	463369	348899	2861	463106	349514	2911	463202	350210	2961	464344	350003
2812	463377	348916	2862	463109	349530	2912	463221	350212	2962	464344	350003
2813	463384	348924	2863	463111	349556	2913	463255	350208	2963	464353	349996
2814	463404	348938	2864	463114	349567	2914	463313	350196	2964	464364	349988
2815	463424	348953	2865	463120	349581	2915	463354	350193	2965	464370	349974
2816	463443	348973	2866	463127	349596	2916	463395	350188	2966	464370	349962
2817	463452	348980	2867	463135	349615	2917	463419	350188	2967	464373	349948
2818	463461	348990	2868	463135	349627	2918	463453	350188	2968	464385	349937
2819	463469	348997	2869	463149	349636	2919	463480	350212	2969	464391	349930
2820	463478	349013	2870	463164	349631	2920	463463	350249	2970	464397	349919
2821	463481	349028	2871	463189	349619	2921	463439	350275	2971	464414	349919
2822	463493	349037	2872	463210	349621	2922	463415	350302	2972	464419	349913
2823	463504	349048	2873	463212	349633	2923	463424	350357	2973	464426	349901
2824	463521	349057	2874	463219	349659	2924	463480	350374	2974	464431	349890
2825	463537	349060	2875	463207	349664	2925	463540	350384	2975	464435	349881
2826	463545	349060	2876	463199	349675	2926	463588	350369	2976	464443	349866
2827	463548	349062	2877	463187	349677	2927	463634	350345	2977	464448	349859
2828	463557	349065	2878	463175	349681	2928	463677	350319	2978	464452	349855
2829	463560	349072	2879	463163	349687	2929	463716	350309	2979	464460	349843
2830	463556	349080	2880	463153	349698	2930	463757	350297	2980	464465	349836
2831	463550	349081	2881	463149	349703	2931	463793	350292	2981	464474	349829
2832	463545	349085	2882	463138	349710	2932	463846	350263	2982	464483	349821
2833	463536	349096	2883	463132	349727	2933	463880	350239	2983	464488	349817
2834	463528	349101	2884	463134	349748	2934	463912	350220	2984	464504	349814
2835	463508	349107	2885	463134	349765	2935	463955	350208	2985	464517	349800
2836	463478	349110	2886	463130	349779	2936	463977	350200	2986	464526	349795
2837	463469	349125	2887	463123	349802	2937	464001	350188	2987	464536	349791
2838	463461	349130	2888	463121	349816	2938	464008	350184	2988	464547	349788
2839	463447	349139	2889	463115	349830	2939	464020	350174	2989	464555	349789
2840	463438	349148	2890	463109	349842	2940	464044	350171	2990	464569	349798
2841	463426	349162	2891	463106	349854	2941	464046	350169	2991	464581	349803
2842	463407	349169	2892	463108	349868	2942	464073	350155	2992	464599	349806
2843	463383	349185	2893	463108	349900	2943	464084	350156	2993	464619	349806
2844	463374	349202	2894	463103	349924	2944	464102	350158	2994	464627	349806
2845	463358	349209	2895	463104	349950	2945	464124	350150	2995	464636	349803
2846	463339	349220	2896	463104	349966	2946	464139	350134	2996	464644	349795
2847	463322	349243	2897	463100	349980	2947	464150	350116	2997	464657	349786
2848	463303	349255	2898	463100	349984	2948	464166	350106	2998	464668	349781
2849	463280	349277	2899	463100	350002	2949	464180	350105	2999	464679	349775
2850	463267	349298	2900	463098	350000	2950	464195	350103	3000	464696	349755

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
3001	464699	349743	3051	465044	349416	3101	465543	349086	3151	466106	348918
3002	464699	349728	3052	465052	349408	3102	465555	349078	3152	466109	348918
3003	464694	349716	3053	465060	349391	3103	465569	349074	3153	466118	348916
3004	464686	349708	3054	465066	349382	3104	465588	349066	3154	466126	348915
3005	464673	349703	3055	465073	349374	3105	465603	349060	3155	466137	348918
3006	464673	349694	3056	465089	349368	3106	465618	349051	3156	466151	348927
3007	464673	349682	3057	465096	349365	3107	465633	349042	3157	466160	348932
3008	464677	349673	3058	465115	349361	3108	465649	349040	3158	466167	348930
3009	464680	349665	3059	465130	349355	3109	465661	349039	3159	466174	348930
3010	464683	349656	3060	465142	349347	3110	465672	349034	3160	466180	348932
3011	464691	349654	3061	465153	349342	3111	465679	349019	3161	466184	348936
3012	464691	349648	3062	465164	349338	3112	465684	349005	3162	466189	348939
3013	464696	349630	3063	465173	349330	3113	465693	348999	3163	466187	348944
3014	464702	349618	3064	465182	349324	3114	465707	348990	3164	466183	348945
3015	464705	349610	3065	465190	349315	3115	465727	348982	3165	466177	348945
3016	464709	349604	3066	465197	349298	3116	465744	348979	3166	466166	348953
3017	464715	349598	3067	465207	349278	3117	465768	348973	3167	466160	348956
3018	464720	349584	3068	465223	349258	3118	465785	348973	3168	466154	348967
3019	464725	349579	3069	465243	349240	3119	465800	348968	3169	466144	348970
3020	464734	349566	3070	465260	349232	3120	465812	348962	3170	466140	348970
3021	464743	349553	3071	465282	349232	3121	465823	348951	3171	466126	348962
3022	464749	349543	3072	465288	349221	3122	465834	348947	3172	466109	348964
3023	464758	349532	3073	465300	349223	3123	465845	348935	3173	466100	348965
3024	464774	349530	3074	465312	349215	3124	465868	348928	3174	466086	348974
3025	464787	349524	3075	465321	349200	3125	465883	348922	3175	466079	348980
3026	464800	349524	3076	465326	349189	3126	465898	348930	3176	466071	348984
3027	464813	349524	3077	465341	349179	3127	465929	348928	3177	466053	348988
3028	464827	349527	3078	465361	349174	3128	465939	348930	3178	466033	348996
3029	464829	349535	3079	465378	349160	3129	465953	348932	3179	466027	348997
3030	464841	349540	3080	465390	349159	3130	465956	348942	3180	466019	349008
3031	464856	349538	3081	465412	349151	3131	465946	348954	3181	466014	349019
3032	464872	349529	3082	465427	349148	3132	465932	348962	3182	466016	349028
3033	464884	349520	3083	465444	349146	3133	465921	348968	3183	466022	349037
3034	464896	349511	3084	465459	349146	3134	465916	348973	3184	466021	349048
3035	464910	349503	3085	465467	349136	3135	465926	348980	3185	466014	349062
3036	464917	349501	3086	465480	349130	3136	465947	348976	3186	466007	349068
3037	464925	349497	3087	465501	349123	3137	465965	348967	3187	465995	349083
3038	464936	349478	3088	465506	349123	3138	465988	348959	3188	465985	349091
3039	464936	349471	3089	465522	349123	3139	465996	348958	3189	465981	349097
3040	464933	349468	3090	465532	349124	3140	466016	348954	3190	465978	349104
3041	464936	349457	3091	465543	349126	3141	466028	348953	3191	465973	349111
3042	464946	349452	3092	465554	349121	3142	466042	348947	3192	465959	349117
3043	464951	349448	3093	465555	349114	3143	466053	348944	3193	465946	349114
3044	464960	349451	3094	465566	349107	3144	466059	348939	3194	465932	349111
3045	464976	349445	3095	465563	349098	3145	466065	348936	3195	465916	349111
3046	464992	349437	3096	465549	349100	3146	466076	348939	3196	465906	349111
3047	465003	349437	3097	465542	349100	3147	466085	348938	3197	465889	349118
3048	465014	349434	3098	465536	349103	3148	466085	348930	3198	465868	349126
3049	465025	349428	3099	465540	349095	3149	466086	348921	3199	465860	349137
3050	465032	349422	3100	465543	349094	3150	466102	348924	3200	465846	349144

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
3201	465838	349150	3251	465540	349316	3301	464992	349587	3351	464653	349820
3202	465835	349163	3252	465532	349322	3302	464992	349593	3352	464647	349821
3203	465826	349163	3253	465529	349332	3303	465000	349601	3353	464637	349826
3204	465822	349161	3254	465519	349338	3304	465012	349609	3354	464633	349829
3205	465817	349153	3255	465506	349333	3305	465025	349604	3355	464628	349841
3206	465803	349155	3256	465497	349330	3306	465031	349605	3356	464633	349856
3207	465786	349158	3257	465484	349335	3307	465031	349615	3357	464631	349864
3208	465776	349164	3258	465468	349342	3308	465021	349638	3358	464630	349875
3209	465771	349170	3259	465459	349351	3309	465021	349644	3359	464627	349884
3210	465762	349178	3260	465448	349361	3310	465021	349651	3360	464616	349904
3211	465759	349179	3261	465430	349367	3311	465020	349657	3361	464614	349919
3212	465748	349190	3262	465401	349377	3312	465009	349665	3362	464611	349933
3213	465742	349196	3263	465381	349385	3313	465003	349679	3363	464607	349944
3214	465731	349204	3264	465363	349394	3314	464999	349682	3364	464602	349951
3215	465719	349211	3265	465352	349394	3315	464997	349683	3365	464592	349968
3216	465708	349215	3266	465329	349394	3316	464997	349699	3366	464585	349976
3217	465701	349222	3267	465314	349397	3317	464995	349708	3367	464573	349982
3218	465692	349228	3268	465292	349402	3318	464997	349720	3368	464555	349983
3219	465682	349234	3269	465274	349410	3319	465000	349731	3369	464543	349991
3220	465676	349247	3270	465260	349413	3320	465005	349740	3370	464536	349996
3221	465673	349242	3271	465242	349425	3321	465002	349754	3371	464535	350002
3222	465678	349227	3272	465225	349434	3322	464994	349771	3372	464530	350007
3223	465679	349210	3273	465205	349442	3323	464986	349778	3373	464521	350013
3224	465682	349193	3274	465187	349451	3324	464976	349792	3374	464517	350025
3225	465690	349178	3275	465171	349459	3325	464969	349798	3375	464509	350043
3226	465695	349166	3276	465159	349469	3326	464956	349806	3376	464507	350052
3227	465682	349156	3277	465136	349485	3327	464942	349810	3377	464502	350061
3228	465669	349167	3278	465129	349495	3328	464930	349814	3378	464503	350067
3229	465658	349172	3279	465124	349506	3329	464913	349806	3379	464508	350066
3230	465652	349182	3280	465121	349517	3330	464898	349814	3380	464511	350071
3231	465649	349193	3281	465106	349526	3331	464885	349817	3381	464513	350078
3232	465646	349205	3282	465095	349534	3332	464875	349818	3382	464516	350087
3233	465643	349218	3283	465073	349538	3333	464858	349826	3383	464523	350087
3234	465636	349227	3284	465058	349544	3334	464847	349829	3384	464522	350093
3235	465630	349231	3285	465046	349555	3335	464829	349833	3385	464525	350106
3236	465621	349239	3286	465031	349564	3336	464813	349830	3386	464529	350119
3237	465621	349248	3287	465023	349553	3337	464797	349829	3387	464529	350136
3238	465618	349260	3288	465011	349535	3338	464784	349829	3388	464535	350141
3239	465617	349270	3289	465006	349515	3339	464772	349827	3389	464539	350150
3240	465607	349276	3290	465000	349495	3340	464761	349823	3390	464532	350160
3241	465586	349280	3291	464988	349492	3341	464752	349821	3391	464539	350172
3242	465580	349285	3292	464979	349492	3342	464743	349820	3392	464547	350182
3243	465575	349288	3293	464968	349500	3343	464728	349818	3393	464561	350171
3244	465569	349294	3294	464959	349515	3344	464722	349815	3394	464578	350167
3245	465568	349296	3295	464954	349530	3345	464712	349815	3395	464584	350173
3246	465569	349295	3296	464962	349538	3346	464706	349815	3396	464602	350164
3247	465563	349303	3297	464969	349552	3347	464697	349818	3397	464620	350160
3248	465562	349310	3298	464979	349564	3348	464688	349818	3398	464636	350142
3249	465558	349312	3299	464983	349570	3349	464676	349818	3399	464642	350128
3250	465551	349315	3300	464989	349578	3350	464667	349818	3400	464650	350113

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
3401	464668	350095	3451	465331	349931	3501	465324	349846	3551	465773	350010
3402	464672	350083	3452	465306	349931	3502	465343	349838	3552	465766	350017
3403	464663	350067	3453	465280	349928	3503	465355	349836	3553	465760	350030
3404	464676	350056	3454	465263	349925	3504	465358	349844	3554	465755	350043
3405	464694	350055	3455	465239	349921	3505	465370	349836	3555	465747	350053
3406	464709	350058	3456	465225	349916	3506	465399	349823	3556	465740	350065
3407	464714	350049	3457	465210	349910	3507	465422	349826	3557	465729	350078
3408	464718	350035	3458	465187	349907	3508	465441	349829	3558	465726	350093
3409	464721	350026	3459	465167	349902	3509	465456	349827	3559	465710	350101
3410	464731	350026	3460	465158	349892	3510	465477	349829	3560	465697	350101
3411	464750	350027	3461	465153	349882	3511	465493	349832	3561	465684	350110
3412	464770	350030	3462	465142	349872	3512	465513	349830	3562	465671	350131
3413	464788	350029	3463	465135	349867	3513	465520	349832	3563	465665	350152
3414	464801	350030	3464	465118	349869	3514	465526	349853	3564	465673	350163
3415	464814	350033	3465	465106	349872	3515	465531	349861	3565	465679	350173
3416	464842	350025	3466	465093	349869	3516	465546	349858	3566	465689	350192
3417	464856	350022	3467	465078	349858	3517	465555	349862	3567	465689	350205
3418	464869	350017	3468	465067	349852	3518	465551	349870	3568	465686	350221
3419	464888	350017	3469	465054	349843	3519	465549	349884	3569	465679	350231
3420	464908	350013	3470	465047	349830	3520	465542	349892	3570	465673	350240
3421	464935	350013	3471	465041	349817	3521	465536	349907	3571	465675	350253
3422	464968	350007	3472	465038	349807	3522	465537	349922	3572	465678	350263
3423	464997	350004	3473	465044	349807	3523	465534	349928	3573	465678	350273
3424	465029	350011	3474	465052	349804	3524	465534	349933	3574	465679	350285
3425	465038	350022	3475	465063	349803	3525	465539	349953	3575	465684	350300
3426	465052	350039	3476	465067	349801	3526	465545	349967	3576	465702	350308
3427	465061	350048	3477	465084	349806	3527	465558	349977	3577	465713	350306
3428	465070	350053	3478	465093	349810	3528	465565	349994	3578	465721	350289
3429	465090	350055	3479	465093	349792	3529	465565	350000	3579	465737	350281
3430	465109	350044	3480	465090	349777	3530	465569	350007	3580	465755	350285
3431	465122	350035	3481	465095	349774	3531	465577	350010	3581	465763	350282
3432	465133	350026	3482	465101	349784	3532	465585	350013	3582	465768	350273
3433	465144	350020	3483	465106	349800	3533	465588	350020	3583	465777	350258
3434	465160	350015	3484	465115	349815	3534	465597	350021	3584	465787	350253
3435	465171	350013	3485	465122	349820	3535	465610	350028	3585	465803	350257
3436	465176	350013	3486	465130	349832	3536	465631	350028	3586	465813	350240
3437	465190	350008	3487	465139	349841	3537	465646	350024	3587	465822	350231
3438	465208	350009	3488	465138	349852	3538	465663	350018	3588	465824	350204
3439	465225	350013	3489	465138	349861	3539	465684	350015	3589	465845	350204
3440	465238	350022	3490	465142	349856	3540	465692	350004	3590	465869	350200
3441	465256	350022	3491	465161	349859	3541	465697	350002	3591	465890	350187
3442	465266	350016	3492	465184	349858	3542	465702	349998	3592	465896	350200
3443	465282	350002	3493	465200	349858	3543	465715	349998	3593	465891	350228
3444	465278	350003	3494	465231	349861	3544	465732	349994	3594	465879	350244
3445	465285	349999	3495	465246	349866	3545	465745	349998	3595	465863	350255
3446	465297	349988	3496	465262	349866	3546	465755	349995	3596	465842	350271
3447	465309	349973	3497	465275	349870	3547	465764	349997	3597	465830	350292
3448	465334	349954	3498	465292	349870	3548	465770	349999	3598	465834	350318
3449	465343	349942	3499	465303	349864	3549	465776	350004	3599	465834	350342
3450	465343	349933	3500	465312	349855	3550	465773	350010	3600	465840	350361

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
3601	465858	350374	3651	466532	350319	3701	466712	349698	3751	466865	350207
3602	465877	350388	3652	466534	350292	3702	466715	349692	3752	466863	350231
3603	465898	350401	3653	466545	350260	3703	466732	349693	3753	466860	350253
3604	465901	350416	3654	466547	350229	3704	466743	349687	3754	466852	350282
3605	465906	350432	3655	466548	350205	3705	466750	349683	3755	466844	350308
3606	465920	350448	3656	466547	350191	3706	466758	349675	3756	466833	350329
3607	465920	350470	3657	466540	350170	3707	466767	349658	3757	466825	350351
3608	465928	350488	3658	466542	350146	3708	466767	349649	3758	466815	350372
3609	465941	350512	3659	466552	350130	3709	466770	349663	3759	466801	350383
3610	465941	350530	3660	466568	350118	3710	466778	349672	3760	466785	350409
3611	465960	350539	3661	466593	350107	3711	466793	349670	3761	466780	350427
3612	465981	350547	3662	466616	350080	3712	466796	349664	3762	466778	350457
3613	466004	350555	3663	466613	350053	3713	466804	349661	3763	466772	350481
3614	466033	350555	3664	466610	350035	3714	466804	349678	3764	466761	350510
3615	466050	350563	3665	466622	350028	3715	466815	349692	3765	466733	350554
3616	466071	350576	3666	466634	350017	3716	466821	349706	3766	466725	350573
3617	466073	350576	3667	466653	350012	3717	466824	349721	3767	466712	350605
3618	466092	350589	3668	466669	350012	3718	466825	349736	3768	466706	350644
3619	466112	350592	3669	466680	350008	3719	466821	349756	3769	466690	350689
3620	466128	350612	3670	466686	350004	3720	466825	349762	3770	466690	350750
3621	466150	350629	3671	466686	350004	3721	466822	349770	3771	466687	350795
3622	466195	350637	3672	466686	349996	3722	466819	349784	3772	466682	350840
3623	466219	350639	3673	466686	349981	3723	466816	349796	3773	466687	350873
3624	466240	350645	3674	466691	349970	3724	466827	349807	3774	466696	350904
3625	466258	350650	3675	466694	349955	3725	466836	349811	3775	466706	350931
3626	466271	350652	3676	466691	349937	3726	466841	349813	3776	466717	350968
3627	466288	350649	3677	466688	349924	3727	466850	349830	3777	466714	350994
3628	466301	350629	3678	466689	349903	3728	466854	349845	3778	466712	351023
3629	466319	350618	3679	466689	349895	3729	466859	349863	3779	466717	351053
3630	466332	350618	3680	466689	349886	3730	466867	349885	3780	466725	351085
3631	466352	350621	3681	466689	349871	3731	466870	349898	3781	466736	351116
3632	466367	350628	3682	466683	349859	3732	466867	349911	3782	466753	351124
3633	466378	350632	3683	466675	349854	3733	466864	349918	3783	466777	351121
3634	466389	350631	3684	466668	349856	3734	466856	349934	3784	466781	351103
3635	466396	350631	3685	466660	349856	3735	466854	349944	3785	466791	351094
3636	466418	350632	3686	466652	349857	3736	466854	349961	3786	466802	351069
3637	466434	350612	3687	466645	349857	3737	466853	349978	3787	466801	351044
3638	466436	350594	3688	466646	349845	3738	466857	349992	3788	466814	351032
3639	466444	350565	3689	466654	349827	3739	466856	349999	3789	466822	351028
3640	466455	350559	3690	466655	349819	3740	466857	350001	3790	466841	351018
3641	466473	350551	3691	466655	349811	3741	466859	350016	3791	466857	350996
3642	466495	350525	3692	466662	349796	3742	466852	350033	3792	466857	350984
3643	466516	350488	3693	466663	349768	3743	466855	350053	3793	466879	350963
3644	466518	350472	3694	466663	349747	3744	466862	350067	3794	466894	350954
3645	466518	350459	3695	466669	349733	3745	466863	350088	3795	466904	350949
3646	466503	350435	3696	466675	349727	3746	466863	350099	3796	466920	350962
3647	466512	350417	3697	466683	349721	3747	466863	350120	3797	466928	350946
3648	466528	350416	3698	466694	349718	3748	466865	350141	3798	466937	350925
3649	466532	350383	3699	466707	349724	3749	466865	350162	3799	466948	350898
3650	466529	350348	3700	466712	349713	3750	466867	350187	3800	466965	350886

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
3801	466981	350875	3851	467349	350663	3901	467623	350896	3951	467987	350957
3802	466985	350859	3852	467349	350684	3902	467639	350925	3952	467986	350954
3803	467002	350848	3853	467365	350695	3903	467643	350957	3953	467986	350952
3804	467018	350838	3854	467369	350711	3904	467652	350984	3954	468002	350983
3805	467029	350819	3855	467366	350719	3905	467670	351004	3955	468001	350983
3806	467037	350806	3856	467361	350727	3906	467687	350978	3956	468010	350977
3807	467040	350793	3857	467353	350742	3907	467686	350944	3957	468018	350963
3808	467050	350806	3858	467329	350753	3908	467686	350914	3958	468032	350960
3809	467063	350814	3859	467308	350764	3909	467678	350883	3959	468040	350957
3810	467071	350811	3860	467281	350775	3910	467683	350865	3960	468051	350946
3811	467098	350798	3861	467262	350788	3911	467691	350841	3961	468059	350946
3812	467106	350790	3862	467260	350800	3912	467694	350825	3962	468066	350935
3813	467135	350779	3863	467263	350830	3913	467702	350806	3963	468079	350923
3814	467136	350748	3864	467270	350857	3914	467715	350833	3964	468080	350913
3815	467143	350729	3865	467257	350864	3915	467728	350862	3965	468082	350906
3816	467151	350706	3866	467239	350883	3916	467742	350891	3966	468090	350901
3817	467156	350684	3867	467231	350902	3917	467750	350922	3967	468097	350888
3818	467151	350666	3868	467236	350936	3918	467765	350902	3968	468093	350867
3819	467156	350653	3869	467257	350970	3919	467766	350867	3969	468091	350843
3820	467170	350658	3870	467273	350992	3920	467761	350840	3970	468101	350831
3821	467183	350666	3871	467308	351007	3921	467758	350809	3971	468111	350831
3822	467196	350677	3872	467324	350986	3922	467758	350785	3972	468132	350817
3823	467207	350665	3873	467318	350963	3923	467763	350774	3973	468146	350805
3824	467218	350669	3874	467313	350934	3924	467768	350766	3974	468161	350789
3825	467242	350668	3875	467321	350907	3925	467769	350767	3975	468164	350781
3826	467246	350645	3876	467321	350891	3926	467779	350759	3976	468166	350763
3827	467225	350636	3877	467332	350870	3927	467800	350749	3977	468158	350756
3828	467225	350621	3878	467349	350859	3928	467805	350751	3978	468127	350770
3829	467220	350604	3879	467369	350851	3929	467837	350739	3979	468118	350753
3830	467230	350584	3880	467385	350848	3930	467851	350723	3980	468104	350739
3831	467238	350594	3881	467402	350867	3931	467866	350707	3981	468094	350721
3832	467242	350579	3882	467416	350861	3932	467880	350728	3982	468093	350705
3833	467268	350592	3883	467427	350841	3933	467883	350751	3983	468113	350693
3834	467276	350583	3884	467437	350820	3934	467893	350781	3984	468136	350682
3835	467299	350581	3885	467448	350819	3935	467920	350791	3985	468144	350668
3836	467305	350578	3886	467464	350820	3936	467930	350815	3986	468150	350635
3837	467332	350570	3887	467475	350838	3937	467933	350831	3987	468166	350615
3838	467347	350571	3888	467488	350838	3938	467943	350844	3988	468198	350584
3839	467361	350565	3889	467503	350822	3939	467953	350858	3989	468226	350555
3840	467377	350571	3890	467516	350825	3940	467964	350877	3990	468243	350531
3841	467384	350597	3891	467527	350822	3941	467970	350897	3991	468276	350494
3842	467392	350608	3892	467538	350800	3942	467978	350921	3992	468307	350477
3843	467411	350605	3893	467536	350787	3943	467978	350938	3993	468326	350452
3844	467427	350600	3894	467543	350769	3944	467986	350952	3994	468351	350438
3845	467432	350615	3895	467561	350764	3945	468002	350983	3995	468389	350416
3846	467424	350624	3896	467575	350780	3946	467998	350985	3996	468408	350396
3847	467421	350644	3897	467588	350791	3947	467994	350981	3997	468420	350373
3848	467400	350653	3898	467599	350816	3948	467991	350976	3998	468428	350347
3849	467376	350650	3899	467607	350840	3949	467990	350969	3999	468434	350325
3850	467357	350652	3900	467610	350865	3950	467989	350963	4000	468433	350298

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
4001	468464	350260	4051	468745	349828	4101	468920	349803	4151	468948	350556
4002	468476	350243	4052	468745	349813	4102	468923	349811	4152	468948	350570
4003	468433	350246	4053	468749	349811	4103	468925	349822	4153	468909	350595
4004	468394	350252	4054	468754	349814	4104	468927	349831	4154	468905	350621
4005	468380	350225	4055	468765	349825	4105	468928	349838	4155	468896	350642
4006	468385	350199	4056	468775	349836	4106	468930	349847	4156	468885	350663
4007	468423	350191	4057	468793	349831	4107	468935	349858	4157	468900	350694
4008	468447	350193	4058	468795	349816	4108	468937	349873	4158	468902	350707
4009	468465	350191	4059	468794	349801	4109	468940	349885	4159	468911	350760
4010	468484	350191	4060	468793	349789	4110	468943	349892	4160	468905	350795
4011	468520	350145	4061	468788	349778	4111	468947	349903	4161	468889	350836
4012	468548	350131	4062	468784	349771	4112	468953	349915	4162	468889	350875
4013	468560	350135	4063	468784	349766	4113	468958	349923	4163	468883	350906
4014	468573	350142	4064	468788	349756	4114	468965	349935	4164	468889	350937
4015	468597	350132	4065	468790	349744	4115	468970	349945	4165	468902	350958
4016	468618	350106	4066	468788	349734	4116	468977	349960	4166	468909	350988
4017	468636	350089	4067	468794	349731	4117	468978	349971	4167	468903	351017
4018	468639	350078	4068	468799	349718	4118	468978	349985	4168	468906	351044
4019	468642	350041	4069	468799	349706	4119	468978	349995	4169	468896	351065
4020	468642	350013	4070	468798	349694	4120	468977	350002	4170	468889	351079
4021	468638	349997	4071	468798	349686	4121	468978	350004	4171	468885	351098
4022	468639	350001	4072	468801	349662	4122	468980	350008	4172	468883	351104
4023	468640	349998	4073	468810	349664	4123	468983	350015	4173	468880	351123
4024	468646	349994	4074	468818	349679	4124	468984	350022	4174	468872	351138
4025	468651	349989	4075	468824	349692	4125	468988	350027	4175	468866	351151
4026	468659	349983	4076	468826	349707	4126	468990	350030	4176	468869	351170
4027	468667	349978	4077	468828	349721	4127	468991	350032	4177	468877	351191
4028	468673	349970	4078	468828	349732	4128	468998	350052	4178	468866	351216
4029	468675	349963	4079	468834	349748	4129	468982	350075	4179	468854	351242
4030	468679	349957	4080	468840	349766	4130	468975	350090	4180	468847	351252
4031	468682	349953	4081	468843	349774	4131	468984	350107	4181	468840	351281
4032	468690	349950	4082	468849	349786	4132	468990	350132	4182	468840	351300
4033	468693	349943	4083	468853	349796	4133	468998	350157	4183	468847	351312
4034	468699	349936	4084	468860	349778	4134	469003	350194	4184	468841	351336
4035	468700	349931	4085	468861	349761	4135	469003	350216	4185	468832	351354
4036	468703	349927	4086	468870	349748	4136	469006	350239	4186	468841	351376
4037	468705	349926	4087	468876	349752	4137	469006	350253	4187	468838	351393
4038	468711	349923	4088	468883	349763	4138	469006	350261	4188	468826	351421
4039	468718	349922	4089	468883	349777	4139	468995	350284	4189	468816	351452
4040	468723	349912	4090	468884	349788	4140	468984	350292	4190	468816	351477
4041	468724	349903	4091	468894	349791	4141	468967	350303	4191	468816	351505
4042	468728	349897	4092	468908	349796	4142	468956	350325	4192	468807	351544
4043	468735	349896	4093	468919	349797	4143	468945	350350	4193	468804	351583
4044	468739	349885	4094	468922	349794	4144	468948	350378	4194	468809	351612
4045	468738	349875	4095	468923	349788	4145	468955	350404	4195	468798	351634
4046	468729	349867	4096	468924	349773	4146	468970	350423	4196	468785	351662
4047	468726	349853	4097	468927	349766	4147	468982	350454	4197	468779	351682
4048	468734	349851	4098	468932	349774	4148	468982	350486	4198	468765	351718
4049	468741	349845	4099	468933	349784	4149	468972	350503	4199	468759	351758
4050	468743	349836	4100	468923	349797	4150	468955	350531	4200	468760	351801

nr.	X-hnit	Y-hnit	nr.	X-hnit	Y-hnit
4201	468757	351819	4251	468968	352763
4202	468748	351896	4252	468984	352773
4203	468746	351933	4253	469001	352780
4204	468726	351994	4254	469026	352787
4205	468709	352033	4255	469023	352782
4206	468689	352067	4256	469026	352759
4207	468680	352090	4257	469027	352745
4208	468666	352145	4258	469043	352742
4209	468655	352186	4259	469059	352746
4210	468652	352219	4260	469076	352752
4211	468656	352255	4261	469085	352740
4212	468666	352278	4262	469104	352731
4213	468686	352303	4263	469122	352720
4214	468709	352339	4264	469135	352706
4215	468705	352376	4265	469156	352690
4216	468706	352380	4266	469173	352686
4217	468712	352388	4267	469177	352698
4218	468722	352400	4268	469173	352717
4219	468729	352412	4269	469161	352743
4220	468746	352417	4270	469150	352765
4221	468759	352423	4271	469151	352766
4222	468773	352428			
4223	468773	352447			
4224	468773	352465			
4225	468760	352493			
4226	468746	352516			
4227	468742	352540			
4228	468742	352558			
4229	468732	352579			
4230	468725	352596			
4231	468705	352605			
4232	468691	352614			
4233	468703	352630			
4234	468723	352644			
4235	468745	352661			
4236	468762	352665			
4237	468782	352676			
4238	468804	352681			
4239	468816	352687			
4240	468827	352698			
4241	468844	352707			
4242	468861	352711			
4243	468880	352706			
4244	468891	352690			
4245	468903	352695			
4246	468917	352698			
4247	468934	352706			
4248	468944	352717			
4249	468953	352737			
4250	468961	352760			

FYLGISKJÖL

- I. Kort**
- II. Aðila- og eigendaskrá**
- III. Skjalaskrá**
- IV. Tækniskýrsla unnin fyrir óbyggðanefnd**
Sjá bls. 343

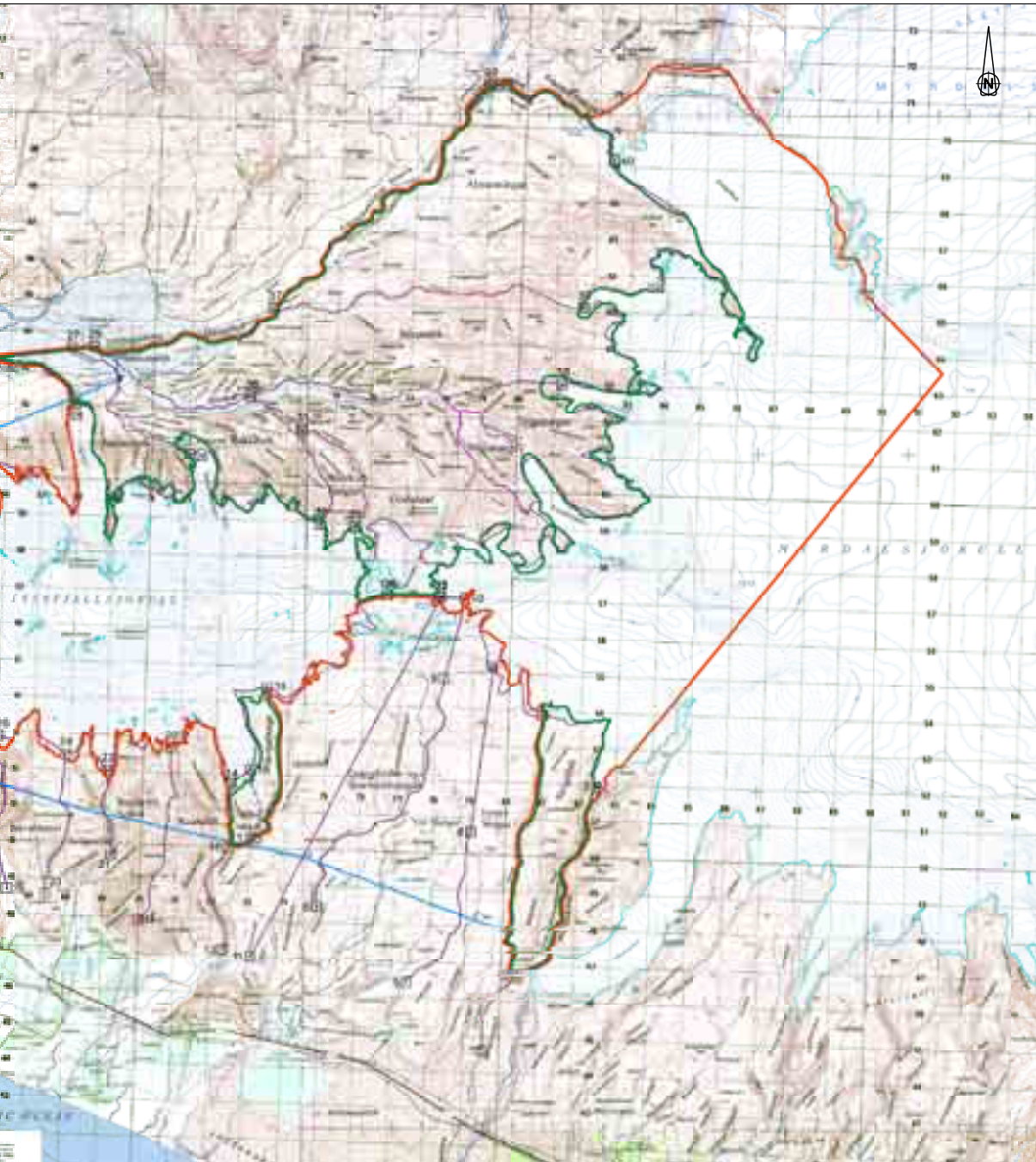
ÞJÓÐLENDULÍNA - Mál nr 5

- Krafa fjármálaráðherra f.h. ríkisins um þjóðlendumörk.
- Kröfur ýmissa aðila um eignarréttindi (aðalkrafa).
- Útlína jökuls skv. uppréttum Landsat-7 gervitunglamyndum og loftr.

Mismunur á jökulsvæði, eins og það er teiknað á kortgrunni, og úrskurðarlínu óbyggðanefndar, að því leyti sem hún fylgir jökuljaðri, skýrist af mismunandi aldri og nákvæmni gagna.

5/2003 Eyjafjallasvæði og Þórsmörk í Rangárþingi eystra

Mörk þjóðlendu, skv. úrskurði
óbyggðanefndar.

Mörk afréttareignar innan þjóðlendu
skv. úrskurði óbyggðanefndar.

Landamerkjapunktur.

Dags. 13.9.2005
Kortgrunnur ISSOR
Mælikvarði: 1:100 000

Kortagerð: Sigurgeir Skúlason, landfræðingur
© Landmælingar Íslands, leyfi nr. L02030013

II. Aðila- og eigendaskrá

Þjóðlenda	Fjármálaráðuneytið f.h. íslenska ríkisins.
Almenningur	Rangárþing eystra f.h. jarða, í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi sem ekki lýsa kröfum vegna Steinholts, Stakkholts og Merkurtungna.
Ásólfsskáli	Katrín Birna Viðarsdóttir
Ásólfsskáli	Sigurður Grétar Ottósson
Björnskot	Guðlaugur S. Einarsson
Björnskot	Sigríður Sigurbjörnsdóttir
Björnskot	Sigrún Sævarsdóttir
Borgartungur	Sigurður Björgvinsson
Borgartungur	Rangárþing eystra f. h. annarra eiganda
	Stóru-Borgar en Sigurðar Björgvinssonar
Dalskot	Fríða Björk Hjartardóttir
Dalskot	Ragnar M. Lárússon
Drangshlíð I	Ólafur Tómasson
Drangshlíð II	Ólafur S. Gunnarsson
Drangshlíðardalur	Ingólfur Björnsson
Efsta-Grund	Karl Sigurjónsson
Eystri-Skógar	Sigríður Jónsdóttir
Goðaland	Prestsetrasjóður vegna Breiðabólstaðar
Goðaland	Rangárþing eystra f.h. allra lögbýla undir Austur-Eyjafjöllum
Goðaland	Rangárþing eystra f.h. sjálfs sín
Goðaland	Rangárþing eystra f.h. eiganda jarða sem voru konungseign í Eyjafjallasveit árið 1588.
Hólatungur	Gunnar Sigurðsson vegna Eyvindarhóla.
Hólatungur	Rangárþing eystra vegna annarra eigenda Eyvindarhóla en Gunnars Sigurðssonar
Hellnahóll	Eyja Þóra Einarsdóttir
Hellnahóll	Jóhann Geir Frimannsson
Hrútafell I	Ármann Fannar Magnússon
Hrútafell II	Ármann Fannar Magnússon
Indriðakot	Ingibjörg Hildur Jónsdóttir
Indriðakot	Lárus Ágústsson
Merkurtungur	Sveinbjörn Jónsson og Sigrún Árnadóttir vegna Stóru-Merkur I
Merkurtungur	Úlfar Brynjólfsson vegna Stóru-Merkur II
Merkurtungur	Ásgeir Árnason og Guðbjörg Árnadóttir vegna Stóru-Merkur III
Mið-Grund	Bára Guðmundsdóttir
Mið-Mörk	Ásta Sveinbjörnsdóttir
Mið-Mörk	Gísli Sveinbjörnsson
Mið-Mörk	Guðbjörg Sveinbjörnsdóttir
Mið-Mörk	Guðmundur Sveinbjörnsson
Mið-Mörk	Guðrún Sveinbjörnsdóttir
Mið-Mörk	Sigurbjörn Sveinbjörnsson
Mið-Mörk	Sigurjón Sveinbjörnsson
Mið-Mörk	Sæmundur Sveinbjörnsson

Mið-Skáli I	Guðmundur Jón Viðarsson
Mið-Skáli II	Guðlaugur Einarsson
Mið-Skáli II	Guðmundur Jón Viðarsson
Mið-Skáli II	Guðmundur Guðmundsson
Mið-Skáli III	Guðlaugur Einarsson
Mið-Skáli III	Guðmundur Viðarsson
Mið-Skáli III	Guðmundur Jón Einarsson
Moldnúpur	Eyja Þóra Einarasdóttir
Moldnúpur	Jóhann Geir Frímansson
Múlatungur	Rangárþing eystra f. h. eiganda Eyvindarmúlatorfu
Núpakot	Árni Gunnarsson
Núpakot	Guðlaug Þorvaldsdóttir
Núpur I	Guðmundur Ragnarsson
Núpur II	Rangárþing eystra
Núpur III	Guðmundur Guðmundsson
Núpur III	Berglind Hilmarsdóttir
Ormskot	Ólafur Sigþórsson
Rauðafell I	Ástþór Tryggvason
Rauðafell II	Þorsteinn Jónsson
Rauðafell III	Finnur Tryggvason
Raufarfell I	Anna Björk Ólafsdóttir
Raufarfell I	Kristinn Stefánsson
Raufarfell II	Bjarni Þorvaldsson
Raufarfell II	Guðni Þorvaldsson
Raufarfell III	Anna Björk Ólafsdóttir
Raufarfell III	Kristinn Stefánsson
Raufarfell IV	Bjarni Þorvaldsson
Raufarfell IV	Guðni Þorvaldsson
Raufarfell IV	Sigríður Magnúsdóttir
Rimhús	Bára Guðmundsdóttir
Seljavellir	Grétar Óskarsson
Selkot	Kolbeinn Gissurarson
Skarðshlíð I	Ólafur Tómasson
Skarðshlíð II	Kristín Hróbjartsdóttir
Skarðshlíð II	Kristín Jónsdóttir
Skarðshlíð II	Tómas Jónsson
Skarðshlíð III	Kristín Jónsdóttir
Skálakot	Guðmundur Jón Viðarsson
Skógafjall	Héraðsnefnd Rangárvallasýslu vegna Ytri-Skóga
Skógafjall	Héraðsnefnd Vestur Skaftafellssýslu vegna Ytri-Skóga
Skógafjall	Sigríður Jónsdóttir vegna Eystri-Skóga
Stakkholt	Rangárþing eystra f. h. eiganda Hamragarða, Syðstu-Merkur og jarða í Stóradalstorfu
Steinsholt	Baldur Björnsson vegna Fitjarmýrar
Steinsholt	Ólafur Baldursson vegna Fitjar
Steinsholt	Sigurjón Sveinsson vegna Mið-Merkur
Stóra-Mörk I	Sveinbjörn Jónsson
Stóra-Mörk I	Sigrún Erla Árnadóttir

Stóra-Mörk II	Úlfar Brynjólfsson
Stóra-Mörk III	Ásgeir Árnason
Stóra-Mörk III	Guðbjörg Árnadóttir
Stóri-Dalur	Fríða Björk Hjartadóttir
Stóri-Dalur	Ragnar M. Lárusson
Syðsta-Grund	Lárus Hjaltsted
Syðsta-Mörk	Björgvin Guðjónsson
Teigstungur	Rangárþing eystra f. h. eiganda Teigstorfu í Fljótshlíð
Vallnatún	Karl Sigurjónsson
Vallnatún	Lárus Hjaltsted
Varmahlíð	Anna Birna Þráinsdóttir
Varmahlíð	Sigurður Jónsson
Ysti-Skáli II	Guðlaugur Einarsson
Ysti-Skáli IV	Guðlaugur Einarsson
Ytri-Skógar	Héraðsnefnd Rangárvallasýslu
Ytri-Skógar	Héraðsnefnd V-Skaftafellssýslu
Þorvaldseyri	Ólafur Eggertsson
Þórsmörk	Prestsetrasjóður vegna Odda og Holts
Þórsmörk	Rangárþing eystra f.h. eiganda Ásólfskirkju, Stóradalskirkju og jarða í Fljótshlíð austan Breiðabólsstaðartorfu

III. Skjalaskrá

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Vestur-Eyjafjallahrepps og Þórsmerkursvæðisins:

- 1 Kröfulýsing, dags. 25.4.2001.
- 1(1) Bréf fjármálaráðuneytis v/ meðfylgjandi kröfulýsingar, dags. 26.4.2001.
- 1(2) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Vestur-Eyjafjallahreppi (mælikvarði 1:50.000).
- 1(3) Skjalaskrá, dags. 25.4.2001.
- 1(4) Tilvísanaskrá, dags. 25.4.2001.
- 1(5) Um Þuridarstaði og Húsadal. (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 1. bindi, bls. 101-102.)
- 1(6) Skrásetning yfir landamerki og landamerkjastefnur jarðarinnar Neðri-Dals í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 22.5.1890.
- 1(7) Landamerkjalyfing fyrir jörðinni Hamragörðum í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 1.6.1893.
- 1(8) Landamerkjalyfing fyrir Seljalandi og Tjarnalandi, dags. 23.5.1890.
- 1(9) Landamerki jarðarinnar Fitjar í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 24.5.1892.
- 1(10) Skrásetning yfir landamerki Sauðhúsvallar í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 11.6.1892.
- 1(11) Skrásetning yfir landamerki og landamerkjastefnur Hvamms undir Eyjafjöllum, dags. 30.3.1886.
- 1(12) Landskipti Stóradalstorfu í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 21.6.1969.
- 1(13) Landskipti Seljalands, dags. 10.7.1958.
- 1(14) Landskipti á Eystra-Seljalandi og Seljalandi, dags. 29.4.1985.
- 1(15) Landskipti milli Fitjar og Fitjarmýrar, dags. 4.11.1954.
- 1(16) Landskipti á Núpi í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 22.6.1963.
- 1(17) Landskipti á Mið-Skála, dags. 15.10.1954.
- 1(18) Landskipti á Mið-Skála I-III, dags. 25.6.1985.
- 1(19) Landskipti á Ásólfsskálatorfu í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.10.1948.
- 1(20) Landskipti á áður óskiptu landi Holtstorfu og Varmahlíðar, dags. 6.5.1948.
- 1(21) Greinargerð fjármálaráðuneytisins f.h. íslenska ríkisins, dags. 13.3.2003.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Austur-Eyjafjallahrepps:

- 2 Kröfulýsing, dags. 25.4.2001.
- 2(1) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra í Austur-Eyjafjallahreppi (Mælikvarði 1:50 000).
- 2(2) Skjalaskrá, dags. 25.4.2001.
- 2(3) Tilvísanaskrá, dags. 25.4.2001.
- 2(4) Uppskrift af vísitasiu Brynjólfs biskups Sveinssonar að Steinum undir Eyjafjöllum 1641.
- 2(5) Landamerki jarðarinnar Steina í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 1.3.1887.
- 2(6) Landamerkjalyfing fyrir jörðinni Hlíð í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 6.5.1890.
- 2(7) Landskipti á Steinum, dags. 1.7.1954.
- 2(8) Landskipti Lambafellstorfu, dags. 5.6.1973.
- 2(9) Landskiptagjörð milli Raufarfells og Selkots, dags. 13.4.1967.
- 2(10) Landskipti Raufarfells, dags. 12.5.1968.

- 2(11) Landskipti Rauðafellstorfu, dags. 24.4.1972.
 2(12) Landskipti í Hrútafellslandi, dags. 2.7.1954.
 2(13) Landskipti í Drangshlíð, dags. 15.6.1977.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 3 Yfirlit Þjóðskjalasafns yfir heimildaleit í óprentuðum frumgögnum, dags. 3.11.2004.

Landamerkjalyðsingar úr landamerkjabókum:

- 3(1) Núpakot í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 1.3.1887.
 3(2) Svaðbæli í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 1.3.1887.
 3(3) Landamerkjasátt milli jarðanna Hlíðar, Þorvaldseyrar og Núpakots í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 29.6.1968.
 3(4) Lambafell í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 11.6.1892.
 3(5) Raufarfell í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 16.3.1886.
 3(6) Rauðafell í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 1.3.1887.
 3(7) Hrútafell í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.5.1886.
 3(8) Skarðshlíð og Drangshlíð í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 28.12.1885.
 3(9) Drangshlíð í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 28.12.1885.
 3(10) Drangshlíð í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 28.12.1885.
 3(11) Merki Skógafjalls og Hvítmögu, dags. 14.6.1885.
 3(12) Ytri-Skógar í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 22.5.1886.
 3(13) Eystri-Skógar í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 9.11.1885.
 3(14) Eystri-Skógar í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.12.1885.
 3(15) Takmörk almenninga í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.5.1892.
 3(16) Steinsholt í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.5.1892.
 3(17) Þórsmörk, dags. 2.5.1892.
 3(18) Stóra-Mörk í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 27.8.1887.
 3(19) Mið-Mörk í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 17.5.1890.
 3(20) Syðsta-Mörk í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 12.5.1890.
 3(21) Stóradalstorfa, þar með Stóri-Dalur, Dalskot og Eyvindaholt í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 12.5.1888.
 3(22) Landamerkjasátt milli jarðanna Hamragarðs og Seljalands, dags. 24.9.1932.
 3(23) Yztiskáli í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.5.1890.
 3(24) Skýring á landamerkjum milli jarðanna Yztaskála og Mið-Skála í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 25.5.1912.
 3(25) Mið-Skáli í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 20.5.1887.
 3(26) Ásólfsskáli ásamt hjáleigunum: Skálakofa, Moldnúp, Rimhúsum og Björnskoti í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 17.5.1890.
 3(27) Holt með hjáleigum: Hellnahóli, Brennu, Efstakoti, Efstugrund, Miðgrund og Syðstugrund, og kirkjugörðunum Barmahlíð, Ormskoti, Vallnatúni, Gerðakoti og Indriðakoti í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 10.5.1890.
 3(28) Goðaland í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. í maímánuði 1891.
 3(128) Hrútafell, Skarðshlíð og Drangshlíð. Landsyfírréttardómur, dags. 2.4.1913.
 3(130) Eyvindahólar í Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 14.1.1885.
 3(131) Stóra-Borg í Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 25.2.1886.
 Skjöl nr. 1(7)-1(21) og 2(5)-2(6) falla einnig undir flokkinn „landamerkjalyðsingar úr landamerkjabókum“.
 3(171) Teigsland í Fljótshlíðarhreppi ásamt hjáleigum, dags. 14.5.1890.

- 3(172) Eyvindarmúlaland í Fljótshlíð, dags. 1.6.1891.
 3(173) Breiðabólstaður í Fljótshlíð, dags. í maí 1891.
 3(177) Fljótsdalur í Fljótshlíð, dags. 24.5.1890.
 3(178) Barkarstaðarland í Fljótshlíð, dags. 30.6.1888.
 3(185) Oddi á Rangárvöllum, dags. 22.5.1890.
 3(189) Landamerkjabréf Sauðhúsvallar, dags. 11.6.1892.
 3(190) Vatnsdalur í Fljótshlíð, dags. 11.12.1886.
 3(191) Efra Holt, dags. 22.9.1885.
 3(192) Hlíð, dags. 6.5.1890.
 3(193) Voðmúlastaðir, dags. 23.6.1892.
 3(194) Miðbæli, dags. 15.3.1886.
 3(195) Ystabæli, dags. 15.3.1886.
 3(196) Bakkakot, dags. 16.3.1886.
 3(197) Fitjamýri, dags. 25.5.1892.

Kirknaskjöl úr Rangárvallasýslu:

- 3(170) a-b Skýrsla Tómasar Sæmundssonar til biskups um Breiðabólstaðarbrauð í júní 1839, ásamt uppskrift að hluta.
 3(186) a-b Þinghald að Holti vegna Goðalands og kröfu prestsins að Breiðabólstað, dags. 15.6.1720, ásamt uppskrift.

Vísitásiubækur biskupa:

- 3(29) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Skógum undir Eyjafjöllum 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8, bls. 163).
 3(30) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Hólum (þ.e. Eyvindarhólum) undir Eyjafjöllum 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8, bls. 164).
 3(31) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Borg (þ.e. Stóruborg) undir Eyjafjöllum 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8, bls. 166).
 3(32) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Miðbæli undir Eyjafjöllum 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 8, bls. 168).
 3(33) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Holti undir Eyjafjöllum 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. II. A, 8, bls. 170-171).
 3(34) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Odda 1641, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 7, bls. 48).
 3(35) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Holti undir Eyjafjöllum 1662, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 7, bls. 146 og 148).
 3(36) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Miðbæli undir Eyjafjöllum 1662, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 7, bls. 155).
 3(37) (a-b) Vísitásía Brynjólfs Sveinssonar að Eyvindarhólum 1662, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 7, bls. 158).
 3(38) (a-b) Vísitásía Jóns Vídalíns að Breiðabólstað í Fljótshlíð 1704, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 14, bls. 157-159).
 3(39) (a-b) Vísitásía Jóns Vídalíns að Odda 1704, ásamt uppskrift. (Bps. A. II, 14, bls. 180-181).
 3(40) (a-b) Vísitásía Jóns Vídalíns að Miðbæli 1704, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 14, bls. 183).
 3(41) (a-b) Vísitásía Jóns Vídalíns að Holti undir Eyjafjöllum 1704, ásamt uppskrift að hluta. (Vps. A. II, 14, bls. 185).

- 3(42) (a-b) Vísitasía Ólafs Gíslasonar að Holti 1752, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 19, bls. 114-115).
- 3(43) (a-b) Vísitasía Finns Jónssonar að Eyvindarhólum 1757, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. A. II, 21, bls. 121).
- 3(129)(a-b) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar að Oddstaðar kirkju 1662, ásamt uppskrift að hluta. (Bps A. II 7 bls. 132, 134, 135).
- 3(133) Vísitasía Brynjólfs Sveinssonar að Borg undir Eyjafjöllum. (Bps. A. II, 11). Skjal nr. 2(4) fellur einnig undir flokkinn „vísitasíubækur biskupa“.

Skjalasöfn presta og prófesta:

- 3(174) a-b Lögfesta Ytri-Sólheima 1789, ásamt uppskrift að hluta. (Sólheimaskjöl)

Jarðamatsskjöl úr Rangárvallasýslu:

- 3(176) Ljósrit úr Gerðabók fasteignamatnefndar frá 1916-1918. Sjá nánari lýsingu í skilabréfi Þjóðskjalasafnsins.

Jarðaskjöl:

- 3(44) (a-b) Drangshlíð. Bréf um Drangshlíð, Skarðshlíð og Ytri-Skóga 1777, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(45) (a-b) Lögfesta Merkihvolslandamerkja 1803, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(46) (a-b) Mið-Mörk og Syðsta-Mörk. Tilvísun til sáttabókar Vestur-Eyjafjallahrepps. Sáttagerð um landamerki samkvæmt bréfi frá 1599, gerð 31.10.1818, ásamt uppskrift.
- 3(47) (a-b) Núpur og Yztiskáli. Tilvísun til sáttabókar Eyjafjallahrepps. Sátt um landamerki 7.5.1839, ásamt uppskrift.
- 3(48) (a-b) Stóra-Mörk. Lögfesta 1741, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(49) (a-b) Galtalækur á Landi og Stóri-Dalur, Neðri-Dalur og Syðsta-Mörk undir Eyjafjöllum. Lýsing landamerkja 25.1.1608. Apogr. A.M. 5247. Uppskrift staðfest 31.1.1929 af Hannesi Þorsteinssyni og Vilhelm Jakobssyni, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(50) (a-b) Stóri-Dalur, Neðri-Dalur, Stóradalskirkja, Stóra-Mörk. Vitnisburður um landamerki og ítök frá 1599 og vitnisburður um lestur tveggja bréfa, 15.2.1614. Apogr. A.M. 514. Uppskrift staðfest 30.1.1929 af Hannesi Þorsteinssyni og Vilhelm Jakobssyni, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(51) (a-b) Stóri-Dalur. Lögfesta P. Guðmundssonar á Bakkahjáleigu í Austur-Landeyjum 31.8.1795, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(52) Landamerki Drangshlíðar og Skarðshlíðar, um 1870. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalyásingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(53) Landamerki Raufarfells, um 1870. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalyásingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(54) Landamerki Rauðafells, um 1870. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalyásingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(55) Lögfesta Lambafells, útdráttur, 4.5.1607. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalyásingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(56) Landamerki Steina eftir lögfestu 15.6. 1798. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur,

- landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(57) Lögfesta Steina 15.7.1798. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(58) Áreið á merki Holts og Ásólfsskála, dags. 24.4.1850, og sagt frá merkjaþúfugerð 1853. Tekið úr kveri sem inniheldur, lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(59) Lögfesta Núps, 25.7.1842. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(60) Landamerki Yztaskála, 7.5.1839. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(61) Lögfesta Sauðhússvallar, 4.7.1776. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(62) Lögfesta Seljalands, dags. 8.6.1831. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(63) Lögfestur Stóra-Dals frá 19.12.1665. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(64) Lögfestur Stóra-Dals, dags. 16.12.1665, 31.8.1795 og 31.5.1820. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(65) Lögfesta og máldagi jarðanna Neðra-Dals og Hamragarða, dags. 8.6.1816. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(66) Lögfesta Syðstu-Merkur, dags. 29.5.1815. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(138) Lögfesta Stóru-Merkur, dags. 3.6.1833. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(67) Landamerki Rauðafells, um 1850. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(68) Landamerki Raufarfells, um 1850. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(69) Dómur um landamerki Eystri- og Ytri-Skóga 1768? Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrútafelli, árið 1909.
- 3(70) Lögfesta Eystri-Skóga, dags. 22.11.1839. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur,

- landamerkjalyýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli, árið 1909.
- 3(71) Landamerki Hrutafells og Drangshlíðar (Skarðshlíðar) um 1790-1909. Tekið úr kveri sem inniheldur lögfestur, landamerkjalyýsingar og dóma, skrifað af Einari Þorkelssyni. Kverið er skrifað upp eftir bók sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli, árið 1909.
- 3(72) a-b Skjal um Grænafjall, Þórsmörk og Langanes, dags. 11.9.1753, ásamt uppskrift.
- 3(137) Lögfestur, landamerkjalyýsingar og dómur úr kveri sem var í eigu Brynjólfs Tómassonar á Hrutafelli, árið 1909, ásamt efnisyfirliti.

Kirknaskjöl:

- 3(73) (a-b) Leiga Vigfúsar Þórarinssonar á afréttinum í Þórsmörk árið 1813, ásamt uppskrift að hluta (3 skjöl).
- 3(74) (a-b) Lögfesta Holts, dags. 2.5.1650, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(75) (a-b) Lögfesta Holts 1741, ásamt uppskrift.
- 3(76) (a-b) Lögfestur Holts 1745, 1746, 1749, 1751 og 1751, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(77) (a-b) Lögfesta Holts 1801, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(78) (a-b) Lögfesta Holts 1825, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(79) (a-b) Lögfesta Holts 1832, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(80) (a-b) Dómur um óheimila brúkun skóga Holtsstaðar, dags. 19.6.1676, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(81) (a-b) Lögfesta Þórsmarkurskóga 1772, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(82) (a-b) Lögfesta Þórsmarkurskóga og hálf Langaness 1819, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(83) (a-b) Mótmæli Fljótshlíðinga gegn lögfestu Björns Þorvaldssonar í Holti á nýgræðuskógum í framanverðri Þórsmörk, dags. 28.5.1867, ásamt uppskrift að hluta. Útskrift úr afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu.
- 3(84) (a-b) Úttekt Ólafs Jónssonar fráfarandi prests á landmerkjum Mið-Merkur frá 8.6.1750.
- 3(85) (a-b) Sátt um landamerki Mið-Merkur og Syðstu-Merkur 31.10.1818 ásamt uppskrift að hluta. Útskrift úr sáttabók Vestur-Eyjafjallahrepps.
- 3(86) (a-b) Bréf eiganda Syðstu-Merkur til ábúanda Syðstu-Merkur, 28.10.1819, vegna kröfu prófasts í Rangárvallaprófastsdæmi um ógildingu sáttar um landamerki Mið- og Syðstu-Merkur, ásamt uppskrift að hluta.
- 3(87) (a-b) Eignaskjalabók Holts undir Eyjafjöllum, ásamt uppskrift að hluta. Þar koma m.a. fram lögfestur á heimalandi Holtsstaðar og skógaritök Holtskirkju í Þórsmörk. Sjá nánari útlitun í skilabréfi Þjóðskjalasafns.

Jarðamatsskjöl:

- 3(88) Gerðabók jarðamatsnefndar 1849.
- 3(89) Fasteignamat 1916-1918. (Bls. 178-179, 181-187, 192-214, 217-220, 223-224).
- 3(90) (a-b) Jarðamat 1802-1804, ásamt uppskrift að hluta.

Skjöl varðandi búsetu í Húsadal í Þórsmörk:

- 3(91) (a-b) Bréf Vigfúsar Þórarinssonar, sýslumanns í Rangárvallasýslu, til stiftamtmanns, dags. 2.3.1801 um nýbýli í Þórsmörk, ásamt uppskrift. Skjalasafn stiftamtmanns III, 127.
- 3(92) (a-b) Svarbréf amtmanns í suðuramti, Ólafs Stefánssonar, til Vigfúsar Þórarinssonar, dags. 15.4.1801, ásamt uppskrift. Suðuramts bréfabók 1799-1803, bls. 220-221.
- 3(93) (a-b) Í sóknarmannatali Fljótshlíðarþinga, Eyvindarmúlasókn, í nóvember 1802 er talið heimilisfólkið í Húsadal. Fljótshlíðarþing BC/1, ásamt uppskrift.

3(94) (a-b) Í prestþjónustubók Fljótshlíðarþinga segir m.a. frá skírn barns í Húsadal árið 1802. Fljótshlíðarþing BA/1, ásamt uppskrift.

Skjöl skráð í afsals- og veðmálabækur:

- 3(95) (a-b) Lögfesta fyrir hálfri Þórsmörk, gerð af Gísla Þórarinssyni, presti í Odda, 14.6.1970 ásamt uppskrift að hluta. Innfærð í skjalabók Oddastaðar (Oddi AA/1), bls. 2002-2004.
- 3(96) (a-b) Lögfesta Lambafells undir Eyjafjöllum frá 4.5.1607 ásamt uppskrift að hluta.
- 3(97) Lögfesta Núpakots, eignarjarðar Steinakirkju, 4.6.1866. (Rang. DB/1, nr. 30).
- 3(98) Lögfesta skógaritaka Holtskirkju í Þórsmörk „(og máské Almenníngum)“, 7.5.1867.
- 3(99) Mótmæli Fljótshlíðinga gegn lögfestu Holtsprests á skógaritökum í Þórsmörk, dags. 28.5.1867. (Rang. DB/1, nr. 42.)
- 3(100) Lögfesta Svaðbælis (= Þorvaldseyrar), 7.5.1867. (Rang. DB/1, nr. 50.)
- 3(101) Yfirlýsing eigenda Stóru-Merkur um, að enginn skógur sé í landi jarðarinnar, og þeir lýsa „yfir algjörðu skógarnámi á nefndri eignarjörð okkar“ dags. 16.5.1877. Yfirlýsingin er staðfest af ábúendum Syðstu- og Mið-Merkur. (Rang. DB/1, nr. 256.)
- 3(102) Forboð eigenda Drangshlíðar, Drangshlíðardals, Skarðshlíðar og Hrutafells gegn upprekstri í heiðarland jarðanna, milli Kaldaklofsár og Skógaár, dags. 31.5.1894. (Rang. DB/2, nr. 126.)
- 3(103) Afsalsbréf fyrir 3/4 hlutum úr Eyvindarmúla, með skógarítaki og fjárbeit á Þórsmörk, dags. 9.1.1901. (Rang. DB/2, nr. 60.)
- 3(104) Samningur um skipti Skógafjalls og landamerki Eystri- og Ytri-Skóga, dags. 14.12.1899. Rang. DB/2, nr. 134. Afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, nr. 6.
- 3(105) Yfirlýsing eigenda og ábúenda Drangshlíðar og Skarðshlíðar um merki móti Hrutafelli, dags. 1.6.1907. (Rang. DB/2, nr. 321). Sjá nánari útskýringar í skilabréfi Þjóðskjalasafns.
- 3(106) Kaupsamningar og afsöl fyrir hlutum í Kirkjulæk í Fljótshlíð, dags. 7.3.1914 og 6. og 17.10.1912, þar sem fylgja skógarítak og vetrarþing á Þórsmörk. (Rang. DB/3, nr. 263 og 264).
- 3(132) Afsal fyrir Eyvindahóla, dags. 20.10.1916.
- 3(139) Veðbókarvottorð Ytri skóga (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(140) Veðbókarvottorð Drangshlíðar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(141) Veðbókarvottorð Skarðshlíðar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(142) Veðbókarvottorð Hrutafells (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(143) Veðbókarvottorð Raufarfells eystra (Rauðafell I-IV) (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(144) Veðbókarvottorð Raufarfells ytra (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(145) Veðbókarvottorð Selkots (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(146) Veðbókarvottorð Stóruborgar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(147) Veðbókarvottorð Svaðbælis/Þorvaldseyrar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(148) Veðbókarvottorð Ásólfsskála (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(149) Veðbókarvottorð Skálakots (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(150) Veðbókarvottorð Moldanúps (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(151) Veðbókarvottorð Bjarnarkots (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(152) Veðbókarvottorð Rimahúss (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(153) Veðbókarvottorð Mið-Skála (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(154) Veðbókarvottorð Aurgötu (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
- 3(155) Veðbókarvottorð Núps (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).

- 3(156) Veðbókarvottorð Fitjarmýrar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(157) Veðbókarvottorð Brúna (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(158) Veðbókarvottorð Hamragarða (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(159) Veðbókarvottorð Borgareyra (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(160) Veðbókarvottorð Steinmóðsbæjar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(161) Veðbókarvottorð Dalsels (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(162) Veðbókarvottorð Dalskots (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(163) Veðbókarvottorð Stóra-Dals (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(164) Veðbókarvottorð Syðstu Markar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(165) Veðbókarvottorð Stóru Markar (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(166) Veðbókarvottorð Neðri-Dals (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(167) Veðbókarvottorð Núpakots (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(168) Veðbókarvottorð Eyvindarmúla (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).
 3(169) Veðbókarvottorð Teigs (veðmálaregistra Rangárvallasýslu 1839-1930).

Sáttaskjöl:

- 3(107)(a-b) Sátt um landamerki Syðstu- og Mið-Merkur, dags. 31.10.1818, ásamt uppskrift að hluta. Sáttabók Út-Eyjafjalla 1807-1833, bls. 21.
- 3(108) Sátt vegna óleyfilegrar kolagerðar og viðartöku nokkurra bænda inni á afrétti Eyfellinga á móti amtsboði og margítrekaðra lögfesta, dags. 13.9.1821. Sáttabók Út-Eyjafjalla 1807-1833, bls. 36-38. Sjá nánari útskýringar í skilabréfi Þjóðskjalasafns.
- 3(109)(a-b) Sáttagerð um merki Yztaskála og Núps, dags. 7.5.1839, ásamt uppskrift að hluta. Sáttabók Vestur-Eyjafjallahrepps 1834-1882.
- 3(110) Sátt um landamerki Svaðbælis og Núpakots, dags. 31.10.1876. Sáttabók Vestur-Eyjafjallahrepps 1834-1882.
- 3(111)(a-b) Sátt um Drangshlíðardal og heiði, dags. 8.5.1804. Sáttabók Rangárvallasýslu 1800-1804, ásamt uppskrift að hluta.

Dóma- og þingbækur úr Rangárvallasýslu:

- 3(112)(a-b) Lögfestur Oddaprests fyrir hálfri Þórsmörk, Fljótshlíðinga fyrir afrétti í Þórsmörk, bænda í Stóru-Mörk fyrir Stóru-Mörk og Holtsprests fyrir skógareign og ítökum Holtskirkju á Þórsmörk, ásamt uppskrift að hluta. Voru lesnar á manntalsþingi að Holti undir Eyjafjöllum 1790. (Rang. V, 1. Dóma- og þingbók 1787-1792)
- 3(113)(a-b) Kæra vegna heimildarlauss skógarhöggs í Þórsmörk 1877, ásamt uppskrift. (Rang. V, 15. Dóma og þingbók 1872-1880)
- 3(114) Deila milli umráðamanna Ytri- og Eystri-Skóga um rétt til Skógafjalls 1894-1895. (Rang. V, 19. Dóma- og þingbók 1893-1895)
- 3(115) a-b Landamerkjadeila milli eigenda Skarðshlíðar, Drangshlíðar og Drangshlíðardals annars vegar og eigenda Hrutafells og Hrutafellskots hins vegar 1909-1910, ásamt uppskrift að hluta. (Rang. V, 23 og 24. Dóma- og þingbækur 1907-1909, 1909-1914).

Brauðamöt:

- 3(116)(a-b) Mat Holts undir Eyjafjöllum, ásamt uppskrift að hluta. Skjalasafn biskups (Bps. C. V, 59 B), úr bréfi prófasts, dags. 7.9.1839. Sjá nánari útskýringu í skilabréfi Þjóðskjalasafns.
- 3(117) Dalsþing (Mið-Mörk). Skjalasafn biskups (Bps. C. V, 59 B) úr bréfi prófasts, dags. 7.9.1839. Sjá nánari útskýringu í skilabréfi Þjóðskjalasafns.
- 3(118)(a-b) Brauðamat Eyvindarhóla 1855, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. C. V, 60 B).

- 3(119)(a-b) Brauðamat Holts 1855, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. C. V, 60 B).
 3(120)(a-b) Brauðamat Mið-Merkur (prestssetur í Dalsþingum), 1855, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. C. V, 60 B).
 3(121)(a-b) Brauðamat Breiðabólstaðar í Fljótshlíð 1855, ásamt uppskrift. (Bps. C. V, 60 B).
 3(122) Brauðamat Odda á Rangárvöllum 1855, ásamt uppskrift að hluta. (Bps. C. V, 60 B).
 3(123)(a-b) Brauðamat Eyvindahóla 1867, ásamt uppskrift að hluta. (Íslenzka stjórnardeildin B. IV, 1).
 3(124)(a-b) Brauðamat Holts 1867, ásamt uppskrift að hluta. (Íslenzka stjórnardeildin B. IV, 1).
 3(125)(a-b) Brauðamat Dalsþing 1867, ásamt uppskrift að hluta. (Íslenzka stjórnardeildin B. IV, 1).
 3(126)(a-b) Brauðamat Breiðabólstaðar í Fljótshlíð 1867, ásamt uppskrift að hluta. (Íslenzka stjórnardeildin B. IV, 1).
 3(127)(a-b) Brauðamat Odda á Rangárvöllum, skýrslur presta 1867, ásamt uppskrift að hluta. (Íslenzka stjórnardeildin B. IV, 1).

Skjalasöfn presta og prófasta:

- 3(136) Breiðabólstaður í Fljótshlíð. (AA/2. Kirkjustóll 1752-1851, bls.142-144).

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns, landshöfðingja og Stjórnarráðs Íslands:

- 3(134) Skjöl varðandi sölu á Eystri-Skógum undir Eyjafjöllum frá 1915-1918. (Stjr. Ísl. I, Db. 6, nr 78) (Ekki varð af sölunni).
 3(135) Skjöl varðandi sölu á Varmahlíð, 1925. (Stjr. Ísl. I, Db. 6, nr. 78 og Landbúnaðarráðuneytið BA/320).

Önnur óprentuð frumgögn:

- 3(179) „Um Þórsmörk“. Greinargerð Oddgeirs Guðjónssonar í Tungu (skjal fengið frá Skógrækt ríkisins).
 3(180) Bréf biskups, Jóns Helgasonar, til dóms- og kirkjumálaráðuneytis, dags. 22.2.1927.
 3(181) Bréf skógræktarstjóra til Stjórnarráðsins, dags. 28.12.1926.
 3(182) Bréf sýslumanns í Rangárvallasýslu til skógræktarstjóra, dags. 9.12.1926.
 3(183) Bréf biskups til prófests í Rangárvallaprófastsdæmi, dags. 22.2.1922, og til Sveinbjarnar Högnasonar, Laufási, sama dag, varðandi veitingu Breiðabólstaðar og beitarítak á Goðalandi.
 3(175) Bréfaskipti vegna leigu Oddaprestakalls á beitarítaki í Þórsmörk, 1918.
 3(184) Skógar Breiðabólstaðar í Fljótshlíð ásamt örnefnum í Þórsmörk og Goðalandi að efni til frá um 1630.
 3(187) Lýsing á ítökum kirkna undir Eyjafjöllum (þ.e. Eyvindahóla-, Ásólfsskála- og Stóradsalskirkna) og Breiðabólstaðar í Fljótshlíð, 1953.
 3(188) Samningur Landgræðslu ríkisins við sveitarstjórn Vestur-Eyjafjallahrepps, dags. 26.4.1990.
 4 Bréf Ögmundar Helgasonar, forstöðumanns handritadeildar Landsbókasafns, um heimildaleit í bréfabók Brynjólfs Sveinssonar biskups, dags. 14.2.2003.
 4(1) Kaupbréf á 16 hundruðum í jörðinni Mið-Skála, dags. 30.6.1669.
 4(2) Kaupbréf á hálfri jörðinni Mið-Skála, dags. 19.6.1674.
 5 Yfirlit yfir heimildaleit óbyggðanefndar í frumgögnum, dags 3.7.2003.

Máldagar o.fl. úr Ísl. fornbréfasafni:

- 5(1) Máldagar kirknanna í Miðarnarbæli og Ásólfsskála hinum austasta [1179]. Fram kemur m.a. að greidd var tíund til Miðarnarbælis frá Raufarfelli hinu vestra (l. b., bls. 255-256).

- 5(2) Máldagi kirkjunnar í Holti undir Eyjafjöllum [1270]. Fram kemur að kirkjan átti m.a. Varmahlíð og Garðshorn (Ormskot) (2. b., bls. 84-86).
- 5(3) Máldagar kirknanna í Holti, Ásólfskála, Dal og Mörk undir Eyjafjöllum [1332] (2. b., bls. 680-684).
- 5(4) Máldagi Nikulásarkirkju í Skógum [1332] (2. b., bls. 675-677).
- 5(5) Máldagi Mariukirkju í Borg undir Eyjafjöllum [1332] (2. b., bls. 678).
- 5(6) Máldagar kirknanna í Ásólfskála og Dal undir Eyjafjöllum [1371] (3. b., bls. 261-262).
- 5(7) Máldagi Péturskirkju í Dal undir Eyjafjöllum [1269] (3. b., bls. 1).
- 5(8) Úr Hítardalsbók frá um 1367. Fram kemur að þá var kirkja í Skógum, að Borg og Hlíðarenda (3. b., bls. 216).
- 5(9) Máldagar kirknanna í Skógum og Borg undir Eyjafjöllum [1371] (3. b., bls. 258-259).
- 5(10) Máldagi Þorlákskirkju að Hlíðarenda, 1397 (Vilkinsmáldagi) (4. b., bls. 69).
- 5(11) Kaupmálabréf Þorvarðs Loftssonar og Margrétar Vigfúsdóttur, 1436. Fram kemur að í kaupmála þeirra hafði Margrét jörðina Hlíðarenda í Fljótshlíð og þær jarðir, sem þar lágu nær, fyrir þrjú hundruð hundraða (360 hundruð) (4. b., bls. 562-563).
- 5(12) Skiptabréf eftir Þorvarð Loftsson á Möðruvöllum, 1446. Meðal þess, sem til skipta kom, voru Hlíðarendaeygnir fyrir þrjú hundruð hundraða (360 hundruð) (4. b., bls. 677-679).
- 5(13) Kaupbréf um Stóra-Dal undir Eyjafjöllum, 1473 (5. b., bls. 724-725).
- 5(14) Vitnisburður um að Björn Snæbjarnarson hafi handsalað Finnboga Jónssyni kaup á hálfri jörðinni Héðinshöfða fyrir það andvirði sem hann mætti kjósa sér, 1474. M.a. kom til greina að hann fengi 20 hundraða part í jörðinni Eystra-Raufarfelli (5. b., bls. 752-753).
- 5(15) Dómur um Efradal, 1475 (5. b., bls. 802-804).
- 5(16) Ingibjörg Ólafsdóttir gefur í vald Gottskálks Hólabiskups 10 hundruð í Núpi undir Eyjafjöllum, 1451 (5. b., bls. 86).
- 5(17) Vitnisburður um að Sæmundur Hallsson hafi selt Gottskálki biskupi hálfu jörðina Núp undir Eyjafjöllum og fengið greitt fyrir, 1454 (5. b., bls. 122).
- 5(18) Vitnisburður Steinmóðar ábóta um að Sæmundur Hallsson og Ingibjörg Ólafsdóttir, móðir hans, hafi selt Gottskálki biskupi 20 hundruð í Núpi og kot þar nærri upp í próventu Ingibjargar, 1457 (5. b., bls. 156-157).
- 5(19) Máldagi Þorlákskirkju á Hlíðarenda [1480] (6. b., bls. 331-332).
- 5(20) Kaupmálabréf Sveins Sumarliðasonar og Guðríðar Finnbogadóttur, 1485. Fram kemur að Sveinn fékk til kaups og eignorðs við Guðríði m.a. jarðirnar Dal og Mörk undir Eyjafjöllum (6. b., bls. 547-549).
- 5(21) Jón prestur Snorrason selur Magnúsi Áskelssyni 10 hundruð í Raufarfelli ytra, 1489 (6. b., bls. 675).
- 5(22) Máldagi Dalskirkju undir Eyjafjöllum [1491-1518] (7. b., bls. 39).
- 5(23) Hans konungur veitir Vigfúsi Erlendssyni að léni Skóga og Skógaeignir og einnig Merkureignir, 1505 (7. b., bls. 749-750).
- 5(24) Guðmundur Árnason selur Sigmundi Jónssyni hálfu jörðina Raufa(r)fell ytra undir Eyjafjöllum, 1494 (7. b., bls. 225-226).
- 5(25) Narfi próior í Skriðuklaustri gefur Vigfús bónda Erlendsson kvittan um andvirði jarðarinnar Ysta-Skála undir Eyjafjöllum, 1506 (8. b., bls. 116-117).
- 5(26) Virðingargerð á öllum eignum Vigfúsar Erlendssonar sem fallið höfðu börnum hans til erfða, 1521. Meðal eigna hans voru Hlíðarenda og Borg (8. b., bls. 794-799).
- 5(27) Skjöl um umboð Skógaeigna á tímabilinu 1522-1535 (9. b., bls. 105-107, 160-161, 492-495, 540-541, 624-625, 672-673, 678-679, 698-699, 706-709, 742-743).

- 5(28) Kristín Þórarinsdóttir greiðir Sigmundi Guðmundssyni syni sínum hálf þrettánda hundrað í jörðinni Sólheimum ytri í Mýrdal gegn tíu hundruðum í Ysta-Skála undir Eyjafjöllum, 1499 (9. b., bls. 432-433).
- 5(29) Ögmundur Pálsson Skálholtsbiskup fær séra Jóni Gíslasyni til fullrar eignar jarðirnar austasta Skála og Mið-Skála undir Eyjafjöllum fyrir jarðir í Biskupstungum [1526], (9. b., bls. 392-393).
- 5(30) Skjöl um Mörk og Merkureignir á tímabilinu 1522-1535 (9. b., bls. 86-88, 105-107, 160-161, 493-494, 540-541, 672-673, 678-679, 698-699, 707-708, 742-743).
- 5(31) Fjárskiptabréf milli Hólmsfríðar Erlendsdóttur og Eyjólfssonar, sonar hennar, og systkina hans, 1522. Fram kemur að Hólmsfríður fékk í sinn hlut m.a. Núp undir Eyjafjöllum fyrir 40 hundruð. Í bréfinu er getið um kirkju í Dal (9. b., bls. 86-88).
- 5(32) Ögmundur biskup Pálsson skipar Jóni bónda Hallssyni sýslumannsvald milli Þjorsár og Jökulsár á Sólheimasandi, 1536. Í því fólst m.a. forræði fyrir Skógum og Skógaeignum, Mörk og Merkureignum (10. b., bls. 74-75, 90-91, 109, 112-113).
- 5(33) Dómur sex presta um ákæru Ögmundar biskups Pálssonar á hendur Eyjólfssonar í Dal fyrir það að kirkjurnar í Dal undir Eyjafjöllum og á Höfðabrekku hefðu legið niðri í tíð hans sjálfs og föður hans, 1538 og 1539 (10. b., bls. 379-380, 401-403).
- 5(34) Gissur biskup Einarsson kvittar Önnu Vigfúsdóttur um reikningsskap kirkjunnar í Borg undir Eyjafjöllum, 1541 (10. b., bls. 658).
- 5(35) Máldagi Skógakirkju undir Eyjafjöllum 1553 (12. b., bls. 646).
- 5(36) Máldagar kirknanna í Holti, Ásólfskála, Dal og Mörk undir Eyjafjöllum, 1552. Fram kemur að kirkjan átti Varmahlíð, skógarteiga í Þórsmörk og afrétt í Lambafelli (12. b., bls. 648-649).
- 5(37) Kirknaskrá frá um 1200. Fram kemur að þá voru kirkjur í Skógum, á Borg, í Holti, Ásólfskála og Dal (12. b., bls. 6).
- 5(38) Skiptabréf Eyjólfssonar bónda Einarssonar í Stóra-Dal, 1558. Til skipta komu m.a. hálf Stóra-Mörk, hálf Syðsta-Mörk og hálfur Neðri-Dalur (13. b., bls. 324-327).
- 5(39) Máldagar kirknanna í Stóru-Mörk, Dal, Núpi, Ásólfskála og Holti frá um 1570 (Gíslamáldagar) (15. b., bls. 670-671).
- 5(40) Máldagar kirknanna að Borg og í Skógum frá um 1570 (15. b., bls. 672-674).
- 5(41) Skiptabréf eftir Pál lögmann Vigfússon, 1570. Fram kemur að hann hafði m.a. átt Hlíðarenda, 60 hundruð, og 20 hundruð í Rauðarfelli (Raufarfelli) ytra (15. b., bls. 407-408).
- 5(42) Máldagi hálfkirkjunnar á Hlíðarenda [um 1570] (15. b., bls. 669).
- 5(43) Sjá skjal nr. 5(39).
- 5(200) Máldagi Nikulásarkirkju í Odda á Rangárvöllum [1332] (2. b., bls. 690-692).
- 5(201) Máldagi Oddakirkju [1397] (4. b., bls. 69-77). Ath. Sama nr. er á spjaldi úr afsals- og veðmálabók fyrir Efstu-Grund, dags. 2.4.2003
- 5(202) Máldagi allra heilagra kirkju í Holti undir Eyjafjöllum [1480] (6. b., bls. 329-330). Ath. Sama nr. er á spjaldi úr afsals- og veðmálabók fyrir Syðstu-Grund, dags. 4.4.2003.
- Skjöl nr. 7(1)-7(6) falla einnig undir flokkinn „máldagar o.fl. úr íslensku fornbréfasafni“.

Fasteigna- og jarðamöt:

- 5(44) Jarðatal Johnsens 1847 (Jarðatal á Íslandi. Gefið út af J. Johnsen. Kb. 1847. Bls. 23-53).
- 5(45) Ný jarðabók fyrir Ísland. Kb. 1861 (bls. 11-12).

- 5(46) Fasteignabók 1922. Rv. 1921 (bls. 217-235).
 5(47) Fasteignabók 1932. Rv. 1932 (bls. 1-9).
 5(48) Fasteignabók 1938. Rv. 1942-1944 (bls. 63-69).
 5(49) Fasteignabók 1957 (bls. 319-322).

Fjallskilareglugerðir:

- 5(50) Reglugjörð fyrir Rangárvallasýslu um notkun afrjetta, fjallskil, rjettahöld, meðferð á óskilafjenaði, grenjaleitir, refaveiðar o.fl., nr. 58/1894. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1894. B-deild, bls. 75-87).
 5(51) Reglugjörð fyrir Rangárvallasýslu um notkun afrétta, fjallskil, réttarhöld, meðferð á óskilafjenaði, grenjaleitir, refaveiðar o.fl., nr. 8/1911. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1911. B-deild, bls. 20-33).
 5(52) Reglugjörð fyrir Rangárvallasýslu um notkun afrjetta, fjallskil, rjettarhöld, meðferð á óskilafjenaði, grenjaleitir, refaveiðar o.fl., nr. 80/1915. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1915. B-deild, bls. 133-146).
 5(53) Reglugjörð um breyting á reglugjörð fyrir Rangárvallasýslu um notkun afrjetta, fjallskil, rjettahöld, meðferð á óskilafjenaði, grenjaleitir, refaveiðar o. fl. frá 7.6.1915, nr. 140/1919. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1919. B-deild, bls. 187).
 5(54) Reglugerð fyrir Rangárvallasýslu, um notkun afrétta, fjallskil, réttahöld, meðferð á óskilafjenaði, grenjaleitir, refaveiðar o.fl., nr. 72/1921. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1921. B-deild, bls. 139-150).
 5(55) Reglugerð um breyting á fjallskilareglugerð Rangárvallasýslu, frá 8.8.1921, nr. 53/1931. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1931, B-deild, bls. 163).
 5(56) Reglugerð um breytingu á fjallskilareglugerð Rangárvallasýslu frá 8.8.1921, nr. 48/1936. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1936, B-deild, bls. 120).
 5(57) Fjallskilareglugerð fyrir Rangárvallasýslu, nr. 157/1943. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1943, B-deild, bls. 327-339).
 5(58) Auglýsing um breytingu á fjallskilareglugerð fyrir Rangárvallasýslu nr. 157 6.7.1943, nr. 267/1968. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1968, B-deild, bls. 424).
 5(59) Fjallskilareglugerð fyrir Rangárvallasýslu, nr. 239/1974. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1974, B-deild, bls. 506-515).
 5(60) Fjallskilasamþykkt fyrir Rangárvallasýslu, nr. 157/1990. (Stjórnartíðindi fyrir Ísland 1990, B-deild, bls. 344-351).

Jarðabréf:

- 5(61) Kaupbréf um Raufarfell, dags. 6.2.1688. (Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir (1993). Bls. 6).
 5(62) Drangshlíð, Eystri- og Ytri-Skógar. Athugasemdir á seðlum. (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. bindi, bls. 44).
 5(63) Goðaland. Eitt þeirra „eyðilanda“ sem nefndarmenn áttu að afla sér heimilda um. (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. bindi, bls. 42).
 5(64) Núpakot. Eignayfirlýsing, dags. 29.6.1703. (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. bindi, bls. 67-68).
 5(65) Athugasemdir um framsal Drangshlíðar, Eystri- og Ytri-Skóga, Skarðshlíðar og Merkur (Merkureigna), ódags. (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 13. bindi, bls. 469).

Menningarminjar:

- 5(196) Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, (Rangárvallasýsla, bls. 3, 52-54, 85-91 og 197-204).
- 5(197) Kort af menningarminjum á miðhálandinu (mælikvarði 1:400 000), Rangárvallasýslu.

Afsals- og veðmálabækur:

- 5(132) Drangshlíð I (austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(133) Drangshlíð II (vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(134) Drangshlíðardalur. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(135) Eystri-Skógar. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(136) Eyvindarhólar. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(137) Hrótafell I (Suðurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(138) Hrótafell II (Norðurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(139) Lambafell. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(140) Núpakot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(141) Rauðafell I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(142) Rauðafell II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(143) Rauðafell III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(144) Raufarfell I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(145) Raufarfell II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(146) Raufarfell III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(147) Raufarfell IV. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(148) Seljavellir. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(149) Selkot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(150) Skarðshlíð I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 7.4.2003.
- 5(151) Skarðshlíð II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(152) Skarðshlíð III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(153) Stóra Borg I. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(154) Stóra Borg II. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(155) Stóra Borg III. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(156) Ytri-Skógar (Skógaskáli). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(157) Hús Alberts Jóhannssonar (Stóð í landi Ytri-Skóga). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(158) Landspilda úr landi Ytri-Skóga. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(159) Fosstún, (Landspilda úr landi Ytri-Skóga). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(160) Ytri-Skógar, (Sigurjón Sigurðsson). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(161) Landspilda úr landi Ytri-Skóga (Hús Þórðar Tómassonar). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(162) Þorvaldseyri. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.

- 5(163) Ásólfsskáli (kirkjujörð). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(164) Ásólfsskáli 1/2. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(165) Björnskot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(166) Dalskot 1/2. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(167) Dalskot 1/2 (Mið-Dalur (nýbýli)). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(168) Efsta-Grund. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(169) Eyvindarholt. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(170) Hellnahóll. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(171) Holt. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(172) Indriðakot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(173) Mið-Grund. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(174) Mið-Mörk. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(175) Mið-Skáli I (austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(176) Mið-Skáli II (miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(177) Mið-Skáli III (uppbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(178) Moldnúpur. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(179) Núpur I (austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(180) Núpur II (miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(181) Núpur III (vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(182) Ormskot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(183) Rimhús. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(184) Skálakot. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(185) Stóra-Mörk (austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(186) Stóra-Mörk II (miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(188) Stóra-Mörk III (vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(189) Syðsta-Grund. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(190) Syðsta-Mörk. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(191) Varmahlíð. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(192) Yzti-Skáli I (austurbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(193) Yzti-Skáli II (miðbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(194) Yzti-Skáli III (vesturbær). Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(195) Yzti-Skáli IV. Yfirlit í afsals- og veðmálabók Rangárvallasýslu, dags. 8.4.2003.
- 5(91) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Ásólfsskála, dags. 2.4.2003.
- 5(92) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Björnskot, dags. 2.4.2003.
- 5(93) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Dalskot, dags. 2.4.2003.
- 5(94) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Drangshlíð 1 (austurbær), dags. 2.4.2003.

-
- 5(95) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir spildu úr landi Drangshlíðar I, dags. 2.4.2003.
- 5(96) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Drangshlíð (land), dags. 2.4.2003.
- 5(97) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Drangshlíð II, dags. 2.4.2003.
- 5(98) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Drangshlíðardal, dags. 2.4.2003.
- 5(201) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Efstu-Grund, dags. 2.4.2003. Ath sama nr. er á máldaga Oddakirkju [1397] (4. b., bls. 69-77).
- 5(202) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Syðstu-Grund, dags. 4.4.2003. Ath. Sama nr. er á máldaga allra heilagra kirkju í Holti undir Eyjafjöllum [1480] (6. b., bls. 329-330).
- 5(203) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Mið-Grund, dags. 3.4.2003.
- 5(204) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eyvindaholt, dags. 2.4.2003.
- 5(205) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eyvindahóla I, dags. 2.4.2003.
- 5(206) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eyvindahóla II, dags. 2.4.2003.
- 5(207) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Hellnahól, dags. 2.4.2003.
- 5(208) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Eystri-Skóga, dags. 2.4.2003.
- 5(209) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Holt, dags. 2.4.2003.
- 5(210) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Hrutafell I, dags. 2.4.2003.
- 5(211) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir lóð úr landi Hrutafells II, dags. 2.4.2003.
- 5(212) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Hrutafell II, dags. 2.4.2003.
- 5(213) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Hrutafellskot, dags. 2.4.2003.
- 5(214) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Indriðakot, dags. 2.4.2003.
- 5(215) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Lambafell, dags. 2.4.2003.
- 5(216) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Mið-Mörk, dags. 3.4.2003.
- 5(217) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Mið-Skála I, dags. 3.4.2003.
- 5(218) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Mið-Skála II, dags. 3.4.2003.
- 5(219) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Mið-Skála III, dags. 3.4.2003.
- 5(220) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Moldnúp, dags. 2.4.2003.
- 5(221) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Núpakot, dags. 3.4.2003.
- 5(222) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Núp I, dags. 3.4.2003.
- 5(223) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Núp II, dags. 3.4.2003.
- 5(224) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Núp III, dags. 3.4.2003.
- 5(225) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Ormskot, dags. 3.4.2003.
- 5(226) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Rauðafell I, dags. 3.4.2003.
- 5(227) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Rauðafell II, dags. 3.4.2003.
- 5(228) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Rauðafell III, dags. 3.4.2003.
- 5(229) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Raufarfell I, dags. 3.4.2003.
- 5(230) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Raufarfell II, dags. 3.4.2003.
- 5(231) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Raufarfell III, dags. 3.4.2003.
- 5(232) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Raufarfell IV, dags. 3.4.2003.
- 5(233) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Rimhús, dags. 3.4.2003.
- 5(234) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Mörk I, dags. 3.4.2003.
- 5(235) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Mörk II, dags. 3.4.2003.
- 5(236) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Mörk III, dags. 3.4.2003.
- 5(237) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Syðstu-Mörk, dags. 3.4.2003.
- 5(238) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Borg I, dags. 4.4.2003.
- 5(239) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Borg II, dags. 4.4.2003.
- 5(240) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Stóru-Borg III, dags. 4.4.2003.
- 5(241) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Skarðshlíð I, dags. 4.4.2003.
- 5(242) Spjald úr afsals- og veðmálalabók fyrir Skarðshlíð II, dags. 4.4.2003.

- 5(243) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skarðshlíð III, dags. 4.4.2003.
 5(244) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Selkot, dags. 4.4.2003.
 5(245) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Seljavelli, dags. 4.4.2003.
 5(246) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Stóra-Dal, dags. 4.4.2003.
 5(247) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Skálakot, dags. 4.4.2003.
 5(248) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Yzta-Skála I, dags. 4.4.2003.
 5(249) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Yzta-Skála II, dags. 4.4.2003.
 5(250) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Yzta-Skála III, dags. 4.4.2003.
 5(251) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Yzta-Skála IV, dags. 4.4.2003.
 5(252) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Ytri-Skóga, dags. 4.4.2003.
 5(253) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Varmahlíð, dags. 4.4.2003.
 5(254) Spjald úr afsals- og veðmálabók fyrir Þorvaldseyri, dags. 4.4.2003.

Alþingisbækur Íslands:

- 5(69) Yfirlýsing séra Árna Gíslasonar um að hann eigi fyrstur kaup á 20 hundruðum í jörðinni Ysta-Skála undir Eyjafjöllum, 1586 (2. b., bls. 80).
 5(70) Dómur um kæru séra Erasmus Vilhatssonar þess efnis að nokkrir bændur fyrir austan vatn brúkuðu, hefðu og héldu afrétt Breiðabólstaðarkirkju sem kallaðist Goðaland. Afrétturinn var dæmdur eign kirkjunnar nema bændur gætu lagt fram sannanir um annað á næsta Lambeyjarþingi að vori komanda, 1588 (2. b., bls. 114-116).
 5(71) Lýsing á landamerkjum milli jarðanna Borgar og Miðbælis, 1590. Lýsing á fjörumörkjum milli Hóla og Borgar, dags. 11.2.1592 (2. b., bls. 173-176).
 5(72) Heimstefnudómur Gísla Hákonarsonar lögmanns um ákæru og tilkall það sem Jón Illugason veitti upp á jörðina Stakkholt í Eystri-Landeyjum en Magnús Eiríksson taldi sína eign, 1614 (4. b., bls. 557-559).
 5(73) Vitnisburðir um landamerki milli Hólaodda og Rauðarfells. Úrskurður konungs um að engjalandið Hólaoddar skyldu tilheyrja Hrutafelli en ekki Hólakirkju, 1618 (4. b., bls. 399-405).
 5(74) Afsölnunarbréf konungs til Hinriks Bjelke aðmiráls, 1679. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (7. b., bls. 443 og 446).
 5(75) Landamerkjaágreiningur milli Holtstaðar og jarðarinnar Ásólfsskála, 1680 (7. b., bls. 490-491).
 5(76) Erfingjar Hinriks Bjelke heimila Laurits Gottrup umsjón með nokkrum jörðum. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir, Drangshlíð og Skarðshlíð, 1684 (8. b., bls. 11-13).
 5(77) Vigfús Sigurðsson gefur Einari Þorsteinssyni 2 hundruð og 15 álnir í jörðinni Ytri-Sólheimum, 1686 (8. b., bls. 124).
 5(78) Skrá yfir vissar tekjur konungs af klaustra-, sýslu- og umboðsjörðum, 1687. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (8. b., bls. 167-168).
 5(79) Kaupbréf fyrir 20 hundruðum í Raufarfelli, 1695 (8. b., bls. 510).
 5(80) Bréf Margrétar Halldórsdóttur upp á 15 hundruð í jörðinni Ásólfsstöðum, 1698. Jarðarparturinn veðsettur fyrir 100 ríxdali (9. b., bls. 80).
 5(81) Kaupbréf Halldórs Magnússonar fyrir 4 hundruðum og 100 álnum í jörðinni Hrutafelli undir Eyjafjöllum, 1711 (10. b., bls. 33).
 5(82) Kaupbréf Þórunnar Torfádóttur fyrir 20 hundruðum í jörðinni Ytri-Skógum undir Eyjafjöllum, 1712 (10. b., bls. 97).
 5(83) Skrá yfir vissar tekjur konungs af klaustra-, sýslu- og umboðsjörðum, 1712. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (10. b., bls. 80-81).

- 5(84) Kaupbréf fyrir hálfri jörðinni Stóru-Mörk, 30 hundruðum að dýrleika, 1718 (10. b., bls. 394).
- 5(85) Kaupbréf vegna jarðanna Stóruborgar, Ásólfsskála og Fljótsdals, 1719 (10. b., bls. 455).
- 5(86) Skóga- og Merkureignir boðnar upp og slegnar Magnúsi Brandssyni, 1719 (10. b., bls. 421).
- 5(87) Kaupbréf bræðranna Magnúsar og Sæmundar Jónssona fyrir 30 hundruðum í jörðinni Stóru-Mörk undir Eyjafjöllum, 1720 (10. b., bls. 550-551).
- 5(88) Uppboð á jörðum skólameistarans í Maribo á Lálandi, Jónasar Gamm, 1721. Þar er m.a. nefnd jörðin Raufarfell austari undir Eyjafjöllum (11. b., bls. 48).
- 5(89) Skrá yfir tekjur af umboðsjörðum landfógeta, 1722. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (11. b., bls. 84).
- 5(90) Skrá yfir árlegar tekjur umboðsjarða, 1722. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (11. b., bls. 88-89).
- 5(99) Uppboð Páls Vídalíns lögmans á 17 hundruðum og 60 álnum í jörðinni Núpi undir Eyjafjöllum, 1723 (11. b., bls. 162).
- 5(100) Kaupbréf Narfa Jónssonar fyrir 10 hundruðum í Rútafelli (Hrútafelli), 1725 (11. b., bls. 292-293).
- 5(101) Eignarbréf m.a. fyrir jörðinni Skarðshlíð undir Eyjafjöllum, 1725 (11. b., bls. 289).
- 5(102) Makaskipti á 5 hundruðum í Ásólfsskála (Björnskoti) fyrir 5 hundruð í sömu jörð, Rimhúsum, 1746 (13. b., bls. 311).
- 5(103) Uppboð á Skóga- og Merkureignum, 1747 (13. b., bls. 345).
- 5(104) Skrá yfir árlegar tekjur umboðsjarða, 1747. Þar eru m.a. nefndar Skóga- og Merkureignir (13. b., bls. 349).
- 5(105) Kaupbréf fyrir 12 hundruðum í jörðinni Ytri-Sólheimum í Mýrdal fyrir 8 hundruð í Rútafelli (Hrútafelli), 1747 (13. b., bls. 367).
- 5(106) Eignalýsing Brynjólfs Þórðarsonar Thorlacius, fyrrverandi sýslumanns, 1748. Þar eru m.a. nefndar jarðirnar Stóri-Dalur og Syðsta-Mörk (13. b., bls. 406).
- 5(107) Kaupbréf fyrir 2 hundruðum og 100 álnum í jörðinni Núpi undir Eyjafjöllum, dags. 25.6.1748 (13. b., bls. 444).
- 5(108) Bjarni Nikulásson sýslumaður pantsetur 7 ½ hundrað í Hrútafelli fyrir árlega afgift af vesturhluta Skaftafells, 1751 (14. b., bls. 23).
- 5(109) Makaskipti sr. Lofts Rafínkelssonar, 1751. Þar eru m.a. tilgreind 10 hundruð í Stóra-Dal (Dalskot) (14. b., bls. 38).
- 5(110) Kaupbréf Vilhjálms Jónssonar fyrir 15 hundruðum í Ásólfsskála, 1753 (14. b., bls. 112).
- 5(111) Uppboð á Skóga- og Merkureignum, 1754 (14. b., bls. 148).
- 5(112) Afsal á 11 hundruðum og 80 álnum í jörðinni Ásólfsskálum, dags. 25.5.1756 (14. b., bls. 225).
- 5(113) Kaupbréf fyrir 5 hundruðum í jörðinni „Austari Rauðafelli“ og annað fyrir 4 hundruðum í jörðinni Hrútafelli, 1757 (14. b., bls. 272).
- 5(114) Afsal á hálfendunni Skálakoti, 5 hundruðum að dýrleika, 1758 (14. b., bls. 315).
- 5(115) Gjafabréf Bjarna Halldórssonar fyrir Núpakoti, 10 hundruðum, til Kristínar Ólafsdóttur, dags. 23.4.1762 (15. b., bls. 169).
- 5(116) Eignalýsing Sigurðar Sigurðssonar landþingsskrifara, 1763. Þar eru m.a. tilfærð 48 hundruð og 60 álnir í Stóra-Dal (14. b., bls. 516).
- 5(117) Brigðalýsing Jóns Jónssonar, 1764. Þar er m.a. nefnt hálf Rauðafell undir Eyjafjöllum (14. b., bls. 541-542).

- 5(118) Skóga- og Merkureignir tilslegnar Sigurði Sigurðssyni landþingskrafara, 1771 (15. b., bls. 270).
- 5(119) Afsalsbréf á 10 hundruðum úr Eyvindarholti undir Eyjafjöllum, 1780 (15. b., bls. 640-641).
- 5(120) Brigðalýsing á jörðinni Eyvindarholti, 15 hundruðum, 1782 (16. b., bls. 96).
- 5(121) Afsalsbréf á hálfri Skarðshlíð, 10 hundruðum, fyrir 40 ríkisdali, dags. 1.6.1782 (16. b., bls. 95).
- 5(122) Stóri-Dalur við Eyjafjöll, 20 hundruð, ásamt tilteknum kotbýlum, seldur í skiptum fyrir hálfá jörðina Hlíðarenda í Fljótshlíð, 30 hundruð, 1784 (16. b., bls. 228).
- 5(123) Makaskiptabréf á Barkarstöðum í Fljótshlíð, 20 hundruðum, fyrir Stóra-Dal undir Eyjafjöllum, 27 ½ hundrað, ásamt kirkjueignum, m.a. Syðstu-Mörk, 1785 (16. b., bls. 257).
- 5(124) Afsalsbréf á hálfri Skarðshlíð, 10 hundruðum, dags. 29.12.1785 (16. b., bls. 316).
- 5(125) Veðsetning sr. Jóns Hálfðanarsonar á 6 hundruðum og 20 állum í Stóruborg fyrir árlega afgift til konungs af Skóga- og Merkureignum, dags. 3.8.1786 (16. b., bls. 354).
- 5(126) Brigðalýsing á jörðinni Skarðshlíð undir Eyjafjöllum, 1787 (16. b., bls. 356).
- 5(127) Afsalsbréf Þorleifs Nikulássonar landþingskrafara á Eyvindarholti, 15 hundruðum, fyrir 120 ríkisdalacrónur, dags. 3.1.1787 (17. b., bls. 42).
- 5(128) Afsalsbréf á 10 hundruðum í Mið-Skála undir Eyjafjöllum, dags. 13.5.1788 (16. b., bls. 399).
- 5(129) Afsalsbréf á 10 hundruðum í jörðinni Skarðshlíð undir Eyjafjöllum fyrir 50 spesiuríkisdali, dags. 16.6.1792 (17. b., bls. 91).
- 5(130) Afsalsbréf á 5 hundruðum í jörðinni Rimhúsum undir Eyjafjöllum fyrir 14 kúrantríkisdali, dags. 22.7.1793 (17. b., bls. 183).
- 5(131) Afsalsbréf V. Þórarinssonar sýslumanns á jörðinni Stóra-Dal, 29 hundruðum með hjáleigum, fyrir 250 ríkisdali kúrant, dags. 10.12.1794 (17. b., bls. 253).

Matsvottorð Fasteignamats ríkisins fyrir jarðir í Rangárþingi eystra (Austur-Eyjafjallahreppi):

- 5(255) Fasteignamatsvottorð fyrir Eystri-Skóga, dags. 25.6.2003.
- 5(256) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Skóga, dags. 25.6.2003.
- 5(257) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Skóga, dags. 25.6.2003, (tvær síður).
- 5(258) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Skóga, dags. 26.6.2003.
- 5(259) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Skóga bílskúr, dags. 26.6.2003.
- 5(260) Fasteignamatsvottorð fyrir Ytri-Skóga, Baldv.skála, dags. 27.6.2003.
- 5(261) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíð 1, dags. 26.6.2003.
- 5(262) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíð 1 (lóð), dags. 26.6.2003.
- 5(263) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíð 2, dags. 26.6.2003.
- 5(264) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíð (land), dags. 26.6.2003.
- 5(265) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíð (lóð), dags. 26.6.2003.
- 5(266) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíðardal, dags. 26.6.2003.
- 5(267) Fasteignamatsvottorð fyrir Drangshlíðardal (lóð), dags. 26.6.2003.
- 5(268) Fasteignamatsvottorð fyrir Skarðshlíð 1, dags. 26.6.2003.
- 5(269) Fasteignamatsvottorð fyrir Skarðshlíð 2, dags. 26.6.2003.
- 5(270) Fasteignamatsvottorð fyrir Skarðshlíð 3 (lóð), dags. 26.6.2003.
- 5(271) Fasteignamatsvottorð fyrir Skarðshlíð (lóð), dags. 26.6.2003.
- 5(272) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell 1, dags. 26.6.2003.
- 5(273) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell 2, dags. 26.6.2003.
- 5(274) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell 1 og 2 (land), dags. 26.6.2003.

- 5(275) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(276) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafellskot, dags. 26.6.2003.
 5(277) Fasteignamatsvottorð fyrir Eyvindahóla 1, dags. 26.6.2003.
 5(278) Fasteignamatsvottorð fyrir Eyvindahóla 2, dags. 26.6.2003.
 5(279) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Borg, dags. 26.6.2003.
 5(280) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Borg 3, dags. 26.6.2003.
 5(281) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðafell 1, dags. 26.6.2003.
 5(282) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðafell 2 (jörð), dags. 26.6.2003.
 5(283) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðafell 2 (sumarhús), dags. 26.6.2003.
 5(284) Fasteignamatsvottorð fyrir Rauðafell 3, dags. 26.6.2003.
 5(285) Fasteignamatsvottorð fyrir Raufarfell 1, dags. 26.6.2003.
 5(286) Fasteignamatsvottorð fyrir Raufarfell 2, dags. 26.6.2003.
 5(287) Fasteignamatsvottorð fyrir Raufarfell 3, dags. 26.6.2003.
 5(288) Fasteignamatsvottorð fyrir Raufarfell 4, dags. 26.6.2003.
 5(289) Fasteignamatsvottorð fyrir Selkot, dags. 26.6.2003.
 5(290) Fasteignamatsvottorð fyrir Lambafell, dags. 26.6.2003.
 5(291) Fasteignamatsvottorð fyrir Lambafell (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(292) Fasteignamatsvottorð fyrir Lambafell (lóð), dags. 27.6.2003.
 5(293) Fasteignamatsvottorð fyrir Seljavelli, dags. 26.6.2003.
 5(294) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorvaldseyri, dags. 26.6.2003, (tvær síður).
 5(295) Fasteignamatsvottorð fyrir Þorvaldseyri (land), dags. 26.6.2003.
 5(296) Fasteignamatsvottorð fyrir Núpakot, dags. 26.6.2003.
 5(297) Fasteignamatsvottorð fyrir Núpakot (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(349) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell 2 (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(350) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrútafell Fimmvörðuh., dags. 26.6.2003.

Matsvottorð Fasteignamats ríkisins fyrir jarðir í Rangárþingi eystra (Vestur-Eyjafjallahreppi):

- 5(298) Fasteignamatsvottorð fyrir Varmahlíð, dags. 26.6.2003.
 5(299) Fasteignamatsvottorð fyrir Vallatún, dags. 26.6.2003.
 5(300) Fasteignamatsvottorð fyrir Ormskot, dags. 26.6.2003, (tvær síður).
 5(301) Fasteignamatsvottorð fyrir Holt, dags. 26.6.2003.
 5(302) Fasteignamatsvottorð fyrir Efstu-Grund, dags. 26.6.2003.
 5(303) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðstu-Grund, dags. 26.6.2003.
 5(304) Fasteignamatsvottorð fyrir Indriðakot, dags. 26.6.2003.
 5(305) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskála, dags. 26.6.2003.
 5(306) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskála (land), dags. 26.6.2003.
 5(307) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskála (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(308) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskála (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(309) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskála (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(310) Fasteignamatsvottorð fyrir Ásólfskáli (lóð), dags. 27.6.2003.
 5(311) Fasteignamatsvottorð fyrir Moldnúp, dags. 26.6.2003, (tvær síður).
 5(312) Fasteignamatsvottorð fyrir Skálakot, dags. 26.6.2003.
 5(313) Fasteignamatsvottorð fyrir Björnskot, dags. 26.6.2003.
 5(314) Fasteignamatsvottorð fyrir Ysta-Skála 1, dags. 26.6.2003.
 5(315) Fasteignamatsvottorð fyrir Ysta-Skála 2 og 4, dags. 26.6.2003.
 5(316) Fasteignamatsvottorð fyrir Ysta-Skála 3, dags. 26.6.2003.
 5(317) Fasteignamatsvottorð fyrir Ysta-Skála 1 (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(318) Fasteignamatsvottorð fyrir Núp 1, dags. 26.6.2003.

- 5(319) Fasteignamatsvottorð fyrir Núp 2, dags. 26.6.2003.
 5(320) Fasteignamatsvottorð fyrir Núp 2 (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(321) Fasteignamatsvottorð fyrir Núp 2, dags. 26.6.2003.
 5(322) Fasteignamatsvottorð fyrir Núp 3, dags. 26.6.2003.
 5(323) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóra-Dal, dags. 26.6.2003.
 5(324) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóra-Dal, dags. 26.6.2003.
 5(325) Fasteignamatsvottorð fyrir Eyvindarholt, dags. 26.6.2003.
 5(326) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðstu-Mörk, dags. 26.6.2003.
 5(327) Fasteignamatsvottorð fyrir Syðstu-Mörk, dags. 26.6.2003.
 5(328) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Mörk, dags. 26.6.2003.
 5(329) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Mörk 1, dags. 26.6.2003.
 5(330) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Mörk 2, dags. 26.6.2003.
 5(331) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Mörk 2, dags. 26.6.2003.
 5(332) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Mörk 2, dags. 26.6.2003.
 5(333) Fasteignamatsvottorð fyrir Stóru-Mörk 3, dags. 26.6.2003.
 5(334) Fasteignamatsvottorð fyrir Björnskot (lóð), dags. 26.6.2003.
 5(335) Fasteignamatsvottorð fyrir Rimhús, dags. 26.6.2003.
 5(336) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Skála 1, dags. 26.6.2003.
 5(337) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Skála 2, dags. 26.6.2003.
 5(338) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Skála 2-3, dags. 26.6.2003.
 5(339) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Skála 3, dags. 26.6.2003.
 5(340) Fasteignamatsvottorð fyrir Mið-Skála (land), dags. 26.6.2003.
 5(341) Fasteignamatsvottorð fyrir Goðaland, dags. 26.6.2003.
 5(342) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Bása, dags. 25.6.2003.
 5(343) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Húsadal, dags. 25.6.2003.
 5(344) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Langadal, dags. 25.6.2003.
 5(345) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Langadal, dags. 25.6.2003.
 5(346) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Slippugil, dags. 25.6.2003.
 5(347) Fasteignamatsvottorð fyrir Þórsmörk-Goðaland, dags. 27.6.2003.

Landnáma:

- 5(348) Ljósrit úr Landnámabók, í útgáfu Jakobs Benediktssonar, Reykjavík 1986, bls. 338-347.

Önnur óprentuð frumgögn:

- 5(66) Afréttaskrá Rangárvallasýslu, bls. 1-10, og bréf sýslumannsins á Hvolsvelli, dags. 25.11.1985, um afréttarskrá sýslunnar. Bréf sýslumannsins á Hvolsvelli, dags. 25.11.1985, um afréttarskrá sýslunnar.
 5(67) Bréf Ólafs Kristjánssonar, oddvita Vestur-Eyjafjallahrepps, til Oddgeirs Guðjónssonar, hreppstjóra, dags. 8.3.1979, ásamt drögum að afréttaskrá fyrir Vestur-Eyjafjallahrepp.
 5(68) Lýsing hreppstjóra og oddvita Fljótshlíðarhrepps á afréttum hreppsins (Grænafjall, Þórólfsfell, Þórsmörk, Goðaland), dags. 3.11.1979.
 5(198) Dómurinn um Goðalandsafrétt frá 1578 staðfestur á þriggja hreppa þingi í Lambey í Fljótshlíð 30.5.1579.
 5(199) Undirritaðir bændur í Fljótshlíðarhreppi lýsa yfir því að þeir vilji gefa eftir beitarréttinn í Þórsmörk gegn því að landstjórinn sjái um að girða skóginn. Umráðamaður hálfriar Þórsmörkur sem heyrði undir Oddakirkju samþykkti þetta einnig, dags. 4.5.1920.

Lagt fram af Braga Björnssyni hdl. og Einari Jónssyni lögfr. f.h. sveitarfélagsins Rangárþings eystra og eigenda og umráðamanna Holtshverfisjarða, Ásólfsskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots, Rimahúsa, Mið-Skála I-III, Ysta-Skála II og IV, Núps I-III, Stóra-Dals, Dalskots, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Mið-Merkur og Stóru-Merkur I-III, Steinsholts, Stakkholts, Merkurtungna, Almennunga, Goðalands, Múlatungna, Teigstungna, Þórsmerkur, Eystri-Skóga, Ytri-Skóga, Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða, Hrutafells, Eyvindahóla, Stóru-Borgar, Rauðafells I-IV, Raufarfells II-III og Selkots, Seljavalla, Þorvaldseyrar og Núpakots:

- 6 Kröfulýsing vegna fyrrum Vestur-Eyjafjallahrepps (Holtshverfisjarða, Ásólfsskála-jarða, Mið-Skála I-III, Ysta-Skála II og IV, Núps I-III, Stóra-Dals, Dalskots, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Mið-Merkur og Stóru-Merkur I-III), dags. 22.4.2002.
- 6(1) Viðauki við kröfugerð vegna framangreindra jarða í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi, dags. 20.6.2002.
- 6(2) Kort sem sýnir kröfulínur vegna framangreindra jarða í fyrrum Vestur-Eyjafjallahreppi (mælikvarði 1:50.000).
- 6(3) Ljósrit af jarðfræðikorti af Eyjafjöllum eftir Jón Jónsson, jarðfr., frá árinu 1988.
- 7 Kröfulýsing vegna fyrrum Vestur-Eyjafjallahrepps (Afréttir og „Þórsmerkursvæðið“), dags. 22.4.2002, ásamt skjalaskráum I-II.
- 7(1) Mál dagi Nikulásarkirkju í Odda á Rangárvöllum [1270].
- 7(2) Mál dagi Mariúkkirkju að Miðbæli undir Eyjafjöllum [er Jón biskup Halldórsson setti] [1332].
- 7(3) Mál dagi fyrir kirkjuna að Breiðabólstað (Gíslamáldagar, 1570 og síðar).
- 7(4) Mál dagi fyrir kirkjuna að Odda (Gíslamáldagar, 1570 og síðar).
- 7(5) Mál dagi fyrir kirkjuna að Teigi (Gíslamáldagar, 1570 og síðar).
- 7(6) Mál dagi fyrir kirkjuna að Miðbæli (Gíslamáldagar, 1570 og síðar).
- 8 Kröfulýsing vegna fyrrum Austur-Eyjafjallahrepps (Eystri-Skóga, Ytri-Skóga, Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða, Hrutafells, Eyvindahóla, Stóru-Borgar, Rauðafells I-IV, Raufarfells II-III og Selkots, Seljavalla, Þorvaldseyrar og Núpakots), dags. 22.4.2002.
- 8(1) Viðauki við kröfugerð vegna framangreindra jarða í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi, dags. 20.6.2002.
- 8(2) Kort sem sýnir kröfulínur vegna framangreindra jarða í fyrrum Austur-Eyjafjallahreppi (mælikvarði 1:50 000).
- 8(3) Greinargerð, dags. 25.4.2003.
- 8(4) Breyting á kröfugerð Eystri-Skóga og Ytri-Skóga í máli nr. 5/2002, dags. 4.7.2003.
- 8(5) Álit Svavars Sigmundssonar hjá Örnefnastofnun Íslands um örnefnið Þrivörður, dags. 2.7.2003.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. fh. Prestsetrasjóðs vegna hálftrar Þórsmerkur og Goðalands:

- 9 Kröfulýsing, dags. 7.5.2002.
- 9(1) Bréf vegna meðfylgjandi kröfulýsingar, dags. 7.5.2002.
- 9(2) Kort sem sýnir kröfulínur (mælikvarði 1:50.000).
- 9(3) Skýrsla um tekjur og útgjöld Breiðabólstaðarprestakalls í Rangárþingsprófastdæmi eftir 5 ára meðaltali 1849-1853. (Óstaðfest ljósrit úr Kirkjubók Breiðabólstaðar). Sbr. skjal nr. 3(121)
- 9(4) Bréf Gunnars F. Guðmundssonar, sagnfr. til Ólafs Björnssonar, hrl. varðandi heimildir um eignir Oddakirkju, dags. 22.3.2002.

- 9(5) Nokkrar athugasemdir Sváfnis Sveinbjarnarsonar vegna ágreinings um Þórsmerkursvæðið, dags. 18.10.2001.
- 9(6) Fáeinar athugasemdir Sváfnis Sveinbjarnarsonar eftir yfirllestur kröfulýsingar fyrir óbyggðanefnd, dags. 28.1.2002, dags. 10.2.2002.
- 9(7) Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, 1. bindi, s. 258-261.
- 9(8) Greinargerð, dags. 9.5.2003.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 10(1) Jöklar og jökulbreytingar í Eyjafjallahreppum Rangárvallasýslu. Greinargerð Odds Sigurðssonar jarðfræðings til óbyggðanefndar, dags. 17.11.2004.
- 10(2) Gláma. Að vera eða vera ekki - jökull. Grein eftir Odd Sigurðsson jarðfræðing í Náttúrufræðingnum. Bls. 47-61.
- 11 Staðhættir og gróðurfar: Eyjafjöllin og Þórsmörk. Greinargerð Ingva Þorsteinssonar, náttúrufræðings, til óbyggðanefndar. Febrúar 2003.
- 12 (a-b) Yfirlitskort-Lýstar kröfur í Vestur- og Austur-Eyjafjallahreppi. Tvö kort, annað í mælikvarða 1:50 000 og hitt í 1:100 000.
- 13(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 14.2.2003.
- 13(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 14.3.2003.
- 13(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 11.4.2003.
- 13(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 25.4.2003.
- 13(5) Fundargerð 5. fyrirtöku, dags. 27.6.2003.
- 13(6) Fundargerð aðalmeðferðar, dagana 1. til 4.7.2003.
- 13(7) Fundargerð endurupptöku þessa máls hjá óbyggðanefnd, dags. 8.11.2004.
- 13(8) Fundargerð loka fyrirtöku, dags. 2.12.2004.
- 14 Kort sem sýnir endanlegar kröfur. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni landfr. (mælikvarði 1:100.000).

Hliðsjónargögn

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Vestur-Eyjafjallahrepps og Þórsmerkursvæðisins:

- Ónr. Sunnlenskar byggðir IV. Bls. 103-107, 110-113, 126-129, 132-137, 142-157, 170-177 og 186-197.
- Ónr. Rangárvallasýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1845, 1856 og 1872-1873. Bls. 29-65.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1972. Bls. 12-39, 70-81 og 97-149.
- Ónr. Göngur og réttir. 1. bindi, bls. 186-203.
- Ónr. Landið og Landnáma. II. bindi, bls. 412-419 og 428-429.
- Ónr. Íslendinga sögur. 1. bindi, Landssaga og landnám, bls. 202-205.
- Ónr. Hæstaréttardómur frá 1995, bls. 2091.

Lagt fram af Ólafi Sigurgeirssyni hrl. f.h. fjármálaráðherra vegna Austur-Eyjafjallahrepps:

- Ónr. Sunnlenskar byggðir IV. Bls. 8-13, 20-21, 40-57, 76-83, 86-87 og 90-98.
- Ónr. Rangárvallasýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1845, 1856 og 1872-1873. Bls. 3-7 og 16-21.
- Ónr. Árbók Ferðafélags Íslands 1972. Bls. 38-57.
- Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 1. bindi, bls. 34-35 og 44-49.
- Ónr. Landið og Landnáma. II. bindi, bls. 411-417.
- Ónr. Íslendinga sögur. 1. bindi, Landssaga og landnám, bls. 202-205.

- Ónr. Hæstaréttardómur frá 1994, bls. 117.
 Ónr. Efnisskipan málfutningsræðu Ólafs Sigurgeirssonar hrl. við aðalmeðferð.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. fh. Prestsetrasjóðs vegna hálftrar Þórsmerkur og Goðalands:

- Ónr. Breiðabólstaður í Fljótshlíð eftir Vigfús Guðmundsson. Bls. 128-131.
 Ónr. Þórsmörk. Land og saga. Reykjavík 1996. Bls. 142-171.

Lagt fram til hliðsjónar af Braga Björnssyni hdl. og Einari Jónssyni lögfr. f.h. sveitarfélagsins Rangárbings eystra og eigenda og umráðamanna Holtshverfisjarða, Ásólfsskála, Moldnúps, Skálakots, Björnskots, Rimahúsa, Mið-Skála I-III, Ysta-Skála II og IV, Núps I-III, Stóra-Dals, Dalskots, Eyvindarholts, Syðstu-Merkur, Mið-Merkur og Stóru-Merkur I-III, Steinsholts, Stakkholts, Merkur tungna, Almenna, Goðalands, Múlatungna, Teigstungna, Þórsmerkur, Eystri-Skóga, Ytri-Skóga, Drangshlíðar- og Skarðshlíðarjarða, Hrutafells, Eyvindarhóla, Stóru-Borgar, Rauðafells I-IV, Raufarfells II-III og Selkots, Seljavalla, Þorvaldseyrar og Núpakots:

- Ónr. Landvættir og álfar eftir Kristján Bersa Ólafsson. Grein í tímaritinu Andvara, 1962. (Bls. 260-271).
 Ónr. Ágrip af byggðarsögu Skóga eftir Þórð Tómasson. Grein í Goðasteini, tímariti um menningarmál, 1964. (Bls. 62-71).
 Ónr. Komdu upp í selið eftir Þórð Tómasson. Grein í Goðasteini, tímariti um menningarmál, 2001. (Bls. 122-131).
 Ónr. Úr byggðasögu Skóga undir Eyjafjöllum eftir Jóhann Albertsson og Kristinn M. Bárðarson. KHÍ, 1983. (Bls. 14-21).
 Ónr. Gestir og grónar götur eftir Þórð Tómasson í Skógum, 2000.
 Ónr. Stóri-Dalur undir Eyjafjöllum eftir Þórð Tómasson. Grein í Goðasteini, tímariti um menningarmál, 1971. (Bls. 55-69).
 Ónr. Um skóg og skógarferðir eftir Brynjólf Úlfarsson í Stóru-Mörk. Grein í Goðasteini, tímariti um menningarmál, 1969. (Bls. 15- 19).
 Ónr. Skógarnytjar í Þórsmörk. Frásögubáttur í bókinni „Sögur úr byggðum Suðurlands“, eftir Jón R. Hjálmarsson, 1982. (Bls. 213-220).
 Ónr. Í lundum nýrra skóga. Frásögubáttur í bókinni Sögur úr byggðum Suðurlands, eftir Jón R. Hjálmarsson, 1982. (Bls. 205-211).
 Ónr. Efnisskipan málfutningsræðu Braga Björnssonar hdl og Einars Jónssonar lögfr.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd vegna Eyjafjalla og Þórsmerkur:

- Ónr. Hæstaréttardómur 1995/2091: Skipan Þórsmerkur innan sveitarfélaga o.fl.
 Ónr. Skjalaskrá Hæstaréttar í dómi 1995/2091.
 Ónr. Hæstaréttardómur 1994/117: Skáli Útivistar á Fimmvörðuhálsi.
 Ónr. Skjalaskrá Hæstaréttar í dómi 1994/117.
 Ónr. Skýrslur í máli 5/2003 hjá óbyggðanefnd, (52 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
 Ónr. Rangárvallasýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1845, 1856 og 1872-1873. S. 98-99.
 Ónr. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 1. bindi, s. 140-141 og 152-153.
 Ónr. Registur um jarðir í Íslensku fornbréfasafni (handrit), ásamt bréfi Björns Pálssonar héraðs-skjalavarðar.
 Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Rangárvallasýslu frá 1884.
 Ónr. Efnisyfirlit landskiptabókar 1958-1987.
 Ónr. Efnisyfirlit landskipta- og landamerkjabókar Rangárvallasýslu frá maí 1987.

